भीमेश्वर नगरपालिका

नगर पार्श्वचित्र

२०७५

भीमेश्वर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
भीमेश्वर, दोलखा, ३ नं. प्रदेश, नेपाल

(Municipal Profile, 2018)

मा. पार्वत गुरुङ
सदस्य
प्रतिनिधि सभा, नेपाल

Hon. Parbat Gurung
Member
House of Representatives, Nepal

शुभकामना

नेपालको संविधानले सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा विकास, सुशासन र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्ने परिकल्पना गरेको छ । यसका लागि सन्तुलित, समावेशी र न्यायोचित विकास मार्फत उच्च आर्थिक वृद्धिद्वारा द्रुत गतिमा गरिबी न्यूनीकरण गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरण गर्न आवश्यक छ । सन्तुलित, समावेशी र न्यायोचित विकासका लागि तथ्याङ्कगत विवरणहरू अपरिहार्य हुन्छ । आफूसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कगत विवरणहरू सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण गरी अद्यावधिक गर्नु प्रत्येक सरकारको दायित्व हो । विशेष गरी आफ्नो क्षेत्रभित्रको सन्तुलित, समावेशी र न्यायोचित विकासका लागि स्थानीय सरकारले यस कार्यमा विशेष प्राथमिकता दिनुपर्ने हुन्छ । यसै विषयलाई ध्यान दिँदै भीमेश्वर नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका विभिन्न विषयसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरूलाई सङ्कलन गरी **भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५** प्रकाशन गर्न लागेकोमा खुशी लागेको छ । यस कार्यमा सफल भएकोमा भीमेश्वर नगरपालिकालाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यसले नगर क्षेत्रभित्रको सूचना र तथ्याङ्कको विकास र विस्तार गरी त्यसमा सर्वसाधारण जनताको सहज र सरल पहुँच सुनिश्चित गर्ने विश्वास लिएको छु ।

भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५ मा उल्लेखित सूचना र तथ्याङ्कलाई आधार मान्दै विकासको योजना तर्जुमा गरी प्राथमिकता अनुसार कार्यक्रम र आयोजनाहरू छनौट एवम् कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकालाई सुझाव दिन चाहन्छु । नगरपालिकाको सन्तुलित, समावेशी, समतामुलक र न्यायोचित विकास गर्न यो पार्श्वचित्र कोसेढुङ्गो बन्ने अपेक्षा गर्दै भीमेश्वर नगरपालिकाको समृद्धि र समुन्नतिको शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

फोन नं: ०१-४३८६६९०(कार्यालय), ०१-४३६५९२७ (निवास)
मोबाईल नं: ९८५१०५५०८४
ईमेल : parbatgurung4@gmail.com

Phone No.: 01-4386690 (Office), 01-4365927 (Res)
Mobile No.: 9851055084
Email: parbatgurung4@gmail.com

पशुपति चौलागाई
प्रदेश सभा सदस्य – प्रदेश नं. ३
केन्द्रीय सदस्य, नेपाल कम्यूनिष्ट पार्टी (नेकपा)

Pashupati Chaulagain
Province Assembly Member - Province No. 3
Central Committee Member, Nepal Communist Party (NCP)

मिति : २०७५/०९/१७

शुभकामना

भीमेश्वर नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका भौगोलिक, जनसाङ्खिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक र वातावरणीय पक्षहरुलाई समेटी **भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५** प्रकाशन गर्न लागेको जानकारी पाउँदा मलाई अत्यन्तै खुसी लागेको छ । यस सह्रानिय कार्यका लागि भीमेश्वर नगरपालिकालाई हार्दीक बधाई तथा शुभकामना दिन चाहन्छु ।

प्रत्येक व्यक्तिको सुख र समृद्धि आर्थिक सामाजिक विकाससँग जोडिएको हुन्छ । आर्थिक सामाजिक विकासका लागि वास्तविक र भरपर्दो सूचना तथा तथ्याङ्क आवश्यक मानिन्छ। आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधारको क्षेत्रमा योजना तर्जुमा गर्दा वर्तमानको यथार्थ अवस्था जानकारी राख्नु पर्दछ। उक्त विषयलाई हृदयङगम गर्दै भीमेश्वर, नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका सम्पूर्ण पक्षलाई समेटी प्रकाशीत गर्न लागिएको पार्श्वचित्रले नगरपालिकाको समग्र विकासमा आधार रेखा प्रदान गरी आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमामा सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, **भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५** मा समेटिने विषयहरुले विकास योजना तर्जुमा, प्राथमिकिकरण, समन्वय र सहकार्य बढाउनमा मद्दत मिल्ने अपेक्षा लिएको छु । सूचना नै विकासको महत्वपूर्ण आधार भएको हुँदा पार्श्वचित्रको पूर्ण सदुपयोग गरी सहभागितात्मक, समावेशी र समतामूलक विकास मार्फत समृद्ध भीमेश्वर निर्माणको लागी पूर्ण सफलताको हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

पशुपति चौलागाई

Tel (Res): 977-1-6636529, Cell: 9851101026, E-mail: ppc53.chaulagain@gmail.com
Web: www.pashupatichaulagain.com

मानानिय विशाल खड्का
प्रदेश सभा सदस्य
प्रदेश नं. : ३
(निर्वाचित, दोलखा-१)

Hon. Bishal Khadka
Provincial Assembly Member
Province No.3
(Elected from Dolakha-1)

मिति : २०७५/०९/१८

शुभकामना

हामी सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको अभ्यास गरिरहेका छौं । स्थानीय तहहरूले स्थानीय सरकारको रूपमा दायित्व वहन गरिरहेका छन् । स्थानीय तहहरुले सरकारको सन्तुलित, समावेशी, समतामूलक र न्ययोचित विकास गर्न आफ्नो क्षेत्रको वस्तुस्थितिको बारेमा जानकारी थाहा पाउनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि आफ्नो क्षेत्रभित्रको वस्तुस्थिति समावेस गरिएको पार्श्वचित्र उपयोगी हुन्छ । पार्श्वचित्रको यही उपयोगितालाई महसुस गरी भीमेश्वर नगरपालिकाले आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रको वस्तुगत विवरण समावेश गरी **भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५** तयार गर्न सफल भएकोमा धन्यवाद प्रदान गर्दछु ।

विकासका प्रत्येक क्रियाकलाप तथ्याङ्क र सूचनासँग सम्वन्धित हुन्छन् । पार्श्वचित्रवाट प्राप्त तथ्याङ्कले विकासका गतिविधिहरू मार्गनिर्देशित गर्दछ । यसले विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र नियन्त्रण कार्यलाई प्रभावकारी तुल्याउन मद्दत गर्दछ । भीमेश्वर नगरपालिकाले पार्श्वचित्रको उपयोगवाट विकासका प्रभावकारी योजना तर्जुमा गरी समृद्ध भीमेश्वर निर्माण गर्न सफलता मिलोस भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

भीमेश्वर नगरपालिका

चरीकोट, दोलखा

फोन नं. ०४९-४२११००
०४९-४२१४९१

३ नं. प्रदेश, नेपाल

पत्र संख्या:-

चलानी नं :-

मिति:-..............................

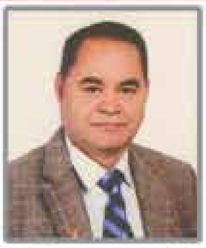

मन्तव्य

नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषयक्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागु गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्ता विकास योजना तर्जुमा गर्न सूचना र तथ्याङ्कहरूको आवश्यकता पर्दछ । नगर पार्श्वचित्रले विकास योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक पर्ने सूचना र तथ्याङ्कहरू उपलब्ध गराउँछ । विकास योजनाको आधारको रुपमा नगर पार्श्वचित्र रहने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस नगरपालिकाले **भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५** तयार गरी प्रकाशन गरेको छ ।

भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५ मा भीमेश्वर नगरपालिकाको भौगोलिक, जनसाङ्खिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय, पक्षहरू लगायत विकासका सूचकाङ्क समावेश गरिएको छ । यसमा नगरपालिकाको प्रशासनिक एवम् सङ्गठनात्मक विवरणहरू समेत उल्लेख भएको छ । भौगोलिक सूचना प्रणाली प्रयोग गरेर तयार पारिएको नक्सा (GIS Map) समावेश गरी पार्श्वचित्रलाई थप स्पष्ट पार्ने कोसिस गरिएको छ । यो पार्श्वचित्र घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन एवम् तथ्याङ्क उत्पादन गर्ने निकायहरू (Data Processing Agencies) को सहयोगमा तयार गरिएको हो । यसमा नगरपालिकासँग सम्बन्धित आँकडाहरूलाई एकीकृत रुपमा सरल ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ । यो पार्श्वचित्र नगरपालिकास्थित तथ्याङ्क प्रयोगकर्ता (Data User) हरूको लागि अत्यन्तै उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु । यस पार्श्वचित्रबाट नगरपालिकास्तरीय बिभिन्न निकाय, कार्यालय, व्यक्ति लगायत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूमा तथ्याङ्कमा पहुँच स्थापित गराउने र निर्णय प्रक्रियामा तथ्याङ्कको स्थानलाई सुदृढ गर्न सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा रहेको छ । नगरपालिकाले पनि यस पार्श्वचित्र समेतलाई आधार मान्दै सन्तुलित, समावेशी र दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्ने विश्वास दिलाउँछु ।

भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५ को समग्र सूचना तथा तथ्याङ्क विकास गर्नमा आर्थिक सहयोग गर्नुहुने Australian Aid तथा The Asia Foundation र प्राविधिक सहयोग गर्नुहुने Committed Nepal लाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु र आगामी दिनमा समेत सहयोगको निरन्तरताको अपेक्षा गर्दछु । तथ्याङ्कको विकासदेखि प्रमाणीकरणसम्मको कार्यमा संलग्न भई पार्श्वचित्र तयारीमा योगदान गर्नुहुने यस नगरपालिकाका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरू, नगर कार्यपालिकाको कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारी, साझेदारी संस्थाका कर्मचारीहरू र सूचना उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने नगरवासीहरूलाई समेत धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यस पार्श्वचित्रको सदुपयोग गर्दै नगरपालिकाको समृद्धिमा संलग्न भइदिनुहुन सम्पूर्ण नगरवासीहरूलाई अनुरोध गर्दछु ।

....
(भरत बहादुर के.सी.)
नगर प्रमुख

भीमेश्वर नगरपालिका
चरीकोट, दोलखा

फोन नं. ०४९-४२११००
०४९-४२१४९१

३ नं. प्रदेश, नेपाल

पत्र संख्या:-

चलानी नं :-

मिति:-..............................

मन्तव्य

सङ्घीयता एकै राजनीतिक प्रणाली अन्तर्गत विभिन्न शासकीय तहहरूले राजकीय अभ्यास गर्ने विधि हो । हामी सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको अभ्यास गरिरहेका छौं । नेपालको राज्यशक्तिको प्रयोग सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले संविधान तथा कानुनबमोजिम गरिरहेका छन् । स्थानीय तहहरूले स्थानीय सरकारको रूपमा शासन सञ्चालन गरिरहँदा धेरै प्रकारका काम, कर्तव्य सम्पादन गर्नुपर्ने हुन्छ । स्थानीय सरकारको कार्यहरूमध्ये आफ्नो क्षेत्रको पार्श्वचित्र तयारी र सोको अद्यावधिक गर्नु पनि एक प्रमुख कार्य हो । पार्श्वचित्र कुनै पनि क्षेत्रको एउटा दर्पण हो । यसले वस्तुस्थितिलाई दर्साउँदछ । यो वर्तमानको यथार्थता थाहा पाउन र भविष्यको गन्तव्य पहिल्याउन उपयोगी हुन्छ । पार्श्वचित्रको यही उपयोगितालाई महसुस गरी यस भीमेश्वर नगरपालिकाले आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रको वस्तुगत विवरण समावेश गरी **भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५** तयार गरी यहाँहरू समक्ष उपलब्ध गराएको छ ।

विकासका प्रत्येक क्रियाकलाप तथ्याङ्क र सूचनासँग सम्बन्धित हुन्छन् । पार्श्वचित्रबाट प्राप्त तथ्याङ्कले विकासका गतिविधिहरू मार्गनिर्देशित गर्दछ । यसले विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र नियन्त्रण कार्यलाई प्रभावकारी तुल्याउन मद्दत गर्दछ । यही सत्यतालाई ध्यान दिँदै भीमेश्वर नगरपालिकाले पार्श्वचित्र तयार गर्नमा प्राथमिकता दिएको हो र यसमा हामी सफल पनि भइसकेका छौं । यस पार्श्वचित्रमा भीमेश्वर नगरपालिकासँग सम्बन्धित सकेसम्म अधिकतम विवरण समावेश गरिएको छ । यो पार्श्वचित्र भीमेश्वर नगरपालिका क्षेत्रमा विकासका गतिविधि सञ्चालन गर्नुहुने सम्पूर्ण सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय, यस नगरपालिकासँग सम्बन्धित सूचना तथा तथ्याङ्क जानकारी चाहनु हुने महानुभावहरू र विभिन्न विषयमा अध्ययन गर्न चाहनु हुने खोजकर्ताहरू सबैका लागि उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु ।

पार्श्वचित्र तयारी एवम् प्रकाशन गर्नका लागि आर्थिक सहयोग गर्नुहुने Australian Aid तथा The Asia Foundation र प्राविधिक सहयोग गर्नुहुने Committed Nepal लाई विशेष धन्यवाद प्रदान गर्दछु । पार्श्वचित्र तयारीको अवधारण विकासदेखि प्रकाशनको अवस्थासम्मका विभिन्न चरणमा संलग्न भई कार्य गर्नुहुने नगरपालिकाका पदाधिकारीहरू, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय र सहयोगी संस्थाका कर्मचारीप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलनमा उत्साहजनक र सक्रिय रुपमा लाग्नुहुने गणक, द्वितीय तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सरकारी एवम् गैरसरकारी कार्यालय एवम् निकायका प्रमुख एवम् कर्मचारीहरू र व्यक्तिगत तथा सार्वजनिक विवरणहरू गणकलाई उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने नगरवासी महानुभावहरूलाई पनि धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । नगर पार्श्वचित्र प्रकाशन गर्न सफल भएकोमा गर्वको अनुभूति गरेकी छु ।

(कमला बस्नेत)
नगर उपप्रमुख

भीमेश्वर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, दोलखा
फोन नं. ०४९-४२११००, ०४९-४२१४९१
चरिकोट, दोलखा
३ नं. प्रदेश, नेपाल

पत्र संख्या :-
चलानी नं. :-

मिति :- ....

मन्तव्य

वास्तविक तथा भरपर्दो सूचना आफैंमा महत्वपूर्ण शक्ति हो । यसले भौगोलिक, सामाजिक लगायत विभिन्न अवस्थाहरूको चित्रण गर्दछ । नगरपालिकाको समष्टिगत विकासका लागि सबै क्षेत्रका तथ्याङ्कहरूको आवश्यकता पर्दछ । नगरपालिकामा आवधिक, वार्षिक र क्षेत्रगत योजना तर्जुमाका लागि आधारभूत एवम् खण्डीकृत तथ्याङ्कहरूको आवश्यकता महसुस गरिएकाले **भीमेश्वर नगरपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५** तयार गरी प्रकाशन गरेको छ । यो पार्श्वचित्र विभिन्न प्रकृतिका योजना तर्जुमा गर्न र नगरपालिका सम्बन्धी समष्टिगत विवरण जान्न इच्छुक हुने सरोकारवालाहरूलाई उपयोगी हुने अपेक्षा लिएको छु ।

पार्श्वचित्रमा नगरपालिका सम्बन्धी भौगोलिक परिचय, जनसाङ्खिक विवरण, भू-उपयोग, आर्थिक क्षेत्र तथा रोजगारी स्थिति, कृषि तथा पशुपालन, भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार, सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा, वन तथा वातावरण, विकास सूचकाङ्क तथा गरिबी स्थिति, नगरपालिकाको सङ्गठनात्मक ढाँचा लगायतका विषयवस्तुसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क वर्गीकृत तथा विश्लेषणात्मक तरिकाले प्रस्तुत गरिएको छ । तथ्याङ्क सङ्कलनमा तथ्याङ्कको प्राथमिक तथा द्वितीय दुवै स्रोतहरूको प्रयोग गरिएको छ । प्राथमिक तथ्याङ्क घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन एवम् स्थलगत अवलोकनबाट लिइएको छ भने द्वितीय तथ्याङ्क विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय तथा कार्यालयहरूबाट लिइएको छ ।

भौगोलिक, जनसाङ्खिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय, पक्षहरूसँग सम्बन्धित धेरैभन्दा धेरै विषयवस्तुहरू सकेसम्म त्रुटिरहित रुपमा समावेश गरेर यस पार्श्वचित्रलाई पूर्णता प्रदान गर्ने प्रयास गरिएको छ । तर हरेक वस्तु तथा कार्य पूर्णता र त्रुटिरहित हुन नसक्ने हुँदा यस पार्श्वचित्रमा पनि केही विषयक्षेत्रको अभाव र सामान्य कमजोरी महसुस हुन सक्छ । सरोकारवालाहरूको सल्लाह र सुझावमा विषयवस्तुहरू थप गर्दै र कमजोरी सुधार गर्दै आगामी दिनहरूमा पार्श्वचित्रलाई अद्यावधिक गरी प्रकाशन गरिने विश्वास दिलाउँछु ।

अन्त्यमा, यस पार्श्वचित्र तयारीमा आर्थिक सहयोग गर्नुहुने Australian Aid तथा The Asia Foundation र प्राविधिक सहयोग गर्नुहुने Committed Nepal र यस कार्यमा संलग्न हुने कार्यालयका सम्पूर्ण सहकर्मी कर्मचारी मित्रहरू लगायत सम्पूर्ण नगरवासीहरूलाई आभार व्यक्त गर्दछु र नगरको विकास कार्यमा यस पार्श्वचित्रको भरपुर सदुपयोग गर्नुहुन सम्पूर्ण सरकारी कार्यालय, गैरसरकारी सङ्घ/संस्था, विकासका साझेदार लगायत अन्य सरोकारवालाहरूलाई अनुरोध गर्दछु ।

....
(राम कृष्ण उप्रेती)
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची

खण्ड १ : नगरपालिकाको परिचय **१**

१.१ नगरपालिकाको परिचय १

१.२ नदी तथा खोलाको विवरण २

१.३ पार्क, वनस्पति तथा उद्यानसम्बन्धी विवरण ४

१.४ मुख्य वस्तीसम्बन्धी विवरण ५

१.५ सार्वजनिक पाटी पौवा र चौतारासम्बन्धी विवरण ६

१.६ खेल मैदानसम्बन्धी विवरण १२

१.७ प्राकृतिक स्रोत १३

१.८ प्राकृतिक तथा खानीजन्य वस्तुको निकासी १४

१.९ पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थलसम्बन्धी विवरण १४

१.१० पर्यटन १५

१.१०.१ पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण १५

१.१०.२ होटेल, रिसोर्ट रहोमस्टेसम्बन्धी विवरण २३

१.११ स्थानीय चाडपर्व, जात्रा तथा मेलाहरूको विवरण २५

खण्ड २ : जनसाङ्ख्यिकी विवरण **२६**

२.१ वडागत घरपरिवार सङ्ख्या तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण २६

२.२ उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसङ्ख्याको विवरण २८

२.३ परिवारको आकारको आधारमा परिवारको विवरण ३१

२.४ जातजातिको आधारमा वडागत जनसङ्ख्याको विवरण ३२

२.५ नगरपालिकामा बोलिने भाषाको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण ३३

२.६ धर्मअनुसार जनसङ्ख्याको वडागत विवरण ३४

२.७ घर प्रयोगको आधारमा परिवारको विवरण ३६

२.८ घरको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण ३८

२.९ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण ४०

२.१० परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको अवधिको आधारमा परिवारको विवरण ४१

२.११ परिवारले प्रयोग गरेको घरको कोठा सङ्ख्याको आधारमा परिवारको विवरण ४२

२.१२ सुत्नेकोठा र भान्साकोठा अलग भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण ४५

२.१३ अनुपस्थित जनसङ्ख्या भएका परिवार सङ्ख्याको विवरण ४६

२.१३.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण ४६

२.१३.२ अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण ४७

२.१३.३ लिङ्ग तथा अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण ४८

२.१३.४ अनुपस्थित रहेको अवधिको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण ४९

२.१३.५ अनुपस्थित रहने कारणका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण ४९

२.१३.६ अनुपस्थित हुने कारण र गन्तव्यस्थलका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण ५०

२.१४ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण ५१

२.१५ विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५२

खण्ड ३ : भू-उपयोग **५४**

३.१ नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण ५४

३.२ परिवार बसोबास गरिरहेको घर-जग्गा सम्बन्धी विवरण ५६
३.२.१ परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको लालपूर्जासम्बन्धी विवरण ५६
३.२.२ परिवार बसोबास गरिरहेको घरको घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण ५७
३.३ कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका परिवारहरूको वडागत विवरण ५८

खण्ड ४ : आर्थिक क्षेत्र तथा रोजगार स्थिति ६०
४.१ नगरपालिकाको वित्तिय स्थिति ६०
४.१.१ स्थानीय करहरूको विवरण ६०
४.१.२ व्यापार तथा व्यवसायसम्बन्धी विवरण ६०
४.१.३ स्थानीय पूर्वाधार सेवाको विवरण ६१
४.१.४ सार्वजनिक पोखरी ६२
४.१.५ घट्ट, मिल तथा संकलन तथा प्रसोधनसम्बन्धी विवरण ६२
४.१.६ नगरपालिकाको विगत ३ वर्षको आयव्यय ६२
४.२ नगरपालिकाको रोजगारी र आम्दानीको अवस्था ६३
४.२.१ वडागतरूपमा रोजगारीको अवस्था ६३
४.२.२ वार्षिक आम्दानीको आधारमा वडागत परिवारको विवरण ६४
४.२.३ वार्षिक औसतखर्चका आधारमा परिवारको विवरण ६८
४.२.४ आम्दानीको पहिलो प्रमुख स्रोतका आधारमा परिवारको विवरण ७०
४.२.५ परिवार धान्न आवश्यक पर्ने मासिक खर्चको आधारमा घरपरिवारको विवरण ७१
४.२.६ आफ्नै वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने महिनाको आधारमा घरपरिवारको विवरण ७२
४.२.७ कुल वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न नपुग्ने परिवारले अपुग अवधिको लागि घर धान्न गरेको अन्य व्यवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण ७३
४.२.८ परिवारका सदस्यका लागि सामान्य बिरामी खर्च, न्यानो कपडा र झुलको व्यवस्था गर्ने क्षमताको आधारमा परिवारको विवरण ७४
४.२.९ ऋणका आधारमा परिवारको विवरण ७७
४.२.१० परिवारले लिएको ऋण रकमका आधारमा परिवारको विवरण ७८
४.२.११ ऋण लिनुको कारणका आधारमा परिवारको विवरण ७९
४.२.१२ ऋण लिएको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण ८०
४.३ उद्योग तथा व्यापार व्यसाय ८१
४.३.१ उद्योगसम्बन्धी विवरण ८१
४.३.२ व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ८४
४.३.३ संचालकको लिङ्गअनुसार उद्योग तथा व्यावसायिक फर्मको विवरण ८४
४.३.४ संचालकको उमेरसमूह अनुसार उद्योग/व्यावसायिक फर्मको विवरण ८६
४.३.५ संचालकको नागरिकताका आधारमा उद्योग व्यावसायिक फर्मको विवरण ८५
४.३.६ दर्ता भएका उद्योगहरूको वर्गीकरण ८८
४.३.७ उद्योग व्यवसाय र व्यापारिक फर्महरू संचालन भैरहेका घरहरूको स्वामित्वको प्रकार ८९
४.३.८ सञ्चालित उद्योग/व्यावसायिक फर्मद्वारा मासिकरूपमा घर भाडा प्राप्त गर्ने घरपरिवारहरूको विवरण ९०
४.३.९ उद्योग तथा व्यावसायिक क्रियाकलपामा संलग्न व्यक्तिहरूको विवरण ९१

४.३.१० व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीको प्रकृति ९१
४.३.११ पुँजी लगानीको आधारमा व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीको विवरण ९३
४.४ बैंक तथा सहकारी ९४
४.४.१ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण ९४
४.४.२ सहकारी संस्थाको विवरण ९५
४.४.३ बैंकमा खाता भए/नभएको आधारमा परिवार सङ्ख्याको विवरण ९९

खण्ड ५: कृषि तथा पशुपालन १०१
५.१ कृषि १०१
५.१.१ वार्षिक कृषि उत्पादन १०२
५.१.२ कृषि बालीमा लाग्ने रोग १०३
५.१.३ कृषि सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रहरूको विवरण ११५
५.१.४ आधुनिक कृषि फर्म ११५
५.१.५ कृषि बजार तथा हाट बजार ११६
५.१.६ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ११७
५.१.७ कृषि उत्पादनमा आवद्धघरपरिवारको विवरण ११८
५.१.८ कृषिबाली उत्पादनको आधारमा परिवारको विवरण ११९
५.१.९ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा परिवारको विवरण १२१
५.२ पशुपालन १२२
५.२.१ पशुपालन समूह १२३
५.२.२ पशु नश्ल १२३
५.२.३ पशुपक्षीमा लाग्ने रोगहरू १२४
५.२.४ पशुपक्षी फर्महरूको विवरण १२५
५.२.५ पशुबधशालाको विवरण १२६
५.२.६ कृषि तथा पशुपालन समूह १२६
५.२.७ कृषि प्रयोजनका लागि घरपालुवा पशुपक्षी पालनका आधारमा परिवारको विवरण १२७
५.२.८ पशुपक्षीहरूको उत्पादन आधारमा परिवारकोविवरण १२८
५.२.९ पशुपक्षी बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण १२९

खण्ड ६ : भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार १३१
६.१ सडक, सवारी तथा यातायात १३१
६.१.२ परिवार बसोवास गरेको घरसम्म पुग्ने सडकको प्रकारको आधारमा वडागत परिवारहरूको विवरण १३१
६.१.३ परिवारले प्रयोग गरेको सडकको चौडाइको आधारमा वडागत विवरण १३८
६.१.४ यातायात सेवा १३९
६.१.५ रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरू १४०
६.१.६ बसपार्क तथा सवारी पार्किङ्ग १४१
६.१.७ सडक दुर्घटनासम्बन्धी विवरण १४१
६.१.८ पुल तथा पुलेसासम्बन्धी विवरण १४२
६.२ नगरपालिका केन्द्र तथा वडा केन्द्रबीच दुरी १४३
६.२.१ टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १४४
६.२.२ वडा केन्द्रबाट नगरपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय १४५
६.३ विमानस्थलको विवरण १४७
६.४ नगरपालिकाका भवनहरू १४७
६.५ सञ्चार १४७

६.५.१ टेलिफोन/मोबाइल १४८
६.५.२ रेडियो तथा एफ.एमसम्बन्धी विवरण १४८
६.५.३ हुलाक सेवा १४९
६.५.४ पत्रपत्रिका १४९
६.६ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको आधारमा घरपरिवारको विवरण १४९
६.७ विद्युत तथा सौर्य उर्जा १५१
६.७.१ बिजुलीको मिटर जडान भएका परिवारको विवरण १५१
६.७.२ दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण १५३
६.७.३ खाना पकाउन प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण १५४

खण्ड ७ : सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा **१५६**
७.१ शिक्षा (पृष्ठभूमि) १५६
७.१.१ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण १५७
७.१.२ बालविकास केन्द्रको विवरण १५९
७.१.३ विश्वविद्यालय तथा क्याम्पसहरू १६०
७.१.४ शिक्षक विवरण १६१
७.१.५ विद्यालयको भौतिक विवरण १६१
७.१.६ शिक्षक तथा कक्षाकोठाको पर्याप्तता विवरण १६३
७.१.७ विद्यालयमा भएका पुस्तकालय, कम्पुटर तथा विज्ञान प्रयोगशालासम्बन्धी विवरण १६४
७.१.८ वद्यालयहरूमा शौचालयको विवरण १६६
७.१.९ लिङ्गअनुसार ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्यको वडागत साक्षरता स्थिति १७०
७.१.१० उमेरसमूह अनुसार ५ वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको साक्षरता स्थिति १७२
७.१.११ जातजातिअनुसार पाँच वर्षभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको साक्षरता स्थिति १७४
७.१.१२ पाँच वर्ष वा सोभन्दा माथिको उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तरको विवरण १७४
७.१.१३ पाँच वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तर १७६
७.१.१४ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/छाडेका उमेरसमूह अनुसार विवरण १७८
७.१.१५ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/छाडेका उमेरसमूह अनुसार वडागत विवरण १७९
७.१.१६ लिङ्गका आधारमा ५ वर्षदेखि २४ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गएका वा छाडेका जनसङ्ख्याको विवरण १८०
७.१.१७ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण १८१
७.१.१८ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको वडागत विवरण १८१

	७.१.१९	लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गएका/नगएका वा छाडेका जनसङ्ख्याको विवरण	१८३
	७.१.२०	लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये कहिल्यै विद्यालय वा कलेज गए/नगएका जनसङ्ख्याको विवरण	१८३
	७.१.२१	विद्यालय/कलेजको प्रकारअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहमा हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याको विवरण	१८४
	७.१.२२	५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहको हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याले विद्यालयमा बुझाउने मासिक शुल्कको विवरण	१८५
	७.१.२३	परिवार, परिवारमा रहेका विद्यार्थी सङ्ख्या र शिक्षामा वार्षिक खर्चको विवरण	१८५
	७.१.२४	५ वर्षदेखि ३५ वर्षसम्म उमेर समूहका जनसङ्ख्या हाल विद्यालय/कलेज नजानुका कारणका तथा लिङ्गको आधारमा वडागत विवरण	१८६
	७.१.२५	विशेष सीप वा दक्षता भएको जनसङ्ख्याको वडागत विवरण	१८९
७.२	स्वास्थ्य		१९१
	७.२.१	नगरपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण	१९३
	७.२.२	परिवार नियोजनसम्बन्धी विवरण	१९३
	७.२.३	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू	१९४
	७.२.४	गाउँघर क्लिनीक र नियमित खोप	१९४
	७.२.५	सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण	१९४
	७.२.६	खोपको विवरण	१९५
	७.२.७	पोषणसम्वन्धी विवरण	१९५
	७.२.८	१५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जन्म दिएका सन्तानहरूको विवरण	१९६
	७.२.९	शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा शिशुहरूको विवरण	२००
	७.२.१०	१५-४९ उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण	२०१
	७.२.११	दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसङ्ख्या विवरण	२०२
७.३	महिला तथा बालबालिका		२०४
	७.३.१	महिलासम्बन्धी विवरण	२०४
	७.३.२	महिला सहकारी संस्था	२०५
	७.३.३	बालबालिकासम्बन्धी विवरण	२०६
	७.३.४	बालश्रमको अवस्था	२०७
	७.३.५	बालक्लब	२०८
७.४	खानेपानी		२०८
	७.४.१	खानेपानीको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२०९
	७.४.२	परिवारले प्रयोग गरेको पानीको स्रोतको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण	२११
	७.४.३	खानेपानीको मुख्य स्रोत भएको ठाउँसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२१२
७.५	सामाजिक सुरक्षा भत्ता		२१२
	७.५.१	सामाजिक सुरक्षा प्राप्त व्यक्तिको विवरण	२१३
७.६	अपाङ्गताको विवरण		२१३
७.७	व्यक्तिगत घटना दर्ताको वार्षिक विवरण		२१५
७.८	फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाई		२१६

७.८.१ घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण २१६
७.८.२ ढल निकासको आधारमा परिवारको विवरण २१७

खण्ड ८ : वन तथा वातावरण **२१८**
८.१ प्राकृतिक वन तथा वनस्पति २१८
८.२ जैविक विविधता सम्वन्धी विवरण २१८
८.३ सामुदायिक वनसम्बन्धी विवरण २१९
८.४ कबुलियती वन २२४
८.५ धार्मिक वन २२६
८.६ सरकारद्वारा व्यवस्थित वन २२६
८.७ वन पैदावारको माग र आपूर्ति २२६
८.८ वन पैदावारमा आधारित उद्योगको विवरण २२७
८.९ वन संरक्षणका लागि चाल्नु पर्ने कदमहरू २२९
८.१० मुख्य वातावरणीय समस्याका प्रकारका कारण पीडित परिवारको विवरण २२९
८.११ विपत् व्यवस्थापन २३०
८.१२ प्राकृतिक विपत वा प्रकोपको खतराको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण २३१

खण्ड ९ : विकास सूचकाङ्क र गरिवीको स्थिति **२३३**
९.१ प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औसत प्रतिव्यक्ति आय २३३
९.२ परिवारमूलीको लिङ्गको आधारमा प्रति परिवार वार्षिक आयसम्बन्धी विवरण २३४
९.३ विपन्नता सुचकाङ्क २३५
९.३.१ सम्पन्नता सुचकाङ्कको आधारमा वडाअनुसार परिवारको विवरण २३६
९.३.२ सम्पन्नता सूचकको आधारमा परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार परिवारको विवरण २३७

खण्ड १०: विविध **२३८**
१०.१ नगरपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा २३८
१०.२ नगरपालिकामा दर्ता भएका संघ संस्थाहरू २३८
१०.३ नगरपालिकासँग साझेदारी गरेका संघ संस्थाहरू २४१
१०.४ नगरपालिका आफैंले बनाएका नियम/विनियमहरूको विवरण २४१
१०.५ नगरपालिका क्षेत्रका सरकारी कार्यालयहरूको नाम, टेलिफोन विवरण २४२
१०.६ व्यावसायिक खेलाडीको विवरण २४३
१०.७ शवदाहको विवरण २४३
१०.८ नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका निर्वाचित प्रमुखहरूको विवरण २४३
१०.९ नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका कार्यालय प्रमुखहरूको विवरण २४३
१०.१० कार्यपालिकाको विवरण २४४
१०.११ जननिर्वाचित प्रतिनिधिको विवरण २४५
१०.१२ नगरपालिकाको कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण २४६

तालिका सूची

तालिका नं १:	नगरपालिकामा रहेका नदीहरूको विवरण	३
तालिका नं २:	नगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानसम्बन्धी विवरण	५
तालिका नं ३:	मुख्य बस्तीसम्बन्धी विवरण	६
तालिका नं ४:	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरूको विवरण	८
तालिका नं ५:	खेलमैदानसम्बन्धी विवरण	१२
तालिका नं ६:	प्राकृतिक तथा खानीजन्य वस्तुको निकासी विवरण	१४
तालिका नं ७:	नगरपालिकामा रहेका पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जन स्थलसम्बन्धी विवरण	१५
तालिका नं ८:	धार्मिक/ऐतिहासिक/पुरातात्विक स्थलहरूको विवरण	१६
तालिका नं ९:	होटेल, रिसोर्ट, तथा होमस्टेसम्बन्धी विवरण	२३
तालिका नं १०:	चाडपर्व, जात्रा तथा मेलासम्बन्धी विवरण	२५
तालिका नं ११:	वडागत घरपरिवार सङ्ख्या तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण	२६
तालिका नं १२:	अक्सर बसोवास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण	२७
तालिका नं १३:	उमेरसमूह अनुसार जनसङ्ख्याको विवरण	२९
तालिका नं १४:	परिवारमा रहेको सदस्य सङ्ख्याको आधारमा परिवारको विवरण	३१
तालिका नं १५:	वडाअनुसार जातजातिको विवरण	३२
तालिका नं १६:	नगरपालिकामा बोलिने भाषाको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण	३३
तालिका नं १७:	धर्मअनुसार जनसङ्ख्याको वडागत विवरण	३४
तालिका नं १८:	घरको प्रयोगको आधारमा परिवारको विवरण	३७
तालिका नं १९:	घरको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण	३८
तालिका नं २०:	परिवारले प्रयोग गरेको घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण	४०
तालिका नं २१:	परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको अवधिको आधारमा परिवारको विवरण	४१
तालिका नं २२:	परिवारले प्रयोग गरेको घरको कोठा सङ्ख्याको आधारमा परिवारको विवरण	४२
तालिका नं २३:	सुत्नेकोठा र भान्साकोठा अलग भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण	४५
तालिका नं २४:	अनुपस्थित भएका सदस्य तथा परिवारको विवरण	४६
तालिका नं २५:	उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण	४६
तालिका नं २६:	अनुपस्थित हुँदा उर्त्तीण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण	४७
तालिका नं २७:	लिङ्ग तथा अनुपस्थित हुँदा उर्त्तीण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण	४८
तालिका नं २८:	अनुपस्थित रहेको अवधिको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण	४९
तालिका नं २९:	अनुपस्थित रहने कारणका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण	४९
तालिका नं ३०:	अनुपस्थित हुने कारण र गन्तव्यस्थलका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण	५०
तालिका नं ३१:	घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्व हुने घरपरिवारको विवरण	५१
तालिका नं ३२:	विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण	५२
तालिका नं ३३:	उमेर र लिङ्गअनुसार मृत्यु सङ्ख्याको विवरण	५३
तालिका नं ३४:	वर्तमान भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण	५५
तालिका नं ३५:	परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको लालपूर्जासम्बन्धी विवरण	५६
तालिका नं ३६:	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण	५७
तालिका नं ३७:	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका परिवारहरूको वडागत विवरण	५८
तालिका नं ३८:	स्थानीय करहरूको विवरण	६०
तालिका नं ३९:	नगरपालिकामा रहेको व्यापार व्यवसायसम्बन्धी विवरण	६१
तालिका नं ४०:	सार्वजनिक पोखरी	६२
तालिका नं ४१:	घट्ट, मिल तथा संकलन तथा प्रसोधनसम्बन्धी विवरण	६२

तालिका नं ४२: नगरपालिकाको विगत ३ वर्षको आयव्ययको विवरण ६२
तालिका नं ४३: वडागतरूपमा रोजगारीको विवरण ६३
तालिका नं ४४: वार्षिक आम्दानीको आधारमा वडागत परिवारको विवरण ६४
तालिका नं ४५: वार्षिक औसतखर्चका आधारमा परिवारको विवरण ६८
तालिका नं ४६: आम्दानीको पहिलो प्रमुख स्रोतका आधारमा परिवारको विवरण ७०
तालिका नं ४७: परिवार धान्न आवश्यक पर्ने मासिक खर्चको आधारमा घरपरिवारको विवरण ७१
तालिका नं ४८: आफ्नै वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने महिनाको आधारमा घरपरिवारको विवरण ७२
तालिका नं ४९: नपुग अवधिको लागि घर धान्न गरेको अन्य व्यवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण ७३
तालिका नं ५०: परिवारका सदस्य सामान्य बिरामी पर्दा खर्च गर्न सक्ने आर्थिक क्षमताअनुसार परिवारको विवरण ७५
तालिका नं ५१: जाडो महिनामा न्यानो लुगा व्यवस्था गर्न सक्ने क्षमताको आधारमा परिवारको विवरण ७५
तालिका नं ५२: आवश्यकता अनुसार लामखुट्टेको झुलको व्यवस्था गर्न सक्ने क्षमताको आधारमा परिवारको विवरण ७६
तालिका नं ५३: ऋण लिने र नलिने परिवारको विवरण ७७
तालिका नं ५४: परिवारले लिएको ऋण रकमका आधारमा परिवारको विवरण ७८
तालिका नं ५५: ऋण लिनुको कारणका आधारमा परिवारको विवरण ७९
तालिका नं ५६: ऋण लिएको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण ८०
तालिका नं ५७: साना तथा घरेलु उद्योगहरूको विवरण ८१
तालिका नं ५८: व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ८४
तालिका नं ५९: उद्योग व्यवसाय सञ्चालकको लिङ्गअनुसार उद्योग/व्यावसायिक फर्मको विवरण ८५
तालिका नं ६०: संचालकको उमेरसमूह अनुसार उद्योग/व्यावसायिक फर्मको विवरण ८६
तालिका नं ६१: संचालकको नागरिकताका आधारमा उद्योग व्यावसायिक फर्मको विवरण ८७
तालिका नं ६२: दर्ता भएका उद्योग/व्यावसायिक फर्मको वर्गीकरण ८८
तालिका नं ६३: उद्योग/व्यावसायिक फर्म सञ्चालन भइरहेका घरको स्वामित्व ८९
तालिका नं ६४: सञ्चालित उद्योग/व्यावसायिक फर्मद्वारा मासिकरूपमा घर भाडा प्राप्त गर्ने परिवारको विवरण ९०
तालिका नं ६५: उद्योग तथा व्यावसायिक क्रियाकलापमा संलग्न व्यक्तिहरूको विवरण ९१
तालिका नं ६६: व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीको प्रकृति ९२
तालिका नं ६७: पुँजी लगानीको आधारमा व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीको विवरण ९३
तालिका नं ६८: बैंकसम्बन्धी विवरण ९४
तालिका नं ६९: सहकारी संस्थाको नामावली ९५
तालिका नं ७०: बैंकमा खाता भए/नभएको आधारमा परिवार सङ्ख्याको विवरण ९९
तालिका नं ७१: नगरपालिकाको कृषिजन्य उत्पादनसम्बन्धी विवरण १०२
तालिका नं ७२: बालीमा लाग्ने रोग विवरण १०४
तालिका नं ७३: कृषि सेवा केन्द्रको विवरण ११५
तालिका नं ७४: नगरमा सञ्चालित आधुनिक कृषि फार्महरूको विवरण ११५
तालिका नं ७५: बजारको नाम र प्रकृति ११७
तालिका नं ७६: कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण ११७
तालिका नं ७७: कृषि उत्पादनमा आवद्धघरपरिवारको विवरण ११८
तालिका नं ७८: कृषिबाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ११९
तालिका नं ७९: कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण १२१
तालिका नं ८०: पशुजन्य उत्पादनसम्बन्धी विवरण १२२

तालिका नं ८१:	पशुपालन समूह को विवरण	१२३
तालिका नं ८२:	पशुमा देखिएको रोगहरूको विवरण	१२४
तालिका नं ८३:	पशु वधशालाको विवरण	१२६
तालिका नं ८४:	कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह हरूको विवरण	१२६
तालिका नं ८५:	कृषि प्रयोजनका लागि घरपालुवा पशुपक्षी पालनका आधारमा परिवारको विवरण	१२७
तालिका नं ८६:	पशुपक्षीहरूको उत्पादन घरपरिवारको विवरण	१२८
तालिका नं ८७:	पशुपक्षी बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण	१२९
तालिका नं ८८:	सडक विवरण	१३२
तालिका नं ८९:	नगर चक्रपथ तथा मुख्य सडकहरू	१३२
तालिका नं ९०:	सहरी सडक	१३२
तालिका नं ९१:	नगर स्तरीय सडकतर्फ	१३३
तालिका नं ९२:	वडास्तरीय सडक	१३३
तालिका नं ९३:	बस्तीस्तरको सडक	१३५
तालिका नं ९४:	टोलस्तरीय सडक	१३७
तालिका नं ९५:	गोरेटो बाटो	१३७
तालिका नं ९६:	सडक सञ्जालले छुने क्षेत्रको आधारमा वडागत परिवारहरूको विवरण	१३८
तालिका नं ९७:	सडकको चौडाइको आधारमा वडागत परिवारको विवरण मिटर	१३९
तालिका नं ९८:	रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरू	१४०
तालिका नं ९९:	बसपार्क तथा सवारी पार्किङ्गसम्बन्धी विवरण	१४१
तालिका नं १००:	सडक दुर्घटनासम्बन्धी विवरण	१४१
तालिका नं १०१:	पुलसम्बन्धी विवरण	१४२
तालिका नं १०२:	टाढाको वस्तीदेखि वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने समयसम्बन्धी विवरण	१४४
तालिका नं १०३:	वडा केन्द्रदेखि नगरपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने समयसम्बन्धी विवरण	१४५
तालिका नं १०४:	हेलीप्याडसम्बन्धी विवरण	१४७
तालिका नं १०५:	नगरपालिकाका हालका भवनहरूको विवरण	१४७
तालिका नं १०६:	दुरसञ्चार सेवासम्बन्धी विवरण	१४८
तालिका नं १०७:	एफ.एम. रेडियो	१४८
तालिका नं १०८:	पत्रपत्रिकासम्बन्धी विवरण	१४९
तालिका नं १०९:	परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१४९
तालिका नं ११०:	नगरपालिकामा उर्जा उपयोगको अवस्था	१५१
तालिका नं १११:	बिजुलीको मिटर जडान भएका परिवारको विवरण	१५२
तालिका नं ११२:	दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण	१५३
तालिका नं ११३:	खाना पकाउन प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण	१५४
तालिका नं ११४:	नगरपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण	१५७
तालिका नं ११५:	बाल विकास केन्द्रसम्बन्धी विवरण	१५९
तालिका नं ११६:	नगरपालिकामा रहेका क्याम्पसको विवरण	१६०
तालिका नं ११७:	शिक्षक विवरण	१६१
तालिका नं ११८:	विद्यालयको भौतिक विवरण	१६१
तालिका नं ११९:	शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता	१६३
तालिका नं १२०:	विद्यालयमा भएका पुस्तकालय, कम्पुटर तथा विज्ञान प्रयोगशालासम्बन्धी विवरण	१६५
तालिका नं १२१:	विद्यालयहरूमा शौचालयको विवरण	१६७
तालिका नं १२२:	लिङ्गअनुसार ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्यको वडागत साक्षरता विवरण	१७१

तालिका नं १२३: उमेरसमूह अनुसार ५ वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्यको साक्षरता विवरण १७२
तालिका नं १२४: जातजातिअनुसार ५ वर्षभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको साक्षरता स्थिति १७४
तालिका नं १२५: पाँच वर्ष वा सोभन्दा माथिको उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तरको विवरण १७५
तालिका नं १२६: ५ वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तर १७७
तालिका नं १२७: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/नगएका उमेरसमूह अनुसार विवरण १७८
तालिका नं १२८: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/छाडेका उमेरसमूह अनुसार वडागत विवरण १७९
तालिका नं १२९: ५ वर्षदेखि २४ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गएका वा छाडेका जनसङ्ख्याको विवरण १८०
तालिका नं १३०: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण १८१
तालिका नं १३१: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको वडागत विवरण १८१
तालिका नं १३२: लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गए/नगएका जनसङ्ख्याको विवरण १८३
तालिका नं १३३: लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये कहिल्यै विद्यालय वा कलेज गए/नगएका जनसङ्ख्याको विवरण १८४
तालिका नं १३४: विद्यालय/कलेजको प्रकारअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहमा हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याको विवरण १८४
तालिका नं १३५: ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूह को हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याले विद्यालयमा बुझाउने मासिक शुल्कको विवरण १८५
तालिका नं १३६: परिवार, परिवारमा रहेका विद्यार्थी सङ्ख्या र शिक्षामा वार्षिक खर्चको विवरण १८६
तालिका नं १३७: ५ वर्षदेखि ३५ वर्षसम्म उमेर समहूका जनसङ्ख्या हाल विद्यालय/कलेज नजानुका कारणहरूकको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण १८७
तालिका नं १३८: ५ वर्षदेखि ३५ वर्षसम्म उमेर समहूका जनसङ्ख्या हाल विद्यालय/कलेज नजानुका कारणहरूकको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण १८८
तालिका नं १३९: वडागतरूपमा विशेष सीप वा दक्षता भएको जनसङ्ख्याको विवरण
तालिका नं १४०: स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण १९१
तालिका नं १४१: रोगहरूको विवरण १९३
तालिका नं १४२: परिवार नियोजनसम्बन्धी विवरण १९३
तालिका नं १४३: सुरक्षित मातृत्वको विवरण १९४
तालिका नं १४४: खोपसम्बन्धी विवरण १९५
तालिका नं १४५: विगत ३ वर्षमा पोषणको अवस्था १९६
तालिका नं १४६: १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जन्म दिएका सन्तानहरूको विवरण १९६
तालिका नं १४७: १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जीवित जन्माएका सन्तानहरूको वडागत विवरण १९७
तालिका नं १४८: शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा शिशुहरूको विवरण २००
तालिका नं १४९: १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण २०२
तालिका नं १५०: दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसङ्ख्याको विवरण २०३
तालिका नं १५१: महिला हिंसासम्बन्धी विवरण २०५

तालिका नं १५२: महिला सहकारी संस्थासम्बन्धी विवरण २०५
तालिका नं १५३: परिवारबिहिन बालबालिकाहरूको विवरण २०७
तालिका नं १५४: बालक्लबको विवरण २०८
तालिका नं १५५: खानेपानीको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण २०९
तालिका नं १५६: परिवारले प्रयोग गरेको पानीको स्रोतको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण २११
तालिका नं १५७: खानेपानीको मुख्य स्रोत भएको ठाउँसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा घरपरिवारको विवरण २१२
तालिका नं १५८: विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसङ्ख्याको विवरण २१३
तालिका नं १५९: अपाङ्गताको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २१४
तालिका नं १६०: व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण २१५
तालिका नं १६१: घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण २१६
तालिका नं १६२: ढल निकास भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण २१७
तालिका नं १६३: सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण २२२
तालिका नं १६४: नगरपालिकामा रहेका कबुलियति वनको विवरण २२५
तालिका नं १६५: धार्मिक वनको विवरण २२६
तालिका नं १६६: उद्योगहरूको विवरण २२७
तालिका नं १६७: मुख्य वातावरणीय समस्याको प्रकारको आधारमा परिवारको विवरण २३०
तालिका नं १६८: नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण २३१
तालिका नं १६९: प्राकृतिक विपत वा प्रकोपको खतराको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण २३२
तालिका नं १७०: वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औसत प्रतिव्यक्ति आय २३३
तालिका नं १७१: परिवारमूलीको लिङ्गको आधारमा प्रति परिवार वार्षिक आयसम्बन्धी विवरण २३४
तालिका नं १७२: सम्पन्नता सुचकाङ्कको आधारमा वडाअनुसार परिवारको विवरण २३६
तालिका नं १७३: सम्पन्नता सूचकांकको आधारमा परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार परिवारको विवरण २३७
तालिका नं १७४: नगरपालिकामा दर्ता भएका संघ संस्थाहरूको विवरण २३८
तालिका नं १७५: नगरपालिका सँग साझेदारी गरेका संघ संस्थाहरूको विवरण २४१
तालिका नं १७६: नगरपालिका आफैले बनाएका नियम/विनियमहरूको विवरण २४१
तालिका नं १७७: नगरपालिकामा रहेका सरकारी कार्यालयहरूको नाम र टेलिफोन २४२
तालिका नं १७८: व्यावसायिक खेलाडी सम्बन्धी विवरण २४३
तालिका नं १७९: शवदाह तथा पशु वधशालाको विवरण २४३
तालिका नं १८०: नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका निर्वाचित प्रमुखहरूको विवरण २४३
तालिका नं १८१: नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका कार्यालय प्रमुखहरूको विवरण २४३
तालिका नं १८२: नगर कार्यपालिका सदस्यहरूको विवरण २४४
तालिका नं १८३: जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरूको विवरण २४५
तालिका नं १८४: नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण २४६

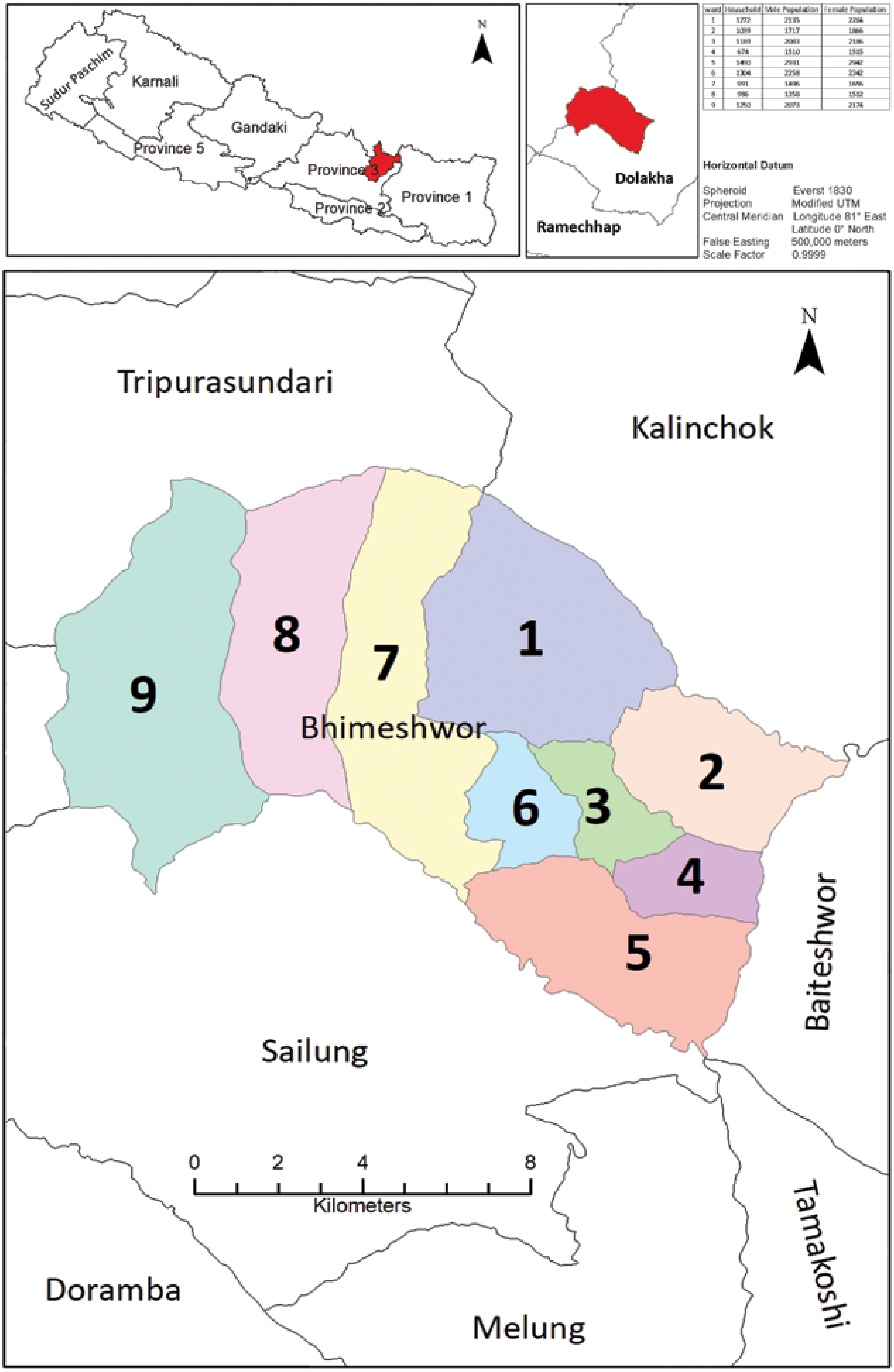
N
Sudur Paschim
Karnali
Gandaki
Province 5
Province 3
Province 2
Province 1
Dolakha
Ramechhap
ward Household Male Population Female Population
1 1272 2135 2286
2 1089 1717 1866
3 1189 2083 2186
4 674 1510 1515
5 1493 2931 2942
6 1304 2258 2342
7 991 1406 1656
8 986 1358 1532
9 1250 2073 2174
Horizontal Datum
Spheroid Everst 1830
Projection Modified UTM
Central Meridian Longitude 81° East
Latitude 0° North
False Easting 500,000 meters
Scale Factor 0.9999
N
Tripurasundari
Kalinchok
9
8
7
1
Bhimeshwor
2
6
3
4
5
Baiteshwor
Sailung
0 2 4 8
Kilometers
Tamakoshi
Doramba
Melung

खण्ड १ : नगरपालिकाको परिचय

१.१ नगरपालिकाको परिचय

भीमेश्वर नगरपालिका नेपालको ३ नं. प्रदेश अन्तर्गत दोलखा जिल्लाको सदरमुकाममा अवस्थित ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक र पर्यटकीय दृष्टिकोणले प्रसिद्ध एवम् रमणीय नगरपालिका हो । यो नगरपालिका वि.सं. २०५३ सालमा तत्कालिन चरिकोट, माटी, दोलखा र मकैबारी गाविसहरू समावेश गरेर स्थापना गरिएकोमा वि.सं. २०७३ सालमा पुनः साविकको सुष्पाक्षमावती, बोच र लाकुरीडाँडा गाविसहरू भीमेश्वर नगरपालिकामा थप गरी हालको भीमेश्वर नगरपालिका सङ्घीय स्वरूपमा पुनः संरचना एवम् पुनर्गठन गरिएको हो । यस नगरपालिकालाई ९ वटा वडाहरूमा बिभाजन गरिएको छ । आफ्नो मूर्तिमा पसिना उत्पन्न गरेर देशमा प्राकृतिक हलचल, अनिष्ट र राजनीतिक परिवर्तनको पूर्वसूचना दिने सहश्र अवतारको देवताका रूपमा परिचित भीमेश्वरको नामबाट यस नगरपालिकाको नामकरण गरिएको छ । यस नगरपालिकाको केन्द्र 'चरिकोट' नेपालको राजधानी काठमाडौँबाट १३३ कि. मि. उत्तरपूर्वमा अवस्थित छ ।

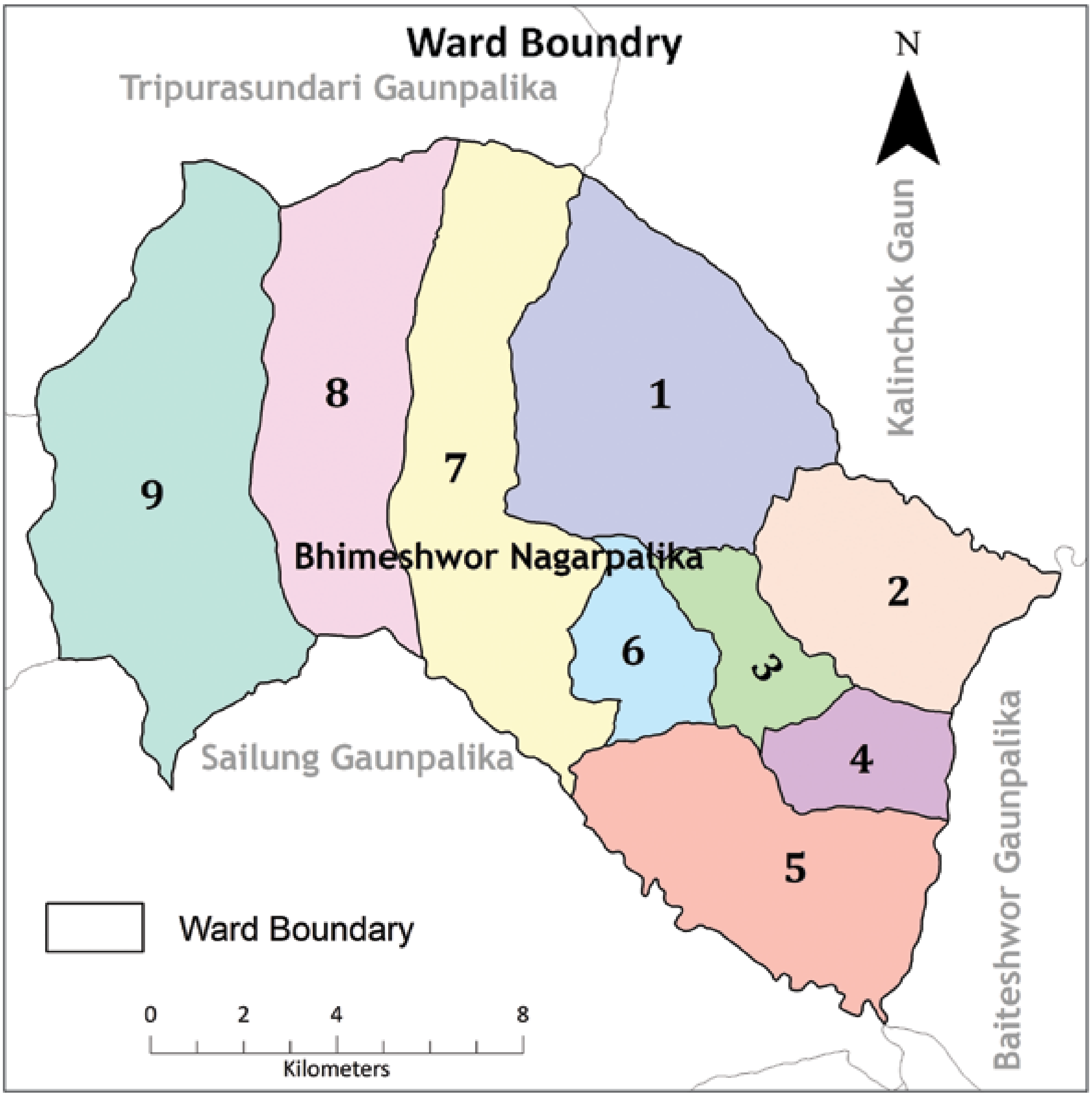

स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग

२७ डिग्री ३६ मिनेट उत्तरदेखि २७ डिग्री ४४ मिनेट उत्तरी अक्षांशसम्म र ८५ डिग्री ५८ मिनेट पूर्वदेखि ८६ डिग्री ६ मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको यस नगरपालिकाको क्षेत्रफल १३२.५ वर्ग कि. मि. रहेका छ भने पूर्व पश्चिम लम्बाई १७ कि. मि.सम्म र उत्तर दक्षिण चौडाइ १० कि. मि.सम्म रहेको छ। यस नगरपालिकाको पूर्वमा वैतेश्वर गाउँपालिका, पश्चिममा सिन्धुपाल्चोक जिल्ला, उत्तरमा कालिञ्चोक गाउँपालिका र सिन्धुपाल्चोक जिल्ला र दक्षिणमा शैलुङ्ग गाउँपालिका पर्दछन्। पहाडी प्रदेश अन्तर्गत पर्ने र न्यूनतम ८४० मिटर (चर्नावती त्रिवेणीधाम) देखि अधिकतम ३५४९ मिटर (गणेश थुम्की) सम्मका उचाइमा रहेका यस नगरपालिकाको केन्द्र चरिकोट १९७० मि. उचाइमा रहेको छ। नगरपालिकाको तल्लो भागमा उष्ण हावापानी पाइन्छ भने मध्ये भागमा न्यानो समशीतोष्ण हावापानी र माथिल्लो भागमा शितोष्ण हावापानी पाइन्छ। यस नगरपालिकाको कुल भूभाग मध्ये ५८.७१ भूभाग वन क्षेत्रले ढाकेको छ।

वि.सं. २०७५ सालको घरपरीवार तथ्याङ्क सर्वेक्षणअनुसार नगरपालिकामा १०,२५५ घरधुरीमा कुल ३६,११५जनसङ्ख्या र प्रति वर्ग कि. मि. २७३ जनघनत्व रहेको छ। यस नगरपालिकामा लैङ्गिक (पुरुष र महिला) अनुपात ९५:१०० रहेको छ। जातिगत दृष्टिकोणबाट यस नगरपालिकामा क्षेत्री ४०.६४ प्रतिशत, नेवार १३.७६ प्रतिशत, तामाङ १२.३१ प्रतिशत, थामी ११.९८ प्रतिशत, बाहुन ८.८६ प्रतिशत, कामी ३.२४ प्रतिशत, घर्ती (भुजेल) २.९१ प्रतिशत र अन्य ६.३० प्रतिशत जातजातिहरूको बसोबास गर्दछन्। धार्मिक दृष्टिकोणले हिन्दु ८२.०४ प्रतिशत, बौद्ध १३.३४ प्रतिशत, किरात ३.३८ प्रतिशत, क्रिस्चियन ०.३९ प्रतिशत, इस्लाम ०.११ प्रतिशत र अन्य ०.७४ प्रतिशत धर्म मान्ने मानिसहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ। भाषाको दृष्टिकोणले नेपाली भाषा बोल्ने ८०.३१ प्रतिशत, तमाङ भाषा बोल्ने १०.५७ प्रतिशत, नेवारी भाषा बोल्ने ७.९० प्रतिशत र अन्य २.५८ प्रतिशत रहेका छन्। यस नगरपालिकामा ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिको उमेर समूहका कुल जनसङ्ख्या ३३,७८५ मध्ये २५,३७२ (७५.१० प्रतिशत) सक्षर रहेका छन्। यस मध्ये महिला ११,८२१ र पुरुष १३,५५१साक्षर रहेको छ।

भीमेश्वर मन्दिर, त्रिपुरा सुन्दरी मन्दिर, मञ्जुश्री मन्दिर, वाराणसी मन्दिर, महाङ्काली मन्दिर, चर्नावती (त्रिवेणीधाम) चरिघ्याङ गुम्वा यहाँको प्रसिद्ध धार्मिक स्थल हुन भने कालिञ्चोक भवगती मन्दिर प्रवेशद्वारको रूपमा समेत यस नगरपालिका रहेको छ।

१.२ नदी तथा खोलाको विवरण

जल सम्पदाको दृष्टिले नेपाल ब्राजिलपछि विश्वको दोस्रो सबैभन्दा समृद्ध राष्ट्र र एसियामा पहिलो राष्ट्र मानिन्छ। नेपालमा ६ हजारभन्दा बढी नदीनालाहरू रहेका छन्। यी नदीनालाहरूबाट सिँचाइ सुविधा, खानेपानीको आपूर्ति, जल विद्युत, जल यातायात, पर्यटन र मत्स्य पालनको क्षेत्रमा बहुआयामिक रूपले प्रयोग गर्न सकिने देखिन्छ। तर समग्रमा जल उपयोग ज्यादै न्यून भई इन्धनका विविध साधनको प्रयोग गरिरहनु परेको कुरालाई नकार्न सकिन्न। यस नगरपालिका भएर बग्ने खोला तथा नदीहरू यसप्रकार छन् :

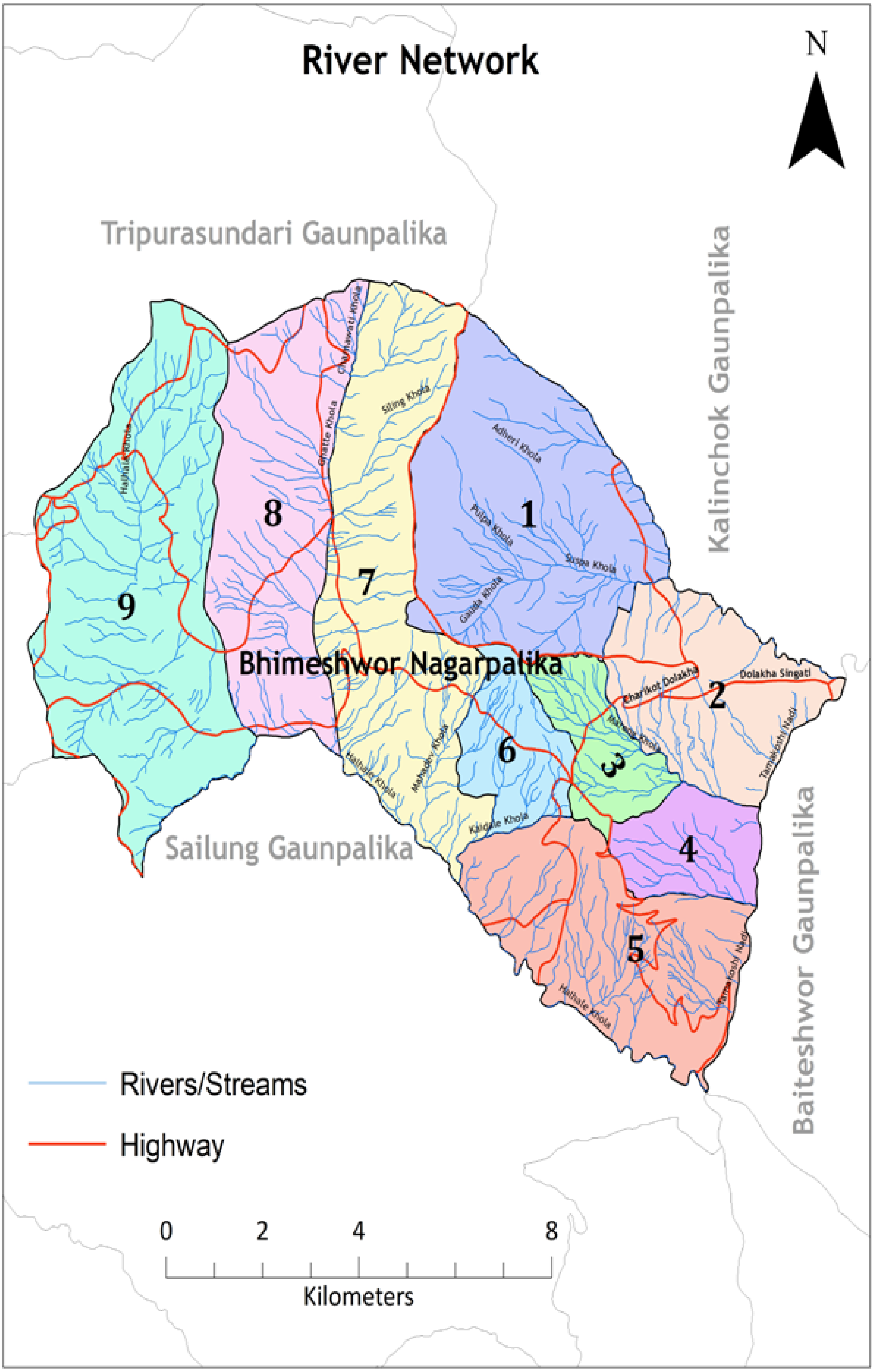

स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग

तालिका नं १: नगरपालिकामा रहेका नदीहरूको विवरण

क्र.सं.	वडा नं.	नदी/खोलाको नाम	नदीले छोएका वडा र वस्तीहरू	कैफियत
१	१	कुथली खोला	देउरालि, कुथलि, दोल्ती	
२	१	बोखरा खोला	बोसिम्पा, टारी	कालिन्चोक गा. पा. र भी.न.पा. १ को सीमाना
३	१ र २	दोल्ती खोला	कुसिपा वडा नं १ र २ को नागदह	कालिन्चोक गा.पा. र भी.न.पा. १ र २ को सीमाना
४	२	छहरा खोला	तिखातल	
५	२ र ३	साङ् खोला	२ र ३ को सीमाना चम्कोट	
६	४	मन्याङ्ग खोला	२ र ४ को सीमाना	
७	५	चर्नावति खोला र तामाकोशी नदी	तामाकोशी र बुस्ती घोक्शीला र विसुन्टोल	
८	६	महादेव खोला	६ र ७ (पुवाले, कार्कीगाउँको सीमाना	
९	७	कोथे खोला (महादेव खोला)	उखुबारी र कुप्रि	
१०	६	पाटि खोला	५,६,७ रामकोट र चितामथली	
११	७, ८	माथिल्लो चर्नावती		
१२	८	चर्नावती खोला	७ र ८ को सीमाना उर्लिनी, सेरा, बाह्कुच्ची, कुलामुनि	
१३	८	छाँगे खोला	पाङलिङ, जम्दार टोल	
१४	९	हलहले खोला	फुलबारी घुम्ती, चौतारा गाउँ	
१५	९	घट्टे खोला	चौतरा गाँउ, डाडागाँउ, सुर्के	
१६	९	क्याङथलि खोला	डाडाँगाउँ र शैलुङ्ग गा.पा.	
१७	९	मसाने खोला,सुलसिंङ र दूधमे	चिसापानी र जस्मन्ते	

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

१.३ पार्क, वनस्पति तथा उद्यानसम्बन्धी विवरण

सार्वजनिक सम्पदाको रूपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रूपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके नगरपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवस्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रूपमा विश्राम स्थल तथा नगरपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् ।

क्रमिकरूपमा विकसित भैरहेका शहरोन्मुख क्षेत्र तथा नगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । यी क्षेत्रहरूले विशेषगरी नगरपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ । भीमेश्वर नगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानको विवरण यसप्रकार छ :

तालिका नं २: नगर पालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	पार्क तथा उद्यानको विवरण	वडा नं.	स्थान	क्षेत्रफल	स्वमित्वको किसिम (सञ्चालन)
१	खप्तड कुटी पार्क,	१		५ रोपनी	
२	थामी संग्रहालय	१		२५ रोपनी	
३	चम्पुजा पार्क	२	डुंगल	२० रोपनी	स्थानीय
४	मञ्जुश्री पार्क	२	तिलिञ्चोक	३० रोपनी	स्थानीय
५	सिंहवन पार्क	२	सिंहवन	८० रोपनी	स्थानीय
६	इन्द्रसिंहदेव पार्क	२	पाखलति	४ रोपनी	स्थानीय
७	वृन्दावन महाङकाल पार्क	४	जिलु महाङकाल	१५ रोपनी	गुठी
८	सहिद स्मृति पार्क	४	भट्मासे	१० रोपनी	सहिद स्मृति प्रतिष्ठान
९	इको पार्क	५			सामुदायिक वनको स्वामित्व
१०	रामजानकी हरियाली पार्क	६	रामकोट	२ रोपनी	सामुदायिक बन समिति
११	सिमपानी क्षेत्रभित्रको उद्यान	६	सिमपानी	३ रोपनी	गैरास्वारा सेवा समिति

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

१.४ मुख्य वस्तीसम्बन्धी विवरण

भीमेश्वर नगरपालिकामा क्रमशः वस्तीहरूको विकास बढ्दो रहेको छ । नगरपालिकाको केन्द्रतिर १ बाटो, बजार तथा स-साना घरेलु उद्योग देखिएता पनि समग्रमा नगरपालिकाको सबै वडाहरूमा सेवा तथा सुविधा पुगिसकेको छैन । नगरपालिकामा विकासका धेरै आयामहरूमा अभ्यास गर्न बाँकी देखिन्छ । भीमेश्वर नगरपालिकाको सबै वडाहरूमा सडक सञ्जालको राम्रो विकास भएको देखिँदैन । सहज स्वास्थ्य सुविधा, संचारजस्ता सुविधाहरूको पहुँच पुगेको देखिँदैन । कृषि एवं वनजन्य औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता, भएको हुँदा साना घरेलु उद्योगधन्दाको साथै जडीबुटी प्रशोधनसम्बन्धी उद्योग विकास र विस्तारको सम्भावना रहेको छ । नगरको व्यवस्थित विकास गर्न व्यवस्थित नगरपालिका योजना बनाएर बाटो, खानेपानी र अन्य सामाजिक र भौतिक पूर्वाधारको समयमै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाबासीहरूलाई घरदैलोमा सेवा प्रवाह गर्ने ध्येयका साथ वडा समिति कार्यालयहरू, सम्बन्धित वडा मै स्थापना गरी सेवा प्रवाह भैरहेका छन् ।

यसका अतिरिक्त भीमेश्वर नगरपालिकाले नगरपालिका विकासका लागि योजना तयार गर्ने दौरानमा वडा भेला, लगायत वडा कार्यालय, सरकारी निकायहरू, राजनीतिक पार्टीहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, सामुदायिक संस्थाहरू, टोल विकास संस्थाहरू, बुद्धिजीवीहरू, समाजका प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरू, व्यावसायिक संस्थाहरू, संचारकर्मीहरू तथा योजना तर्जुमा टोली आदिलाई समावेश गरी बढीभन्दा बढी छलफल गरी प्रत्येक टोलका मुख्य तथा सहायक सडकहरूमा सोलार बत्ति जडान, टोल टोलमा सार्वजनिक खानेपानी र खानेपानीको परियोजना तथा पूर्वाधार आदि विकास निर्माणका योजनाहरू तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकामा रहेको मुख्य बसोबास क्षेत्र अर्थात् बस्ती विकास भैरहेका क्षेत्रहरूसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ३: मुख्य बस्तीसम्बन्धी विवरण

वडा नं.	मुख्य वस्ती/गाउँ/टोलको नाम
१	फासेलुङ्ग, डाडाँथोक, टारी बस्ती, दामाराङ्ग, पानीपोखरी, लामनागी, देउराली, सुष्पा राङराङथलि,पहरे, माने, कुथली, डोलागाउँ, कुसिपा, गुम्फुङ, लामाचउर
२	तिखातल, मानेडाँडा पाखलती, स्वयम्भुथान, दुङ्गल, पिङ्गल, नक्क्षे, गणेशटोल, पलाचोटी, ड्वाक्छे, नसु, तल्लोटोल, टसीचा, ड्वाकुलुङ्गा, पुखुर्चा, मन्टोपर, सिउडाँडा, गोलेगाँउ, चार्थली पुनरवास, राम्पा, कार्कीटोल, तिप्रथली, चिसोपानी, मैदानटोल, वदामखोरीया, डाँडागाँउ, देवीस्वाँरा, कमलावती, गोरमती, सेङकुचा, गगरास, लाक्पोखरी, फुलपा, गैरागाँउ, नेगल, नागदह, खेलाप, सोक्ला, चक्पा, बस्नेतटोल, मतानदीलो र दिलढुङ्गा,
३	पुरानोबजार, नयाँ बजार, बसपार्क, रातमाटे डाँडा, चरिघयाङ, ढाडखर्क देउरालि, चिसापानी, सहर्पा, खैदल, जैसीगाउँ, राउत टोल , खत्री टोल, सापकोटा टोल, गौतम टोल, पाखाटोल
४	ओखेनि देउरालि, सार्किश्वारा, भटमासे, गोबर्धन, सापकोटा टोल, नागस्थान, डाडाँगाउ, पिप्ले,कलसरे, कोले घोगेडि, फस्मी, डीही, टहले, मोहोरीया, गैरागाउँ
५	विसुन्टोल, मथानि,छाप गाउँ, वली गाउँ, माटी, घोक्सीला, जमजुत्ता, डगल्पु, धरमघर, कीराँतीछाप, नयाँपुल बुस्ती, कात्तिके, विरुवा टोल
६	रामकोट, फुलवारी, नयाँवस्ति, चितामथलि, चरिकोट बजार, सिमपानी, गैरास्वारा, घ्यावापानी, मैदाने, घ्याङचउर, चोथाङ्ग, लेखटोल टाङनागी, विसाउने घँङ्गारे वडारे विमिरे चौतारी डाँडा
७	उखुबारी, काउले, फल्कुधनी, मानेटार, कुप्री, पुवाँले, चाँपे, टाँडि, मकैबारी, गग्रेनि, ओदि गाउँ, साखिने, ढाँडचउर, सिंहराम, माझगाउँ
८	ठूलोनागी, ढाँडटोल, थलनागी, माने, घुम्ती, नयाँवस्ती, फुयाल गाउँ, लामागाउँ, यार्सा, पाङलिङ, खानिडाँडा, सेरा, कुलामुनि, लप्से, मान्द्रा, कार्किगाउँ, गोठिगाउँ, कृषि टोल, डाडाँथोक, फापरबारी, घट्टटोल, बोच, जमदार टोल, मोहरछाप
९	डाँडागाउँ, भण्डारे, भितेरी, ओखे, स्यासी, चौतारा गाउँ, दारेगौडा, पिडालु बारी, पुराना गाउँ, चिसोपानी झाक्रिचउर, चित्रे, स्वारा,बाटोकटेरी, झीगाँने, फुलवारी घुम्ती, खरिढुङ्गा, आहालडाँडा,सुर्के, अङगेरी डाँडा, निगाले बाघखोर

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

१.५ सार्वजनिक पाटी पौवा र चौतारासम्बन्धी विवरण

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापूर्व कालदेखि सार्वजनिक रूपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउनेचौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रूपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रूपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रूपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दायित्व हामी सबैको हो । भीमेश्वर नगरपालिकामा रहेका विभिन्न सार्वजनिक पाटी पौवा तथा चौताराहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

खानी तथा खनिज स्रोतसम्बन्धी विवरण

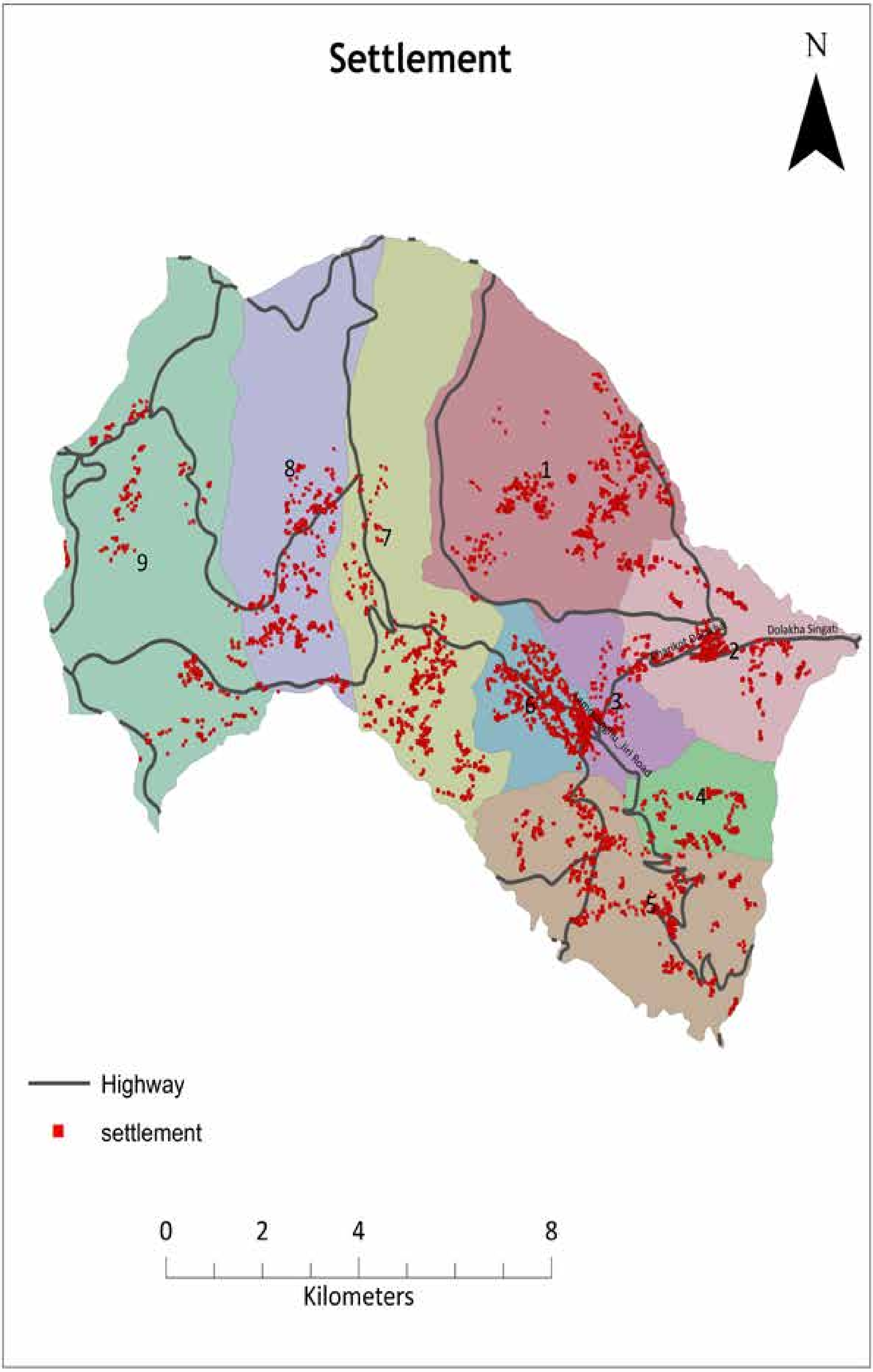

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : जि पि एस *(GPS)* बिन्दु सङ्कलन, २०७५

तालिका नं ४: सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरूको विवरण

क्र.सं.	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराको नाम	वडा नं	स्थान	उपयोग	कैफियत
१.	त्रिवेणी घाट पाटी	१	मजुवा	दाहसंस्कार गर्न स्थानीयले उपयोग गरेको	
२.	गैरीघाट पाटी	१	कुथलि	दाहा सस्कार गर्न स्थानीयले उपयोग गरेको	
३.	भुमेथान पाटी	१	सुष्पा	धार्मिकरूपमा उपयोग भएको	
४.	पानीघाट पाटी	१	पानीघाट	दाहा सस्कार गर्न स्थानीयले उपयोग गरेको	
५.	पहरे पाटी	१	पहरे	थामी जातिको मृत्यु पश्चात मुम्प्रा गर्ने ठाउँ	
६.	पीपलडाँडा चौतारो	१	टाँडी	स्थानीयले उपयोग गरेको	
७.	मस्तेको चौतारो	१	क्षमावती	स्थानीयले उपयोग गरेको	
८.	सुबेदीको चौतारो	१	डाँडाथोक	छलफल गर्न मिटिङ बस्ने	
९.	टोपरको चौतारो	१	टोपर बस्ती	स्थानीयले उपयोग गरेको	
१०.	लामनागी चौतारो	१	लामनागी	स्थानीयले उपयोग गरेको	
११.	भुमेथान चौतारो	१	डाँडाथोक	मिटिङ गर्ने	
१२.	ऋखिपोले चौतारो	१	फासेलुङ्ग	मिटिङ गर्ने	
१३.	जुगेपधेराको मन्दिरको चौतारो	१	डाँडाथोक जुगेपधेरो	पर्व लगायत अन्य समयमा पूजा आजा गर्न प्रयोग गर्ने गरेको	
१४.	कुचुदीलाङ्ग	१	सुष्पा	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	ऐतिहासिक चौतारो
१५.	दुर्वखेलाप चौतारा	२	खेलाप	स्थानीय	
१६.	बस्नेतटोल चौतारो	२	बस्नेतटोल	स्थानीय	
१७.	दिलढुङ्गा चौतारो	२	दिलढुङ्गा	स्थानीय	
१८.	बडारे चौतारो	२	गगरास	स्थानीय	
१९.	फेलाती चौतारो	२	डुंगल	स्थानीय	
२०.	चिसापानी चौतारो	२	चिसापानी	स्थानीय	
२१.	छलुवा चौतारो	२	छलुवा	स्थानीय	
२२.	फोप्सती चौतारो	२	कलरवन	स्थानीय	
२३.	यदीलाङ चौतारो	२	कमलादी	स्थानीय	
२४.	वाणारसी पाटी	२	वारनसी	स्थानीय, ठिकुरे पाटी	कृयापुत्री घर
२५.	भीमेश्वरपाटी	२	भीमेश्वर मन्दिर	स्थानीय भजन पाटी	

क्र.सं.	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराको नाम	वडा नं	स्थान	उपयोग	कैफियत
२६.	कालीमन्दिर पाटी	२	कालीदेवी मन्दिर	स्थानीय भजन पाटी	
२७.	डुंगल भजन पाटी	२	डुंगल	स्थानीय भजन पाटी	
२८.	महागिताभजन पाटी	२	श्यामसुन्दर	स्थानीय भजन पाटी	
२९.	राइती पाटी	२	राइती	स्थानीय भजन पाटी	
३०.	नाराणदेउ घाट पाटी	२	नारानदेउ	दाहसंस्कार पाटी	
३१.	पिण्डेश्वर पाटी	२	पाखलती	स्थानीय भोजभतेर	
३२.	चुलीडाँडा पाटी	२	फुलपा	लामा दाहासंस्कार	
३३.	बज्रयोगीनी चौतारा	२	पाखालती	स्थानीय	
३४.	रातमाटे पाटी	२	थामीको चिहानघाट		
३५.	अर्चले पाटी	४	अर्चले	दाहासस्कार गर्दा, बटुवा हिड्दा प्रयोग गर्ने चौतारो	
३६.	सामुदायिक विकास मन्च भवन	४	घोगेडि	वैठक, छलफल	
३७.	सामुदायिक सूचना केन्द्र भवन कोलेचौर	४	कोलेचउर	वैठक, छलफल	
३८.	टहले किरियापुत्री भवन	४	टहले	सामाजिक कार्य गर्न	
३९.	इन्द्रावती आमा समूह भवन	४	पिप्ले	आमा समूह छलफल	
४०.	नागरिक सचेतना भवन	४	गोवरधने	नागरिक सचेतनाको छलफल गर्ने	
४१.	चिसापानी देउराली चौतारो	४	देउराली	बस्ने, भारी विसाउनी	
४२.	वाँदिको चौतारो	४	वादि	घाँस विसाउने, बटुवा हिड्दा बस्न प्रयोग गरिने	
४३.	सुँघुरे चौतारो	४	सुँघुरे	घास दाउरा काट्न जादा आराम गर्ने	
४४.	निवोडी चौतारो	४	निबोडि	घास दाउरा काट्न जादा आराम गर्ने	
४५.	नागस्थान धाराको चौतारो	४	नागथान	धारामा पानी लिन आउँदा, जादा बस्ने, छलफल गर्ने	
४६.	सदासीको चौतारो	४	सदासी	मलामी जाँदा बस्ने ठाउँ	
४७.	माहाङ्काल पाटी	५	माहाङ्काल	धार्मिक तथा सार्वजनिक स्थान	
४८.	गाईघाट पाटी	५	घोक्सीला	सार्वजनिक स्थान	
४९.	त्रिवेणी पाटी	५	नयाँपुल तामाकोशी	सार्वजनिक स्थान	
५०.	ढुङ्गेसाँघु चौतारो	५	माटी	सार्वजनिक स्थान	

क्र.सं.	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराको नाम	वडा नं	स्थान	उपयोग	कैफियत
५१.	माहाङ्काल चौतारो	५	माहाङ्काल	सार्वजनीक स्थान	
५२.	कमिनचौर प्रतिक्षालय	५	कमिनचउर	भेटघाट गर्ने तथा यात्रु बस्ने प्रतिक्षालय	
५३.	थलाको ढिक चौतारो	५	माटी	सार्वजनिक स्थान	
५४.	पीपलवोट चौतारो	५	घोक्सीला	सार्वजनिक स्थान	
५५.	वुढा भिमसेन चौतारो	५	धरमघर	सार्वजनिक स्थान	
५६.	डढेको रुख चौतारो	५	मथानी	सार्वजनिक स्थान	
५७.	विसुन्टोल पिपलबोट चौतारो	५	विसुन्टोल	सार्वजनिक स्थान	
५८.	च्यानडाँडा चौतारो	६	चोथाङ्ग	सार्वजनिक स्थान	
५९.	विसाउने चौतारो	६	विसाउने	सार्वजनिक स्थान	
६०.	झुलेखोला चौतारो	६	लेखटोल	सार्वजनिक स्थान	
६१.	सीमपानी चौतारो	६	सिमपानी	सार्वजनिक स्थान	
६२.	कुलडाँडा चौतारो	६	कुलडाडाँ	सार्वजनिक स्थान	
६३.	चौतारी डाँडा	६	चौतारी डाडाँ	सार्वजनिक स्थान	
६४.	गाउँखेतको चौतारो	६	गाउँखेत	सार्वजनिक स्थान	
६५.	पीपलफेद चौतारो	७	काउले	सार्वजनिक स्थान	
६६.	कुप्री चौतारो	७	कुप्रि	सार्वजनिक स्थान	
६७.	हरिकिर्तन चौतारो	७	हरिकिर्तन डाँडा	सार्वजनिक स्थान	
६८.	कुटिडाँडा चौतारो	७	कुटीडाँडा	सार्वजनिक स्थान	
६९.	डिहिडाँडो चौतारो	७	डिहिडाँडा	सार्वजनिक स्थान	
७०.	गग्रेनी चौतारो	७	गग्रेनी	सार्वजनिक स्थान	
७१.	माने चौतारो	७	मानेटार	सार्वजनिक स्थान	
७२.	कार्की गाउँ चौतारो	७	कार्कीगाउँ	सार्वजनिक स्थान	
७३.	लिस्ने चौतारो	७	लिस्ने	सार्वजनिक स्थान	
७४.	डुकेको भीर चौतारो	७	साखिनेमुनि ओदि गाउँ	सार्वजनिक स्थान	
७५.	कालीमाटी चौतारो	७	कालीमाटी चापेँ	सार्वजनिक स्थान	
७६.	ओखे चौतारो	७	ओखे	सार्वजनिक स्थान	
७७.	देउराली चौतारो	७	देउराली	सार्वजनिक स्थान	
७८.	खुस्पाले चौतारो	७	खुस्पाले	सार्वजनिक स्थान	

क्र.सं.	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराको नाम	वडा नं	स्थान	उपयोग	कैफियत
७९.	लहरेमाने चौतारो	७	मकैबारी	सार्वजनिक स्थान	
८०.	मुखिनथला चौतारो	७	ठूलीस्वारा	सार्वजनिक स्थान	
८१.	पानीफर्काउनी चौतारो	७	साखिने	सार्वजनिक स्थान	
८२.	ढाँडचउर चौतारो	७	ढाँडचउर	सार्वजनिक स्थान	
८३.	अमले चौतारो	७	काउले	सार्वजनिक स्थान	
८४.	भबेरेचौर चौतारो	७	उखुबारी कोहोले	सार्वजनिक स्थान	
८५.	मूल चौतारो	७	ज्वयरुम्टा	सार्वजनिक स्थान	
८६.	चौतारीडाँडा चौतारो	७	उखुबारी खत्रीगाउँ	सार्वजनिक स्थान	
८७.	सल्लेडाँडा चौतारो	७	उखुबारी	सार्वजनिक स्थान	
८८.	तीनदोबाटे चौतारो	७	कुप्री	सार्वजनिक स्थान	
८९.	धुपहाल्ने चौतारो	७	कुप्री बालुवा	सार्वजनिक स्थान	
९०.	फुरलुङ्गसिरान चौतारो	७	फुरलुङ्ग	सार्वजनिक स्थान	
९१.	जुगेपानीरमिते चौतारो	७	गौरीगाउँ	सार्वजनिक स्थान	
९२.	ढिकुरे पाटी	८	ठूलढुङ्गा तिन धाप	सार्वजनिक स्थान	
९३.	ढाडेसिंहदेवि पाटी	८	कृषि बस्ती	सार्वजनिक स्थान	
९४.	चित्रेश्वर मन्दिर	८	सेरावेंसी	सार्वजनिक स्थान	
९५.	फुँयालगाउँ चौतारो	८	फुयाँलगाउँ	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
९६.	सुनखानी चौतारो	८	कुलामुनी नजिक	सार्वजनिक कार्यक्रम बैठक, भेला	
९७.	तीनधाराको चौतारो	८	वोच ठूलो ढुङ्गा	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
९८.	पीङ हाल्ने चौतारो	८	लामागाउँ बस्ती	धार्मिक काम गर्न प्रयोग	
९९.	गलछेउरा चौतारो	८	धूपीडाँडा	सार्वजनिक स्थान	
१००.	सिमलरुखको चौतारो	८	कार्कीगाउँ	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
१०१.	थलनागी चौतारो	८	थलनागी	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
१०२.	खसकटे चौतारो	९	खरिढुङ्गा	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
१०३.	घट्टेखोला पाटी	९	टापु	स्थानीयले मान्छेको मृत्यु हुँदा प्रयोग गर्ने	
१०४.	च्यानडाँडापाटी	९	डाँडागाउँ	स्थानीयले मान्छेको मृत्यु हुँदा प्रयोग गर्ने	
१०५.	धागाधुङ्ग पाटी	९	सुर्के	स्थानीयले मान्छेको मृत्यु हुँदा प्रयोग गर्ने	

क्र.सं.	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराको नाम	वडा नं	स्थान	उपयोग	कैफियत
१०६.	भूमेडाँडापाटी	९	सुर्के	तामाङ समुदायका स्थानीयले मान्छेको मृत्यु हुँदा प्रयोग गर्ने	
१०७.	मसानेखोला पाटी	९	खरिढुङ्गा	स्थानीयले मान्छेको मृत्यु हुँदा प्रयोग गर्ने	
१०८.	थामी चौतारा	९	हरिखर्क	बस्न, भारी बिसाउन	
१०९.	चौतारो गाउँ	९	चौतारो गाउँ	बस्न, छलफल गर्न	
११०.	कप्तानीको चौतारो	९	आरुडाँडा	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
१११.	रामदेबको चौतारो	९	गाम्बु	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
११२	घुमाउनी चौतारो	९	ओखेको सिरान	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	
११३	रातेको चौतारो	९	भितेरी	स्थानीयले प्रयोग गर्ने	

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिका कार्यालय, २०७५

१.६ खेल मैदानसम्बन्धी विवरण

राज्यको सामाजिक न्याय र समावेशीकरणको नीति अन्तर्गत स्वस्थ्य, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकुद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने नीति रहेको छ । खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी नगरपालिकाको चौतर्फी विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यताअनुसार यस नगरपालिका खेलकुदको विकास लागि प्रयासरत रहेको छ । यसको लागि नगरपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ । ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि पूर्वाधारहरू रहेकाछन् ।

खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने एवं अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रको पहिचान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा बिकास गर्ने देशको नीतिअनुसार विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन् । यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा तात्कालीन समयमा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा विभिन्न खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको थियो । समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वस्थ्य शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठूलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । हालका दिनहरूमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, व्याडमिन्टनजस्ता केही खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ । यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारी गरी विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकामा रहेका खेल मैदानसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ५: खेलमैदानसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खेल मैदानको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	वडा नं.	स्थान	उपयोगको अवस्था
१	लामनागी खेलमैदान	२ रोपनी	१	लामनागि	स्कुल तथा अन्य कार्यक्रममा प्रयोग गर्ने
२	पानीपोखरी खेलमैदान	२ रोपनी	१	पानीपोखरी	सबै जनाले आवश्यकता अनुसार प्रयोग गर्ने
३	पानीघाट खेलमैदान	२ रोपनी	१	पानीघाट	सबै जनाले आवश्यकता अनुसार प्रयोग गर्ने
४	पाखलती चउर	३ रोपनी	२	पाखलती	स्थानीय

५	चाथली बाघखोर	४ रोपनी	२	चाथली	
६	टुँडिखेल		३	टुँडिखेल	सबैले प्रयोग गर्ने गरेको
७	कभर्ड हल		३	टुँडिखेल	सबैले प्रयोग गर्ने गरेको
८	खत्रीबारी खेलमैदान	४ रोपनी	५	डाँडा गाउँ	समय समयमा उपयोग हुने स्थानीय युवा
९	भालुमारे चौर	५/६ रोपनी	५	सिरानमाटी	स्थानीय
१०	वुढाभीमसेन खेलमैदान	५ रोपनी	५	धरमघर	स्थानीय युवा, क्लव तथा सामाजिक संघ संस्था
११	फुटबल खेल्ने मैदान	२ रोपनि	७	ओखेचउर	स्थानीय युवा
१२	फुटबल खेल्ने मैदान	२ रोपनि	७	बुकेचउर	स्थानीय युवा
१३	भितेरी खेलमैदान	१०/१२ रोपनी	८	थलनागी	क्लब तथा स्थानीय प्रयोग गर्दै आयको
१४	ढाँडे खेलमैदान	७/८ रोपनी	८	कृषि टोल	क्लब तथा स्थानीय प्रयोग गर्दै आयको
१५	ओडारे खेलमैदान	५ रोपनिभन्दा बढी	८	ओडारे	स्थानीयले प्रयोग गर्ने गरेको
१६	माझको चौर खेलमैदान	६ रोपनी	९	लिसेपानी	स्थानीय युवा
१७	बाउनकाटे डाँडा मैदान	५ रोपनी	९	पोखरे	स्थानीय युवा
१८	एक्लेचौर खेलमैदान	५/६ रोपनी	९	सुर्के एक्ले चौर	स्थानीयहरूले प्रयोग गर्ने
१९	खरिढुङ्गा खेल मैदान	१० रोपनी	९	खरिढुङ्गा	विभिन्न कार्याक्रमहरूमा प्रयोग गरिने, स्थानीय युवा
२०	हलहले खेलमैदान	६ रोपनी	९	हलहले	स्थानीय युवा

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

नगरपालिकाको खेलकुद तथा मनोरञ्जनलाई विकास गरी बालबालिका तथा युवापुस्तालाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकामा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिक रूपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, खेलकुद प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरीय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरूलाई खेलकुद सामग्री उपलब्ध गराउने आदिजस्ता कार्यहरू खेलकुद विकासको लागि गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकामा रहेका बालबालिका तथा युवाहरूमा रहेको खेलकुदप्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै नगरपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा व्यवस्थित रूपमा कुनै पनि खेल मैदानको स्थापना भएको पाइँदैन । तर नगरपालिकामा रहेका माथि उल्लेखित खुल्ला सार्वजनिक स्थानहरूको सहि सदुपयोग गर्न सके खेलकुद विकासमा ठूलो योगदान पग्ने देखिन्छ ।

१.७ प्राकृतिक स्रोत (खानी/खनिज आदि)

यस नगरपालिकामा विशेषत ढुङ्गा, चुनढुङ्गा, फलाम, गिट्टी बालुवा आदि खानी रहेको छ । नगरमा खरि, म्याग्नेसाइट, स्लेट आदि उपलब्ध हुन सक्ने राम्रो सम्भावना देखिएको छ । नगरमा भएको खरि, म्याग्नेसाइट, फलाम खानी, धावा खानी स्लेटबन्द अवस्थामा रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । भीमेश्वर नगरपालिकाको वातावरणीय र पर्यावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खननसम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । नगरमा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुङ्गा, बालुवा आदि प्रसस्त मात्रामा पाइन्छ । नगरमा रहेको सम्भावना पहिल्याएर विभिन्न प्राकृतिक स्रोतको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्र बलियो सम्भावना देखिन्छ । यहाँ पाइने खानीसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

क्र.सं	वडा नं.	खानी/खनिज स्रोत	स्थान	अवस्था
१	१	कमेरो खानी, कालिमाटी र सिलाजीत	गैराथोक, फेदी, सेले	कमेरो र कालिमाटी प्रयोग भइरहेको
२	२	बालुवा खानी तथा स्लेट ढुँगा, कमेरो	नागदह र खेलाप	चालु
३	५	कमेरो खानी	मथानि	चालु अवस्थामा रहेको
४	५	कमेरो खानी	किराँतीछाप	चालु अवस्थामा रहेको
५	५	बालुवा खानी	नयाँपुल र चर्नावती	चालु
६	८	चुनढुङ्गा	रोलडाँडा	चालु अवस्थामा नरहेको
७	९	खरि, म्याग्नेसाइट	खरिढुङ्गा	बन्द भएको
८	९	फलामखानी	खरिढुङ्गा	बन्द भएको
९	९	स्लेट ढुङ्गा	चमानडाँडा	बन्द रहेको
१०	९	कमेरो खानी	दुदमेरखोला	चालु अबस्था

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर, २०७५

१.८ प्राकृतिक तथा खानीजन्य वस्तुको निकासी

तालिका नं ६: प्राकृतिक तथा खानीजन्य वस्तुको निकासी विवरण

प्राकृतिक तथा खानीजन्य वस्तु	इकाई	परिमाण	स्रोतको नाम	वडा नं	बिक्री तथा निकासी रु.	कैफियत
(नदी, खानी, किनार, ढिस्को)						भीमेश्वर नगरपालिकाले आ.व.२०७५/७६ बाट प्राकृतिक तथा खानिजन्य वस्तुको बिक्री वितरण र निकासीको काम गर्ने
ढुङ्गा गिट्टी	घन.मी					
वालुवा	घन.मी					
माटो	घन.मी					
काठ, दाउरा	क्यु. फिट					
स्लेट						
खरीढुङ्गा						

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

१.९ पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थलसम्बन्धी विवरण

दैनिक नियमित कामकाजबाट पर रही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ। मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो। यस नगरपालिकामा विभिन्न वडाहरू गरेर १७ वटा मनोरञ्जन तथा वनभोज स्थलहरूको पहिचान गरिएको छ। यस प्रकारका अन्य स्थलको खोजी तथा विद्यमान स्थलहरूको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्नु जरुरी छ। भीमेश्वर नगर क्षेत्रभित्र रहेका पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थलहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ७: नगरपालिकामा रहेका पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थलसम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	वडा नं.	स्थलको नाम	उपयोग	क्षेत्रफल (वर्ग कि. मि.)	स्वामित्व
१	१	यार्साको चउर	पिकनिक	१० रोपनीभन्दा बढी	सामुदायिक
२	१	देउराली	पिकनिक	१५ रोपनीभन्दा बढी	सामुदायिक
३	२	चम्पुजा पार्क	पिकनिक	२० रोपनी	सामुदायिक
४	२	मञ्जुश्री पार्क	पिकनिक	३० रोपनी	सामुदायिक
५	२	सिंहवन पार्क	पिकनिक	३० रोपनी	सरकारी
६	४	वृन्दावन माहाङकाल	मनोरञ्जन, पिकनिक	१५ रोपनी	गुठी धार्मिक बन
७	४	घोइया खोरिया डाँडा किराती डाँडो	पिकनिक	५ रोपनी	सामुदायिक बन
८	४	बाँदी	मनोरञ्जन, पिकनिक	१९/२० रोपनी	व्यक्तिगत जग्गा वाहेक
९	४	शहीद स्मृति प्रतिष्ठान	मनोरञ्जन, पिकनिक	१५ रोपनी	प्रतिष्ठानको जग्गा
१०	४	ठूलोचौर	पिकनिक	३/४ रोपनी	सामुदायिक बन
११	६	खोर्थली पिकनिक स्पट	मनोरञ्जन र पिकनिक	अनुमानित ७ रोपनी	सामुदायिक
१२	६	सीमखर्क पिकनिक स्थल	मनोरञ्जन र पिकनिक	अनुमानित ५ रोपनी	सामुदायिक
१३	६	भ्यु टावर मनोरञ्जन स्थल	मनोरञ्जन	अनुमानित ४ रोपनी	सामुदायिक
१४	८	ढिकडाँडो	मनोरञ्जन स्थल		सामुदायिक वन
१५	९	डाङ्डुङगे डाँडा	प्रर्दशनी, मनोरञ्जन र पिकनिक	१५०० रोपनीभन्दा बढी	सामुदायिक वनको स्वामित्वमा रहेको (निर्माणाधिन अन्तराष्ट्रिय फिल्मी नगरी)
१६	९	रातोपानी छिपछिपे	पिकनिक		सामुदायिक बन

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

१.१० पर्यटन

पर्यटनले आन्तरिक मानविय कारोबारलाई वृद्धिगरी अर्थतन्त्रलाई चलायमान राख्दछ । यसबाट रोजगारीको सिर्जना हुने, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अन्तर्क्रिया बढ्ने तथा सम्पदाहरूको जगेर्ना गर्न प्रोत्साहन मिल्दछ । यस भीमेश्वर नगरपालिकामा पर्यटनको संभावना राम्रो रहेको भएतापनि यसलाई थप विकसित गर्न थप कार्यक्रम तथा योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१.१०.१ पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले सिर्जना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा पर्यटकीय गन्तब्य स्थलकोरूपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरू, अनवरत बग्ने

कञ्चन हिमनदीहरू, झरना, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वन जंगल यहाँको प्राकृतिक निधिहरू हुन भने यहाँको संस्कृति, जाति तथा रहनसहनसमेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरू हुन् । यी सम्पूर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति २०६५ ले मुलभूतरूपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार सिर्जना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ ।

भीमेश्वर नगरपालिकाको प्राकृतिक सौन्दर्यता, नदीहरू र हरियाली, अत्यन्तै नजिकबाट अवलोकन गर्न सकिने हिमश्रृंखलाहरूको रमणीयतामा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आकर्षण हुने गर्दछ । भीमेश्वर नगरपालिकामा रहेको साँस्कृतिक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यता पर्यटकीय आकर्षण हो । यस नगरपालिकामा रहेका प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण निम्नानुसार रहेका छन् :

तालिका नं ८: धार्मिक/ऐतिहासिक/पुरातात्विक स्थलहरूको विवरण

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पूर्वाधार			स्वामितव	महत्व/ विशषता	बार्षिक पर्यटक आगमन क्षेत्र
			सडकको पहुँच	होटल, लज रेष्टुराँ सङ्ख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दुरी (कि. मि.)			
१	भुमेस्थान मन्दिर	भी.न.पा. १	सडग नजिक			सार्वजनिक	धार्मिक ऐतिहासिक	स्थानीय थामी जाति र अन्य पर्यटक आउने गरेको
२	खप्तड कुटी	भी.न.पा.१	पुगेको			सार्वजनिक	धार्मिक	
३	क्षमादेवी मन्दिर	भी.न.पा.१	नपुगेको			सामुदायिक	धार्मिक ऐतिहासिक	विभिन्न चाडपर्वमा भक्तजन आउने गरेको
४	थामी सङ्ग्रालय	भी.न.पा.१	पुगेको			सामुदायिक	सबै	पर्यटक आउने तर कुनै रेकर्ड नभएको
५	भीमेश्वर मन्दिर	भी.न.पा.२	पुगेको		५	सामुदायिक	सवै	२ लाख वार्षिक
६	कालि मन्दिर	भी.न.पा.२	पुगेको		५	सामुदायिक	सबै	२ लाख
७	त्रिपुरा सुन्दरी	भी.न.पा.२	पुगेको		५	सामुदायिक	सबै	१ लाख
८	वाणारसी तिर्थस्थल	भी.न.पा.२	नपुगेको		३० मिनेट	सामुदायिक	सबै	२० हजार
९	नाटेश्वर	भी.न.पा.२	पुगेको		५	सामुदायिक	ऐतिहासिक	१ लाख ५० हजार
१०	बज्रयोगिनी गणेश	भी.न.पा.२	नपुगेको		बजारभित्र रहेको	सार्वजनिक	ऐतिहासिक	१० हजार

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पूर्वाधार			स्वामितव	महत्व/ विशषता	बार्षिक पर्यटक आगमन क्षेत्र
			सडकको पहुँच	होटल, लज रेष्टुराँ सङ्ख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दुरी (कि. मि.)			
११	बालकुमारी	भी.न.पा.२	पुगेको		१० साना ठूला	सार्वजनिक	ऐतिहासिक	३ जना तान्त्रिक विधि भएकाहरू मात्रा जान पाउने
१२	चैत्य जम्मा ६ ओटा रहेको	भी.न.पा.२	पुगेको		बजारभित्र रहेको	सामुदायिक	ऐतिहासिक	३ लाख
१३	छहरादेवी मन्दिर	भी.न.पा.२	पुगेको		२०	सामुदायिक	ऐतिहासिक	५० हजार
१४	पुरानछे	भी.न.पा.२	नपुगेको		बजारभित्र रहेको	निजी	ऐतिहासिक	२ लाख ४२४७ बर्ष पुरानो
१५	हरिसिद्धि मन्दिर	भी.न.पा.२	पुगेको		बजारभित्र रहेको	सामुदायिक	ऐतिहासिक	६० हजार
१६	राजकुलेश्वर तलेजु	भी.न.पा.२	पुगेको		बजारभित्र रहेको	सामुदायिक	ऐतिहासिक	१ लाख
१७	क्षेरपाले	भी.न.पा.२	पुगेको		बजारभित्र रहेको	सामुदायिक	ऐतिहासिक	७० हजार
१८	देउरदेउर सिहंवन	भी.न.पा.२	पुगेको		बजारभित्र रहेको	सामुदायिक	ऐतिहासिक	५सय
१९	कारिपोको देउरदेउर	भी.न.पा.२	नपुगेको		५	सामुदायिक	ऐतिहासिक	२५ सय
२०	ढुङ्गेश्वर महादेव मन्दिर	भी.न.पा.२	पुगेको		बजारभित्र रहेको	सामुदायिक	ऐतिहासिक	१ लाख ५० हजार
२१	जलेश्वर माहादेव टहले	भी.न.पा. ४	पुगेको		टहले बजार	सामुदायिक	सबै	आन्तरीक तथा बाह्य पर्यटकको आगमन
२२	इन्द्रावती मन्दिर	भी.न.पा. ४	नपुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने
२३	कालिनाग थान सेतिदेवी कर्कले	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
२४	फस्मी देवीथान	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
२५	शिवधारा सेतिदेवी	भी.न.पा. ४	नपुगेको			सामुदायिक		स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
२६	कोलेधारा शिव मन्दिर	भी.न.पा. ४	नपुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
२७	मोहोरिया देवीथान	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
२८	डाँडागाउ सेतिदेवी थान	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
२९	जलेश्वर माहादेव मन्दिर भीताघर	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक तथा पर्यटकीय	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पूर्वाधार			स्वामितव	महत्व/ विशषता	बार्षिक पर्यटक आगमन क्षेत्र
			सडकको पहुँच	होटल, लज रेष्टुरा संख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दुरी (कि. मि.)			
३०	इन्द्रावती मन्दिर पिप्ले	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३१	पीप्ले देवीस्थान	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३२	वगैंचा सेतिदेवी मन्दिर	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३३	बोलिस्वारा मन्दिर	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३४	सुँघुरे सेतिदेवी	भी.न.पा. ४	नपुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३५	नागथान कृष्ण मन्दिर	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३६	भटमासे देवीथान	भी.न.पा. ४	नपुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३७	सापकोटा जल मन्दिर	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३८	गोवरधन सेतिदेवी	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
३९	भतेचउर चन्देव	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयहरूले पूजा गर्ने गरेको
४०	डाडाँगाउ माहादेव मन्दिर	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयले पूजा गर्ने गरेको
४१	निबोडी मन्दिर	भी.न.पा. ४	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीयले पूजा गर्ने गरेको
४२	माहाङ्काल मन्दिर	भी.न.पा. ५, माहाङ्काल	पुगेको		६ कि. मि.	सामुदायिक	सबै	१,५०,०००
४३	वुढाभीमसेन मन्दिर	भी.न.पा. ५, धरमघर	पुगेको	साना २ वटा	चरिकोट वा तामाकोशी	सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
४४	घोक्सीला माहाङ्काल मन्दिर	भी.न.पा. ५, घोक्सीला	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
४५	माहाङ्काली मन्दिर	भी.न.पा. ५, वलि गाउँ	नपुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पूर्वाधार			स्वामितव	महत्व/ विशषता	बार्षिक पर्यटक आगमन क्षेत्र
			सडकको पहुँच	होटल, लज रेष्टुराँ संख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दुरी (कि. मि.)			
४६	त्रीपुरा सुन्दरी मन्दिरः	भी.न.पा. ५, माटी	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
४७	राधाकृष्ण मन्दिर	भी.न.पा. ५, कमिनचउर	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
४८	सेतिदेवि मन्दिर	भी.न.पा. ५, पँयस्वारा पिपलवोट	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
४९	कालिकादेवि मन्दिर	भी.न.पा. ५, कात्तिके वुस्ती	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
५०	किराँतिछाप दरवार	भी.न.पा. ५, किरातिछाप	पुगेको			हाल भग्ना- वसेस पनि नरहेको	ऐतिहासिक/ पर्यटकीय	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
५१	सुनखानी दरवार	भी.न.पा. ५, सुनखानी डाँडा	पुगेको			भग्नावशेस नरहेको	ऐतिहासिक/ पर्यटकीय	स्थानीय व्यक्तिहरूको उपस्थिति
५२	धनेश्वर महादेव मन्दिर	भी.न.पा. ५, मैदाने	पुगेको		चरिकोट बजार ३ कि. मि.	निजी	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
५३	सेतिदेवी थान	भी.न.पा. ६, मैदाने	पुगेको		चरिकोट बजार ३ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
५४	देवीस्थान खोर्थलि	भी.न.पा. ६, खोर्थलि	पुगेको		चरिकोट बजार ३ कि. मि.	सामुदायिक बन	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
५५	महादेव थान घगारे	भी.न.पा. ६, घगारे	पुगेको		चरिकोट बजार ४.५ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
५६	चरिघ्याङ माने	भी.न.पा. ६, चरिघ्याङ	पुगेको		चरिकोट बजार १ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पूर्वाधार			स्वामितव	महत्व/ विशषता	बार्षिक पर्यटक आगमन क्षेत्र
			सडकको पहुँच	होटल, लज रेष्टुराँ सङ्ख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दुरी (कि. मि.)			
५७	चोथाङ्ग गुम्बा तासीतेरचुक गुम्बा	वडा नं ६	पुगेको		चरिकोट बजार ३ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
५८	ह्याङ्ला टासि ग्यालबो गुम्बाा	भी.न.पा. ६	पुगेको		चरिकोट बजार ३ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
५९	च्यानडाडाँ माने	भी.न.पा. ६, च्यानडाडाँ	पुगेको		चरिकोट बजार ५ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
६०	सिद्धेच्छोइलिङ गुम्बा	भी.न.पा. ६	पुगेको		चरिकोट बजार ३ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
६१	वुद्ध स्तुपा गुम्बा भ्युटावर	भी.न.पा. ६, भ्युटावर	पुगेको		चरिकोट बजार ७ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
६२	लडाइ गर्ने डाडाँ	भी.न.पा. ६, भ्युटावर	पुगेको		चरिकोट बजार ३ कि. मि.	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
६३	भ्यूटावर खोर्थलि	भी.न.पा. ६, भ्युटावर	पुगेको		चरिकोट बजार ७ कि. मि.	सामुदायिक	एतिहासिक तथा पर्यटकिय	आन्तरिक पर्यटक
६४	हातिछहरा	भी.न.पा. ७, भोरेनी	नपुगेकोकाम भइरहेको		चरिकोट बजार १५ कि. मि.	सामुदायिक	एतिहासिक तथा पर्यटकिय	आुमान नगरीएको
६५	गणेश थुम्की	भी.न.पा. ७, कालिञ्चोक जाने बाटो	पुगेको		कुरी बजार	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
६६	फुर्बा लाख्याङ गुम्बा	देउराली	पुगेको		देउराली बजार	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
६७	माप्चालिङ्ग गुम्बा	सनसरी डाडाँ	पुगेको		सनसरी डाडाँ	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पूर्वाधार			स्वामितव	महत्व/ विशषता	बार्षिक पर्यटक आगमन क्षेत्र
			सडकको पहुँच	होटल, लज रेष्टुराँ सङ्ख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दुरी (कि. मि.)			
६८	सेतिदेवि थान	गौरीगाउँ	पुगेको		स्थानीय बजार	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
६९	ठूलोढुङगा देवीथान	कालीमाटी चापैँ	पुगेको		स्थानीय बजार	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
७०	डाडाँ टोल देवीथान	फल्कुधनी डाडाँ टोल	पुगेको		स्थानीय बजार	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
७१	गग्रेनि देवीथान	गग्रेनी	पुगेको		स्थानीय बजार	सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
७२	काउले सेतिदेवी मन्दिर	काउले	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
७३	भुमेथान मन्दिर	सनसरी डाडाँ मकैबारी	पुगेको			सामुदायिक	धार्मिक	आन्तरिक पर्यटक
७४	रानिपोखरी ताल	साखिने	पुगेको		साखिने साना बजार	सामुदायिक	ऐतिहासिक तथा पर्यटकिय	आन्तरिक पर्यटक
७५	भूतपोखरी ताल	देउराली	पुगेको		देउराली बजार	सामुदायिक	ऐतिहासिक तथा पर्यटकिय	आन्तरिक पर्यटक तथा बाह्य पर्यटक
७६	देउराली ताल	देउराली	पुगेको		देउराली बजार	सामुदायिक	ऐतिहासिक तथा पर्यटकिय	आन्तरीक तथा बाह्य पर्यटक
७७	कुप्रीताल कुप्रि	कुप्रि	पुगेको		कुप्री साना वजार	सामुदायिक	ऐतिहासिक तथा पर्यटकिय	आन्तरीक पर्यटक
७८	ढाडेसिंहदेवि कृष्ण मन्दिर	कृषि	सडक नजिक	साना होटल	वोच कृषि	पब्लिक	सबै	मेलापर्वमा स्थानीय र वाह्य भक्तजन आउने
७९	चुचेढुङ्गा देवीथान	थलनागी ८	सडक नजिक	साना होटल		पब्लिक	धार्मिक	
८०	लप्से गुम्बा	लप्से ८	सडक नजिक	साना होटल		लामा समूह	धार्मिक	

क्र.सं.	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको नाम	वडा नं.	भौतिक पूर्वाधार			स्वामितव	महत्व/ विशषता	बार्षिक पर्यटक आगमन क्षेत्र
			सडकको पहुँच	होटल, लज रेष्टुराँ सङ्ख्या	नजिकको बजार केन्द्रसम्मको दुरी (कि. मि.)			
८१	चर्नावती खोला	चर्नावती ८	पुगेको	साना होटल	चरिकोट	सामुदायिक	पर्यटकिय	स्थानीय तथा वाह्य पर्यटक आउने
८२	शिवपोखरी मन्दिर	खरिढुङ्गा ९	पुगेको	साना होटल	खरिढुङ्गा	सामुदायिक	पर्यटकिय र धार्मिक	उल्लेख्य सङ्ख्यामा आन्तरिक र बाह्य पर्यटकको आगमन हुने
८३	फुलवारी घुम्ती गुम्बा	फुलबारी घुम्ती	पुगेको		खरिढुङ्गा	सामुदायिक	धार्मिक	स्थानीय
८४	टासीछेलिङ्ग गुम्बा	झाक्रेचउर	पुगेको		खरिढुङ्गा	सामुदायिक	धार्मिक	तमाङ जाति
८५	फुलडाँडा, ढाढरडाँडा, अङगेरी डाँडा, आहालडाँडा, डाङडुङगे डाँडा, लोलिमरे डाँडा, र थुम्का डाँडा				वडा नं ९ का विभिन्न ठाउँका रमणिय स्थलहरू			

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

नगरपालिकामा अवस्थित सितलबारी दोलखा भीमेश्वर मन्दिर, सुन्द्रावती भगवती मन्दिर, भुमेथान मन्दिर, थामि सङ्ग्रहालय दरवार, बाणनसी तिर्थस्थल, फुलडाँडा, ढाढरडाँडा, अङगेरी डाँडा, आहालडाँडा, डाङडुङगे डाँडा, लोलिमरे डाँडा र थुम्का डाँडा, फुलवारी घुम्ती गुम्बाजस्ता वार्षिक हजारौंको सङ्ख्यामा पर्यटक भित्रिने ऐतिहासिक, धार्मिक र पर्यटकीय स्थलहरूको थप प्रचार प्रसार तथा पर्यटक मैत्री वातावरणको प्रर्वद्धन गर्न सके भीमेश्वर नगरपालिकाको आर्थिक विकास र रोजगारी सिर्जनामा महत्वपूर्ण योगदान हुन सक्ने देखिन्छ साथै अन्य संभावित स्थलहरूलाई थप विकास गरी पर्यटक सङ्ख्या वृद्धि गर्नसके आर्थिक उपार्जन र प्रचार प्रसारमा वृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । अपर तामाकोशी जलविद्युत आयोजना तथा कालिञ्चोक भगवतीको मन्दिरसमेत यहि नगरपालिका हुँदै जान सकिने हुँदा पनि यस नगरपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धनको प्रचुर संभावना रहेको छ ।

१.१०.२ होटेल, रिसोर्ट रहोमस्टेसम्बन्धी विवरण

नगरपालिकाको आन्तरिक आर्थिक कृयाकलाप वृद्धि गरी पर्यटकको बन्दोबस्ती र व्यवस्थापन गर्न स्थानीय होटल तथा रिसोर्टहरूको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । होटल व्यवसायलाई पूर्ण रूपमा व्यावसायिक बनाउन स्थानीय स्तरमा नै संचालकहरूलाई अतिथि सत्कार (Hospitality), परिकार तथा अन्य सेवासम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्न सके पर्यटन तथा आर्थिक विकासमा टेवा पुग्दछ ।

पर्यटन व्यवसायको विकास गर्न व्यवस्थित पूर्वाधारको साथै नगरमा रहेका होटेल, रिसोर्ट, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेको उपलब्धता र व्यवस्थापन भएको हुनु जरुरी हुन्छ । ऐतिहासिक, धार्मिक र पर्यटकीय स्थलहरूको भ्रमण गर्ने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको आगमनबाट होटेल, रिसोर्ट, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेबाट कुनै पनि स्थानको आर्थिक विकास अगाडि बढाउन महत्पूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुको साथै रोजगारीको सिर्जना गर्दछ । भीमेश्वर नगरपालिका एक प्रमुख पर्यटकीय स्थल हो ।

तालिका नं ९ होटेल, रिसोर्ट, तथा होमस्टेसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	होटल, रिसोर्ट, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेको नाम	वडा नं.	स्थान	क्षमता		होटलको प्रकार	वार्षिक पर्यटक सङ्ख्या	
				कोठा सङ्ख्या	बेड सङ्ख्या		आन्तरिक	बाह्य (विदेशी)
१	लाल भैरब रिसोर्ट	२		१८		रिसोर्ट		१०८०
२	दोलखा लज	२		१४		रेष्टुरेण्ट		
३	गोल्डी गेष्ट हाउस	२		२	६	होटल		२००
४	शंखर होटल एण्ड लज	२	पाखलती	९	१६	होटल		
५	सत्कार होटल	२	पाखलती	६		होटल		८००
६	भक्तपुरे गेष्टहाउस	२	पाखलती	१२	३६			
७	सुवेदी होटल एण्ड लज	२	पाखलती	४	१०	होटल		३००
८	होटल न्यू पार्क एण्ड गेस्टहाउस	२		६	१८	होटल		२००
९	होटल हरि सिद्धी	२	पाखलती	१		होटल		
१०	सन्देश उपदेश होटल	२	पाखलती	६	१८	होटल		३००
११	दोलखा दर्शन होटल	२						
१२	गौरीशंकर होटल	२						
१३	अभयपुर गेष्ट हाउस	२		१२	२८	होटल		१०००
१४	सि फुड होटल एण्ड लज	२		४	१२	होटल		३००
१५	होटल सत्कार	२	भीमेश्वर मन्दिर	७	१४	होटल		
१६	नमस्ते होटल	३						
१७	पलपसा कटेज	४				रेष्टुरेन्ट		
१८	एकान्त गेष्ट हाउस	४				रेष्टुरेन्ट		
१९	होटल गोल्ड ड्रिम्स	३	बसपार्क	१८	३५			
२०	होटल पावन प्रा.लि.	३	सातदोवाटो	१५	३५			
२१	होटल रोयल किंग्स एण्ड लज	३	बसपार्क	१२	२२			

क्र.सं.	होटल, रिसोर्ट, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेको नाम	वडा नं.	स्थान	क्षमता		होटलको प्रकार	वार्षिक पर्यटक सङ्ख्या	
				कोठा सङ्ख्या	बेड सङ्ख्या		आन्तरिक	बाह्य (विदेशी)
२२	होटल गौरी होराइजन	६		१०	२२			
२३	न्यु जेली एण्ड गेष्टहाउस	६		८	१३			
२४	होटल चाँदनी	६		१०	१५			
२५	होटल थकाली	६		१५	२६			
२६	होटल इमेज सेकुवा कर्नर एण्ड एभरेष्ट मम	६		३	६			
२७	होटल नवदुर्गा	६		७	१३			
२८	न्यु नमस्ते होटल	६		६	१२			
२९	होटल हेवन	६		६	१२			
३०	होटल कुवेर	६		२१	२१			
३१	होटल नमस्ते	६		५	१०			
३२	होटल देउराली	६		२१	३५			
३३	होटल संगम प्यालेस	३						
३४	कालिञ्चोक भोजनालय एष्ड गेष्टहाउस	३						
३५	होटल आर्शिवाद	३						
३६	चरिकोट पानारोमा रिसोर्ट	३		१७	३०			
३७	होटल फागुपुर्णिमा	३						
३८	चरिकोट इन	६						
३९	होटेल प्याराडाईज	६						
४०	गार्डेन प्यालेस	६						
४१	होटल एप्पल	६						
४२	शुभेच्छा होटल	३						
४३	दोलखा भ्यु होटल एष्ड लज	३						
४४	शंकर होटल एण्ड लज	३						
४५	होटल प्याराडाइज	३						
४६	भ्युटावर होटल	३						
४७	होटल किंग्स एण्ड लज	३						
४८	भीमेश्वरहोटल युनाइटेड	३						
४९	होटल टुटेपानी	३						
५०	होटल ह्वाइट हाउस	६						
५१	महालक्ष्मी होटल एण्ड लज	६						
५२	प्रिन्स होटल एण्ड लज	३						
५३	द उड्स चरिकोट रिसोर्ट	३				रिसोर्ट		

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

१.११ स्थानीय चाडपर्व, जात्रा तथा मेलाहरूको विवरण

यस भीमेश्वर नगरपालिकामा विभिन्न जाति, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । यहाँ अधिकांश हिन्दू धर्म मान्ने पहाडी मूलका मानिसहरू रहेका छन् भने बौद्ध, प्रकृति र क्रिस्चियन धर्म मान्ने मानिसहरू पनि छन् । सबै जातजाति र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने र माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भुमेपुजा, फो पुजा, इन्द्र जात्रा (लिङगो गाडने), गठेमंगल, मक्षिद्रनाथ, बुद्धजयन्ती, विभिन्न ल्होसार पर्वहरू, असारे १५ आदि चाडपर्वहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा मनाईने विशेष चाडपर्व, जात्रा मेलासम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १०: चाडपर्व, जात्रा तथा मेलासम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	चाडपर्व/जात्रा/मेला	जात्रारमेला मनाइने स्थान	मनाइने महिना	तिथि	मनाउने जातजाति
१	भुमेपुजा	१ भुमेथान	जेष्ठ र मङ्सिर	चण्डेपुर्णिमा	थामी
२	खोपुजा	भी.न.पा. २	चैत्र र बैशाख	पुर्णिमा	नेवार
३	मच्छिन्द्रनाथको रथ तान्ने	भी.न.पा. २	चैत्र र बैशाख	पुर्णिमादेखि नौ दिनसम्म	नेवार
४	सिठी नख	भी.न.पा. २	जेठ		नेवार
५	भुमेराजा	भी.न.पा. २	असार ८ गते		नेवार
६	गठेमंगल	भी.न.पा. २	साउन		नेवार
७	गुल्लाँ जात्रा	भी.न.पा. २	साउनदेखि भाद्रसम्म		नेवार
८	भैरव कुमारी जात्रा	भी.न.पा. २	भाद्र		नेवार
१०	ठूलोलाखे जात्रा	भी.न.पा. २	भाद्र		नेवार
११	रास लिला	भी.न.पा. २	भाद्र	अष्टमी	नेवार
१२	इन्द्रजात्रा (लिङ्गो गाड्ने)	भी.न.पा. २	भाद्र		नेवार
१३	खड्ग जात्रा	भी.न.पा. २	दशैको बेला	एकादशी	नेवार
१४	हिपाथामी जात्रा	भी.न.पा. २			नेवार
१५	पुण (चुचेरोटी)	भी.न.पा. २			नेवार
१६	कार्तिक पुर्णिमामा लाग्ने जात्रा	भी.न.पा. ८	कार्तिक	पुर्णिमा	सबै
१७	सेतिचन्द्र भुमे	भी.न.पा. ९	जेष्ठ	चण्डे पूर्णिमा	थामी जाति र अन्य

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

खण्ड २ : जनसाङ्ख्यिकी विवरण

२.१ वडागत घरपरिवार सङ्ख्या तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

२०७५ सालमा भीमेश्वर नगरपालिकामा सम्पन्न गरिएको घरपरिवार तथ्याङ्क सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार नौ वटा वडा बीच कुल १३२.५ वर्ग कि. मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको यस नगरपालिकाको १०,२५५ घरपरिवारमा अक्सर बसोबास गर्ने कुल ३६,११५ जनसङ्ख्या रहेको छ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा लैङ्गिक अनुपातप्रति १०० जना महिलाहरूमा पुरुषको जनसङ्ख्या भने कम अर्थात् ९५.०४ रहेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ प्रति वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा २७३ जनाको दरमा जनघनत्व रहेको देखिन्छ। अर्थात् नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलले कुल जनसङ्ख्यालाई भाग गर्दा प्रति वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा २७३ जनसङ्ख्या पर्न आउँछ। वडागतरूपमा तुलना गर्दा क्षेत्रफलको हिसाबले सबैभन्दा ठूलो वडा नं. ९ रहेको छ भने वडा नं. ३ को क्षेत्रफल सबैभन्दा कम रहेको छ। त्यसैगरी जनसङ्ख्याको हिसाबले वडा नं. ५ मा सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या रहेको देखिन्छ भने वडा नं. ८ मा सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या रहेको छ। यस तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा दुई पक्षहरू स्पष्ट देख्न सकिन्छ। पहिलो जनघनत्व दोस्रो लैङ्गिक अनुपात। क्षेत्रफलको हिसाबमा सानो रहेको वडा नं. ३,४ र ६ को जनघनत्व बढी रहेको देखिन्छ। जनघनत्वको हिसाबले वडा नं. ३,४ र ६ सबैभन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा हुनुका पछाडि अन्य वडाहरूको तुलनामा वडा नं. ३,४ र ६ मा रहेका विभिन्न मानवीय सुविधाहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, आवास, सुरक्षा, व्यापार आदिको सघनता हो। अन्य वडाहरूको तुलनामा यी वडाहरूको अत्यधिक बढी छ। तसर्थ योजना निर्माणमा जनघनत्व र त्यसलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने तत्वहरूको अध्ययन गर्नु अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। अर्थात् जनसङ्ख्या वितरणलाई क्षेत्रगत हिसाबले सन्तुलनमा राख्न मानवीय सुविधाहरूको सन्तुलित व्यवस्थापनमा केन्द्रित हुनुपर्दछ। अर्कोतर्फ पुरुषको तुलनामा महिलाको जनसङ्ख्या बढी हुनुसमेत जनसांख्यिक विश्लेषणको महत्वपूर्ण पाटो हो। छोरा वा छोरी जन्मनु विशुद्ध प्राकृतिक तथा जैविक घटना भएतापनि सामान्यतया नेपाली सामाजिक संरचना र परम्परालाई हेर्दा पितृसत्तात्मक स्वरूपको समाजमा छोराको चाहना पुरा गर्ने मनोविज्ञानका कारण छोरीहरूको सङ्ख्या अप्रत्यक्ष ढङ्गले बढेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ छोरीहरूको सङ्ख्या बढ्दा महिलाहरूको विशिष्ट आवश्यकताहरू जस्तै : प्रजनन् स्वास्थ्य, महिला शिक्षा, महिला अधिकारजस्ता विषयहरूलाई सम्बोधन गर्ने योजनाहरू राज्यद्वारा निर्माण हुनु आवश्यक देखिन्छ। साथै लैङ्गिक अनुपातमा रहेको अन्तर वृद्धि हुँदै जाँदा त्यसले सामाजिक स्वरूपमा नै लैङ्गिक रूपमा परिवर्तित गरिदिन्छ। यसतर्फ समग्र समाजको ध्यान जानु आवश्यक छ। थप वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ११: वडागत घरपरिवार सङ्ख्या तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	परिवार सङ्ख्या	पुरुष	महिला	उल्लेख नगरिएको	जम्मा जनसङ्ख्या	लैंगिक अनुपात	औसत परिवार आकार	क्षेत्रफल (वर्ग कि. मि.)	जनघनत्व प्रति वर्ग कि. मि.
१	१,२७२	२,१३५	२,२८४		४,४१९	९३.४८	३.४७	२१.७८	२०३
२	१,०९९	१,७१७	१,८६६	८	३,५९१	९२.०२	३.२७	११.८९	३०२
३	१,१८९	२,०८३	२,१८६		४,२६९	९५.२९	३.५९	४.९९	८५६
४	६७४	१,५१०	१,५१५		३,०२५	९९.६७	४.४९	५.०१	६०४
५	१,४९०	२,९३१	२,९४२		५,८७३	९९.६३	३.९४	१६.२९	३६१
६	१,३०४	२,२५८	२,३४२		४,६००	९६.४१	३.५३	५.३३	८६३

वडा नं.	परिवार सङ्ख्या	पुरुष	महिला	उल्लेख नगरिएको	जम्मा जनसङ्ख्या	लैङ्गिक अनुपात	औसत परिवार आकार	क्षेत्रफल (वर्ग कि. मि.)	जनघनत्व प्रति वर्ग कि. मि.
७	९९१	१,४९६	१,६५६		३,१५२	९०.३४	३.१८	२१.५७	१४६
८	९८६	१,३५८	१,५१२		२,८७०	८९.८१	२.९१	१७.९३	१६०
९	१,२५०	२,०७३	२,१७४	६९	४,३१६	९५.३५	३.४५	२७.७१	१५६
जम्मा	**१०,२५५**	**१७,५६१**	**१८,४७७**	**७७**	**३६,११५**	**९५.०४**	**३.५२**	**१३२.५**	**२७३**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारमा अक्सर बसोबास गर्ने १७,५६१ पुरुष र १८,४७७ महिलाहरू र ७७ जनाको लैङ्गिकता उल्लेख नभएको देखिन्छ। अक्सर बसोबास गर्ने कुल ३६,११५ जनसङ्ख्या रहेको यस नगरपालिकाका ३,५५२ जनसङ्ख्या अनुपस्थित रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। वडागत विवरणअनुसार सबैभन्दा धेरै घरपरिवारहरू वडा न. ५ मा १,४९० परिवारहरू र सबैभन्दा कम वडा नं. ४ मा ६७४ परिवारहरू रहेका छन्। वडागत जनसङ्ख्याको महिला/पुरुषको अनुपात अर्थात् लैङ्गिक अनुपात विवरण असमान किसिमको देखिन्छ। सबै वडाहरूमा महिलाको जनसङ्ख्या पुरुषको भन्दा बढी देखिन्छ।

लैङ्गिक अनुपातलाई हेर्दा प्रति १०० जना महिलामा ९५ पुरुषको सङ्ख्या रहेको छ। अर्थात्

$$\text{लैङ्गिक अनुपात} = \frac{\text{पुरुषको सङ्ख्या}}{\text{महिलाको सङ्ख्या}} \times १०० = \frac{१७५६१}{१८४७७} \times १०० = ९५.०४$$

लैङ्गिक अनुपात ९५ : १००

यसको अर्थ नगरपालिकामा प्रति १०० जना महिलाको जनसङ्ख्यामा पुरुषको जनसङ्ख्याको आँकडा मिलाउँदा जम्मा ९५ जना मात्र पुरुषहरू पर्दछन्। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १२: अक्सर बसोवास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	परिवार सङ्ख्या	अक्सर बसोबास गर्ने जनसङ्ख्या				अनुपस्थित जनसङ्ख्या			जम्मा जनसङ्ख्या			
		पुरुष	महिला	उ.न.	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	उ.न.	जम्मा
१	१,२७२	२,१३५	२,२८४		४,४१९	२५१	१०८	३५९	२,३८६	२,३९२		**४,७७८**
२	१,०९९	१,७१७	१,८६६	८	३,५९१	२५९	१५४	४१३	१,९७६	२,०२०	८	**४,००४**
३	१,१८९	२,०८३	२,१८६		४,२६९	२९६	११३	४०९	२,३७९	२,२९९		**४,६७८**
४	६७४	१,५१०	१,५१५		३,०२५	७५	२०	९५	१,५८५	१,५३५		**३,१२०**
५	१,४९०	२,९३१	२,९४२		५,८७३	६७	६	७३	२,९९८	२,९४८		**५,९४६**
६	१,३०४	२,२५८	२,३४२		४,६००	१४४	३६	१८०	२,४०२	२,३७८		**४,७८०**
७	९९१	१,४९६	१,६५६		३,१५२	७५७	४६३	१,२२०	२,२५३	२,११९		**४,३७२**
८	९८६	१,३५८	१,५१२		२,८७०	२८४	३८	३२२	१,६४२	१,५५०		**३,१९२**
९	१,२५०	२,०७३	२,१७४	६९	४,३१६	३१७	१६४	४८१	२,३९०	२,३३८	६९	**४,७९७**
जम्मा	**१०,२५५**	**१७,५६१**	**१८,४७७**	**७७**	**३६,११५**	**२,४५०**	**१,१०२**	**३,५५२**	**२०,०११**	**१९,५७९**	**७७**	**३९,६६७**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

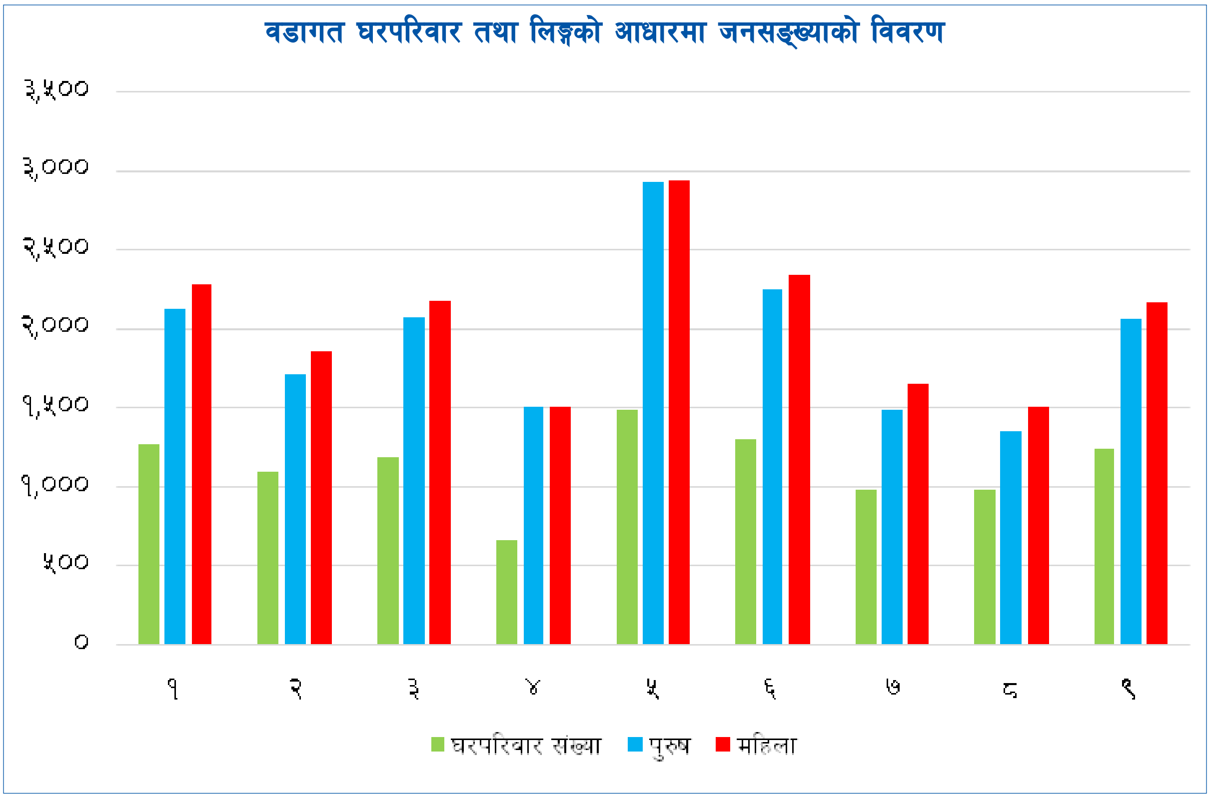

२.२ उमेर र लिङ्गअनुसार वडागत जनसङ्ख्याको विवरण

भीमेश्वर नगरपालिकामा १५-१९ वर्षका बालबालिकाको सङ्ख्या सबैभन्दा उच्च अर्थात् ३,५९५ (९.९५ प्रतिशत) देखिन्छ। कुल जनसङ्ख्याको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा अर्थात् ५० प्रतिशतभन्दा बढी ० वर्षदेखि २९ वर्षसम्मको उमेर समूह भएकाले बालबालिका र युवा लक्षित कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकतासाथ जोड दिनु जरुरी हुन्छ। अर्कोतर्फ यो उमेर समूह को जनसङ्ख्या आत्मनिर्भर भैनसकेको र अध्ययन वा वृत्तिविकासमा केन्द्रित हुनुपर्ने उमेर समूह भएकाले राज्यले व्यापक लगानी गरी शिक्षा, स्वास्थ्य तथा बाल र युवा मनोविज्ञानमा आधारित योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ। युवा उमेरको जनसङ्ख्या बढी हुनु राम्रो भएतापनि राज्यले उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ युवाहरूलाई सही दिशातर्फ उन्मूख गराउनु र रोजगारीका अवसरहरू सिर्जनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ। बालबालिका तथा शिशुहरूको सङ्ख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने बृद्धहरूको तथा प्रौढहरूको सङ्ख्या कम हुनुले औसतआयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढाअवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसङ्ख्याको मृत्यूदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ। यद्यपि बढ्दो उमेरको जनसङ्ख्या कम हुनु स्वाभाविक हो। उमेरअनुसारको जनसङ्ख्याको विश्लेषण गर्दा राज्यले प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गर्न आवश्यक हुन्छ तर यसको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ। उमेरअनुसारको जनसांख्यिक विश्लेषण गर्दा बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, युवालाई उचित रोजगारी र बृद्धबृद्धाहरूलाई आवश्यक सामाजिक सूरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन्। नगरपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ। वडागत उमेरसमूह अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १३: उमेरसमूह अनुसार जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	लिङ्ग	उमेर समूह																	जम्मा
		०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष माथि	उ.न.	
१	पुरुष	१७०	२०७	२०३	२५२	१९९	२०७	१२९	१२५	११४	११०	९९	८२	६२	६३	३९	७४		**२,१३५**
	महिला	१७०	२१५	२१९	२४९	२५५	२०८	१६८	१३९	१२१	११३	११४	६१	६१	७२	४९	७०		**२,२८४**
	जम्मा	३४०	४२२	४२२	५०१	४५४	४१५	२९७	२६४	२३५	२२३	२१३	१४३	१२३	१३५	८८	१४४		**४,४१९**
२	पुरुष	११४	१३९	१५०	१४९	१५२	१३७	१२७	१११	८८	९३	१०७	८४	७५	६४	६१	६६		**१,७१७**
	महिला	१२६	११४	१५३	१८५	१७५	१४३	११९	१२२	१२४	११३	११३	९७	८२	६७	५५	७८		**१,८६६**
	उ.न.																	८	**८**
	जम्मा	२४०	२५३	३०३	३३४	३२७	२८०	२४६	२३३	२१२	२०६	२२०	१८१	१५७	१३१	११६	१४४	८	**३,५९१**
३	पुरुष	१७३	२३७	२००	१९७	१७७	२०८	१६८	१८६	१२४	१०१	८६	७३	४४	४२	२७	४०		**२,०८३**
	महिला	१४९	२०५	१९७	२३१	२१९	२४८	२२४	१७०	११५	१०१	८२	६९	६०	४८	२७	४१		**२,१८६**
	जम्मा	३२२	४४२	३९७	४२८	३९६	४५६	३९२	३५६	२३९	२०२	१६८	१४२	१०४	९०	५४	८१		**४,२६९**
४	पुरुष	१०२	११९	१२४	१४६	१५२	१४४	१२६	१३८	९४	७१	८५	५०	४९	३४	३०	४६		**१,५१०**
	महिला	८७	९०	१२१	१३६	१६२	१६३	१४१	११९	९१	८६	९०	५४	६३	३०	३६	४६		**१,५१५**
	जम्मा	१८९	२०९	२४५	२८२	३१४	३०७	२६७	२५७	१८५	१५७	१७५	१०४	११२	६४	६६	९२		**३,०२५**
५	पुरुष	१४९	२३०	२६६	२९४	३१५	२९८	२४९	२४३	१५६	१२२	१३२	१३३	१०५	८४	५१	१०४		**२,९३१**
	महिला	१३१	२०३	२४१	२५१	३१०	३२०	२३७	२३१	१६२	१५९	१७७	१३४	१२२	७९	७६	१०९		**२,९४२**
	जम्मा	२८०	४३३	५०७	५४५	६२५	६१८	४८६	४७४	३१८	२८१	३०९	२६७	२२७	१६३	१२७	२१३		**५,८७३**

वडा नं.	लिङ्ग	उमेर समूह																	जम्मा
		०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष माथि	उ.न.	
६	पुरुष	१७१	२४१	२६२	२१९	१६९	२१८	१९०	१८५	१५६	११०	९१	७४	५४	४३	२७	४८		**२,२५८**
	महिला	१६०	१७६	२०५	२५४	२३६	२३३	२२१	२३२	१४८	१०२	८४	६३	८०	४७	४८	५३		**२,३४२**
	जम्मा	३३१	४१७	४६७	४७३	४०५	४५१	४११	४१७	३०४	२१२	१७५	१३७	१३४	९०	७५	१०१		**४,६००**
७	पुरुष	११४	११९	१२४	१४८	१२७	११९	१०६	६१	६८	९२	७९	७६	८९	६७	२३	८४		**१,४९६**
	महिला	७५	११२	१२७	१४४	१६३	१४८	१११	१०९	१०५	९८	११२	९२	८८	४७	४४	८१		**१,६५६**
	जम्मा	१८९	२३१	२५१	२९२	२९०	२६७	२१७	१७०	१७३	१९०	१९१	१६८	१७७	११४	६७	१६५		**३,१५२**
८	पुरुष	१००	१०२	११२	१०९	११५	१२७	६८	१०४	६५	८२	७५	८५	६३	५३	३८	६०		**१,३५८**
	महिला	८८	१०१	१०५	११४	१६३	१४२	११३	८९	८९	९१	९८	६८	८७	४६	६१	५७		**१,५१२**
	जम्मा	१८८	२०३	२१७	२२३	२७८	२६९	१८१	१९३	१५४	१७३	१७३	१५३	१५०	९९	९९	११७		**२,८७०**
९	पुरुष	१३६	१६५	२०६	२३७	२१०	१८५	१२६	१३५	११०	१११	११८	८६	७५	६०	४४	६८	१	**२,०७३**
	महिला	११५	१३७	२०८	२८०	२२५	१९४	१६२	१५३	१२५	११५	१२३	८९	७७	५५	४१	७५		**२,१७४**
	उ.न.																	६९	**६९**
	जम्मा	२५१	३०२	४१४	५१७	४३५	३७९	२८८	२८८	२३५	२२६	२४१	१७५	१५२	११५	८५	१४३	७०	**४,३१६**
कुल	**पुरुष**	१,२२९	१,५५९	१,६४७	१,७५१	१,६१६	१,६४३	१,२८९	१,२८८	९७५	८९२	८७२	७४३	६१६	५१०	३४०	५९०	१	**१७,५६१**
	महिला	१,१०१	१,३५३	१,५७६	१,८४४	१,९०८	१,७९९	१,४९६	१,३६४	१,०८०	९७८	९९३	७२७	७२०	४९१	४३७	६१०		**१८,४७७**
	उ.न.																	७७	**७७**
	जम्मा	**२,३३०**	**२,९१२**	**३,२२३**	**३,५९५**	**३,५२४**	**३,४४२**	**२,७८५**	**२,६५२**	**२,०५५**	**१,८७०**	**१,८६५**	**१,४७०**	**१,३३६**	**१,००१**	**७७७**	**१,२००**	**७८**	**३६,११५**
	प्रतिशत	**६.४५**	**८.०६**	**८.९२**	**९.९५**	**९.७६**	**९.५३**	**७.७१**	**७.३४**	**५.६९**	**५.१८**	**५.१६**	**४.०७**	**३.७०**	**२.७७**	**२.१५**	**३.३२**	**०.२२**	**१००.००**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

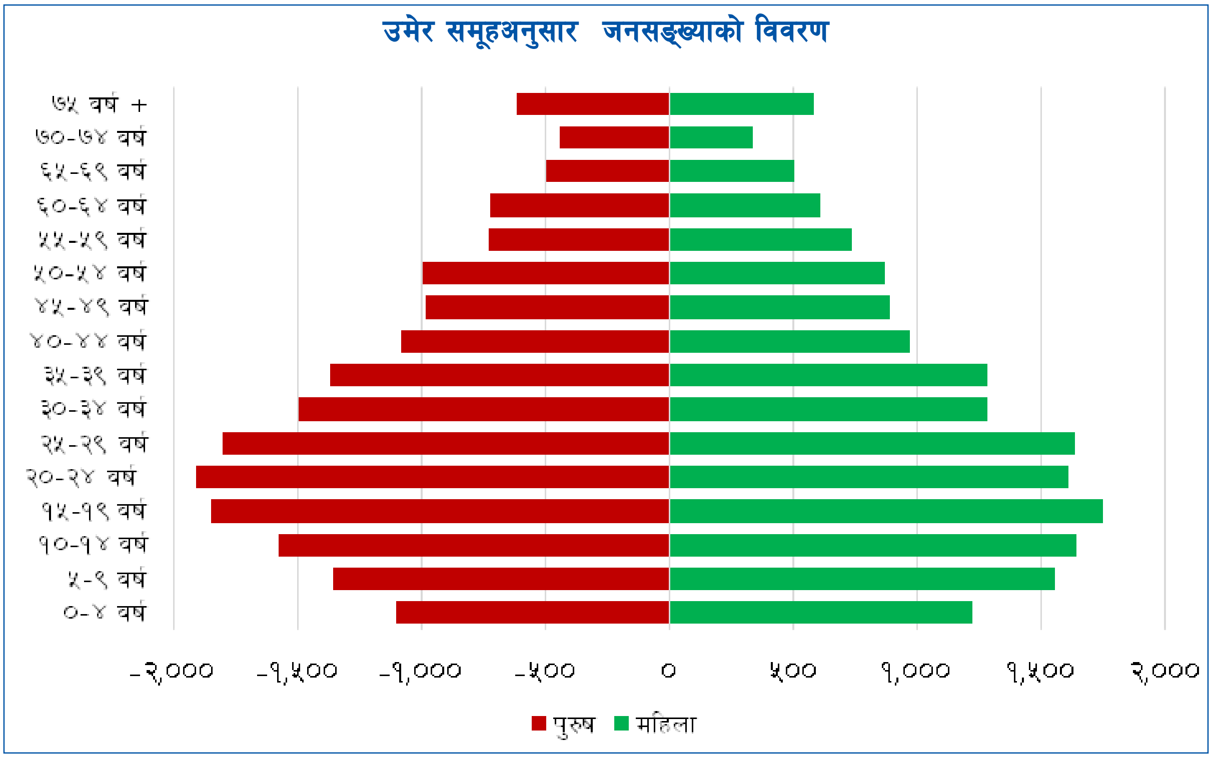

२.३ परिवारको आकारको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं १४: परिवारमा रहेको सदस्य सङ्ख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	परिवार सङ्ख्या						जम्मा सङ्ख्या	औसत परिवार सङ्ख्या
	१ जना	२-३ जना	४-५ जना	६-७ जना	८ जना भन्दा बढी	उल्लेख नगरिएको		
१	१२८	५०९	५२३	९७	१४	१	१,२७२	**३.४७**
२	१५५	४८५	३५२	९२	१४	१	१,०९९	**३.२७**
३	१२१	४५७	४७८	१११	२१	१	१,१८९	**३.५९**
४	१८	१७४	३१८	१२४	४०	०	६७४	**४.४९**
५	१०१	४५७	७१३	१७८	४०	१	१,४९०	**३.९४**
६	९२	५३३	५७३	९१	१३	२	१,३०४	**३.५३**
७	१२९	४८०	३००	७४	८	०	९९१	**३.१८**
८	१४४	५५८	२३५	३९	९	१	९८६	**२.९१**
९	१३०	५३२	४६७	१००	१६	५	१,२५०	**३.४५**
जम्मा	**१,०१८**	**४,१८५**	**३,९५९**	**९०६**	**१७५**	**१२**	**१०,२५५**	**३.५२**
प्रतिशत	**९.९३**	**४०.८१**	**३८.६१**	**८.८३**	**१.७१**	**०.१२**	**१००.००**	

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ परिवारमध्ये २ देखि ३ जना सदस्य सङ्ख्या भएको परिवार सबैभन्दा धेरै ४,१८५ अर्थात् ४०.८१ प्रतिशत रहेको छ। दोस्रोमा ४ देखि ५ जना सदस्य सङ्ख्या भएको परिवार ३,९५९ अर्थात् ३८.६१ प्रतिशत र तेस्रोमा १ जना मात्र सदस्य भएको परिवार १,०१८ अर्थात् ९.९३ प्रतिशत रहेका छन्। त्यस्तै ६ देखि ७ जना सदस्य सङ्ख्या भएको परिवार ९०६ अर्थात् ८.८३ प्रतिशत रहेका छन् मौलिक

भने ८ जनाभन्दा बढी सदस्य सङ्ख्या १७५ अर्थात् १.७१ प्रतिशत रहेको छ। समग्र तथ्याङ्कलाई हेर्दा २ देखि ३ जना मात्र भएको परिवारको सङ्ख्या ४०.८१ प्रतिशत हुनुले यो क्रम अर्थात् कालान्तरमा एकल परिवारको सङ्ख्या बढी हुँदै जाने तथ्य स्पष्ट छ। आमरूपमा परम्परागत संयुक्त परिवारमा रहने परिपाटी परिवर्तन भई सामान्यतयाः बाबु-आमा र तिनका अविवाहित छोराछोरीहरू रहेको ४ देखि ५ जना सदस्य भएको परिवारको पनि बाहुल्यता बढेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। अर्कोतर्फ एक जना मात्र सदस्य सङ्ख्या भएको परिवार भने अविवाहित एकल, विवाहित तर विधवा वा विधुर भएको कारणले हुनसक्छ। यसबाहेक विवाहित तर पारपाचुके गर्ने वा पारिवारिक बेमेलका कारण पारपाचुके नगरी छुट्टिएर एक्लाएक्लै बस्ने गरेको समेत पाइन्छन्। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

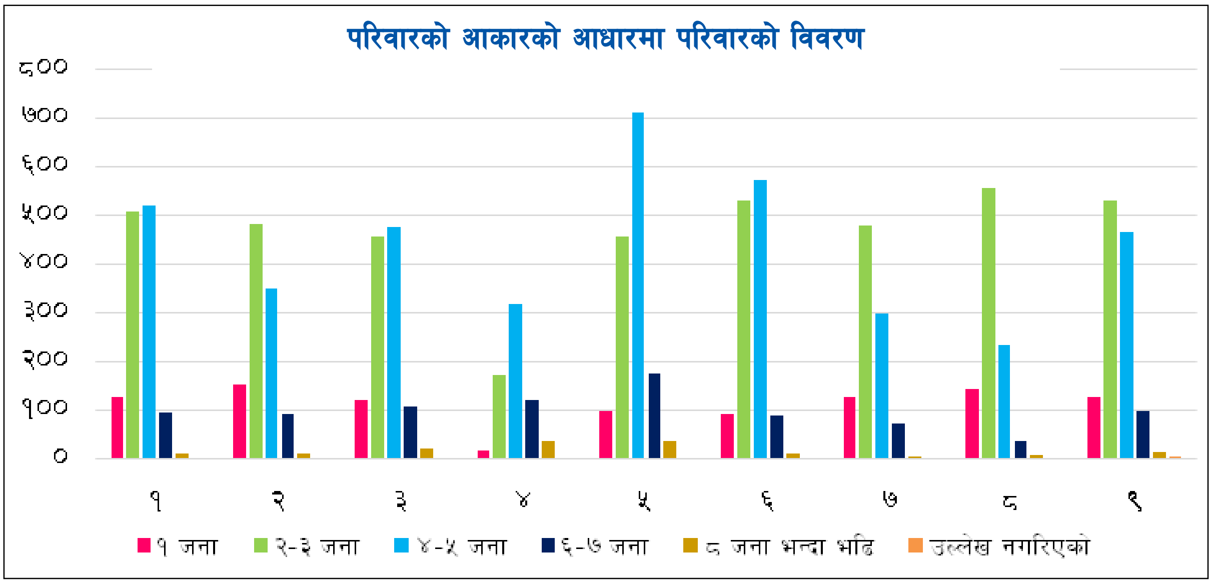

२.४ जातजातिको आधारमा वडागत जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं १५: वडाअनुसार जातजातिको विवरण

जातजाति	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
क्षेत्री	५८०	८०१	२,७४८	१,३८२	३,७५९	१,५३१	१,४७९	१,५२६	८७०	**१४,६७६**	**४०.६४**
नेवार	४७	१,४०६	५३६	६४३	५५२	३६८	१६९	८९	१२४७	**५०५७**	**१४.००**
तामाङ	९	७३	३१९		३४	९८२	४९८	९३३	१७००	**४,५४८**	**१२.५९**
थामी	२,९३३	६११	९१	६		३३६			३४९	**४,३२६**	**११.९८**
ब्राह्मण	३५६	५९२	२०९	७६५	२६२	६८२	३०९	२५		**३,२००**	**८.८६**
कामी	३०२	३७	११६	३४	११३	१९६	६३	२०६		**१,०६७**	**२.९५**
घर्ती/भुजेल	२२		१७	१५	६८५	११४	१३१	११	५६	**१,०५१**	**२.९१**
दमाई	१६	२९	५		३३८	३१	१२६	६२		**६०७**	**१.६८**
सार्की		९	२	१७३	५३	१२	२७३			**५२२**	**१.४५**
शेर्पा	१०४	७	७८			१७८	३२		४	**४०३**	**१.१२**
*अन्य	५०	१६	१३९	७	७७	१६३	७२	१८	१९	**५६१**	**१.५५**
विदेशी			९			७				**१६**	**०.०४**
उ.न.		१०							७१	**८१**	**०.२२**
जम्मा	**४,४१९**	**३,५९१**	**४,२६९**	**३,०२५**	**५,८७३**	**४,६००**	**३,१५२**	**२,८७०**	**४,३१६**	**३६,११५**	**१००.००**

*** अन्य भन्नाले माथि उल्लेखित जातबाहेक अन्य जाति जनाउँछ।**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसङ्ख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै १४,६७६ अर्थात् ४०.६४ प्रतिशत क्षेत्री, दोस्रोमा ४,९७१ अर्थात् १३.७६ प्रतिशत नेवार, तेस्रोमा तामाङ १२.३१ प्रतिशत, चौथो र पाँचौमा क्रमश थामी ११.९८ प्रतिशत र ब्राह्मण ८.८६ प्रतिशत रहेका छन्। त्यसैगरी नगरपालिकामा कामी, दमाई/ढोली, घर्ती/भुजेल, सार्की, शेर्पा लगायत अन्य जातजातिहरूको पनि बसोबास रहेको पाईन्छ। यसरी जातीय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ वसेको पाइन्छ। विस्तृत विवरण वडागत रूपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। क्षेत्री तथा नेवार र तामाङजस्ता जनजातिहरूको थातथलोको रूपमा समेत रहेको यो नगरपालिकामा नेवार, तामङ, थामी, क्षेत्री लगायत अन्य जातजातिको संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्नु आवश्यक छ।

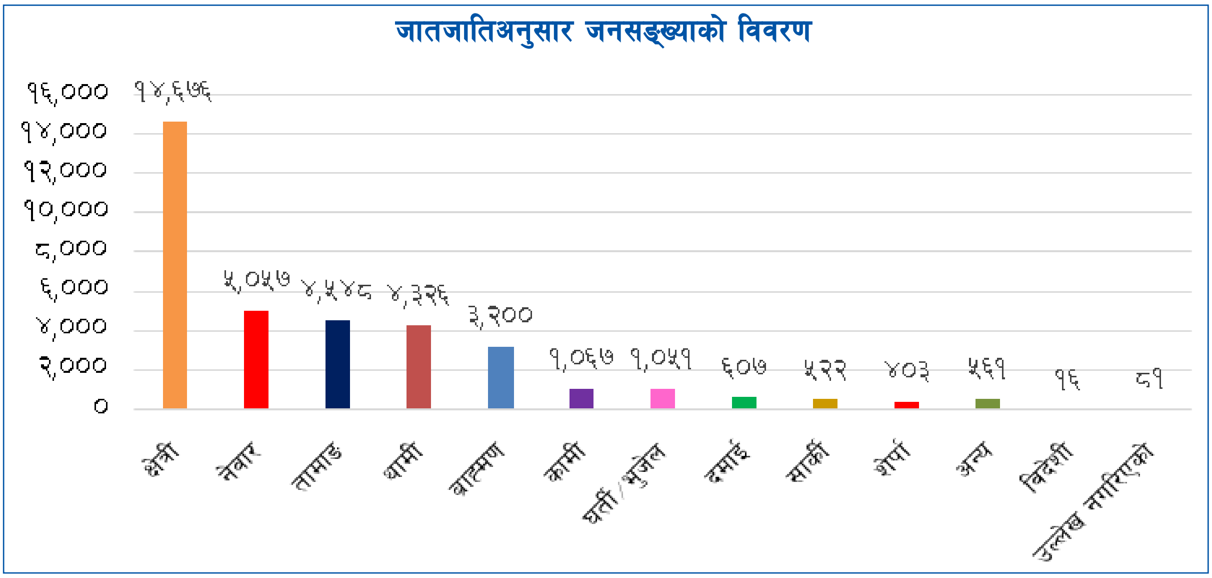

२.५ नगरपालिकामा बोलिने भाषाको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं १६: नगरपालिकामा बोलिने भाषाको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	नेपाली	तामाङ	नेवार	मैथिली	अन्य	उ.न.	जम्मा
१	४,३५९	१८	३१	०	११		**४,४१९**
२	१,७७७	२७३	१,४८७	०	४४	१०	**३,५९१**
३	३,३२१	३१८	४२८	७	१९५		**४,२६९**
४	३,०१८		१	४	२		**३,०२५**
५	५,८६४	१	२	१	५		**५,८७३**
६	३,०५४	८३६	२६४	१८१	२६५		**४,६००**
७	२,६८९	४४९	६	३	५		**३,१५२**
८	२,१३६	६८९	३७	३	५		**२,८७०**
९	२,७८७	१,२४४	२०४	५	५	७१	**४,३१६**
जम्मा	**२९,००५**	**३,८२८**	**२,४६०**	**२०४**	**५३७**	**८१**	**३६,११५**
प्रतिशत	**८०.३१**	**१०.५९**	**७.९०**	**०.५६**	**१.४९**	**०.२२**	**१००.००**

*** माथि उल्लेखित भाषाबाहेक अन्य जस्तै शेर्पा, बंगाली, भोजपुरी, हिन्दी आदि।**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल ३६,११५ जनसङ्ख्यामध्ये सबैभन्दा बढी २९,००५ जना अर्थात् ८०.३१ प्रतिशतले नेपाली भाषा, दोस्रोमा ३,७१४ जना अर्थात् १०.५७ प्रतिशतले तामाङ भाषा, तेस्रो र चौथोमा क्रमश २,४६० जना अर्थात् ७.९० प्रतिशतले नेवारी भाषा र ३१८ अर्थात् ०.८८ प्रतिशतले मैथिली भाषा बोल्दछन् भने अन्य नगन्य सङ्ख्यामा विभिन्न भाषा प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो । यस नगरपालिकामा तामाङ र नेवारी भाषा बोल्नेहरूको सङ्ख्या उल्लेख्य भएको नगरपालिका भएकोले उनीहरूको कला, संस्कृति तथा भाषालाई जगेर्ना गर्ने खालका विशेष कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

नेपालको संविधानको धारा ३२ ले भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानूनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ" भनि स्पष्ट किटान गरेको छ । तसर्थ यस नगरपालिकामा आफ्नो मातृभाषामा आधारभूत शिक्षा लिन चाहने विद्यार्थीहरूलाई नगरपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

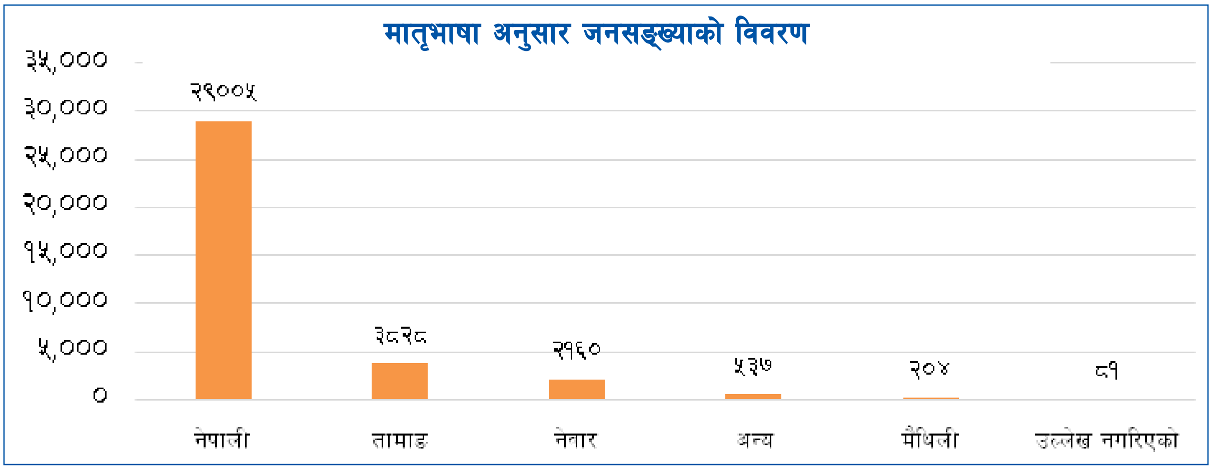

२.६ धर्मअनुसार जनसङ्ख्याको वडागत विवरण

तालिका नं १७: धर्मअनुसार जनसङ्ख्याको वडागत विवरण

वडा नं.	हिन्दू	बौद्ध	ईस्लाम	किराँत	क्रिस्चियन	*अन्य	उ.नं.	जम्मा
१	३,२१६	१०४		१,०८६	१३			**४,४१९**
२	३,००६	५२२	४		३४	१५	१०	**३,५९१**
३	३,३६०	५८८	१	१२९	४०	१५१		**४,२६९**
४	३,०२२		१		२			**३,०२५**
५	५,८४६	२५	१		१			**५,८७३**
६	३,३८७	१,१६४	२२	३	७	१७		**४,६००**
७	२,६३१	५१७	३		१			**३,१५२**
८	२,०४४	८१०	६		७	३		**२,८७०**
९	३,११७	१,०८९		१	३६	२	७१	**४,३१६**
जम्मा	**२९,६२९**	**४,८१९**	**३८**	**१,२१९**	**१४१**	**१८८**	**८१**	**३६,११५**
प्रतिशत	**८२.०४**	**१३.३४**	**०.११**	**३.३८**	**०.३९**	**०.५२**	**०.२२**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित धर्मबाहेक अन्य धर्म जस्तै जैन, शिख, बोन, प्रकृति आदि ।**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

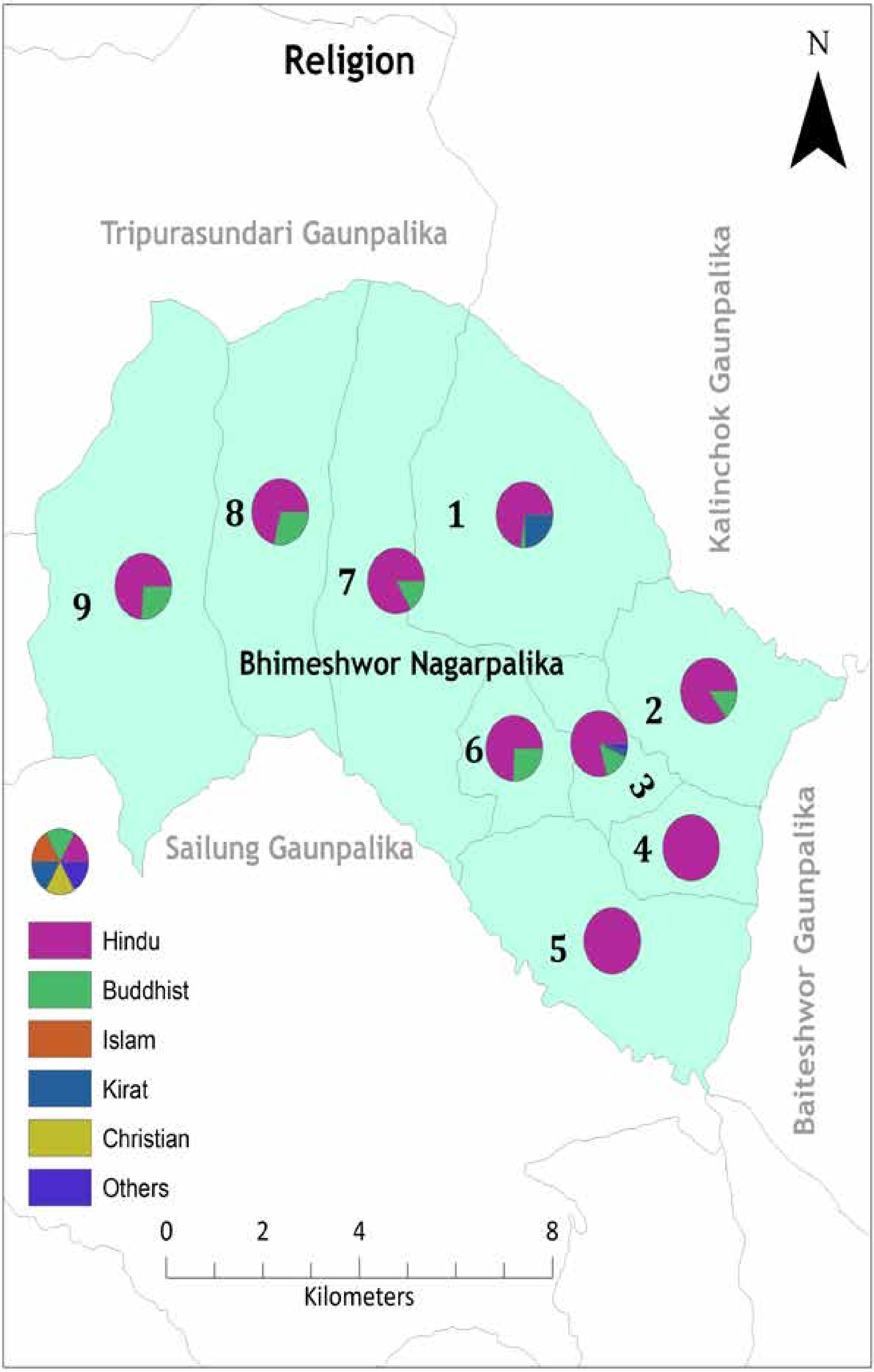

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल ३६,११५ जनसङ्ख्यामध्ये २९,६२९ अर्थात् ८२.०४ प्रतिशत जनसङ्ख्याले हिन्दू धर्म मान्दछन् । दोस्रोमा बौद्ध धर्म मान्नेको सङ्ख्या ४,८१९ अर्थात् १३.३४ प्रतिशत र तेस्रोमा किराँत धर्म मान्नेको सङ्ख्या १,२१९ अर्थात् ३.३८ प्रतिशत रहेको छ भने क्रिश्चियन, इस्लाम तथा अन्य धर्म मान्नेको सङ्ख्या नगन्य रहेको छ । केही मात्रामा धार्मिक विविधता रहेपनि नगरपालिकामा हिन्दू धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता भने यस नगरपालिकामा कायमै रहेको देखिन्छ ।

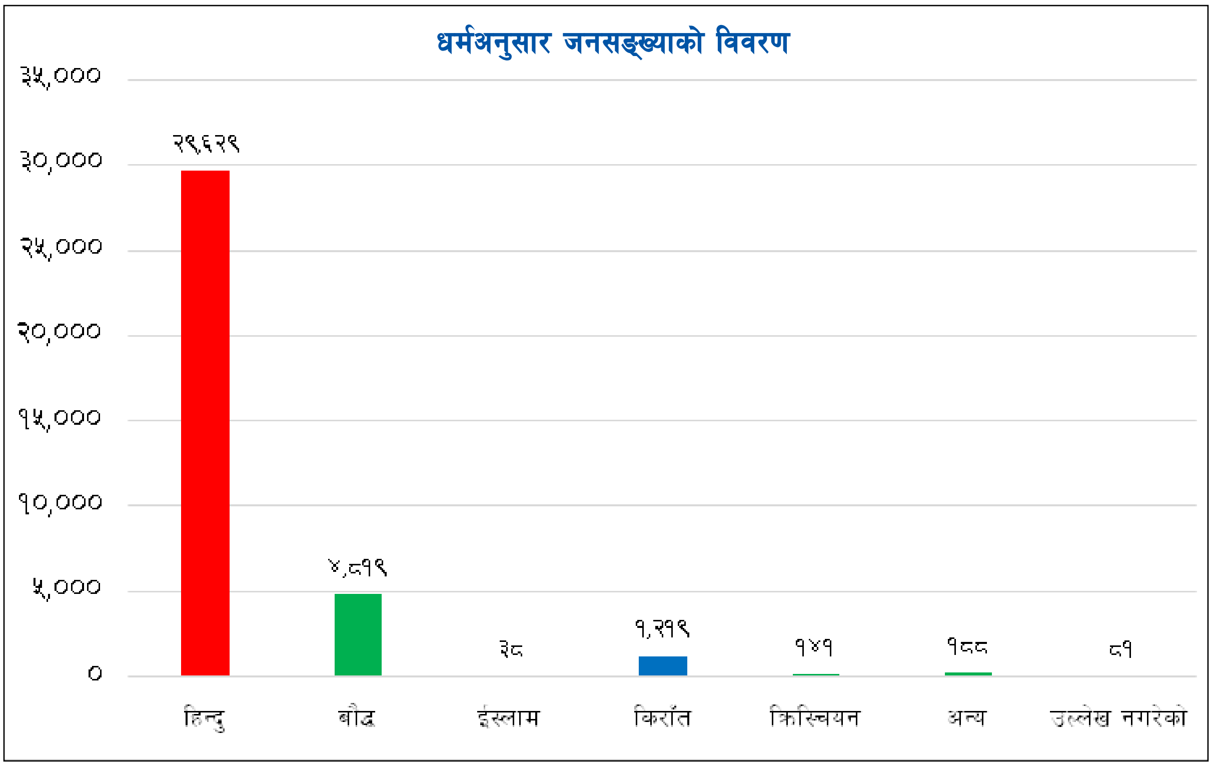

२.७ घर प्रयोगको आधारमा परिवारको विवरण

परिवारले प्रयोग गरेको आफ्नो स्वामित्वमा रहेको घरको प्रयोगको आधारमा नगरपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा ९८.८४ प्रतिशत परिवारहरूले आवासीय प्रयोजनको लागि मात्र घरको प्रयोग गरेको पाइयो । ०.३६ प्रतिशत घरहरू व्यवसाय/कार्यालय प्रयोजनको लागि मात्र र बाँकी ०.८० प्रतिशत घरहरू आवासीय र व्यावसायिक वा कार्यालय दुवै प्रयोजनमा प्रयोग भएका छन् । आवासीय प्रयोजन बेगर अन्य प्रयोजनका लागि घर निर्माण गर्न परिवारको आर्थिक हैसियत राम्रो हुनु पर्दछ भने अर्कोतर्फ व्यवसाय वा कार्यालय प्रयोजनको लागि आवश्यक घर वा भवनहरूको माग हुने शहरी क्षेत्र हुनुपर्दछ । यस हिसाबले हेर्दा अत्यधिक सङ्ख्या अर्थात् ९८ प्रतिशतभन्दा बढी परिवारहरूले घरलाई आधारभूत आवासकोरूपमा मात्र प्रयोग गरेको र सीमित सङ्ख्यामा रहेका घरहरू मात्र प्रायजसो नगरपालिकाको शहरी इलाकामा व्यावसायिक र कार्यालय प्रयोजनको लागि प्रयोग भएको देखिन्छ । तसर्थ नगरपालिकाको अन्य भाग ग्रामीण परिवेशको र परिवारहरू आर्थिक हिसाबले विपन्न वा निम्न मध्यम आर्थिक स्थितिका रहेको स्पष्ट हुन्छ । वडागत तथ्याङ्क हेर्दा व्यवसाय/कार्यालय प्रयोजनका लागि मात्र उपयुक्त घरहरू वडा नं. २ बढी रहेका छन् । अन्य वडाहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १८: घरको प्रयोगको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	आवासीय प्रयोजनको लागि मात्र	आवासीय र व्यवसाय/ कार्यालय दुवै प्रयोजनको लागि	व्यवसाय/कार्यालय प्रयोजनका लागि मात्र	जम्मा
१	१,२५६	१६	१	**१,२७३**
२	१,०८०	१९	१६	**१,११५**
३	१,१८३	६	८	**१,१९७**
४	६७२	२		**६७४**
५	१,४८०	१०	६	**१,४९६**
६	१,२८४	२०	४	**१,३०८**
७	९९०	१		**९९१**
८	९८४	२	२	**९८८**
९	१,२४४	६		**१,२५०**
जम्मा	**१०,१७३**	**८२**	**३७**	**१०,२९२**
प्रतिशत	**९८.८४**	**०.८०**	**०.३६**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

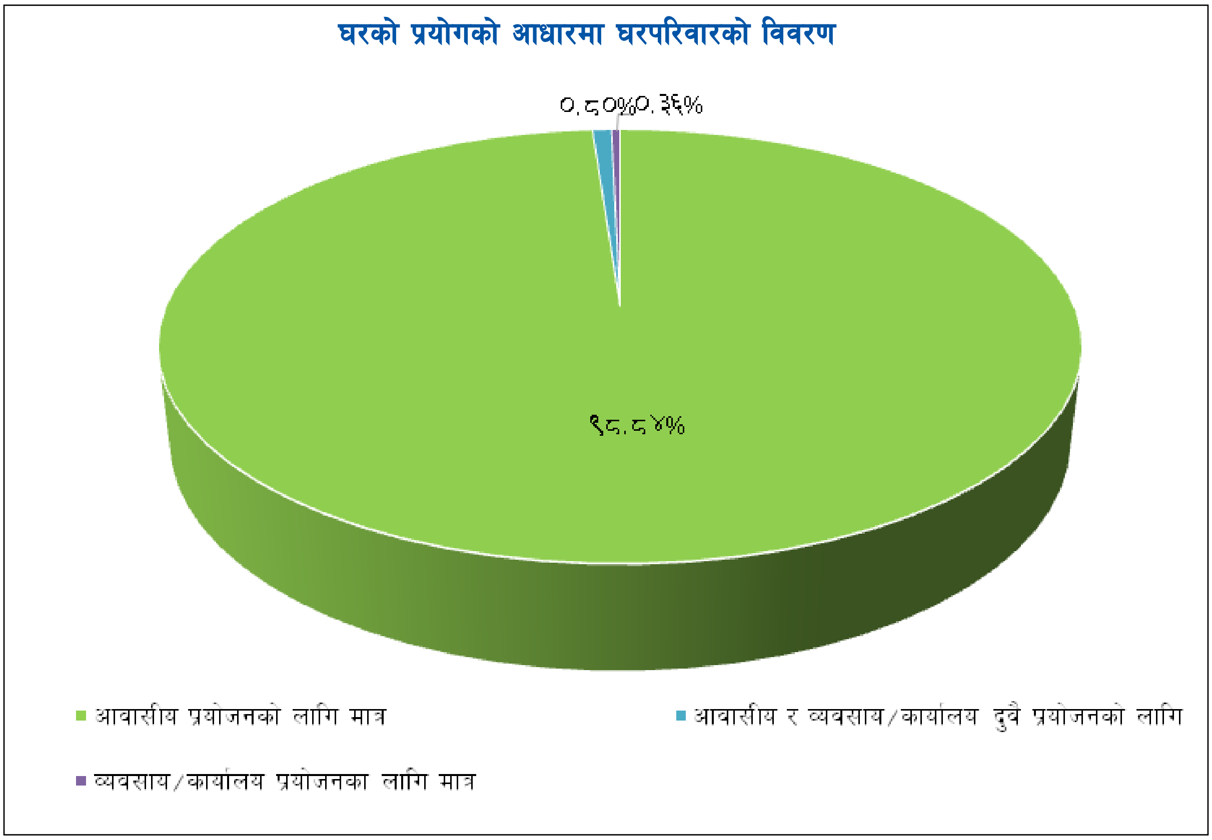

२.८ घरको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं १९: घरको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	घरको प्रकार					जम्मा परिवार सङ्ख्या
	पक्की	अर्धपक्की	कच्ची	झुप्रो/छाप्रो/टहरा	अन्य	
१	५१३	४३१	८०	२४८		**१,२७२**
२	३६५	३९६	५७	२८१		**१,०९९**
३	७०८	१६१	२४५	७४	१	**१,१८९**
४	२७८	१४	१४७	२३५		**६७४**
५	९२३	१८६	७२	३०२	७	**१,४९०**
६	७०७	१०१	४१४	८२		**१,३०४**
७	७००	३२	२९	२३०		**९९१**
८	८३५	६४	४०	४७		**९८६**
९	१,०८७	१३५	७	१९	२	**१,२५०**
जम्मा	**६,११६**	**१,५२०**	**१,०९१**	**१,५१८**	**१०**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**५९.६४**	**१४.८२**	**१०.६४**	**१४.८०**	**०.१०**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित घरको किसिमबाहेक अन्य घर जस्तै कुटी, त्रिपाल, काठे आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

यस नगरपालिकाका कुल १०,२५५ घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा बढी ६,११६ अर्थात् ५९.६४ प्रतिशत परिवार बस्ने घरहरू पक्की, १,५२० अर्थात् १४.८२ प्रतिशत परिवारहरू बस्ने घर अर्धपक्की, १,५१८ अर्थात् १४.८० प्रतिशत घरपरिवारहरू भुप्रो/छाप्रो/टहरा र १,०९१ अर्थात् १०.६४ प्रतिशत कच्ची घरमा बसोबास गरेको पाइयो । नगरपालिकामा १४.८० प्रतिशत घरहरू कच्ची र भुप्रो/छाप्रो/टहरा हुनुले भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ । उल्लेख्य घरहरू कच्ची भुप्रो/छाप्रो/टहरारहनु आर्थिक विपन्नताको सूचकसमेत रहेकोले सुरक्षित आवासका दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नु अनिवार्य देखिन्छ । शहरी क्षेत्र भएकाले नगरपालिकाको वडा नं.९ मा पक्की घर हुने परिवार सङ्ख्या अन्य वडाहरूको तुलनामा अत्यधिक धेरै छ । अर्कोतर्फ समग्र १४.८० प्रतिशत परिवारहरू विपन्न अवस्थामा झुप्रोमा बस्ने गरेको देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । अर्कोतर्फ पक्की घरहरूसमेत भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि नअपनाइ बनाउँदा भूकम्पीय संवेदनशीलताको हिसाबले जोखिमयुक्त रहन्छन् भने कच्ची र अर्धपक्की घरमा यसको जोखिम थप हुने गर्दछ । पछिल्लो महाभूकम्पले व्यापक धनजनको क्षती भएको नगरपालिका भएकोले घर निर्माण मापदण्ड कडाइका साथ लागू गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

पक्की : ढुङ्गा, ईटा र सिमेन्ट प्रयोग गरिएको गाह्रो भएको तथा कर्कट पाता, जस्ता, ढुङ्गाको छानो वा ढलान गरिएको घरलाई बुझाउँछ ।

अर्धपक्की : ढुङ्गा, ईटा र सिमेन्ट प्रयोग गरिएको गाह्रो भएको तथा छानो माटोको टायल वा खर, छ्वाली आदि प्रयोग गरिएको घरलाई बुझाउँछ ।

कच्ची : फलेक, माटोको गाह्रो वा त्यस्तै कच्ची प्रकारको गाह्रो र छानो पनि माटोको टायल वा खर, छ्वाली आदि प्रयोग गरिएको घरलाई बुझाउँछ ।

झुप्रो/छाप्रो/टहरा : फुसको घर, झुप्रो, छाप्रा वा टहरालाई बुझाउँछ ।

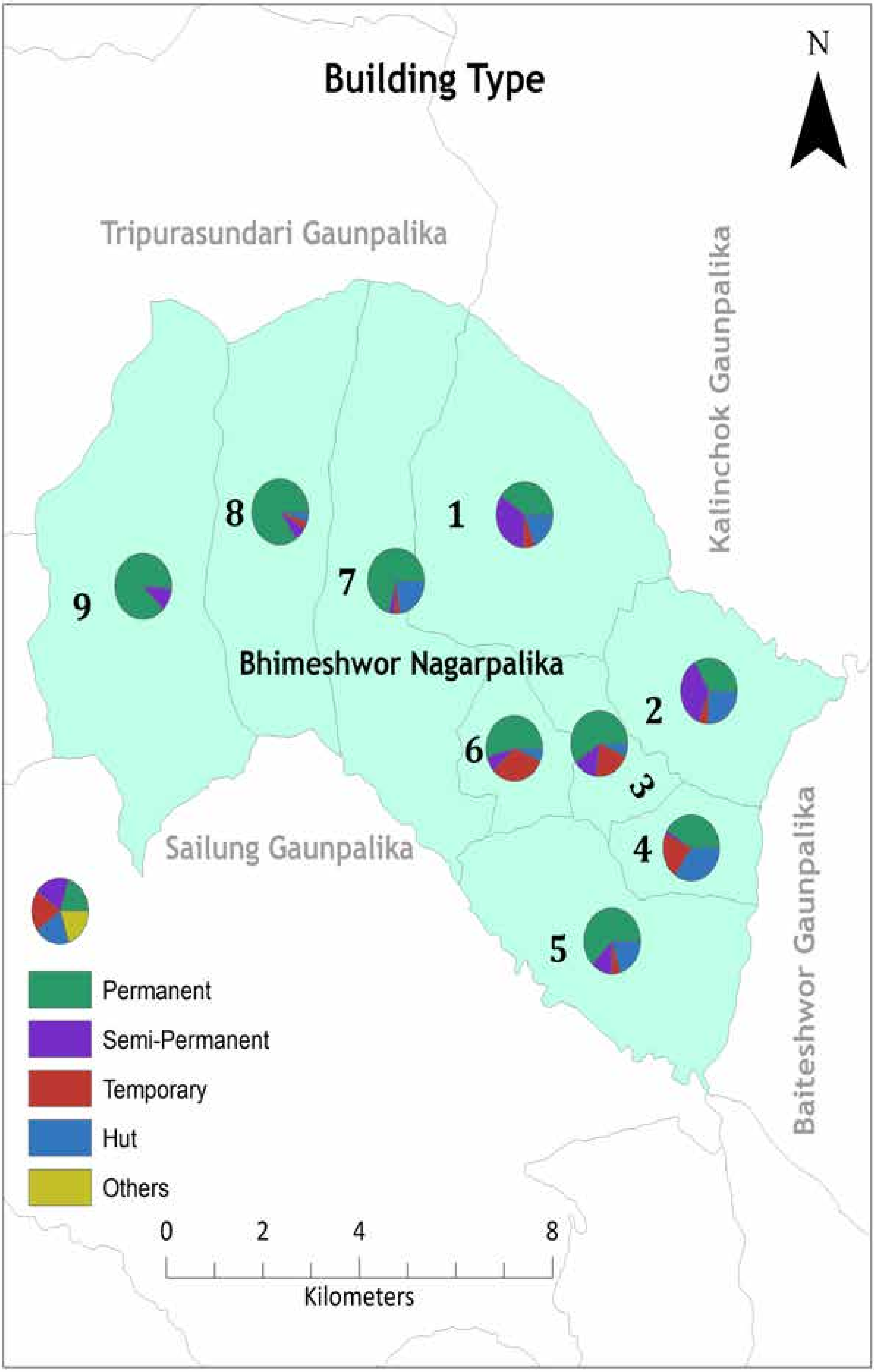

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

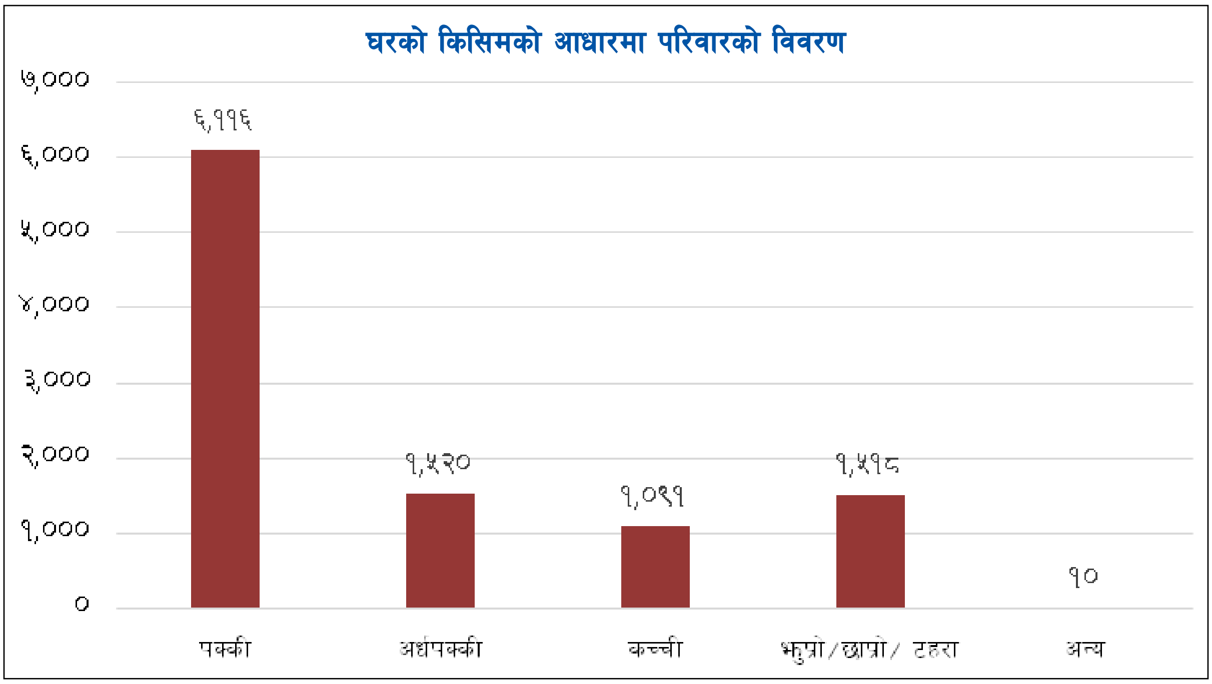

२.९ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं २०: परिवारले प्रयोग गरेको घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	घरको तल्ला सङ्ख्या					जम्मा
	एक तल्ला	दुई तल्ला	तिन तल्ला	चार तल्ला	पाँच वा सोभन्दा बढी तल्ला	
१	१,१०९	१५७	४	२		**१,२७२**
२	८७५	१८७	२३	१४		**१,०९९**
३	५४१	२१३	१९०	१९४	५१	**१,१८९**
४	५२७	१०५	३५	७		**६७४**
५	१,२५१	२११	१५	९	४	**१,४९०**
६	६५४	२४२	१९८	१९१	१९	**१,३०४**
७	८८९	९७	३	२		**९९१**
८	९१२	५८	८	७	१	**९८६**
९	१,१२८	१०६	८	८		**१,२५०**
जम्मा	**७,८८६**	**१,३७६**	**४८४**	**४३४**	**७५**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**७६.९०**	**१३.४२**	**४.७२**	**४.२३**	**०.७३**	**१००.००**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

यस नगरपालिकाका कुल १०,२५५ घरपरिवारमध्ये ७,८८६ अर्थात् ७६.९० प्रतिशत एक तल्ले, १,३७६ अर्थात् १३.४२ प्रतिशत दुई तल्ले, ४८४ अर्थात् ४.७२ प्रतिशत तिन तल्ले, ४३४ अर्थात् ४.२३ प्रतिशत घर परिवार ४ तल्ला र ७५ अर्थात् ०.७३ प्रतिशत पाँच वा सोभन्दा बढी तल्लाको घरमा बसेको पाइयो। कुल घर परिवारहरूको ७६.९० प्रतिशत घरहरू एक तल्ले हुनु साथसाथै केही घरहरू कच्ची अवस्थामा रहेकोले नदी किनारमा कटान, बाढी, भूकम्प लगायत अन्य सुरक्षाका हिसाबले कच्ची घरमा रहेका परिवारहरू संवेदनशिल अवस्थामा रहेका छन्। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

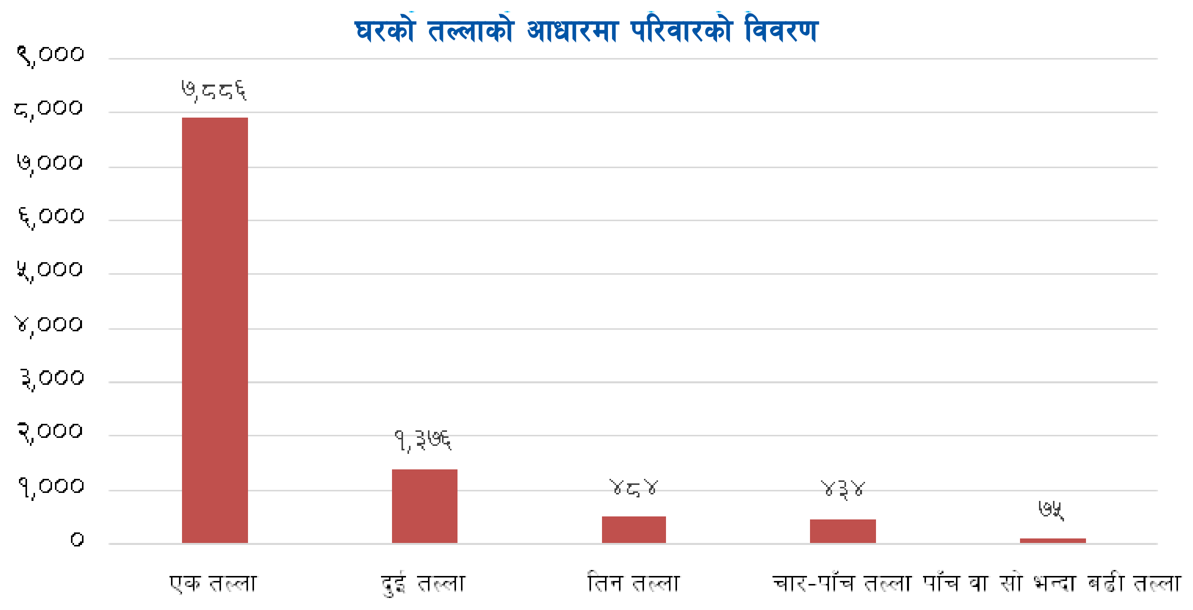

२.१० परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको अवधिको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं २१: परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको अवधिको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	घर बनेको अवधि						जम्मा
	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-२४ वर्ष	२५-४९ वर्ष	५०-७४ वर्ष	१०० वर्ष वा सोभन्दा माथि	
१	१,२५२	१७	२		१		**१,२७२**
२	१,००६	४५	४४	१	२	१	**१,०९९**
३	६२१	३१४	२३१	२१	२		**१,१८९**
४	५८६	५०	३४	४			**६७४**
५	१,३७६	५५	५३	६			**१,४९०**
६	६८७	३३८	२६०	१९			**१,३०४**
७	९७८	५	६	२			**९९१**
८	९७१	११	३	१			**९८६**
९	१,२३६	१३	१				**१,२५०**
जम्मा	**८,७१३**	**८४८**	**६३४**	**५४**	**५**	**१**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**८४.९६**	**८.२७**	**६.१८**	**०.५३**	**०.०५**	**०.०१**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा बसोबास गर्ने घरपरिवारले प्रयोग गर्ने घर निर्माण भएको समय अवधिलाई हेर्दा ८,७१३ अर्थात् ८४.९६ प्रतिशत घरहरू विगत ० देखि ४ वर्षको अन्तरालमा, ८४८ अर्थात् ८.२७ प्रतिशत घरहरू ५ देखि ९ वर्षसम्मको अवधिमा, ६३४ अर्थात् ६.१८ प्रतिशत १० देखि २४ वर्ष अगाडि, ५४ अर्थात् ०.५३ प्रतिशत २५ देखि ४९ वर्ष अगाडि, ५ अर्थात् ०.०५ प्रतिशत घरहरू ५० देखि ७४ वर्ष अगाडि र १०० वर्ष सोभन्दा अगाडि निर्माण भएको घर एउटा मात्र देखिन्छ । सबैभन्दा बढी घरहरू० देखि ४ वर्ष र बीचको अवधिमा बनेको देखिन्छ । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा एकातर्फ २०७२ सालमा गएको विनाशकारी भूकम्पले गरेको क्षतिको कारण नगरमा गत ४ वर्षको अवधिमा बनेका घरहरूकोको सङ्ख्या उल्लेख्य रहेको पाइन्छ

भने अर्कोतर्फ पछिल्ला दशकहरूमा वस्ती विस्तारको क्रम निकै तीब्र भएको पाइन्छ। जनसङ्ख्या वृद्धि, बसाइसराइ र नगरपालिकामा उपलब्ध मानविय सुविधा जस्तै खेतीयोग्य जमिन, सडक, पानी सिँचाइ, सुगमता जस्ता पक्षले नगरपालिकाको तीब्र बस्ती विस्तारमा भूमिका खेलेका छन्। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

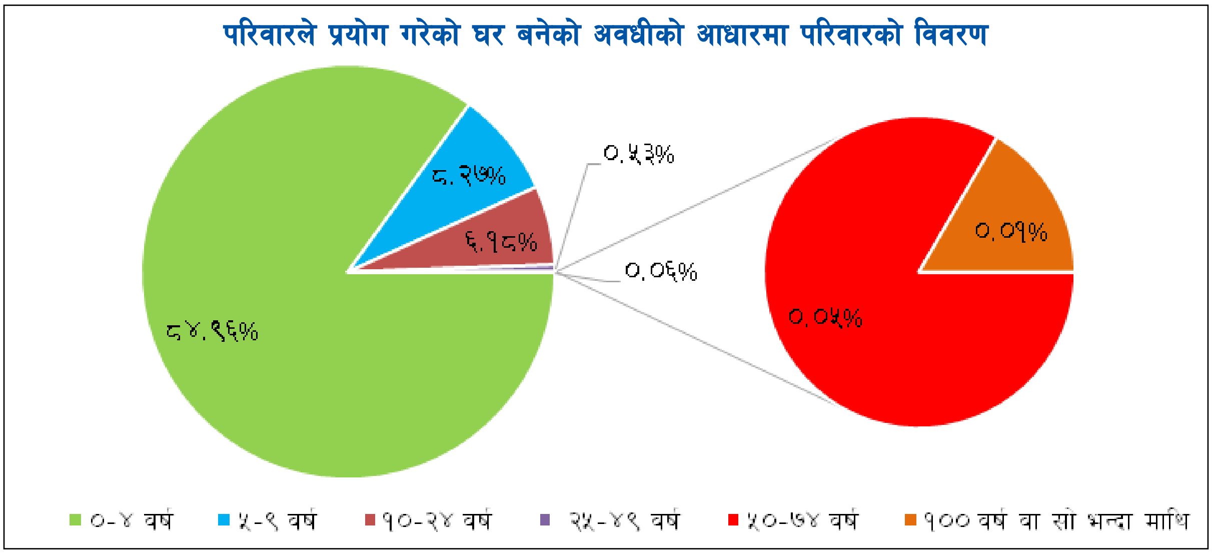

२.११ परिवारले प्रयोग गरेको घरको कोठा सङ्ख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं २२: परिवारले प्रयोग गरेको घरको कोठा सङ्ख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	१-२ कोठा	३-४ कोठा	५-६ कोठा	७-९ कोठा	१०-१९ कोठा	२० कोठा भन्दा बढी	उ.न.	जम्मा घरपरिवार सङ्ख्या	औसत कोठा सङ्ख्या
१	१,०३६	२१०	२४	१	१			१,२७२	२
२	७६४	२१४	८०	२९	१२			१,०९९	३
३	६०६	३८१	११२	४८	३८	४		१,१८९	३
४	४०३	२१४	४७	७	३			६७४	३
५	१,०१९	३७६	६०	३०	४	१		१,४९०	३
६	६७१	४५५	१०१	४६	२८	२	१	१,३०४	४
७	८२८	१४५	१०	६	२			९९१	२
८	८८८	७२	१४	९	३			९८६	२
९	१,१०४	१३७	४	३	२			१,२५०	२
जम्मा	**७,३१९**	**२,२०४**	**४५२**	**१७९**	**९३**	**७**	**१**	**१०,२५५**	३
प्रतिशत	**७१.३७**	**२१.४९**	**४.४१**	**१.७५**	**०.९१**	**०.०७**	**०.०१**	**१००.००**	

उ.न. = उल्लेख नगरिएको स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा बसोबास गर्ने कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा बढी ७,३१९ अर्थात् ७१.३७ प्रतिशत परिवारले बसोबासका लागि १ देखि २ वटा कोठा प्रयोग गरेको देखिन्छ भने दोस्रोमा २,२०४ अर्थात् २१.४९ प्रतिशतले ३ देखि ४ वटा कोठा प्रयोग गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी ४५२ अर्थात् ४.४१ प्रतिशतले ५ देखि ६ वटा कोठाहरू, १७९ अर्थात् १.७५ प्रतिशतले ७-९ कोठा, ९३ अर्थात् ०.९१ प्रतिशतले १०-१९ कोठा र ७ अर्थात् ०.०७ प्रतिशत परिवारले २० वा सोभन्दा बढी कोठा प्रयोग गरेको देखिन्छ । कुल घर परिवारको ७१.३७ प्रतिशत घरपरिवारमा १ देखि २ कोठाको भरमा निर्वाह गर्नुपर्दा विद्यार्थीहरूलाई पढ्न शान्त वातावरणको कमी, सबै घरेलु कृयाकलाप जस्तै खाना पकाउने, सुत्ने र केही स्थानहरूमा त घरपालुवा पशु चौपाया वा पक्षीहरूसमेत सँगै राख्नु पर्ने वाध्यताका कारण व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाईका दृष्टिले समेत अत्यन्त जटिल र जोखिमपूर्ण अवस्था रहेको देखिन्छ ।

नगरपालिकामा रहेका यस्ता घरपरिवारको गुणस्तरीय जीवनको तह ऋणात्मक रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । आफ्ना नागरिकहरूलाई विपन्न अवस्थाबाट आधारभूत आवासजस्तो मानविय आवश्यकता परिपूर्ति हुने अवस्थामा पुऱ्याउन स्थानीय, प्रदेश तथा संघीय सरकारहरूले गरिबी निवारण साथै एकिकृत आवास निर्माण तथा वितरण गर्ने प्रभावकारी कार्यक्रमहरूलाई सघन रूपमा संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अर्कोतर्फ कुल घर परिवार सङ्ख्याको २१.४९ प्रतिशत परिवारले ३ देखि ४ वटा कोठा र बाँकी प्रतिशतले सोभन्दा बढी प्रयोग गरेकोले उनीहरूले तुलनात्मक हिसाबले केही सहज तरिकाले जीवन निर्वाह गरेको स्पष्ट हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

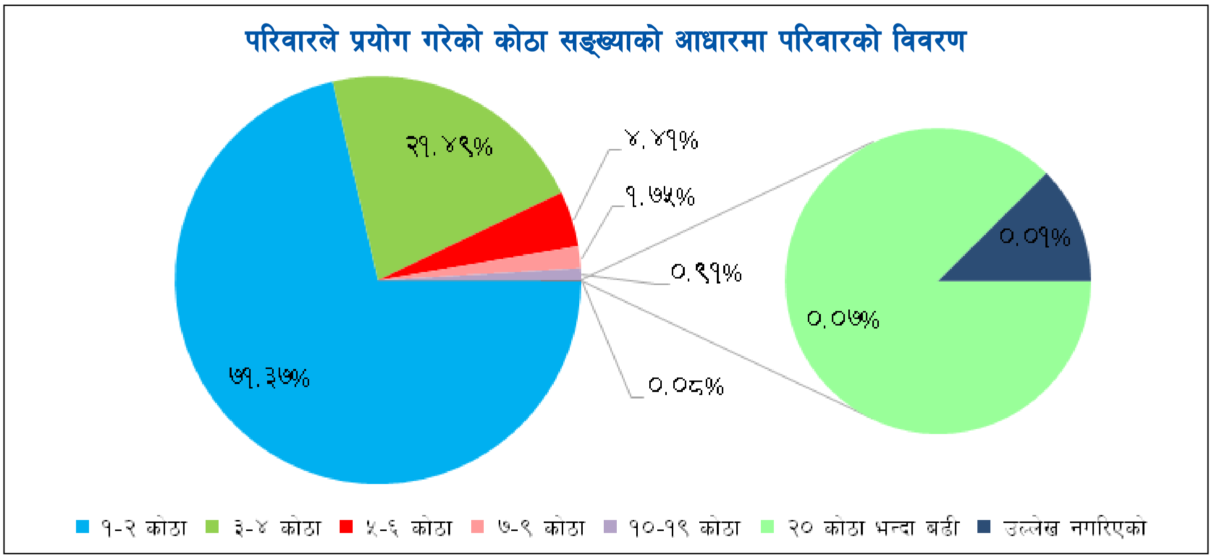

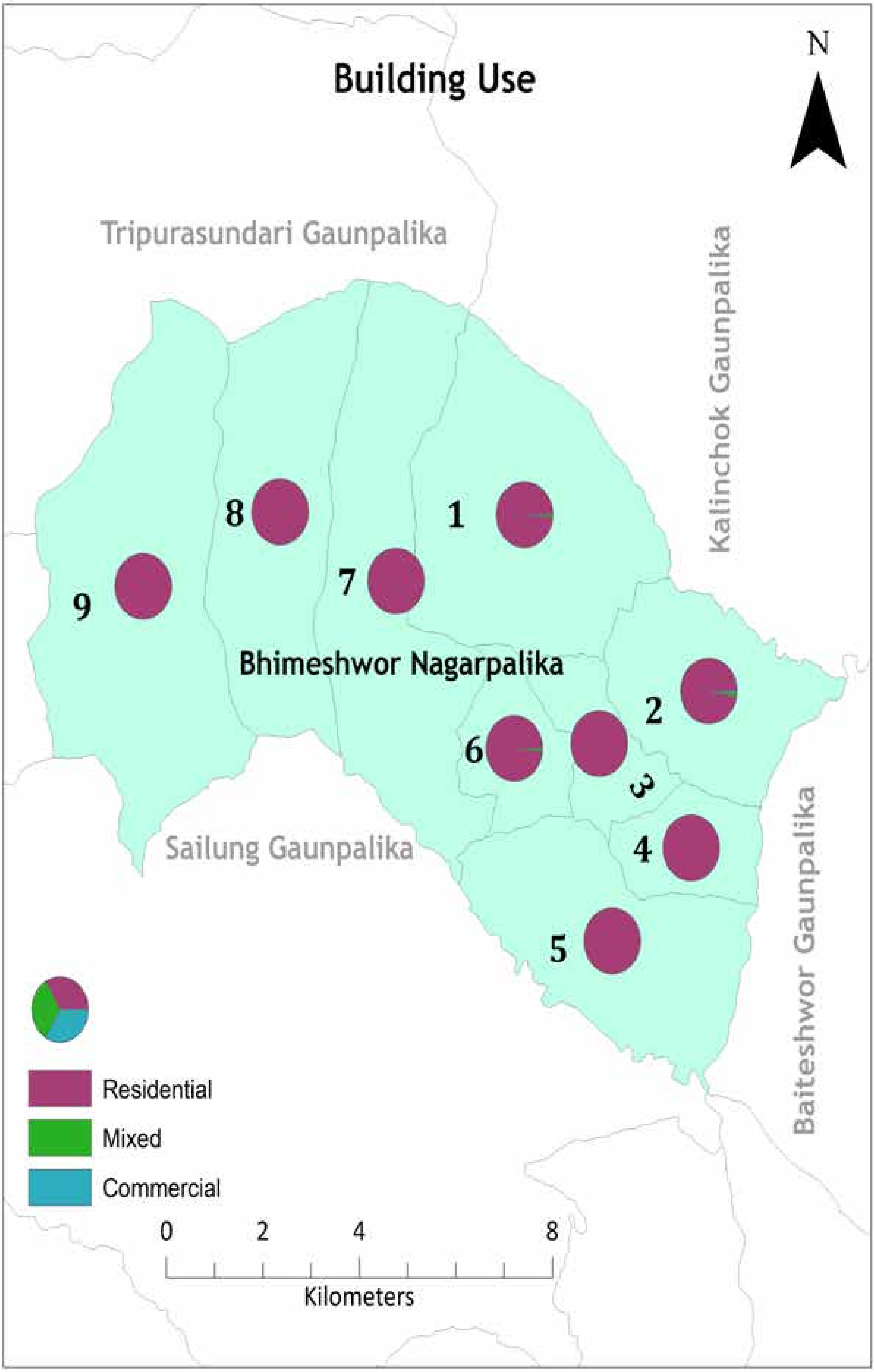

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

२.१२ सुत्नेकोठा र भान्साकोठा अलग भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं २३: सुत्नेकोठा र भान्साकोठा अलग भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	सुत्नेकोठा र भान्साकोठा अलग भएको		सुत्नेकोठा र भान्साकोठा अलग नभएको		उल्लेख नभएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	५४७	४३.०	७२५	५७.०			१,२७२
२	८२८	७५.३	२७१	२४.७			१,०९९
३	९२३	७७.६	२६६	२२.४			१,१८९
४	६२१	९२.१	५३	७.९			६७४
५	१,०९१	७३.२	३९९	२६.८			१,४९०
६	८६०	६६.०	४४३	३४.०	१	०.१	१,३०४
७	७६६	७७.३	२२५	२२.७			९९१
८	८३०	८४.२	१५६	१५.८			९८६
९	९९९	७९.९	२५१	२०.१			१,२५०
जम्मा	७,४६५	७२.८	२,७८९	२७.२	१	०.०	१०,२५५

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ परिवारहरूमध्ये २,७८९ अर्थात् २७.२ प्रतिशत परिवारहरूको भान्साकोठा र सुत्नेकोठा एउटै रहेको तथ्याङ्क छ। यस तथ्याङ्कले ती परिवारहरूको पारिवारिक जीवनको गुणस्तर अत्यन्त न्यून रहेको संकेत गर्दछ । सुत्ने र खाना पकाउनेकोठा एउटै हुँदा पारिवारिक र व्यक्तिगत सरसफाई र स्वास्थ्यका दृष्टिकोणले नकारात्मक तथा जोखिमको स्थिति रहन्छ । त्यसमाथि ग्याँस चुलो, विद्युतीय माध्यमबाहेक दाउरा र गुइँठालाई घरेलु इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने र विद्युतीय उज्यालोको पहुँच नभएका यस्ता परिवारहरूमा एउटै कोठामा भान्सा र सुत्नुपर्ने हुँदा स्थिति थप जटिल बन्दछ। यस्ता परिवारहरूमा सहजै ढङ्गले बालबालिकाहरूले पढ्ने वातावरण हुँदैन भने पारिवारिक र व्यक्तिगत स्वास्थ्य जोखिममा पर्नुका साथै आवश्यक व्यक्तिगत गोपनियता समेत रहँदैन। तसर्थ आवासको हिसाबले यस प्रकारको निम्न गुणस्तरीय जीवन भएका परिवारको जीवनस्तर उकास्ने प्रभावकारी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्नु राज्यको विशेषत स्थानीय सरकारको दायित्व रहन्छ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगरपालिकाको कुल घरपरिवार सङ्ख्याले कुल जनसङ्ख्यालाई भाग गर्दा आउने औसतपरिवारको आकार ३.५२ जना प्रति परिवार रहेकाले यसरी एउटै कोठामा गुजारा गर्नुपर्ने परिवार सदस्य सङ्ख्या औसतमा ३ जना हुन आउँछ। तसर्थ यो स्थिति गम्भीर स्थिति हो । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

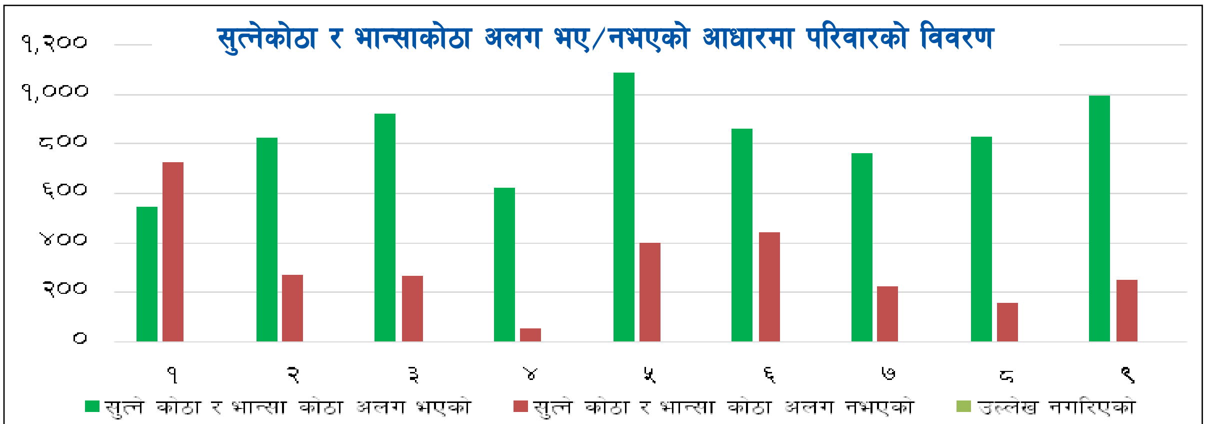

२.१३ अनुपस्थित जनसङ्ख्या भएका परिवार सङ्ख्याको विवरण

नगरपालिकाका कुल १०,२५५ घर परिवारहरूमध्ये अध्ययन, रोजगार तथा अन्य कामका सिलसिलामा ६ महिनाभन्दा लामो समय आफ्नो घरमा उपस्थित नभएका सदस्यहरू हुने परिवार सङ्ख्या १,८५१ अर्थात् १८ प्रतिशत छ । अनुपस्थित सदस्य सङ्ख्या भएको १,८५१ घरपरिवारमा कुल ३,५५२ जना अनुपस्थित रहेका छन् । यसरी परिवारका सदस्यहरू अध्ययन, रोजगार तथा अन्य काम वा अवसरका कारण बाहिरिएको देखिन्छ । नगरपालिका भित्र नै सबै प्रकारका सेवा, सुविधा र अवसरहरू सुनिश्चित भएको खण्डमा यसरी अनुपस्थित हुनेको सङ्ख्या स्वतः न्युन हुन जान्छ । अर्कोतर्फ नगरपालिकामा उपलब्ध सेवा र अवसरको स्तरले समेत यस प्रकारको अनुपस्थित जनसङ्ख्यालाई कम वा बढी बनाउँछ । अर्थात् शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारजस्ता सुविधा उपलब्ध भएतापनि उपलब्ध सेवाहरूको गुणस्तर र थप संभावनालाई हेरेर त्यसको कमी हुँदा अन्य स्थानमा विकल्पको खोजी गर्नतर्फ जनसङ्ख्या आकर्षित हुन जान्छ । यसरी अनुपस्थित जनसङ्ख्या बढ्न सक्दछ । विशेष काम वा अन्य जरुरी सेवा सुविधाको लागि बाहिरिने जनसङ्ख्या भने स्वाभाविक जनसङ्ख्या हो । सामान्यतया दक्ष र उर्जावान जनशक्ति नै बढी अनुपस्थित हुने प्रवृत्तिका कारण यसले नगरपालिकाको दिगो विकासमा दीर्घकालीन असर पर्दछ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं २४: अनुपस्थित भएका सदस्य तथा परिवारको विवरण

वडा नं.	अनुपस्थित भएका परिवार		अनुपस्थित नभएका परिवार		थाहा नभएको		थाहा नभएको		जम्मा परिवार सङ्ख्या	अनुपस्थित सङ्ख्या
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
१	२०७	१६.३	१,०६१	८३.४	३	०.२	१	०.१	१,२७२	**३५९**
२	२००	१८.२	८९८	८१.७			१	०.१	१,०९९	**४१३**
३	२५७	२१.६	९३१	७८.३			१	०.१	१,१८९	**४०९**
४	७०	१०.४	६०४	८९.६					६७४	**९५**
५	६६	४.४	१,४२३	९५.५			१	०.१	१,४९०	**७३**
६	१४३	११.०	१,१५९	८८.९			२	०.२	१,३०४	**१८०**
७	४४५	४४.९	५४६	५५.१					९९१	**१,२२०**
८	२००	२०.३	७८४	७९.५	१	०.१	१	०.१	९८६	**३२२**
९	२६३	२१.०	९८४	७८.७			३	०.२	१,२५०	**४८१**
जम्मा	**१,८५१**	**१८.०**	**८,३९०**	**८१.८**	**४**	**०.०**	**१०**	**०.१**	**१०,२५५**	**३,५५२**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

२.१३.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं २५: उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

लिङ्ग	पुरुष				महिला				जम्मा अनुस्थित जनसङ्ख्या
उमेर समूह / वडा नं.	०-४ वर्ष	५-१९ वर्ष	२०-४९ वर्ष	५० वर्ष भन्दा माथि	०-४ वर्ष	५-१९ वर्ष	२०-४९ वर्ष	५० वर्ष भन्दा माथि	
१	१०	८७	१५३	१	१०	३९	५९		**३५९**
२	१३	३४	२०२	१०	९	३५	१०५	५	**४१३**
३	१६	९१	१८६	३	९	३७	६४	३	**४०९**
४	३	८	६४		१	४	१५		**९५**
५	१	२	६३	१		१	५		**७३**
६	५	८	१३०	१	१	६	२९		**१८०**

लिङ्ग	पुरुष				महिला				जम्मा अनुपस्थित जनसङ्ख्या
उमेर समूह / वडा नं.	०-४ वर्ष	५-१९ वर्ष	२०-४९ वर्ष	५० वर्षभन्दा माथि	०-४ वर्ष	५-१९ वर्ष	२०-४९ वर्ष	५० वर्षभन्दा माथि	
७	१२५	३६६	२६०	६	८६	१३५	२३५	७	**१,२२०**
८	६	९७	१८१		२	१३	२२	१	**३२२**
९	२३	६५	२२६	३	१६	५०	९८		**४८१**
जम्मा	**२०२**	**७५८**	**१,४६५**	**२५**	**१३४**	**३२०**	**६३२**	**१६**	**३,५५२**
प्रतिशत	**५.६९**	**२१.३४**	**४१.२४**	**०.७०**	**३.७७**	**९.०१**	**१७.७९**	**०.४५**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-४९ वर्षका पुरुषहरू घरमा अनुपस्थित भएको पाइयो भने सबैभन्दा कम अनुपस्थित जनसङ्ख्याको उमेर समूहमा ५० वर्षभन्दा माथिका महिलाहरू रहेका छन् । २०-४९ वर्षका १,४६५ अर्थात् कुल अनुपस्थित जनसङ्ख्या ३,५५२ को ४१.२४ प्रतिशत पुरुषहरू नगरपालिकामा अनुपस्थित भएको पाइयो। दोस्रो उमेर समूहमा ५ देखि १९ वर्षको पुरुष रहेको छ। यो समूहको अनुपस्थितहरूको सङ्ख्या ७५८ अर्थात् कुल अनुपस्थित जनसङ्ख्याको २१.३४ प्रतिशत रहेको छ। यस तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट शसक्त युवा अवस्थाको पुरुष जनसङ्ख्या काम, रोजगारी, अध्ययन वा अन्य कारणले नगरपालिका बाहिर हुनु भनेको नगरपालिका भित्र ती सबैखाले अवसरहरू न्यून वा कम गुणस्तरको हुनु हो । अर्कोतर्फ महिलाको अनुपस्थित जनसङ्ख्या उल्लेख्य रूपमा कम हुनुले लैङ्गिक रूपमा असमानता रहेको स्पष्ट हुन्छ । यसको अर्को अर्थ नगरपालिकामा महिला, वृद्धहरू र केटाकेटीको जनसङ्ख्याको वाहुल्यता रहेकोसमेत स्पष्ट हुन्छ । यसरी सक्षम र जुझारु युवा जनशक्तिको ठूलो हिस्सा नगरपालिकाबाट बाहिर रहँदा नगरपालिकाको समग्र विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

२.१३.२ अनुपस्थित हुँदा उर्त्तीण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं २६: अनुपस्थित हुँदा उर्त्तीण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं	पूर्व-प्राथमिक शिक्षा	आधारभूत शिक्षा (१-८)	माध्यमिक तहको शिक्षा (९-१२)	उच्च शिक्षा	*अन्य	अशिक्षित	जम्मा
१	६	९९	१३८	७७	१०	९	**३३९**
२	२	७४	२१०	९१	२	१२	**३९१**
३	४	७३	२४७	४३	१०	७	**३८४**
४		११	६०	१८	१	१	**९१**
५		१६	३८	१५	३		**७२**
६		३५	९८	३९	१	१	**१७४**
७	१५	३४८	५९९	३२	३	१२	**१,००९**
८	१	८६	१९९	२०	२	६	**३१४**
९	११	१६१	२३७	२८	४	१	**४४२**
जम्मा	**३९**	**९०३**	**१,८२६**	**३६३**	**३६**	**४९**	**३,२१६**
प्रतिशत	**१.२१**	**२८.०८**	**५६.७८**	**११.२९**	**१.१२**	**१.५२**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित शैक्षिक स्तरबाहेक अन्य जस्तै विश्वविद्यालय शिक्षा, विषय विशेषज्ञ आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका जनसङ्ख्यामध्ये ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसङ्ख्यालाई लक्षित गरी सोधिएको प्रश्नमा शैक्षिक स्तरको आधारमा हेर्दा कुल उत्तरदाता ३,२१६ जना रहेका मध्ये, ३९ अर्थात् १.२१ प्रतिशत पूर्व-प्राथमिक शिक्षा गरेका, ९०३ जना अर्थात् २८.०८ प्रतिशत आधारभूत शिक्षा अर्थात् १ देखि ८ कक्षा अध्ययन गरेका, १,८२६ अर्थात् ५६.७८ प्रतिशत माध्यमिक अर्थात् ९-१२ कक्षा अध्ययन गरेका, ३६३ अर्थात् ११.२९ प्रतिशत उच्च शिक्षा अध्ययन गरेका, ३६ अर्थात् जम्मा १.१२ प्रतिशत अशिक्षित रहेको पाइन्छ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा माध्यमिक स्तरसम्मका अध्ययन पूरा गरी काम वा रोजगारमा बाहिरिने जनसङ्ख्या र पढ्दा पढ्दै काम वा रोजगारीका लागि पढाइ छोड्नेको जनसङ्ख्या उल्लेख्य रहेको पाइयो। यस हिसाबले शिक्षित र दक्ष जनशक्तिभन्दा अर्धशिक्षित र अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसङ्ख्याले आफ्नो शैक्षिक स्तरभन्दा सामान्य स्तरको वा स्तरभन्दा न्यून खालको रोजगारी वा काममा बाहिरिएको संकेत गर्दछ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

२.१३.३ लिङ्ग तथा अनुपस्थित हुँदा उर्त्तीण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं २७: लिङ्ग तथा अनुपस्थित हुँदा उर्त्तीण गरेको कक्षा/तहको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

लिङ्ग	उमेर समूह	पूर्व-प्राथमिक शिक्षा	साधारण शिक्षा (१-८)	माध्यमिक तहको शिक्षा (९-१२)	उच्च शिक्षा	अन्य	अशिक्षित	जम्मा
पुरुष	५-१९ वर्ष	१७	२८३	४३१	२१		६	**७५८**
	२०-४९ वर्ष	१	३६९	८७२	१९०	१८	१५	**१,४६५**
	५० वर्षमाथि		७	९	३	१	५	**२५**
	जम्मा	**१८**	**६५९**	**१,३१२**	**२१४**	**१९**	**२६**	**२,२४८**
महिला	५-१९ वर्ष	१७	१२१	१६६	१२	१	३	**३२०**
	२०-४९ वर्ष	२	१२३	३४७	१३६	१६	८	**६३२**
	५० वर्षमाथि	२		१	१		१२	**१६**
	जम्मा	**२१**	**२४४**	**५१४**	**१४९**	**१७**	**२३**	**९६८**
कुल जम्मा	**५-१९ वर्ष**	३४	४०४	५९७	३३	१	९	**१,०७८**
	२०-४९ वर्ष	३	४९२	१,२१९	३२६	३४	२३	**२,०९७**
	५० वर्षमाथि	२	७	१०	४	१	१७	**४१**
	जम्मा	**३९**	**९०३**	**१,८२६**	**३६३**	**३६**	**४९**	**३,२१६**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसङ्ख्यामध्ये २० देखि ४९ वर्ष उमेर समूहको, आधारभूत र माध्यमिक स्तरसम्मको शैक्षिक स्तर भएको, पुरुषको जनसङ्ख्या नै अत्यधिक सङ्ख्यामा बाहिरिएको तथ्याङ्कले देखाउँछ। अनुपस्थितमध्ये उच्च शिक्षा हासिल गरेको जनसङ्ख्या तथा महिला र पाको उमेरको जनसङ्ख्या भने अर्ध शिक्षित पुरुष युवा समूहको तुलनामा निकै कम देखिन्छ। तसर्थ साधारणतया जल्दोबल्दो युवा अवस्थाको पुरुष अर्ध शिक्षित स्तरको जनसङ्ख्या नै काम वा रोजगारीको शिलशिलामा अत्यधिक सङ्ख्यामा बाहिरिएको तथ्याङ्कले देखाउँछ। थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

२.१३.४ अनुपस्थित रहेको अवधिको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं २८: अनुपस्थित रहेको अवधिको आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१९ वर्ष	२०-४९ वर्ष	५०+ वर्ष	जम्मा अनुपस्थित जनसङ्ख्या
१	१६६	७९	८६	२७	१	**३५९**
२	१६७	१४१	७४	३१		**४१३**
३	२४४	१०३	५५	६	१	**४०९**
४	७०	१७	६	२		**९५**
५	६७	४		२		**७३**
६	१३३	३२	१२	२	१	**१८०**
७	३७२	३६५	३२४	१५८	१	**१,२२०**
८	११५	८८	८६	३३		**३२२**
९	३४६	७२	४४	१९		**४८१**
जम्मा	**१,६८०**	**९०१**	**६८७**	**२८०**	**४**	**३,५५२**
प्रतिशत	**४७.३०**	**२५.३७**	**१९.३४**	**७.८८**	**०.११**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ३,५५२ जनसङ्ख्यामध्ये ०-४ वर्षको अवधिसम्म अनुपस्थित रहेको जनसङ्ख्या सबैभन्दा बढी १,६८० अर्थात् ४७.३० प्रतिशत रहेका छन् । दोस्रो ५-९ वर्षसम्म अनुपस्थित रहनेको सङ्ख्या ९०१ अर्थात् २५.३७ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी १०-१९ वर्षम्म ६८७ अर्थात् १९.३४ प्रतिशत, २०-४९ वर्षसम्म २८० अर्थात् ७.८८ प्रतिशत र ५० वर्ष वा सोभन्दा बढी अवधिसम्म अनुपस्थित हुनेहरूको सङ्ख्या ४ अर्थात् ०.११ प्रतिशत रहेको छ। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा छोटो समय अनुपस्थित भई पुनः घर फर्कने र पुनः अनुपस्थित हुनेको सङ्ख्या अत्यधिक बढी देखिन्छ यसर्थ काम अध्ययन तथा रोजगारीले गर्दा छोटो अवधिका लागि वाध्यतावस बाहिरिने अनुपस्थित जनसङ्ख्या बढी रहेको देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

२.१३.५ अनुपस्थित रहने कारणका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं २९: अनुपस्थित रहने कारणका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	अनुपस्थित हुनुको कारण						जम्मा
	व्यापार/व्यवसाय	नोकरी	अध्ययन/तालिम	आश्रित	*अन्य	उ.न.	
१	१६	६५	१०१	२	१६९	६	**३५९**
२	१०	९४	१२०	५५	१२४	१०	**४१३**
३	८	४३	१६८	२६	१५९	५	**४०९**
४	२	२२	१८	६	४७		**९५**
५	१	२८	४	१	३९		**७३**
६		६८	४५	४	६२	१	**१८०**
७	६५	३३५	२४४	२७७	२९५	४	**१,२२०**
८	७	२६५	१७	५	२२	६	**३२२**

वडा नं.	अनुपस्थित हुनुको कारण						जम्मा
	व्यापार/व्यवसाय	नोकरी	अध्ययन/तालिम	आश्रित	*अन्य	उ.न.	
९	२७	६२	१०२	४०	२५०		**४८१**
जम्मा	**१३६**	**९८२**	**८१९**	**४१६**	**१,१६७**	**३२**	**३,५५२**
प्रतिशत	**३.८३**	**२७.६५**	**२३.०६**	**११.७१**	**३२.८५**	**०.९०**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित कारणबाहेक अन्य जस्तै औषधोपचार, भ्रमण, द्वन्द, युद्ध आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ३,५५२ जनसङ्ख्यामध्ये १,१६७ अर्थात् ३२.८५ प्रतिशतको भने अन्य कारणमा उत्तर आएकोले त्यो सङ्ख्या के कारणले अनुपस्थित भएको भन्नेसमेत अस्पष्ट छ । बाँकी जनसङ्ख्यामध्ये सबैभन्दा धेरै नोकरीको सिलसिलामा ९८२ अर्थात् २७.६५ प्रतिशत, अध्ययन/तालिममा ८१९ अर्थात् २३.०६ प्रतिशत, आश्रित अनुपस्थित जनसङ्ख्या ४१६ अर्थात् ११.७१ प्रतिशत र व्यापार/व्यवसायमा १३६ अर्थात् ३.८३ प्रतिशत देखिन्छ । अनुपस्थित हुने जनसङ्ख्याको कारणहरू हेर्दा नगरपालिकाभित्र शिक्षा तथा रोजगारको पर्याप्त र राम्रो अवसरहरू नभएर उपयुक्त अवसरको खोजीमा बाहिरिएको तथ्य देखिन्छ । १,१६७ अनुपस्थित जनसङ्ख्याको अनुपस्थित रहने कारण नखुलेपनि अधिकांश बाहिरिनेहरूमा काम, रोजगारी तथा शिक्षाको खोजीमा नै परिवार सहित अनुपस्थित रहने हुँदा उनीहरूसँग आश्रित सदस्यहरू विशेषगरी विद्यालय जाने बालबालिका साथमा गएको कारणले हो । वडाअनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

२.१३.६ अनुपस्थित हुने कारण र गन्तव्यस्थलका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं ३०: अनुपस्थित हुने कारण र गन्तव्यस्थलका आधारमा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको विवरण

गन्तव्य स्थल	अनुपस्थित हुनुको कारण									जम्मा	प्रतिशत
	व्यापार/व्यवसाय	निजी नोकरी	संस्थागत नोकरी	अध्ययन/तालिम	काम खोज्न	निर्भर	विवाह	अन्य	थाहा नभएको		
नेपाल (अन्य जिल्ला)	१२७	४६५	२७६	६६४	५००	३९७	२	६४	१८	**२,५१३**	**७०.७५**
भारत		६		७	११	१				**२५**	**०.७०**
सार्क राष्ट्र			१	३	४					**८**	**०.२३**
मध्य पूर्वी राष्ट्र	१	३८	४		११३			१		**१५७**	**४.४२**
अन्य एसियान राष्ट्र	१	६२	९	३२	१७३			३		**२८०**	**७.८८**
अष्टेलिया/न्युजील्याण्ड		९	४	४४	१२	२			१	**७२**	**२.०३**
युरोपियन राष्ट्र		४	१	६	१४	१		२		**२८**	**०.७९**
क्यानडा/अमेरिका		११	२	१८	१५	९		१	३	**५९**	**१.६६**
*अन्य	५	५५	१९	३८	१७६	६		१३	१	**३१३**	**८.८१**
उ.न.	२	१४	२	७	६३				९	**९७**	**२.७३**
जम्मा	**१३६**	**६६४**	**३१८**	**८१९**	**१,०८१**	**४१६**	**२**	**८४**	**३२**	**३,५५२**	१००
प्रतिशत	**३.८३**	**१८.६९**	**८.९५**	**२३.०६**	**३०.४३**	**११.७१**	०.०६	**२.३६**	०.९०	१००	

***माथि उल्लेखित कारणबाहेक अन्य जस्तै औषधोपचार, भ्रमण, द्वन्द, युद्ध आदि ।**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको /थाहा नभएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेको कुल ३,५५२ जनसङ्ख्यामध्ये धेरै जसो रोजगारीको सिलसिलामा नेपालका अन्य जिल्ला जानेहरूको सङ्ख्या २५१३ रहेको पाइयो । त्यस्तै अन्य एसियन राष्ट्र, युरोपियन राष्ट्र, क्यानडा/अमेरिका, अष्ट्रेलिया/न्यूजील्याण्ड जानेको सङ्ख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ। समग्रमा हेर्दा अनुपस्थित जनसङ्ख्याको झण्डै एक तिहाइ जनसङ्ख्या कामको खोजीमा बाहिरिएको तथ्याङ्कले देखाउँछ । यसरी ठूलो हिस्सा जनसङ्ख्या कामको लागि बाहिरिदा विप्रेषणले मात्र कालान्तरमा नगरपालिकाको विकास सम्भव हुँदैन । यसका लागि दूरदृष्टि सहित दिगो सोच र विकासको लक्ष्य लिएर अगाडि बढ्ने युवा जमातको उपस्थिति नगरपालिकामै हुनु अनिवार्य छ। यसरी युवा शक्तिलाई नगरपालिकाकै विकासका लागि परिचालन गरी अनुपस्थित जनसङ्ख्यालाई कम गर्ने प्रभावकारी योजना र त्यसको कार्यान्वयन गर्नु स्थानीय सरकारको लक्ष्य हुन जरुरी छ। अन्य गन्तव्य स्थल र कारणहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

२.१४ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ३१: घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्व हुने घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	स्वामित्व भएको परिवार		स्वामित्व नभएको परिवार		थाहा नभएको परिवार		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	२०४	१६.०	१,०५८	८३.२	९	०.७	१	०.१	**१,२७२**
२	२१४	१९.५	८७८	७९.९	६	०.५	१	०.१	**१,०९९**
३	५५२	४६.४	५८३	४९.०	५३	४.५	१	०.१	**१,१८९**
४	३११	४६.१	३६०	५३.४	३	०.४			**६७४**
५	२८०	१८.८	१,१९१	७९.९	१८	१.२	१	०.१	**१,४९०**
६	६२६	४८.०	६३८	४८.९	३८	२.९	२	०.२	**१,३०४**
७	२४०	२४.२	७४४	७५.१	७	०.७			**९९१**
८	१४९	१५.१	८११	८२.३	२५	२.५	१	०.१	**९८६**
९	३८२	३०.६	८४६	६७.७	१९	१.५	३	०.२	**१,२५०**
जम्मा	**२,९५८**	**२८.८**	**७,१०९**	**६९.३**	**१७८**	**१.७**	**१०**	**०.१**	**१०,२५५**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

यस नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ परिवारहरूमध्ये २,९५८ अर्थात् २८.८ प्रतिशत परिवारहरूको घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्व रहेको छ भने ७,१०९ अर्थात् ६९.३ प्रतिशत परिवारहरूमा पुरुषको नै स्वामित्व रहेको देखिन्छ। १७८ परिवारहरूबाट भने स्पष्ट उत्तर प्राप्त भएन भने १० परिवारबाट केही पनि उल्लेख नगरेको देखिन्छ। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा जम्मा ३ भागको करिब १ भाग घरपरिवाहरूमा मात्र जमिन र घरमा महिलाको स्वामित्व रहेको देखिन्छ। हालका वर्षहरूमा शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव, सञ्चार माध्यमको विकास र त्यसको प्रचारात्मक प्रभाव, प्रमुख राजनीतिक तथा सामाजिक परिवर्तनजस्ता कारणले लैङ्गिक भेदभाव क्रमशः कम हुँदै गएतापनि नगरपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा जम्मा ३ भागको करिब १ भाग महिलाहरूमा नाममात्रको जग्गा जमिनको स्वामित्व रहेको छ। यस तथ्यले लैङ्गिक भेदभाव हटाउन राज्यले प्रभावकारी कदमहरू कडाइका साथ चाल्नु अनिवार्य छ । तथ्याङ्कको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

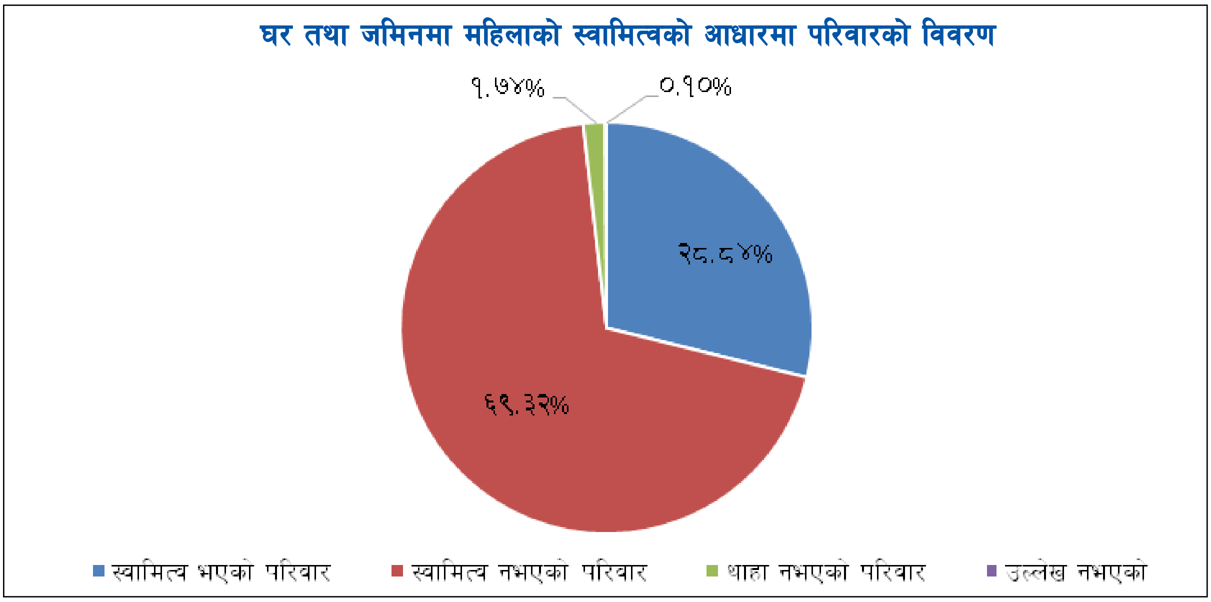

२.१५ विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं ३२: विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	जम्मा परिवार सङ्ख्या	परिवारका सदस्य मृत्यु भएका परिवारको सङ्ख्या	परिवारका सदस्य मृत्यु भएका परिवारको प्रतिशत	मृतकको सङ्ख्या
१	१,२७२	११	०.९	११
२	१,०९९	२३	२.१	२४
३	१,१८९	१५	१.३	१५
४	६७४	१०	१.५	१०
५	१,४९०	२३	१.५	२३
६	१,३०४	११	०.८	११
७	९९१	२४	२.४	२४
८	९८६	२२	२.२	२२
९	१,२५०	१७	१.४	१९
जम्मा	**१०,२५५**	**१५६**	**१.५**	**१५९**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

यस नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये १५६ परिवारहरूमा परिवारका सदस्यहरूमध्ये बाट कुनै न कुनै कारणले मृत्यु भएको पाईयो। नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा कुल १५९ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ। वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। नगरपालिकामा बसोवास गर्ने कुल ३६,११५ जनसङ्ख्यालाई मध्य वर्षको जनसङ्ख्या मानेर कोरा मृत्युदर हिसाब गर्दा प्रति हजार जनसङ्ख्यामा वार्षिक ४.४ अर्थात् औषतमा ४ जनाको मृत्यु हुने गरेको तथ्याङ्क छ।

(कोरा मृत्यु दर =मृत्यु सङ्ख्या/मध्यवर्षको जनसङ्ख्या × १०००)

२.१६ उमेर र लिङ्गअनुसार मृत्यु सङ्ख्याको विवरण

तालिका नं ३३: उमेर र लिङ्गअनुसार मृत्यु सङ्ख्याको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृतक पुरुष		मृतक महिला		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१०-१४ वर्ष			३	१००.०	**३**
१५-१९ वर्ष	३	७५.०	१	२५.०	**४**
२५-२९ वर्ष	३	१००.०			**३**
३०-३४ वर्ष	४	८०.०	१	२०.०	**५**
३५-३९ वर्ष	१	५०.०	१	५०.०	**२**
४०-४४ वर्ष	४	४४.४	५	५५.६	**९**
४५-४९ वर्ष	४	६६.७	२	३३.३	**६**
५०-५४ वर्ष	३	६०.०	२	४०.०	**५**
५५-५९ वर्ष	५	७१.४	२	२८.६	**७**
६०-६४ वर्ष	१३	६५.०	७	३५.०	**२०**
६५-६९ वर्ष	१०	६२.५	६	३७.५	**१६**
७०-७४ वर्ष	१४	७७.८	४	२२.२	**१८**
७५+ वर्ष	३३	५४.१	२८	४५.९	**६१**
जम्मा	**९७**	**६१.०**	**६२**	**३९.०**	**१५९**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यू हुनेहरूको सङ्ख्यालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी मृत्यू सङ्ख्या ७५ वर्षभन्दा माथिको उमेर समूह रहेको देखिन्छ। सो उमेर समूह मा ६१ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ भने दोस्रोमा ६० देखि ६४ वर्षका २० जना देखिन्छन् जसमा पुरुषको सङ्ख्या बढी देखिन्छन्। सबैभन्दा कम मृत्यू हुने उमेर समूह भने ३५ देखि ३९ वर्षको समूह देखिन्छ जसमा २ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ। चौधौ आवधिक योजना (२०७३-२०७६) का अनुसार नेपालमा जन्मदाको बखत आम नेपालीको औसतआयू ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने मृत्यूलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस नगरपालिकामा बढी मृत्यू हुने उमेर समूह हेर्दा ७० वर्षमाथिको नै देखिन्छ। यद्यपि पछिल्लो समय औषधी विज्ञान र चिकित्सा पद्धतिमा भएको उच्च विकास र आधुनिक औषधि उपचारमा वृद्धि भएको पहुँच र क्रमिक रूपमा स्वास्थ्य चेतनाको वृद्धिका कारण नेपालको औसत आयु समेत विगतका वर्षभन्दा बढ्दै गैरहेको छ।

खण्ड ३ : भू-उपयोग

३.१ नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण

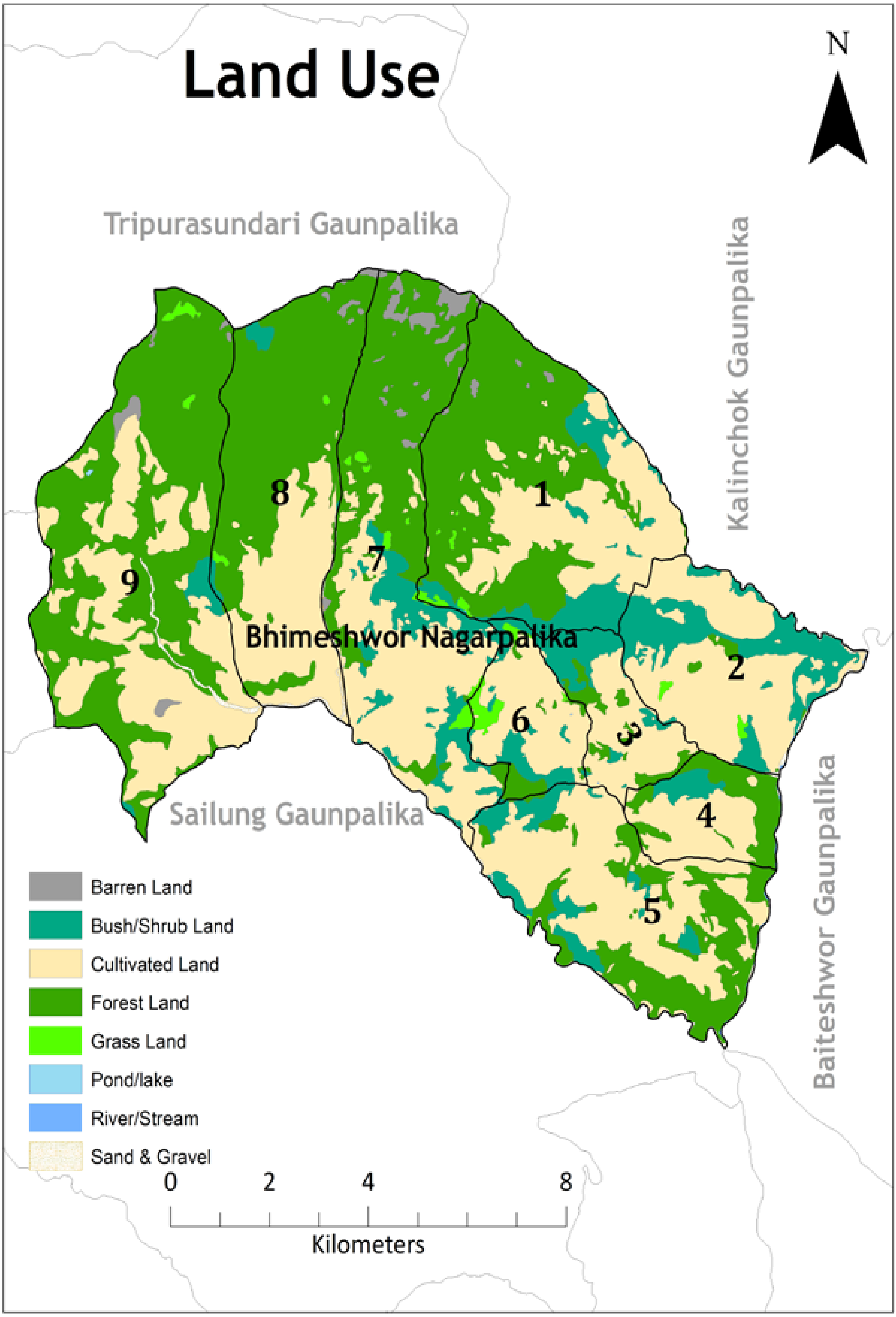

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग

भू-उपयोग योजना स्थानीय सरकारको लागि महत्वपूर्ण हुन्छ । नगरपालिकाहरूको योजना निर्माण चाहे औद्योगिक, व्यापारिक वा आवासिय होस यसमा कतै न कतै भू-उपयोग योजनाको आवश्यकता पर्दछ । भू-उपयोग योजना सोचेका भन्दा कैयन गुणाले स्थानीय सरकारको निति निर्माणमा असर पर्दछ । उदाहरणको लागि स्थानीय सरकारले कुनै पनि निर्माण संस्थालाई आवासीय वा व्यापारिक प्रयोजनको लागि ठूला अपार्टमेन्टहरू निर्माणको अनुमति दिन लागेको, विद्यालयको कक्षा कोठा वा नयाँ भवन निर्माणको तयारी, बाटो निर्माण, वा अस्पताल निर्माणजस्ता कार्यहरू सञ्चालन गर्न भू-उपयोग योजना छ भने सो निर्माण गर्दा बढी प्रभावकारी हुने निर्णय गरी निर्माण प्रकृयामा लैजान सकिन्छ । भू-उपयोग योजनाले स्थानीय सरकारलाई जमिनको प्रकृति अनुसारको क्षेत्र छुट्याउन तथा विकास निर्माणका कार्यहरू विस्तार गर्न सहजता पुऱ्याउँछ । नेपालको संविधान २०७२ ले पनि स्थानीय सरकारहरूलाई आफ्नो क्षेत्रभित्रका विभिन्न किसिमका शहरी विकासका योजनाहरू तथा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विकास निर्माण कार्यहरू गर्न पाउने अधिकार प्रदान गरेको छ । विस्तृत रूपमा हेर्दा भू-उपयोग योजना वनाउने कार्य प्रदेश सरकार र संघीय सरकारको कार्यसुचि भित्र परेका छन् र थप स्थानीय भू-उपयोग योजना वनाउने कार्य स्थानीय सरकारको कार्य हो भनि शहरि विकास मन्त्रालयले प्रकाशन गरेको भू-उपयोग नीतिमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ३४: वर्तमान भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण

क.सं	विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग मि.)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	५८.२०	४४
२	वन तथा चरन क्षेत्र	५७.३	४३.३
३	वालुवा तथा ग्राभेलयुक्त क्षेत्र	०.९	०.७
४	नदिनालाले ओगटेको क्षेत्र	१.८	१.३
५	झाडी	१४.२	१०.७
जम्मा		**१३२.४**	**१००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

माथिको तालिकाले भीमेश्वर नगरपालिका भित्रको जमिनको वर्गिकरण जनाउँदछ । यो वर्गिकरण आधिकारिक रूपमा नभै भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयको GIS तथ्याङ्क वाट तयार गरिएको विश्लेषण हो । नयाँ भू उपयोग नक्सा तथा विश्लेषण न भएको आवस्थामा, यो विश्लेषण हालको अवस्था सँग मेल खाँदैन किनकि यो झण्डै २० वर्ष पुरानो तथ्याङ्क हो । जस्तै यस नगरपालिका भित्र खेतीयोग्य जमिन ४४ % र बन जंगल ४३.३ % देखिन्छ तर हाल यो भूभागहरूमा वस्ति र वजारहरू विकास भएका छन । भीमेश्वर नगरपालिकामा जमिनको खण्डीकरणले गर्दा सेवा कार्यालय, व्यापारिक प्रयोजन, संस्थागत र औद्योगिक क्षेत्रहरू छुट्टाछुट्टै हुनेगरि व्यवस्थापन गरेको देखिन्न । आवासीय क्षेत्रमा पनि निर्माणको कुनै मापदण्डहरू कडाईका साथ प्रयोग गरेको देखिंदैन । उदाहरणको लागि वल्लो घरमा आवासीय तर पल्लोघरमा काठको कारखाना अथवा फलामको काम हुने गरेको जसले गर्दा आवास क्षेत्र कुरूप र ध्वनी प्रदूषित बनेको देखिन्छ ।

नेपाल सरकार शहरी विकास मन्त्रालयका विभिन्न समयका नीति नियम, भवन निर्माणका नियम तथा उपनियमहरू लगायतको प्रयोग तथा अनुशरण गरिएको पाईन्छ । तर वस्तिहरूलाई कसरि एकरूपता वनाउने र समय सापेक्ष वस्ति विकासको कार्य गरिरहेको पाईएन । शहरी विकास मन्त्रालयको विभिन्न निर्देशनहरूले कुनै एउटा मात्र क्षेत्र नभै बृहद क्षेत्र समेट्न खोजिएको तर नियमन र अनुगमन नहुँदा प्रयोगमा झण्झटिलो र प्रयोगमा समस्या देखिएको छ किनकि यो निर्देशिकाहरू कुनै स्थान वा परिवेश विशेष हुने गरी बनाईएको छैन । हरेक योजना निर्माणमा र उपयोगमा जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता र सहयोगको आवश्यकता महत्वपूर्ण रहन्छ । चलिआएको योजना निर्माण प्रकृया तथा विकासका कार्यक्रमहरू विज्ञद्वारा नै तोकिने गरेको छ ।

जनसहभागिताको नाउँमा मात्र देखिने तर जनस्तरको आवाज योजना निर्माणमा फिक्का हुने कारणले नै योजना जनअपेक्षा अनुरूप नबन्ने र जनसमुदायले ग्रहण नगर्ने समस्या रहिरहेको छ । जबसम्म नागरिकले आफ्नो योजना आफैं बनाएर उपयोग गर्नेसमेत वातावरण बन्दैन, योजना बन्छ मात्र सहि कार्यान्वयन हुँदैन ।

त्यसैले भीमेश्वर नगरपालिकाको आगामी योजनाहरूको निर्माणका लागि बढी भन्दा बढी जनसहभागिता वृद्धि गर्नपर्ने देखिन्छ । संघीयताको कार्यान्वयन पश्चात धेरै नीति नियम, कानुन निर्माण गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारमा रहेको छ । अब स्थानीय सरकारले स्थानीयस्तरमा ध्यान दिन जरुरी छ । अबका योजना निर्माणमा बढी भन्दा बढी जनसहभागिता बढाउने, समस्या पहिचानमा जनसहभागिता र परियोजना सञ्चालनमा अपनत्व बढाउन स्थानीय सरकारले विषेश ध्यान दिनुपर्छ । विकास निर्माणका कार्यहरूमा सहजीकरण गर्न भनि राज्यले पूर्वाधार विकास तथा विश्वका शहरहरू जो सफल र सुन्दर देखिएका छन उनिहरूले आफ्ना निति नियमहरू कडाईका साथ प्रयोग गरेर नै यो प्राप्ती गरेका छन । जुन नगरपालिकाहरू सक्षम देखिए तिनिहरूले आफ्ना नागरिकहरूकै बलमा प्राप्त गरेका हुन । नगर सरकारहरूले आफ्नो दीर्घकालिन योजनाहरू बनाउन नसक्ने हो भने नगरको सेवा प्रवाहमा भारि गिरावट आउन सक्छ । नगरपालिकाले नापि विभागको सहयोग भरपुर लिएर आफ्नो भू-उपयोग योजना निर्माण गर्न सक्दछ । भू-उपयोग योजना योजनामा मात्र नभै व्यवहारिक बनाइ कार्यान्वयनमा लैजान जरुरी देखिन्छ ।

३.२ परिवार बसोबास गरिरहेको घर-जग्गा सम्बन्धी विवरण

३.२.१ परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको लालपूर्जासम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ परिवारहरूमध्ये आफ्नै स्वामित्वमा लालपुर्जा भएको जमिनमा घर बनाउने परिवारको सङ्ख्या ७,९०३ अर्थात् ७७.०६ प्रतिशत, लालपूर्जा नभएको जमिनमा घर बनाउने परिवारको सङ्ख्या १,८१० अर्थात् १७.६५ प्रतिशत रहेका छन् भने बाँकी थाहा नभएको र लागू नहुने अर्थात् आफ्नो घर नहुने परिवारहरू रहेका छन् । यसरी लालपूर्जाविहिन परिवारहरू सुकुम्बासी भएकोले राज्यले यस्ता परिवारहरूको सुनिश्चित आवासको लागि न्यून लगानीमा सुरक्षित एकिकृत आवास निर्माण गरी हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ । तसर्थ यस्ता भूमिहीन वर्गको समुचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने दायित्व नगरपालिकामा रहेको छ । थप वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ३५: परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको लालपूर्जासम्बन्धी विवरण

वडा नं.	लालपुर्जा भएको	लालपुर्जा नभएको	थाहा नभएको	लागू नहुने	जम्मा परिवार सङ्ख्या
१	९४९	३१२	११		**१,२७२**
२	८४८	२३०	२१		**१,०९९**
३	८३०	१०७	२५१	१	**१,१८९**
४	६००	७२	२		**६७४**
५	१,१२७	३२७	२७	९	**१,४९०**
६	८८२	२६२	१६०		**१,३०४**
७	९१७	६८	६		**९९१**
८	७१२	२४३	३१		**९८६**
९	१,०३८	१८९	१८	५	**१,२५०**
जम्मा	**७,९०३**	**१,८१०**	**५२७**	**१५**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**७७.०६**	**१७.६५**	**५.१४**	**०.१५**	**१००.००**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

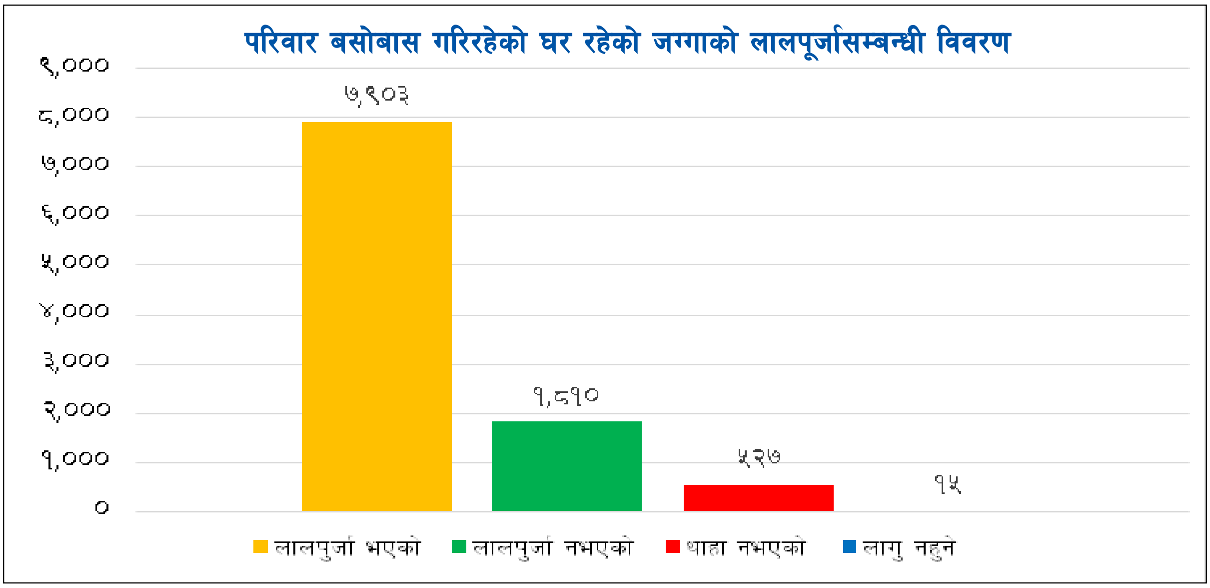

३.२.२ परिवार बसोबास गरिरहेको घरको घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकामा २,९२७ अर्थात् २८.५८ प्रतिशत परिवारहरू सँग मात्र घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र रहेको छ । ६,८७१ घरपरिवार अर्थात् ६७.१० प्रतिशत परिवारहरूसँग घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र छैन । यस अवस्थालाई हेर्दा नगरपालिकाका ६७ प्रतिशतभन्दा बढी घरपरिवारहरू भवन निर्माणका सुरक्षित विधिहरू नअपनाइ बनाइएका हुन सक्ने संभावना रहेकाले भूकम्प, बाढी तथा नदी तथा खोला किनारका भागहरू डुबानको जोखिममा पर्ने भएका कारण राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिताको पालना गरी नगरपालिकाले भवन निर्माण मापदण्ड लागू गरी भवन सुरक्षा संवेदनशीलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ । साथै भवन निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र नलिएका घरहरूलाई निश्चित समय, सिमा र मापदण्डका आधारमा प्रमाणपत्र लिने व्यवस्था मिलाई अभिलेखिकरण गर्न जरुरी छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ३६: घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र भएको	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र नभएको	थाहा नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा परिवार सङ्ख्या
१	९१	१,१६९	१२	०	**१,२७२**
२	२५०	८३५	१४	०	**१,०९९**
३	३५८	५९१	२३९	१	**१,१८९**
४	२४८	४२२	४	०	**६७४**
५	३५५	१,११९	७	९	**१,४९०**
६	२७३	९११	१२०	०	**१,३०४**
७	५२३	४६५	३	०	**९९१**
८	३६४	६०१	२१	०	**९८६**
९	४६५	७५८	२२	५	**१,२५०**
जम्मा	**२,९२७**	**६,८७१**	**४४२**	**१५**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**२८.५८**	**६७.१०**	**४.३२**	**०.१५**	**१००**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

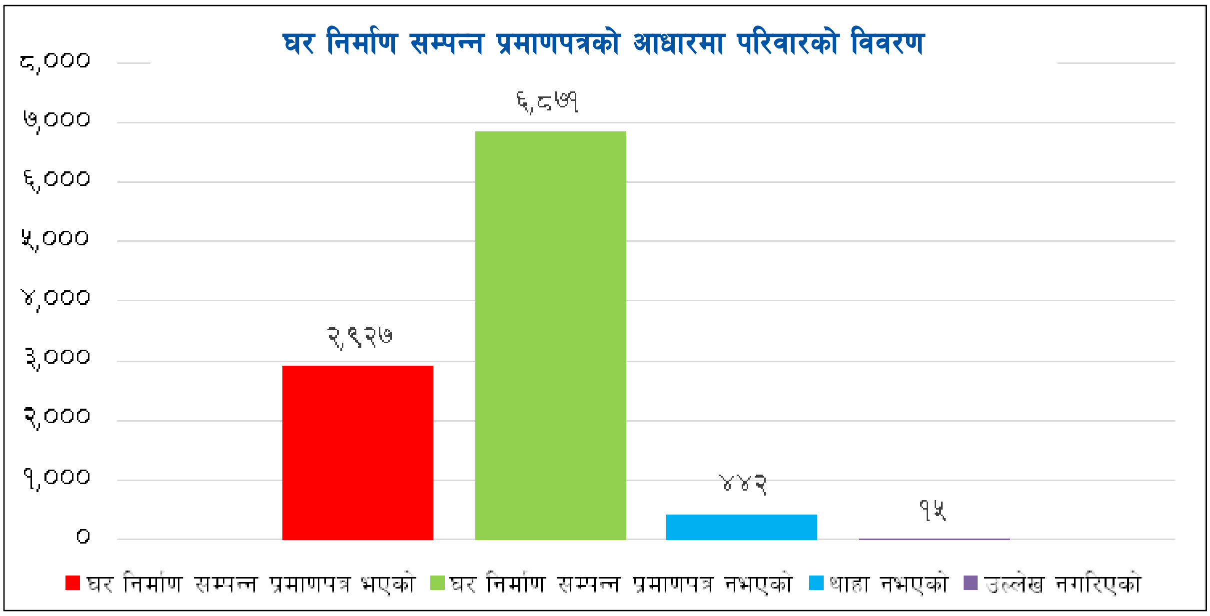

३.३ कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका परिवारहरूको वडागत विवरण

तालिका नं ३७: कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका परिवारहरूको वडागत विवरण

वडा नं.	भाडामा दिएको		भाडामा नदिएको		उल्लेख नगरिएको	जम्मा सङ्ख्या
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
१	८	०.६	१,२६४	९९.४	०	**१,२७२**
२	९	०.८	१,०९०	९९.२	०	**१,०९९**
३	२१०	१७.७	९७८	८२.३	१	**१,१८९**
४	४०	५.९	६३४	९४.१	०	**६७४**
५	५	०.३	१,४७६	९९.७	९	**१,४९०**
६	१५७	१२.०	१,१४७	८८.०	०	**१,३०४**
७	१	०.१	९९०	९९.९	०	**९९१**
८	५	०.५	९८१	९९.५	०	**९८६**
९	१	०.१	१,२४४	९९.९	५	**१,२५०**
जम्मा	**४३६**	**४.३**	**९,८०४**	**९५.७**	**१५**	**१०,२५५**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये९५.७ प्रतिशत परिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएका छैनन् भने ४.३ प्रतिशत घरपरिवारहरूले मात्र कोठा भाडामा लगाएको पाइन्छ। शहरी केन्द्रबाहेक ग्रामीण परिवेशमा रहेको यो नगरपालिकामा भाडामा बस्नेको सङ्ख्या निकै कम रहेको छ। यो अत्यन्त नगण्य सङ्ख्या हो। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

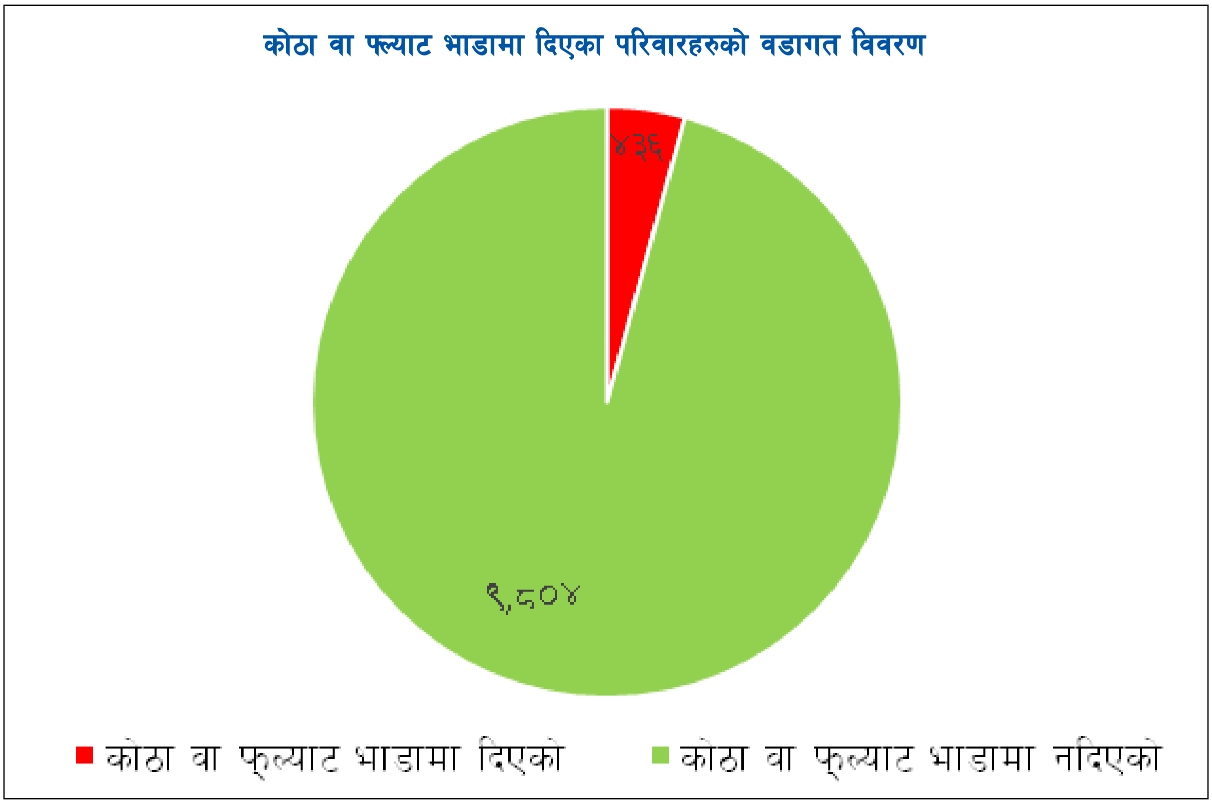
कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका परिवारहरुको वडागत विवरण
४३६
९,८०४
कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएको
कोठा वा फ्ल्याट भाडामा नदिएको

खण्ड ४ : आर्थिक क्षेत्र तथा रोजगार स्थिति

४.१ नगरपालिकाको वित्तिय स्थिति

भीमेश्वर एक ऐतिहासिक, धार्मिक र पर्यटकीय महत्वको क्षेत्र भएकोले नगरपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतयाः व्यापार, व्यवसाय, नोकरी, कृषि, वन, कुखुरापालन, बाख्रापालन, थोक, खुद्रा बजार, होटल, रेस्टुरेन्ट, पर्यटन तथा सेवाजस्ता क्षेत्रमा आधारित भएको देखिन्छ । उपयुक्त हावापानी र उर्वर माटो भएको यस नगरपालिकाका अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् । नगरपालिकाको सबै वडाहरूमा क्रमिक रूपमा सडक सञ्जालको विस्तार भैरहेका कारण नगरपालिकाको पूर्वाधार विकासमा थप सहज भएको छ । कृषि, व्यापार, सेवामूलक व्यवसाय साथै यस नगरपालिकामा रहेका केही साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायहरू यहाँका आर्थिक कृयाकलापहरू हुन् । यस नगरपालिकाको वैकल्पिक आर्थिक आधार वैदेशिक रोजगारसमेत रहेको देखिन्छ ।

प्राकृतिक सौन्दर्यको धनी, जैविक विविधता एवं साँस्कृतिक विविधताले भरिपूर्ण रहेका कारण नेपालको आकर्षक गन्तव्यहरूमध्ये दोलखा जिल्ला र विशेषतः भीमेश्वर नगरपालिका महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ । विभिन्न किसिमका जातजातिको विभिन्न किसिमका संस्कृति, रहनसहन तथा चाडपर्वलगायत उल्लेख्य सङ्ख्यामा रहेका धार्मिक, पौराणिक महत्वका स्थलहरू नगरपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय आकर्षणको रूपमा रहेका छन् ।

यस नगरपालिकामा आधुनिक कृषि तथा पशुपालनलाई बढी जोड दिनुको साथै विभिन्न जडिबुटीहरू अमला, चुत्रो, सुगन्धवाल, सजीवन, दालचिनी, राजवृक्ष, हर्रो, बर्रो, कुरिलोजस्ता विभिन्न अमूल्य जडीबुटीहरू पाईने भएको हुँदा प्राकृतिक स्रोत र उपलब्ध कच्चा पदार्थको उपयोग गरी साना उद्योगमा लगानी गरी पर्यटकीय स्थानलाई व्यवस्थित बनाई पर्यटक भित्र्याउन सकेको खण्डमा नगरपालिकाको अर्थतन्त्र मजबुद हुने निश्चित छ ।

४.१.१ स्थानीय करहरूको विवरण

तालिका नं ३८: स्थानीय करहरूको विवरण

मुख्य कर	कुल सम्भावित करदाता सङ्ख्या	नपामा दर्ता हुन आएका करदाता सङ्ख्या		रकम संकलन गरेको करदाता सङ्ख्या		संकलित रकम रु हजारमा	
		गत वर्ष	चालु वर्ष	गत वर्ष	चालु वर्ष	गत वर्ष	चालु वर्ष
सम्पत्ति कर	१०५३५	५४६९		५४६९		१४९८.५१	
व्यवसाय कर	११३२	११३२		२४०		५८८.७९५	
घर बहाल कर							
सवारी साधन कर							
मनोरञ्जन कर							
विज्ञापन कर							

स्रोत : राजश्व शाखा, भीमेश्वर , २०७५

४.१.२ व्यापार तथा व्यवसायसम्बन्धी विवरण (किराना, मासु, तरकारी, फलफुल आदि)

भीमेश्वर नगरपालिकामा संचालित व्यापार व्यवसायको प्रकृतिलाई हेर्दा साना तथा मझौला प्रकारका व्यवसायको प्रधानता रहेको पाइन्छ । किनमेल तथा सेवामूलक व्यापार व्यवसाय मात्र नभइ उत्पादनमूलक व्यवसायको विकास गर्न सके मात्र नगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्दछ । यसर्थ उत्पादनमूलक स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित व्यवसायलाई बढावा दिई निर्यात गर्न सक्ने स्थिति सिर्जना गर्न

सके नगरपालिकाको आर्थिक स्थिति सबल हुन सक्छ । यस नगरपालिकामा सञ्चालनमा रहेका व्यापार व्यवसायहरूसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ३९: नगरपालिकामा रहेको व्यापार व्यवसायसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	सङ्ख्या
१	किराना वा व्यापारिक वस्तु	३००
२	मासु बिक्री केन्द्र/कोल्ड स्टोर	४०
३	डेरी/ बेकरी	६
४	कपडा तथा फेन्सी	१००
५	औषधी पसल तथा क्लिनिक	७
६	मर्मत सेवा केन्द्र /वर्कसप	१५
७	इलेक्ट्रिकल तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, फोटो स्टुडियो र हार्डवयर	४०
८	होटल तथा रेष्टुरेन्ट	२८०
९	इन्जिनियरिङ कन्सलन्टेन्ट	१९
१०	मिल कारखाना तथा पेट्रोलियम पदार्थ	३५
११	प्रेस /स्टेशनरी /ट्राभल एण्ड टुर	२०
१२	स्कुल कलेज	४
१३	फर्निचर	१३
१४	बैंक तथा सहकारी	१३
१५	सुनचाँदी पसल	२०
१६	कृषि पशुपालन तथा कुखुरा फर्म	३०
१७	व्युटीपार्लर	६
१८	हेयर कटिङ तथा शैलुन	९
१९	लेखापढी सेवा	७
२०	निर्माण व्यवसाय	४०
२१	अन्य	१२८
जम्मा		**११३२**

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

४.१.३ स्थानीय पूर्वाधार सेवाको विवरण

नगरपालिकाको समग्र विकासको आधारको रूपमा रहने भौतिक पूर्वाधारको विकास अपरिहार्य छ । सडक, पिउने पानी, स्वास्थ्य, शिक्षा, संचार, मानव संसाधन विकास, उर्जाजस्ता पूर्वाधारहरूको विकास पश्चात मानविय विकासका सम्पूर्ण ढोकाहरू खुल्ने हुँदा त्यसतर्फ पूँजीगत लगानी वृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।

४.१.४ सार्वजनिक पोखरी

तालिका नं ४०: सार्वजनिक पोखरी

क्र.सं	पोखरी रहेको स्थान	वडा नं.	पोखरी क्षेत्रफल	स्वामित्व	बार्षिक आम्दानी (रु.)	नगरपालिकामा बार्षिक शुल्क (रु.)
१	शिवपोखरी खरिढुङगा	९	४० रोपनी			
२	सीमपानी पोखरी	६				
३	भूतपोखरी	१				
४	राजकुलेश्वर रानी पोखरी	२				
५	पाखलती पोखरी	२				
६	टहलेपोखरी	४				
७	सीमपोखरी	६				
८	भूतपोखरी	७				
९	रानीपोखरी	७				

सोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

४.१.५ घट्ट, मिल तथा संकलन तथा प्रसोधनसम्बन्धी विवरण

तालिका नं ४१: घट्ट, मिल तथा संकलन तथा प्रसोधनसम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पानी घट्ट सङ्ख्या		चिस्यान केन्द्र	मिल सङ्ख्या	संकलन तथा प्रसोधन केन्द्र			बिक्री केन्द्र तथा कोसेली घर
	परम्परागत	सुधारिएको			कृषि	जडिबुटी	उद्योग	
१	६	५		३	१	-		-
४			१	६	१		१	
५	२			२५	-	-		-
६				४			१३	
७		११		७			२	
८	३	४	१	११	२	१	५	
९		२५	२	२	१६		१	
जम्मा	५	४५	४	५८	२०	१	२२	

सोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

४.१.६ नगरपालिकाको विगत ३ वर्षको आयव्यय

तालिका नं ४२: नगरपालिकाको विगत ३ वर्षको आयव्ययको विवरण (रु. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	आय (आम्दानी)		व्यय (खर्च)	
	चालु	पूँजीगत	चालु	पूँजीगत
२०७१/७२	२१४२०	३८१५०	२११५६	२९३५१
२०७२/७३	१९९६२	५४२९०	१९५४८	५२९३९
२०७३/७४	५६२७३	९८९७६	५३५८९	८९६५५

स्रोत : राजश्व शाखा, भीमेश्वर , २०७५

४.२ नगरपालिकाको रोजगारी र आम्दानीको अवस्था

४.२.१ वडागतरूपमा रोजगारीको अवस्था

प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार नगरपालिकामा १०,५२५ जना रोजगार, ७७८३ जना बेरोजगार र थप १२,३७८ जना स्वेच्छिक बेरोजगार रहेको पाइयो । यसरी हेर्दा नगरपालिकामा बेरोजगार हुने र बेरोजगार बस्नेको सङ्ख्याका हिसाबले रोजगारीको अवस्था विकराल रहेको छ । सामान्यतया काम गर्ने उमेर १५ देखि ५९ वर्षका कुल २३,२५८ जनसङ्ख्यामध्ये १०,५२५ अर्थात् ३४.०९प्रतिशत जनसङ्ख्या मात्र रोजगार रहेको देखिन्छ । यद्यपि नेपालमा कानूनले तोकेको १५ देखि ५९ वर्षसम्मको उमेरबाहेक समेत बालबालिकालाई काममा लगाउने र जेष्ठ नागरिकहरूले बाध्यतावश काम गर्नु परिरहेको यथार्थ छ । माथि उल्लेखित ३४.०९ प्रतिशत जनसङ्ख्या काम गर्न सक्ने उमेर समूह को जनसङ्ख्याको आधारमा निकालिएको हो । ठूलो सङ्ख्यामा रहेको बेरोजगारको कारण नगरपालिकामा उत्पादनशील कार्यमा लागेको जनसङ्ख्यामाथि ठूलो आर्थिक दवाब पर्ने र बेरोजगारीका कारण उत्पन्न हुने थप सामाजिक, आर्थिक र मनोवैज्ञानिक असरहरू निकै संवेदनशील हुने गर्दछन् । अर्धदक्ष, अदक्ष र बेरोजगारको जनसङ्ख्या उच्च हुँदा नगरपालिकाको विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । यसर्थ दिगो विकासको लागि रोजगारी सिर्जना, दक्ष जनशक्ति उत्पादन र सेवामुखी उद्योग व्यवसायको विकास गर्न दीर्घकालीन कार्ययोजना निर्माण गरी लागू गर्नुपर्ने देखिन्छ । तसर्थ यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको ध्यान जानु अत्यन्त जरुरी छ । थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ४३: वडागतरूपमा रोजगारीको विवरण

वडा नं.	रोजगारी	रोजगार नभएको			छुटेको/उल्लेख नगरिएको	जम्मा
		बेरोजगार	*स्वेच्छिक बेरोजगार	उल्लेख नगरिएको		
१	१,०६७	१,३७२	१,२१८			**३,६५७**
२	७७८	६९५	१,६०१		२४	**३,०९८**
३	१,५३४	५९७	१,३५८	११	५	**३,५०५**
४	१,४९३	६९१	४०९	३४		**२,६२७**
५	१,७५८	१,०९३	२,२९९	१०		**५,१६०**
६	१,२४८	१,०५२	१,५४७	५		**३,८५२**
७	७३१	५१३	१,४८८			**२,७३२**
८	४३८	७५४	१,२७९	८		**२,४७९**
९	१,४७८	१,०१६	१,१७९		९०	**३,७६३**
जम्मा	**१०,५२५**	**७,७८३**	**१२,३७८**	**६८**	**११९**	**३०,८७३**
प्रतिशत	**३४.०९**	**२५.२१**	**४०.०९**	**०.२२**	**०.३९**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

*स्वेच्छिक बेरोजगार भन्नाले रोजगारीको अवसर मिलेपनि काम गर्ने इच्छा नभएर वा सोचेजस्तो पेशा, व्यवसाय वा रोजगारको अवसर नपाएर स्वयंको इच्छाले बेरोजगार बस्ने व्यक्ति वा समूहलाई भनिन्छ ।

४.२.२ वार्षिक आम्दानीको आधारमा वडागत परिवारको विवरण (आम्दानी रूपैयाँमा)

नगरपालिका वा नगरपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न स्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीमा संलग्न घरपरिवारको सङ्ख्याले भाग गर्दा आउने औसतवार्षिक रकमको आधारमा नगरपालिकामा भईरहेका प्रमुख आर्थिक अवस्थाको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै घरपरिवार अर्थात् ३,५४४ ले ज्यालाबाट आम्दानी गर्ने बताएका छन् । त्यस पश्चात् दोस्रो, तेस्रो र चौथो क्रमश : सेवा, खेति, व्यापार व्यवसायबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन् । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको सङ्ख्या न्युन छ भने सेवा, व्यापार व्यवसाय र विप्रेषणमा संलग्न परिवारहरूको सङ्ख्या उच्च रहेको छ ।

दीर्घकालीन विकास र सम्वृद्धिका हिसाबले विप्रेषणको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसङ्ख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्रायः हुन्छ । जल्दोबल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति सिर्जना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन । अर्कोतर्फ ज्यालादारी कामबाट आम्दानी गर्ने परिवारको सङ्ख्यासमेत उच्च हुनुले निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको सङ्ख्या धेरै रहेको संकेत मिल्दछ । वार्षिक औसतआम्दानीमध्ये सबैभन्दा उच्च अर्थात् गाडी तथा मेशीनबाट प्राप्त औसत आम्दानीरु.४९३,८२४।- लाई मासिक आम्दानीमा परिणत गर्दा रु ४१,१५२।- हुन आउँछ साथसाथै सेवा र उद्योग क्रमश दोस्रो र तेस्रो स्थानमा रहेको छ । यसबाहेक अन्य सबै क्षेत्रबाट प्राप्त औसतआम्दानी कम रहेको देखिन्छ । कम आम्दानी र धेरै श्रम गर्नुपर्ने क्षेत्रमा धेरै जनसङ्ख्या संलग्न हुनु आर्थिक सम्वृद्धिका दृष्टिले उचित होइन । तसर्थ नगरपालिकाले रोजगारीका अवसहरूसिर्जना गरी युवाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा आकर्षण गर्दै दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप कार्ययोजना बनाई अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ४४: वार्षिक आम्दानीको आधारमा वडागत परिवारको विवरण (आम्दानी रूपैंयामा)

विवरण		वडा नं.									जम्मा
१		१	२	३	४	५	६	७	८	९	
खेतीबाट भएको आम्दानी	खेतीबाट आम्दानी भएका परिवार	१२७	३०	१३१	१८४	८१	१०५	१९६	१२२	६२०	१,५९६
	खेतीबाट जम्मा आम्दानी	३,१७८,५२०	१,०४४,९००	२,४७४,२००	४,०३१,१००	१,६२९,५००	३,९६९,४५०	१०,९१९,४००	४,५३९,७००	२८,२००,८००	५९,९८७,५७०
	खेतीबाट भएको औसतआम्दानी	२५,०२८	३४,८३०	१८,८८७	२१,९०८	२०,११७	३७,८०४	५५,७११	३७,२११	४५,४८५	३७,५८६

विवरण		वडा नं.									जम्मा
१		१	२	३	४	५	६	७	८	९	
पशुपंक्षि बिक्रीबाट भएको आम्दानी	पशुपक्षी बिक्रीबाट आम्दानी भएका परिवार	२३४	१५५	१०१	१३७	२७३	८४	११३	३२	१४०	१,२६९
	पशुपंक्षि बिक्रीबाट भएको जम्मा आम्दानी	५,२६७,२९०	३,३८७,२००	२,८१४,५००	३,२३०,२५०	९,०३०,००८	२,७२८,५००	३,६४३,२००	१,०७७,९००	३,९९४,०००	३५,१७२,८४८
	पशुपंक्षि बिक्रीबाट भएको औसतआम्दानी	२२,५१०	२१,८५३	२७,८६६	२३,५७८	३३,०७७	३२,४८२	३२,२४१	३३,६८४	२८,५२९	२७,७१७
पशुधन उत्पादनबाट भएको आम्दानी	पशुधन उत्पादनबाट आम्दानी भएका परिवार	२४	१५	८७	१०३	४२	२९	३८	२६	५	३६९
	पशुधन उत्पादनबाट भएको जम्मा आम्दानी	७९९,२००	६७८,४५०	७,४९५,७३०	६,८९९,८००	१,४७७,७५०	२,८१७,०००	१,७४९,४२५	१,३८७,०००	२०८,५००	२३,५१२,८५५
	पशुधन उत्पादनबाट भएको औसतआम्दानी	३३,३००	४५,२३०	८६,१५८	६६,९८८	३५,१८५	९७१३८	४६,०३८	५३,३४६	४१,७००	६३,७२०
विप्रेषणबाट प्राप्त आम्दानी	विप्रेषणबाट आम्दानी प्राप्त भएको परिवार	१३८	१२८	१६१	५१	६३	९७	२५१	१५४	२०२	१,२४५
	विप्रेषणबाट कुल आम्दानी	२१,६६४,०००	२६,०४०,०००	४१,०५४,५००	१६,७०१,०००	३६,७६५,०००	२१,७१६,०००	३३,२९८,०००	२८,९७१,०००	६१,९३१,०००	२८८,१४०,५००
	विप्रेषणबाट औसतआम्दानी	१५६,९८६	२०३,४३८	२५४,९९७	३२७,४७१	५८३,५७१	२२३,८७६	१३२,६६१	१८८,१२३	३०६,५८९	२३१,४३८
उद्योगबाट प्राप्त आम्दानी	उद्योगबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	१०	२७	२३	३	८	२२	८	३०	११	१४२
	उद्योगबाट कुल आम्दानी	१,५३०,०००	१३,७६५,२००	८,७४८,०००	६३६,०००	३,०६०,०००	१७,९७६,०००	३,१८०,०००	८,५३२,०००	६,३०६,०००	६३,७३३,२००
	उद्योगबाट औसतआम्दानी	१५३,०००	५०९,८२२	३८०,३४८	२१२,०००	३८२,५००	८१७,०९१	३९७,५००	२८४,४००	५७३,२७३	४४८,८२५
व्यापार/व्यवसायबाट प्राप्त आम्दानी	व्यापार/व्यवसायबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	७९	१७७	३५२	११७	२३१	३२२	८७	९४	१३३	१,५९२
	व्यापार/व्यवसायबाट कुल आम्दानी	२६,१३६,०००	५७१५६,०००	२६७८५२०००	५२,५७२,०००	७७१३६,०००	१४५,३४४,०००	३२,३५८,०००	३१,६७४,०००	५०,६१०,०००	७४०,८३८,०००
	व्यापार/व्यवसायबाट औसतआम्दानी	३३०,८३५	३२२,९१५	७६०,९४३	४४९,३३३	३३३,९२२	४५१,३७९	३७१,९३१	३३६,९५७	३८०,५२६	४६५,३५१

विवरण		वडा नं.									जम्मा
१		१	२	३	४	५	६	७	८	९	
सेवाबाट प्राप्त आम्दानी	सेवाबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	१५५	२२८	४४२	४०६	५८२	३९१	३२३	३००	१३६	२,९६३
	सेवाबाट कुल आम्दानी	४६,२७८,०००	६०,७४७,६००	१७३,१३६,०००	१४४,३४२,०००	१८३,९०७,२००	१२२,०६५,२००	१११,६७८,०००	७३,०९९,२००	६३,६१२,०००	९७८,८६५,२००
	सेवाबाट औसतआम्दानी	२९८,५६८	२६६,४३७	३९१,७१०	३५५,५२२	३१५,९९२	३१२,१८७	३४५,७५२	२४३,६६४	४६७,७३५	३३०,३६३
पेन्सनबाट प्राप्त आम्दानी	पेन्सनबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	५२	१३६	१०२	११८	२७४	१०६	१७९	१५६	१३०	१,२५३
	पेन्सनबाट कुल आम्दानी	५,१३९,६००	२१,९९७,२००	१४,३८०,८००	२४,१५८,४००	४५,८२९,२००	१८,४१२,८००	३५,५०८,०००	२८,१६०,४००	१२,३२६,४००	२०५,९१२,८००
	पेन्सनबाट औसतआम्दानी	९८,८३८	१६१,७४४	१४०,९८८	२०४,७३२	१६७,२६०	१७३,७०६	१९८,३६९	१८०,५१५	९४,८१८	१६४,३३६
घर/जग्गा भाडाबाट प्राप्त आम्दानी	घर/जग्गा भाडाबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	११	१७	२०८	५६	५	९२	१	४	६	४००
	घर/जग्गा भाडाबाट प्राप्त कुल आम्दानी	२,४३०,०००	१,९५८,४००	५५,०८२,४००	१३,३६८,०००	१,०९२,०००	२२,०६३,२००	३६,०००	३०६,०००	२,०५२,०००	९८,३८८,०००
	घर/जग्गा भाडाबाट प्राप्त औसतआम्दानी	२२०,९०९	११५,२००	२६४,८१९	२३८,७१४	२१८,४००	२३९,८१७	३६,०००	७६,५००	३४२,०००	२४५,९७०
गाडी तथा मेसीनबाट प्राप्त आम्दानी	गाडी तथा मेसीनबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	२०	१४	६८	१०	१४	२५	१२	३	१०९	२७५
	गाडी तथा मेसीनबाट प्राप्त कुल आम्दानी	४,८४८,०००	६,६८७,६००	४५,०००,०००	४,५८४,०००	५,०७६,०००	१०,७५२,०००	८,२८०,०००	३७८,०००	५०,१९६,०००	१३५,८०१,६००
	गाडी तथा मेसीनबाट प्राप्त औसतआम्दानी	२४२,४००	४७७,६८६	६६१,७६५	४५८,४००	३६२,५७१	४३०,०८०	६९०,०००	१२६,०००	४६०,५१४	४९३,८२४
ब्याज/नाफाबाट प्राप्त आम्दानी	ब्याज/नाफाबाट प्राप्तआम्दानी भएका परिवार	१६	६	५	९	९	१०	२	१	१	५९
	ब्याज/नाफाबाट प्राप्त कुल आम्दानी	१,९४४,०००	४४६,४००	७२०,०००	१,९४४,०००	७७४,०००	८४६,०००	१५६,०००	३६०,०००	७२,०००	७,२६२,४००
	ब्याज/नाफाबाट प्राप्त औसतआम्दानी	१२१,५००	७४,४००	१४४,०००	२१६,०००	८६,०००	८४,६००	७८,०००	३६०,०००	७२,०००	१२३,०९२

विवरण		वडा नं.									जम्मा
१		१	२	३	४	५	६	७	८	९	
दैनिक ज्यालाबाट प्राप्त आम्दानी	दैनिक ज्यालाबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	७८९	४१०	२१९	१४७	३३५	२१६	४०७	२०८	८१३	३,५४४
	दैनिक ज्यालाबाट प्राप्त कुल आम्दानी	१७८,६७२,८००	११०,९६६,४००	६७,३८८,४००	३९,३४४,४००	७६,३७०,४००	५९,०८२,०००	१०१,८०८,०००	४३,३६८,०००	१९८,८७७,२००	८७५,८७७,६००
	दैनिक ज्यालाबाट प्राप्त औसतआम्दानी	२२६,४५५	२७०,६५०	३०७,७१०	२६७,६४९	२२७,९७१	२७३,५२८	२५०,१४३	२०८,५००	२४४,६२१	२४७१४४
*अन्य स्रोतबाट प्राप्त आम्दानी	अन्य स्रोतबाट प्राप्त आम्दानी भएका परिवार	२९	५९	८२	२०	१३६	२८	३४	४७	५९	४९४
	अन्य स्रोतबाट प्राप्त कुल आम्दानी	४,००८,०००	४,५३०,०००	९,३६७,२००	५,५६८,०००	१३,६३२,०००	९,१६२,०००	२,४००,०००	५,६७०,०००	१३,४१६,०००	६७,७५३,२००
	अन्य स्रोतबाट प्राप्त औसतआम्दानी	१३८,२०७	७६,७८०	११४,२३४	२७८,४००	१००,२३५	३२७,२१४	७०,५८८	१२०,६३८	२२७,३९०	१३७१५२
एक वा सोभन्दा बढी स्रोतबाट आम्दानी गर्ने जम्मा परिवार	आम्दानी गर्ने परिवार सङ्ख्या	१,१७५	९७२	१,१२८	६५७	१,३८७	१,१९७	९२२	७७३	१,१९३	९,४०४
	कुल आम्दानी	३०१,८९५,४१०	३०९,४०५,३५०	६९५,५१३,७३०	३१७,३७८,९५०	४५५,७७९,०५८	४३६,९३४,१५०	३४५,०१४,०२५	२२७,५२३,२००	४९१,८०१,९००	३,५८१,२४५,७७३
	प्रति परिवार वार्षिक औसतआम्दानी	२५६,९३२	३१८,३१८	६१६,५९०	४८३,०७३	३२८,६०८	३६५,०२४	३७४,२०२	२९४,३३८	४१२,२४०	३८०,८२२

***माथि उल्लेखित आम्दानिको स्रोतबाहेक अन्य आम्दानी जस्तै दलाल, परामर्श, कलाकारिता, निजी फर्म आदिबाट हुने आम्दानी ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

४.२.३ वार्षिक औसतखर्चका आधारमा परिवारको विवरण (खर्च रकम रूपैयाँमा)

नगरपालिकामा घरपरिवारले वार्षिकरूपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरूमध्ये खाद्यवस्तु खरिद गर्न, शिक्षा, स्वास्थ्य र चाडवाड/विवाह/व्रतबन्ध आदिमा सबैभन्दा बढी खर्च गरेको पाइन्छ । शिक्षा, स्वास्थ्य खाद्यबस्तु खरिद, स्वास्थ्य क्षेत्रमा औसत खर्चका हिसाबले यी चार क्षेत्र यस नगरपालीकाका प्रमुख खर्चमध्येमा पर्दछ । यसरी तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरूप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभूता, निशुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थयमा सबैको पहुँचजस्ता हकहरूको सुनिश्चिता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन । खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ४५: वार्षिक औसतखर्चका आधारमा परिवारको विवरण

विवरण १		वडा नं.									जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	
खाद्यबस्तु खरिद	परिवार सङ्ख्या	१,२१९	१,०२१	१,०२१	६६९	१,३४६	१,२९३	९८७	८९०	१,२३१	९,६७७
	जम्मा खर्च	४५,७८७,२००	७३,७१६,०००	९२,०५५,६००	३९,७६०,८००	४५,८४०,०००	८४,३३७,२००	६९,२६४,०००	५८,७७७,२००	४४,१५८,८००	५५३,६९६,८००
	औसतखर्च	३७,५६१	७२,२००	९०,१६२	५९,४३३	३४,०५६	६५,२२६	७०,१७६	६६,०४२	३५,८७२	५७,२१८
फलफुल/दूध/ घ्यु खरिद	परिवार सङ्ख्या	७८७	८०८	८५८	६५५	१,२३६	१,०६६	८५२	७९६	९५८	८,०१६
	जम्मा खर्च	१२,७५८,४००	२१,७७५,२००	२०,९७४,८००	१५,७३५,६००	१८,९३९,६००	२९,०४२,४००	१५,१९२,०००	१७,१८८,८००	२१,०६९,६००	१७२,६७६,४००
	औसतखर्च	१६,२११	२६,९५०	२४,४४६	२४,०२४	१५,३२३	२७,२४४	१७,८३१	२१,५९४	२१,९९३	२१,५४१
मासु/माछा/ अण्डा खरिद	परिवार सङ्ख्या	१,१०६	१,०३०	१,००१	६५७	१,३५३	१,२४६	९७१	९४८	१,२३१	९,५४३
	जम्मा खर्च	२४,६७२,०००	५३,५३६,८००	४०,५३०,०००	१९,८८०,४००	३०,९४०,८००	४६,०४७,६००	२७,०८५,२००	३०,२७३,६००	२८,८५६,४००	३०१,८२२,८००
	औसतखर्च	२२,३०७	५१,९७७	४०,४९०	३०,२५९	२२,८६८	३६,९५६	२७,८९४	३१,९३४	२३,४४१	३१,६२८
शैक्षिक खर्च	परिवार सङ्ख्या	३७१	४०४	६७८	४३६	९००	८७६	५३१	२९८	६४९	५,१४३
	जम्मा खर्च	१७,१८२,८००	४६,०३९,२००	३९,०७८,०००	२९,५८८,४००	४४,२७०,४००	७४,८७२,८००	२६,४७३,२००	१६,३७२,८००	२३,३२५,६००	३१७,२०३,२००
	औसतखर्च	४६,३१५	११३,९५८	५७,६३७	६७,८६३	४९,१८९	८५,४७१	४९,८५५	५४,९४२	३५,९४१	६१,६७७
स्वास्थ्य खर्च	परिवार सङ्ख्या	३४७	४७७	५६१	४७६	७८१	७०९	७७७	२९१	५९२	५,०११
	जम्मा खर्च	१४,२३९,२००	७१,२००,८००	२३,९१९,६००	११,७७६,८००	२३,८७६,४००	३४,४३५,२००	३३,०७८,०००	११,०२०,८००	२६,१७४,४००	२४९,७२१,२००
	औसतखर्च	४१,०३५	१४९,२६८	४२,६३७	२४,७४१	३०,५७२	४८,५६९	४२,५७१	३७,८७२	४४,२१४	४९,८३५

विवरण १		वडा नं.									जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	
चाडबाड/ विबाह/ ब्रतबन्ध खर्च	परिवार सङ्ख्या	४२३	२७४	१९३	५२५	५६४	५२७	६१६	३१०	३८०	३,८१२
	जम्मा खर्च	१७,८५२,४००	१३,०८९,६००	११,८४२,८००	२४,५९१,६००	१४,७६२,४००	३०,७१८,८००	२८,०८२,४००	२०,२३९,२००	९,२३२,८००	१७०,४१२,०००
	औसतखर्च	४२,२०४	४७,७७२	६१,३६२	४६,८४१	२६,१७४	५८,२९०	४५,५८८	६५,२८८	२४,२९७	४४,७०४
लत्ता कपडा/ जुत्ता चप्पल आदिमा खर्च	परिवार सङ्ख्या	७५३	८०२	९४१	६६६	१,२१७	१,१०५	९५७	७५९	१,१३३	८,३३३
	जम्मा खर्च	५,९६३,८००	१७,२६५,८००	१८,७०३,८००	१२,२५८,०००	९,१०८,२००	१२,२७४,६००	२४,१०३,२००	९,९०८,४००	११,७५०,६००	१२१,३३६,४००
	औसतखर्च	७,९२०	२१,५२८	१९,८७७	१८,४०५	७,४८४	११,१०८	२५,१८६	१३,०५५	१०,३७१	१४,५६१
सामान्य घरायसी मर्मत खर्च	परिवार सङ्ख्या	१४६	३३५	६६	१६६	१९५	२६६	६९२	२१६	१७४	२,२५६
	जम्मा खर्च	३,६४०,०००	११,२१९,०००	१,२१३,०००	१०,९४१,०००	१०,७६४,०००	२,५८४,८००	८२,९७८,६००	३,९९५,२००	६,१०८,०००	१३३,४४३,६००
	औसतखर्च	२४,९३२	३३,४९०	१८,३७९	६५,९१०	५५,२००	९,७१७	११९,९११	१८,४९६	३५,१०३	५९,१५१
कृषिमा भएको खर्च	परिवार सङ्ख्या	१९४	४०१	२३५	४६९	८३७	११६	६०९	४८६	६५२	३,९९९
	जम्मा खर्च	४६०,१००	२,२३८,०००	९९३,१००	३,४९८,५००	२,९७१,७००	३२२,४००	१०,०७४,५००	२,०४८,०००	२,१९७,५००	२४,८०३,८००
	औसतखर्च	२,३७२	५,५८१	४,२२६	७,४५९	३,५५०	२,७७९	१६,५४३	४,२१४	३,३७०	६,२०३
*अन्य खर्च	परिवार सङ्ख्या	५८०	३७२	२२२	४५३	३१५	२८९	६८७	३१७	७१७	३,९५२
	जम्मा खर्च	१२,८१८,४००	१७,२९०,८००	७,८०३,६००	५,२४६,४००	७,७७८,४००	६,९८४,०००	१७,८०५,६००	७,९४१,६००	१५,०९३,६००	९८,७६२,४००
	औसतखर्च	२२,१०१	४६,४८१	३५,१५१	११,५८१	२४,६९३	२४,१६६	२५,९१८	२५,०५२	२१,०५१	२४,९९०
एक वा सोभन्दा बढी वस्तुमा खर्च गर्ने जम्मा परिवार	खर्च गर्ने परिवार सङ्ख्या	१,२६७	१,०८९	१,०५२	६७४	१,४८९	१,३०२	९९०	९८४	१,२४९	१०,०९६
	कुल खर्च	१५५,३७४,३००	३२७,३७१,२००	२५७,११४,३००	१७३,२७७,५००	२०९,२५१,९००	३२१,६१९,८००	३३४,१३६,७००	१७७,७६५,६००	१८७,९६७,३००	२,१४३,८७८,६००
	प्रति परिवार वार्षिक औसत खर्च	१२२,६३२	३००,६१६	२४४,४०५	२५७,०८८	१४०,५३२	२४७,०२०	३३७,५१२	१८०,६५६	१५०,४९४	२१२,३४९

***माथि उल्लेखित खर्च शीर्षकबाहेक अन्य खर्च जस्तै मनोरञ्जन, भ्रमण, परामर्श, मुद्दामामिला आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

४.२.४ आम्दानीको पहिलो प्रमुख स्रोतका आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ परिवारहरूमध्ये आम्दानीको प्रमुख स्रोत कृषि हुने परिवारको सङ्ख्या ४,००१ अर्थात् ३९.०२ प्रतिशत, दोस्रोमा प्रमुख स्रोत नोकरीबाट आम्दानी हुनेको परिवार सङ्ख्या १,७५८ अर्थात् १७.१४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी तेस्रोमा दैनिक ज्यालादारीबाट आम्दानी हुनेको परिवारको सङ्ख्या १,६४९ अर्थात् १६.०८ प्रतिशत, चौथो र पाचौँमा क्रमश विप्रेषण व्यापार/व्यवसाय र पेन्सनबाट हुने १२.५४ प्रतिशत र ५.६० प्रतिशत रहेको छ । घरभाडा, ब्याज आदि परिवारको आम्दानीको प्रमुख स्रोत भएको परिवार सङ्ख्या न्युन रहेको देखिन्छ । तथ्याङ्कबाट अत्यन्त ठूलो सङ्ख्यामा रहेका घरपरिवारहरूको पहिलो प्रमुख स्रोतको रूपमा कृषि, दैनिक ज्यालादारी र नोकरी रहेको देखिन्छ । ठूलो जनसङ्ख्या कृषिमा आधारित देखिएतापनि आम्दानी र उत्पादनका हिसाबले भने अपर्याप्त रहेको छ । सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष भनेको आम्दानीको मुख्य स्रोत परम्परागत कृषि हुनुले यहाँ ठूलो सङ्ख्याको अदृष्य बेरोजगारी रहेको र अन्य उत्पादनशील क्षेत्रमा मानिसको संलग्नता कम देखिन्छ । यस प्रकारको आर्थिक स्थितिलाई सुधार र आम्दानीका स्रोतहरूको विविधिकरण र विद्यमान स्रोतहरूको सुदृढिकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ४६: आम्दानीको पहिलो प्रमुख स्रोतका आधारमा परिवारको विवरण

आम्दानीका पहिलो प्रमुख स्रोतहरू	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
कृषि	४७४	४७५	२८५	३२१	६७४	२३३	३९२	५९०	५५७	**४,००१**	**३९.०२**
उद्योगधन्दा		१३	११	२	२	२०	२	५	३	**५८**	**०.५७**
व्यापार व्यवसाय	६२	१२३	३१३	८९	१६९	३१२	५३	७२	९३	**१,२८६**	**१२.५४**
नोकरी	११२	१३२	२९६	१८०	२८७	३१४	१८७	१७२	७८	**१,७५८**	**१७.१४**
पेन्सन	२८	७६	४६	२७	११३	७३	८४	४२	८५	**५७४**	**५.६०**
घर तथा जग्गा भाडा	३	३	३१	१	१	४५		२	१	**८७**	**०.८५**
सवारी साधन,मेसिन तथा उपकरणहरूको भाडा	११	७	१९	३	१	१८	२	२	५४	**११७**	**१.१४**
व्याज तथा लाभांस	६	५	३	१	४	१०	१			**३०**	**०.२९**
विप्रेषण (वैदेशिक)	४३	३०	४७	७	५९	८०	३६	९	४७	**३५८**	**३.४९**
विप्रेषण (आन्तरिक)	५१	२३	३५	२		२५	३५		३	**१७४**	**१.७०**
दैनिक ज्यालादारी	४७६	२०२	९८	३६	११७	१४८	१७६	७९	३१७	**१,६४९**	**१६.०८**
*अन्य	५	९	५	५	६२	२४	२३	१२	१२	**१५७**	**१.५३**
उल्लेख नभएको	१	१			१	२		१		**६**	**०.०६**
जम्मा	**१,२७२**	**१,०९९**	**१,१८९**	**६७४**	**१,४९०**	**१,३०४**	**९९१**	**९८६**	**१,२५०**	**१०,२५५**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित आम्दानिको स्रोतबाहेक अन्य आम्दानी जस्तै दलाल, परामर्श, कलाकारीता, निजी फर्म आदिबाट हुने आम्दानी ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

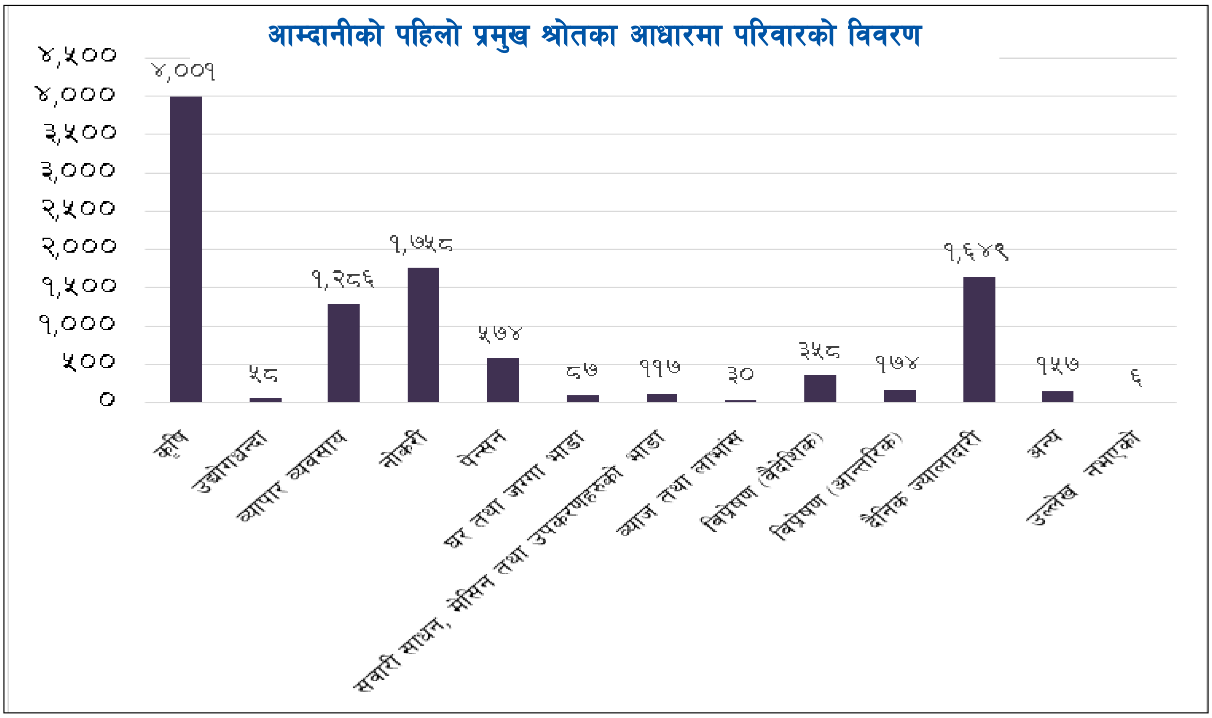

४.२.५ परिवार धान्न आवश्यक पर्ने मासिक खर्चको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं ४७: परिवार धान्न आवश्यक पर्ने मासिक खर्चको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	रु.१०००० भन्दा कम	रु. १०,००० - रु. २०,०००	रु. २०,००० - रु. ३०,०००	रु. ३०,००० - रु. ४०,०००	रु. ४०,००० - रु. ५०,०००	रु. ५०००० भन्दा बढी	जम्मा	मासिक रूपमा आवस्यक पर्ने औसतरकम रु.
१	८१६	४१६	३३	२	२	३	१,२७२	**९,८३०**
२	६७५	२६४	१२८	९	१५	८	१,०९९	**११,७७५**
३	६६४	३४९	१४३	१९	६	८	१,१८९	**१२,४२९**
४	२३१	२८८	१२०	२०	१०	५	६७४	**१६,५५३**
५	६५३	७४५	७३	११		८	१,४९०	**१२,०११**
६	२९९	६३४	२८४	२६	२३	३८	१,३०४	**२०,८८९**
७	३४३	४३९	१७९	१५	३	१२	९९१	**१७,११७**
८	६९२	२६३	२२		४	५	९८६	**८,६०१**
९	८५१	३६१	३४	२	१	१	१,२५०	**९,३३८**
जम्मा	**५,२२४**	**३,७५९**	**१,०१६**	**१०४**	**६४**	**८८**	**१०,२५५**	**१३,०३१**
प्रतिशत	**५०.९४**	**३६.६६**	**९.९१**	**१.०१**	**०.६२**	**०.८६**	**१००.००**	

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

यस नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारमध्ये मासिक रु. १०,००० भन्दा कम खर्चमै परिवार धान्ने घरपरिवारको सङ्ख्या ५,२२४ अर्थात् ५०.९४ प्रतिशत, रु. १०,००० देखि रु. २०,००० सम्ममा परिवारको मासिक खर्च धान्नेको सङ्ख्या ३,७५९ अर्थात् ३६.६६ प्रतिशत, रु. २०,००० देखि रु. ३०,००० सम्म खर्च गर्नेको सङ्ख्या १,०१६ अर्थात् ९.९१ प्रतिशत, रु. ३०,००० देखि रु. ४०,००० सम्म खर्च गर्नेको सङ्ख्या १०४ अर्थात् १.०१ प्रतिशत, रु. ४०,००० देखि रु. ५०,००० सम्म खर्च गर्नेको सङ्ख्या

६४ अर्थात् ०.६२ प्रतिशत र रु. ५०, ००० भन्दामाथि खर्च गर्नेको सङ्ख्या ८८ अर्थात् ०.८६ प्रतिशत देखिन्छ । यस तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा रु. १०,००० वा सोभन्दा कम रकममै मासिक गुजारा गर्नेको सङ्ख्या आधाभन्दा बढी अर्थात् कुल घरपरिवारको ५०.९४ प्रतिशत हुनुले यस नगरपालिकाका अधिकांश बासिन्दाहरूको जीवनस्तर अत्यन्त न्यून भएकोले आधारभूत आवश्यकता जस्तै खाद्यान्न, आवास, लत्ताकपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी आदिमा अत्यन्त न्यून स्तरको पहुँच रहेको स्पष्ट हुन्छ ।

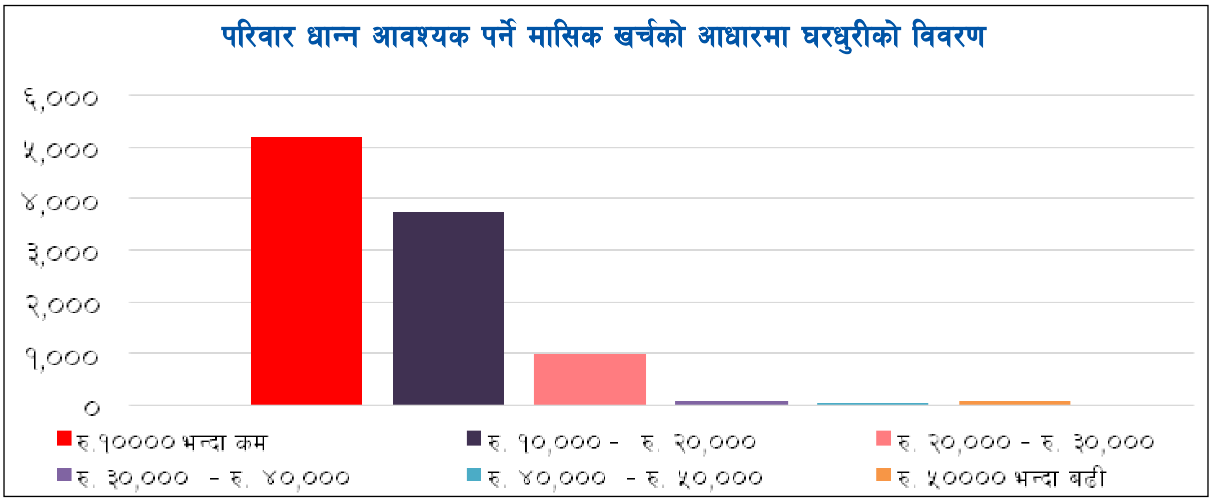

४.२.६ आफ्नै वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने महिनाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आम्दानीले बाह्र महिनाभन्दा माथि धान्नेको सङ्ख्या ७,४१२ अर्थात् ७२.२८ प्रतिशत देखिन्छ । त्यसैगरी ९ देखि ११ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवार सङ्ख्या ३०३ अर्थात् २.९५ प्रतिशत, ७ देखि ९ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारका सङ्ख्या ६७७ अर्थात् ६.६० प्रतिशत, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको सङ्ख्या १,२७२ अर्थात् १२.४० प्रतिशत र ० देखि ३ महिना मात्र धान्न पुग्नेको सङ्ख्या ५८१ अर्थात् ५.६७ प्रतिशत रहेको छ । यस पूर्वको मासिक खर्चको आधारमा तयार पारिएको तथ्याङ्क र यस तथ्याङ्कलाई संयुक्त रूपमा हेर्दा अधिकांश जनसङ्ख्याले वार्षिकरूपमा गर्ने अत्यन्त सीमित आम्दानीले बाह्रै महिना गुजारा गरी खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ । तर वार्षिक आम्दानीले वर्षभरी धान्न नसक्ने घरपरिवारहरू पूर्ण गरीबीको अवस्थामा रहेको पुष्टि हुन्छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भैसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भैसकेको अवस्थामा यस्ता गरीवीमा रहेको जनसङ्ख्यालाई लोककल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सबलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ४८: आफ्नै वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने महिनाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	०-३ महिना	४-६ महिना	७-९ महिना	९-११ महिना	१२ महिना वा सोभन्दा माथि	उल्लेख नगरिएको	जम्मा	आम्दानीले धान्न पुग्ने औसतमहिना
१	३५३	२३७	११५	३५	५३१	१	१,२७२	७.८४
२	१२	२८२	१०	४	७९०	१	१,०९९	१०.३८
३	७९	१२४	२०	१३	९५२	१	१,१८९	१०.६७
४	३	१७	५४	१३	५८७		६७४	११.४८
५	९	५१	५	४	१,४२०	१	१,४९०	११.७७
६	१४	२२	९६	१६	१,१५४	२	१,३०४	११.६२
७	७८	१७१	२००	१४८	३९४		९९१	९.०८

वडा नं.	०-३ महिना	४-६ महिना	७-९ महिना	९-११ महिना	१२ महिना वा सोभन्दा माथि	उल्लेख नगरिएको	जम्मा	आम्दानीले धान्न पुग्ने औसतमहिना
८	२२	११८	९१	२४	७३०	१	९८६	१०.७६
९	११	२५०	८६	४६	८५४	३	१,२५०	१०.५५
जम्मा	५८१	१,२७२	६७७	३०३	७,४१२	१०	१०,२५५	१०.४६
प्रतिशत	५.६७	१२.४०	६.६०	२.९५	७२.२८	०.१०	१००.००	

उ.न. = उल्लेख नगरिएको स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

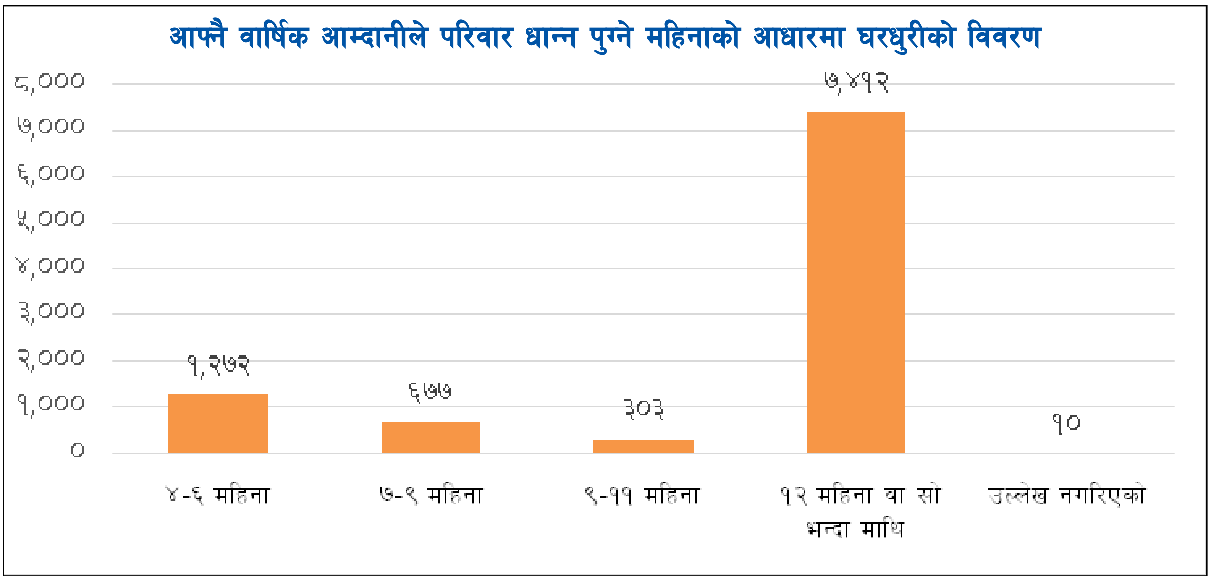

४.२.७ कुल वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न नपुग्ने परिवारले अपुग अवधिको लागि घर धान्न गरेको अन्य व्यवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

नगरपालिकामा पहिचान भएका २,८४३ घरपरिवारहरूको वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न नपुग्ने देखिन्छ । यसरी आम्दानी अपुग हुँदा उनीहरूले अन्य विभिन्न माध्यमबाट त्यसको गर्जो टार्ने गरेको पाइयो । जसमध्ये सबैभन्दा बढी १,२९७ परिवार अर्थात् ४५.६२ प्रतिशतले ऋण लिएर चलाउने गरेको, १,१३६ अर्थात् ३९.९६ प्रतिशत परिवारले उद्यारो लिने गरेका र १,०७९ अर्थात् ३७.९५ प्रतिशत सञ्चित सम्पत्तिको प्रयोग गरेको र बाँकी ३.३४ ले स्थिर सम्पती बिक्री गरेको पाइयो । यस तथ्याङ्कले यसरी गरिबीमा रहेका परिवारहरू क्रमश सुधारतर्फ उन्मुख हुनुभन्दा थप ऋणको भार थपिँदै जाने र स्थिर सम्पत्ति समेत प्रयोग हुँदै जाँदा थप गरिबीतर्फ धकेलिने स्थिति रहेको पाइयो । नगरपालिकामा रहेको यो स्थिति लोक कल्याणकारी संवैधानिक व्यवस्थाको मर्मसँग मेल नखाने देखिन्छ । तसर्थ राज्य तथा स्थानीय सरकारले गरिबी निवारण र रोजगारी सिर्जनाका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बन गर्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ४९: नपुग अवधिको लागि घर धान्न गरेको अन्य व्यवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	सञ्चित सम्पत्ति प्रयोग गरेको	उद्यारो	ऋण लिएको	स्थिर सम्पत्ति बिक्री गरेको	*अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	३९९	८०	३३८	५	१६०	१	७४१
२	१२८	१४५	४३	३	२	१	३०९
३	४८	४२	१९०	८	६	१	२३७
४	५३	११	५९	२	१		८७

वडा नं.	सञ्चित सम्पत्ति प्रयोग गरेको	उधारो	ऋण लिएको	स्थिर सम्पत्ति बिक्री गरेको	*अन्य	उ.न.	जम्मा
५	१२	३२	१४		१२	१	७०
६	४३	८९	६६	२७	६	२	१५०
७	१२९	४९१	३५२	४७	३		५९७
८	१४९	१४६	१६		८	१	२५६
९	११८	१००	२१९	३	७	३	३९६
जम्मा	१,०७९	१,१३६	१,२९७	९५	२०५	१०	२,८४३
प्रतिशत	३७.९५	३९.९६	४५.६२	३.३४	७.२१	०.३५	१००.००

***माथि उल्लेखित व्यवस्थाबाहेक अन्य व्यवस्था जस्तै सहयोग लिएको, दान लिएको, मागेर चलाएको आदि ।**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

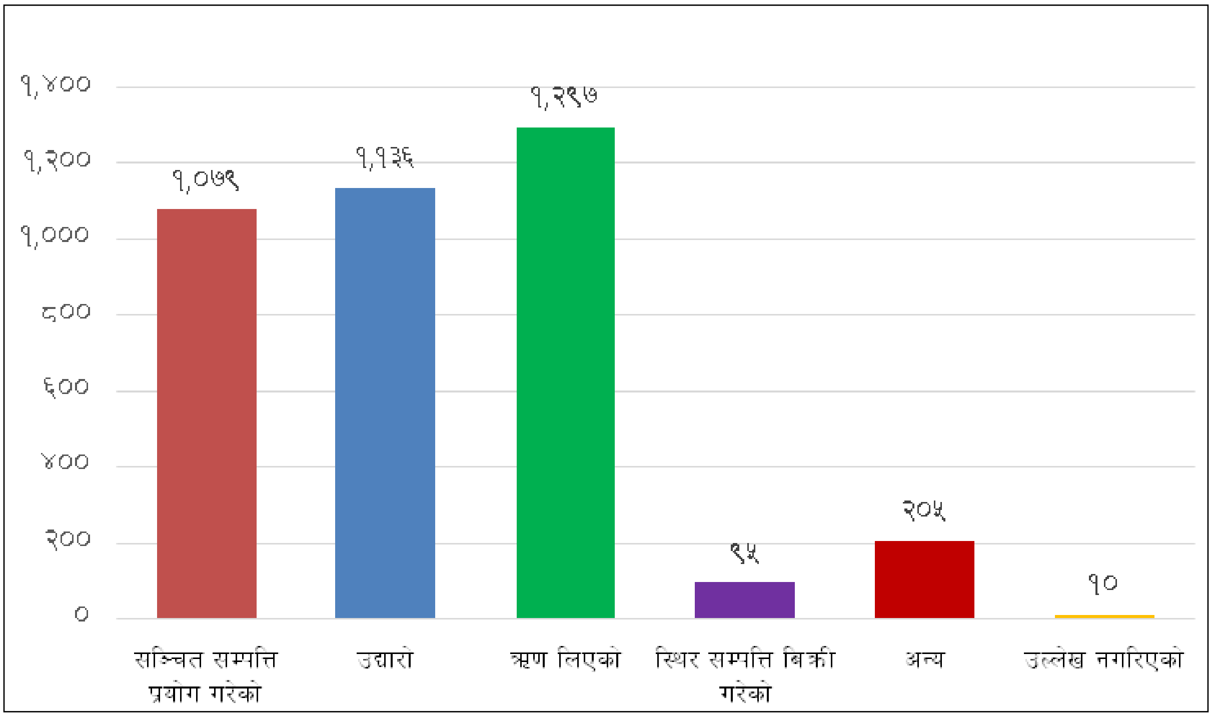

४.२.८ परिवारका सदस्यका लागि सामान्य बिरामी खर्च, न्यानो कपडा र झुलको व्यवस्था गर्ने क्षमताको आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकामा रहेका १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये २८६५ अर्थात् २७.९ प्रतिशत परिवारहरूले बिरामी हुँदा उपचार खर्च व्यवस्था गर्न नसक्ने देखिन्छ । यो एक गम्भीर अवस्था हो । नेपालको संविधानको धारा ३५ को उपधारा १ मा "प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट प्राप्त आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित गरिने छैन ।" भनी स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । यस तथ्याङ्कले नगरपालिकाका गरिबीमा रहेका नागरिकहरूमाथि राज्यको दायित्व रहेको स्पष्ट गर्दछ । अर्कोतर्फ गास, बास र कपासजस्ता आधारभूत आवस्यकताहरूमध्ये जाडोयाममा न्यानो कपडाको व्यवस्था गर्न नसक्ने परिवारको सङ्ख्यासमेत ११२४ अर्थात् ११ प्रतिशत र गर्मीयाममा झुलको व्यवस्था गर्न नसक्ने परिवारको सङ्ख्या २,८४० अर्थात् २७.७ प्रतिशत रहेको देखाउँछ । यी तथ्याङ्कहरूले जाडोयाममा हुने चिसो र गर्मीयाममा लामखुट्टे तथा भुसुनाको टोकाइबाट लाग्ने विभिन्न रोगहरूको जोखिममा ती परिवारहरू रहेको स्पष्ट हुन्छ । राज्यको यसतर्फ ध्यान जानु आवस्यक छ । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ५०: परिवारका सदस्य सामान्य बिरामी पर्दा खर्च गर्न सक्ने आर्थिक क्षमताअनुसार परिवारको विवरण

वडा नं.	आर्थिक क्षमता भएको		आर्थिक क्षमता नभएको		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	८५३	६७.१	४१८	३२.९	१	०.१	**१,२७२**
२	६६५	६०.५	४३३	३९.४	१	०.१	**१,०९९**
३	१,०१७	८५.५	१७१	१४.४	१	०.१	**१,१८९**
४	६१७	९१.५	५७	८.५			**६७४**
५	१,३१९	८८.५	१७०	११.४	१	०.१	**१,४९०**
६	८०२	६१.५	५००	३८.३	२	०.२	**१,३०४**
७	६४४	६५.०	३४७	३५.०			**९९१**
८	६५४	६६.३	३३१	३३.६	१	०.१	**९८६**
९	८०९	६४.७	४३८	३५.०	३	०.२	**१,२५०**
जम्मा	**७,३८०**	**७२.०**	**२,८६५**	**२७.९**	**१०**	**०.१**	**१०,२५५**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

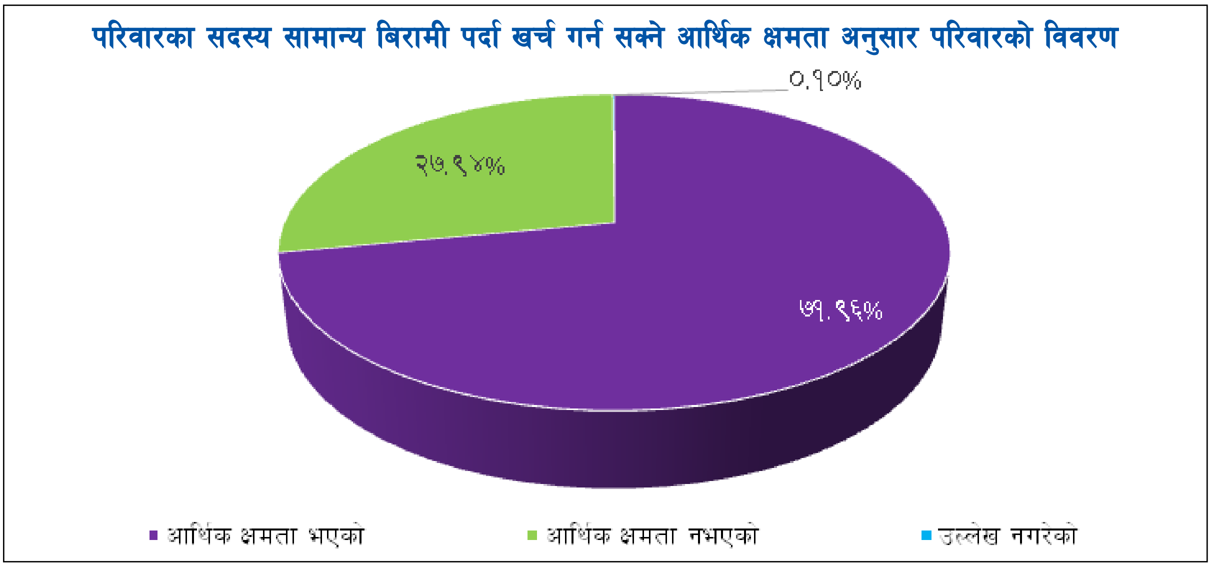

तालिका नं ५१: जाडो महिनामा न्यानो लुगा व्यवस्था गर्न सक्ने क्षमताको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	न्यानो लुगा व्यवस्था गर्न सक्ने		न्यानो लुगा व्यवस्था गर्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	१,०४६	८२.२	२२५	१७.७	१	०.१	**१,२७२**
२	१,०३४	९४.१	६४	५.८	१	०.१	**१,०९९**
३	१,१४४	९६.२	४४	३.७	१	०.१	**१,१८९**
४	६६४	९८.५	१०	१.५			**६७४**
५	१,३७६	९२.३	११३	७.६	१	०.१	**१,४९०**
६	१,१५२	८८.३	१५०	११.५	२	०.२	**१,३०४**
७	८४५	८५.३	१४६	१४.७			**९९१**
८	८०३	८१.४	१८२	१८.५	१	०.१	**९८६**
९	१,०५७	८४.६	१९०	१५.२	३	०.२	**१,२५०**
जम्मा	**९,१२१**	**८८.९**	**१,१२४**	**११.०**	**१०**	**०.१**	**१०,२५५**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

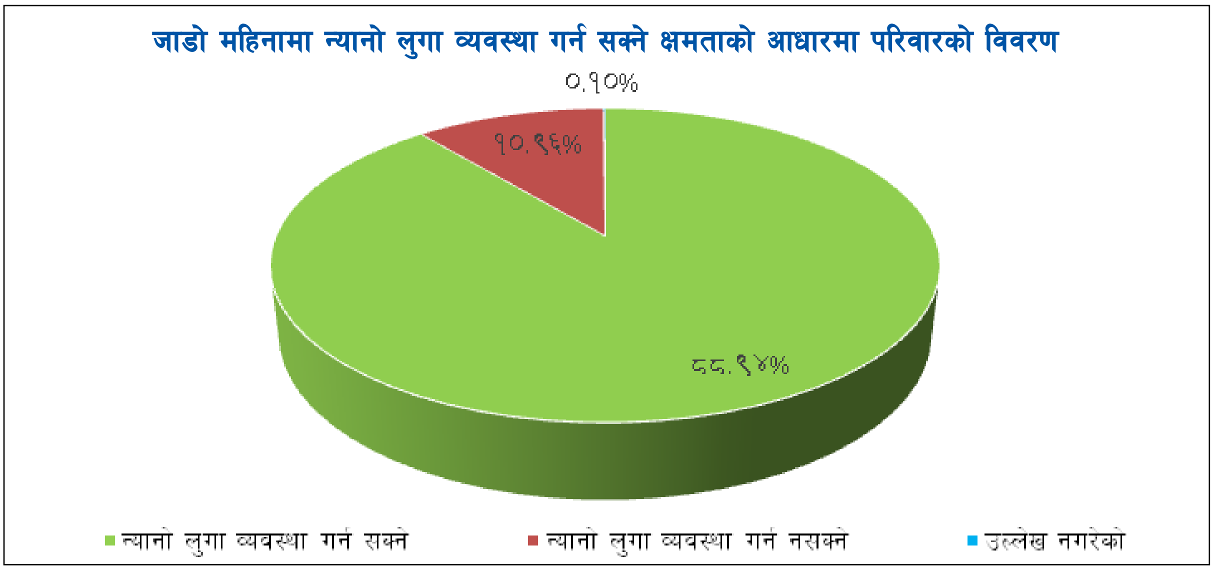

तालिका नं ५२: आवश्यकता अनुसार लामखुट्टेको झुलको व्यवस्था गर्न सक्ने क्षमताको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	झुलको व्यवस्था गर्न सक्ने परिवार		झुलको व्यवस्था गर्न नसक्ने परिवार		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	४३३	३४.०	८३८	६५.९	१	०.१	**१,२७२**
२	८८७	८०.७	२११	१९.२	१	०.१	**१,०९९**
३	८१४	६८.५	३७४	३१.५	१	०.१	**१,१८९**
४	६६७	९९.०	७	१.०			**६७४**
५	१,३४६	९०.३	१४३	९.६	१	०.१	**१,४९०**
६	१,११२	८५.३	१९०	१४.६	२	०.२	**१,३०४**
७	७१२	७१.८	२७९	२८.२			**९९१**
८	५९२	६०.०	३९३	३९.९	१	०.१	**९८६**
९	८४२	६७.४	४०५	३२.४	३	०.२	**१,२५०**
जम्मा	**७,४०५**	**७२.२**	**२,८४०**	**२७.७**	**१०**	**०.१**	**१०,२५५**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

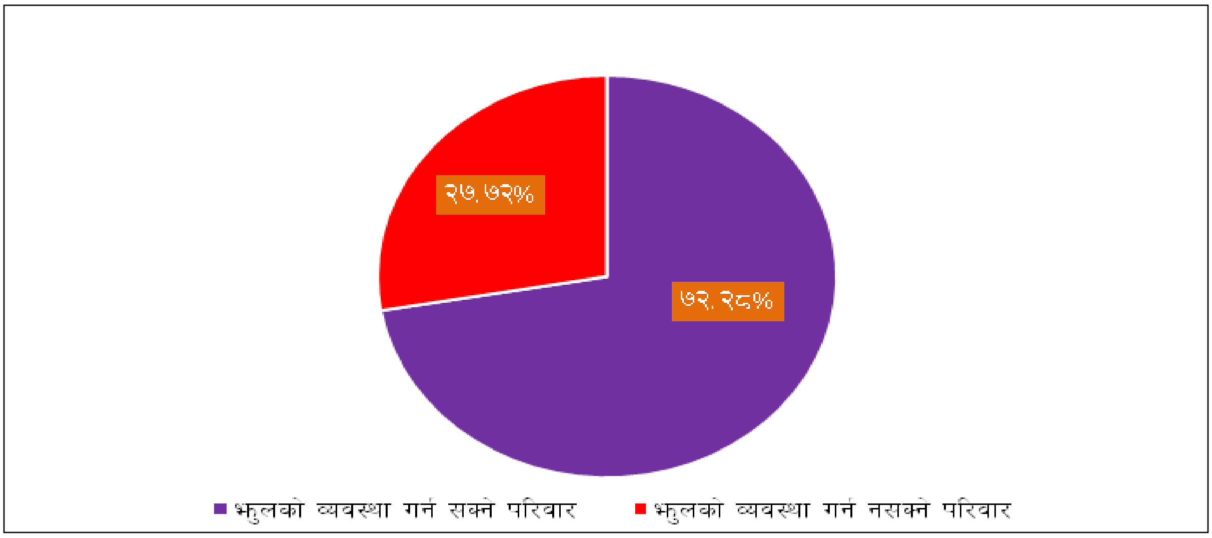

४.२.९ ऋणका आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ५३: ऋण लिने र नलिने परिवारको विवरण

वडा नं.	ऋण लिने परिवार		ऋण नलिने परिवार		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	४२६	३३.५	८४५	६६.४	१	०.१	**१,२७२**
२	३२३	२९.४	७७५	७०.५	१	०.१	**१,०९९**
३	७६०	६३.९	४२८	३६.०	१	०.१	**१,१८९**
४	२३६	३५.०	४३८	६५.०			**६७४**
५	३०१	२०.२	१,१८८	७९.७	१	०.१	**१,४९०**
६	५६३	४३.२	७३९	५६.७	२	०.२	**१,३०४**
७	५७७	५८.२	४१४	४१.८			**९९१**
८	८८	८.९	८९७	९१.०	१	०.१	**९८६**
९	२९१	२३.३	९५६	७६.५	३	०.२	**१,२५०**
जम्मा	**३,५६५**	**३४.८**	**६,६८०**	**६५.१**	**१०**	**०.१**	**१०,२५५**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये विभिन्न वित्तिय संस्था सहकारी वा अन्य तवरले आफ्ना विभिन्न कृयाकलाप सञ्चालन गर्न वा लगानी गर्न ऋण लिने परिवारहरूको सङ्ख्या ३,५६५ अर्थात् ३४.८ प्रतिशत र ऋण नलिने परिवारहरूको सङ्ख्या ६,६८० अर्थात् ६५.१ प्रतिशत रहेका छन् । ऋण लिनुका उद्देश्यहरूमध्ये अत्यावश्यक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न ऋण लिनेको सङ्ख्या लगानी वा उत्पादनमूलक व्यवसाय गर्न ऋण लिनेको सङ्ख्याभन्दा बढी भएको अनुमान सजिलै लगाउन सकिन्छ किनकि मासिक १०,००० भन्दा कम रकममा परिवारको गुजारा गर्नुपर्ने परिवार ५०.९४ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रूपमा पूर्ण विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

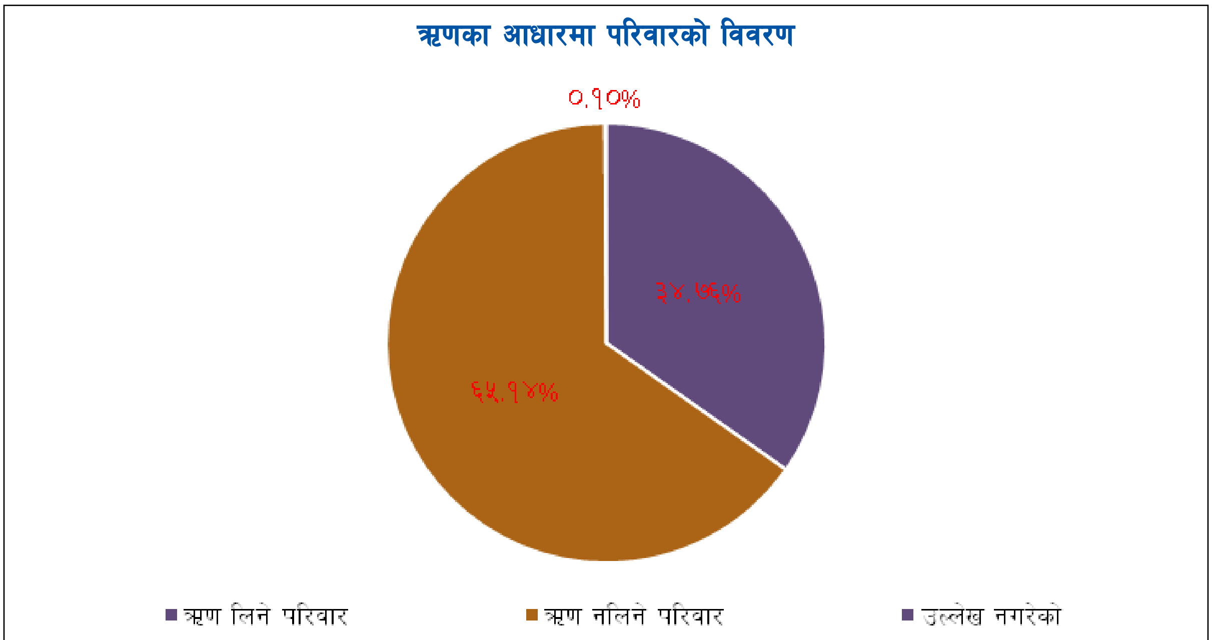

४.२.१० परिवारले लिएको ऋण रकमका आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ५४: परिवारले लिएको ऋण रकमका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	रु. १०,००० भन्दा कम	रु. १०,००० देखि रु. २०,०००	रु. २०,००० देखि रु. ३०,०००	रु. ३०,००० देखि रु. ४०,०००	रु. ४०,००० देखि रु. ५०,०००	रु. ५०,००० भन्दा बढी	जम्मा	औसत ऋण रकम
१	१५	२०	२६	११	४६	३०८	**४२६**	२७२,१४१
२	१९	१३	५	५	१६	२६५	**३२३**	४६६,५२५
३	२	१२	५	१	३४	७०६	**७६०**	१,११६,६०८
४	२	४	४	१	१५	२१०	**२३६**	६९०,४९२
५	४	५		२	२५	२६५	**३०१**	६७०,२१२
६	४	३	४	२	२२	५२८	**५६३**	१,३३६,०९१
७	६	१०	८	२	४४	५०७	**५७७**	३१३,७७५
८	९	१२	२	१	५	५९	**८८**	९०५,३०१
९	१६	३५	४२	५	८१	११३	**२९२**	१००,०८२
जम्मा	**७७**	**११४**	**९६**	**३०**	**२८८**	**२,९६१**	**३,५६६**	**७०७,२६०**
प्रतिशत	**२.१६**	**३.२०**	**२.६९**	**०.८४**	**८.०८**	**८३.०३**	**१००.००**	

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा ऋण लिने कुल ३,५६६ परिवारहरूमध्ये २,९६१ अर्थात् ८३.०३ प्रतिशत परिवाहरूले रु. ५०,००० भन्दा बढी ऋण लिएको देखिन्छ। त्यसै गरी रु. ४०,००० देखि रु. ५०,००० सम्म ऋण लिने परिवार सङ्ख्या २८८ अर्थात् ८.०८ प्रतिशत, रु.३०,००० देखि रु. ४०,००० सम्म ऋण लिनेको सङ्ख्या ३० अर्थात् ०.८४ प्रतिशत, रु. २०,००० देखि ३०,००० सम्म ऋण लिनेको सङ्ख्या ९६ अर्थात् २.६९ प्रतिशत, रु. १०,००० देखि २०,००० सम्म ऋण लिनेको सङ्ख्या ११४ अर्थात् ३.२० प्रतिशत र रु. १०,००० भन्दा कम ऋण लिनेको सङ्ख्या ७७ अर्थात् २.१६ प्रतिशत रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। ऋण रकमको विवरण हेर्दा सानो रकमको ऋण व्यावसायिक लगानी प्रयोजनका लागिभन्दा घरायसी प्रयोजन र अत्यावश्यक आवश्यकता पूर्ती गर्नलाई हुनसक्ने अनुमान लगाउन सकिन्छ। ऋण लिनु नकारात्मक नभएपनि ऋण लिनुको प्रयोजन दैनिक आवश्यकता गुजारा गर्ने मात्र हुँदा त्यसले न्यून गुणस्तरको जीवनयापन र गरिबीलाई नै संकेत गर्दछ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

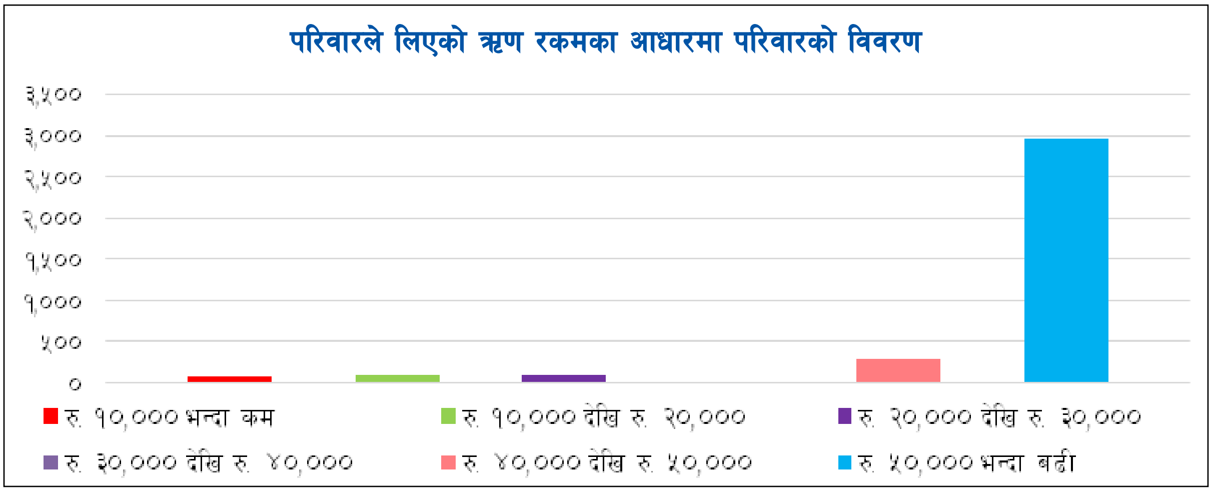

४.२.११ ऋण लिनुको कारणका आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं ५५: ऋण लिनुको कारणका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	व्यापार व्यवसाय	कृषि व्यवसाय	भवन निर्माण/ जमिन	जन्म/मृत्यु/ सामाजिक कार्य	धार्मिक/ साँस्कृतिक	औषधी उपचार	शिक्षा	परिवारको उपयोग	परिवारका सदस्य विदेश पठाउने	अन्य कारण	जम्मा
१	२०	१४	३४५	२४	६	३१	४५	६२	१६		**४२६**
२	४१	१८	२३५	८	१	१५	१२	१८	११		**३२३**
३	१८१	११	४९२	११	९	१४	२२	४४	२०	२	**७६०**
४	२०	१२	१४१	७	४	१०	४७	८५	१९	२	**२३६**
५	४०	१०	२३७	३	२	५	१०	४	३	१	**३०१**
६	१३७	३२	३२३	७	२	३	२३	४४	२९	१	**५६३**
७	८	८०	५२०	४१	३१	७६	१९	४७	२०		**५७७**
८	५	५	५७	५	१	८	२	१६	२	१	**८८**
९	७	५	१००	२	१	२१	१९	१८२	२		**२९१**
जम्मा	**४५९**	**१८७**	**२,४५०**	**१०८**	**५७**	**१८३**	**१९९**	**५०२**	**१२२**	**७**	**३,५६५**
प्रतिशत	**१२.८८**	**५.२५**	**६८.७२**	**३.०३**	**१.६०**	**५.१३**	**५.५८**	**१४.०८**	**३.४२**	**०.२०**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामाऋण लिनेहरूको प्रवृत्तिलाई हेर्दा ऋण लिएका कुल ३,५६५ परिवारहरूमध्ये सबैभन्दा बढी भवन निर्माण तथा जमिन खरिदको लागि ऋण लिने परिवार ६८.७२ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी दोस्रोमा परिवारको उपयोगको लागि ऋण लिने परिवार १४.०८ प्रतिशत, तेस्रोमा व्यापार व्यवसाय गर्नको लागि ऋण लिने परिवार १२.८८ प्रतिशत, चौथौंमा शिक्षाको लागि ५.५८ प्रतिशत रहेका छन् । तुलनात्मक रूपमा व्यापार व्यवसाय र उत्पादन प्रवर्द्धन गर्न निकै कम घरपरिवारले ऋण लिएको देखिन्छ । जसमध्ये ५.२५ प्रतिशतले कृषि व्यवसायमा र १२.८८ प्रतिशतले व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न ऋण लिएको देखिन्छ । तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा भवन निर्माण, दैनिक जीवन निर्वाह तथा आधारभूत मानविय आवश्यकता पूर्ति गर्न जस्तै औषधोपचार, शिक्षा तथा घरायसी गर्जो टार्न अधिकांशले ऋण लिएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ । नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने दायित्व राज्यको हुने संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्नजस्ता आवश्यकताहरूलाई मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा स्थानीय तथा संघीय सरकारले नागरिकका यी सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

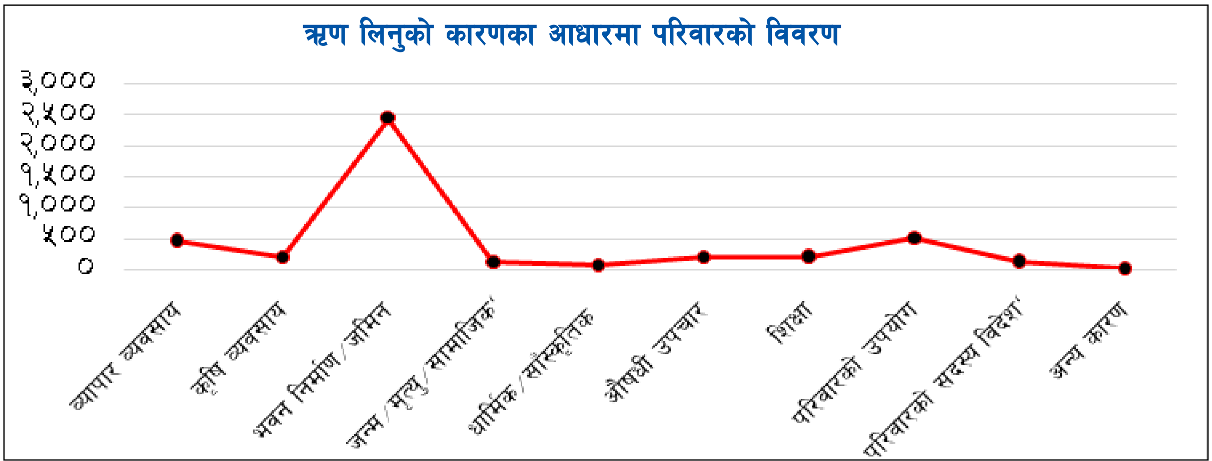

४.२.१२ ऋण लिएको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं ५६: ऋण लिएको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	व्यक्तिगत	बैंक	सहकारी संस्था	अन्य वित्तिय संस्था	*अन्य	जम्मा
१	२४५	६०	२२४	७३		**४२६**
२	२६	५३	२९३	१	१	**३२३**
३	१३९	४१८	४७२	५०		**७६०**
४	५६	४०	२११	४		**२३६**
५	१२१	८०	१७५	१५		**३०१**
६	२४५	३५५	२०९	२०		**५६३**
७	३६४	९६	३६१	५		**५७७**
८	४८	३४	३२	१		**८८**
९	१८२	१४	२११	८		**२९१**
जम्मा	**१,४२६**	**१,१५०**	**२,१८८**	**१७७**	**१**	**३,५६५**
प्रतिशत	**४०.००**	**३२.२६**	**६१.३७**	**४.९६**	**०.०३**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित स्रोतबाहेक अन्य स्रोत जस्तै सामुदायिक समूह, कार्यरत कार्यालय, विविध प्रकारका कोष आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा ऋण लिने ३,५६५ घरपरिवारहरूमा सबैभन्दा बढी २,१८८ अर्थात् ६१.३७ प्रतिशत परिवार हरूले सहकारीबाट ऋण लिएको देखिन्छ । त्यसैगरी दोस्रोमा १,४२६ अर्थात् ४० प्रतिशत परिवारहरूले व्यक्तिगत, १,१५० अर्थात् ३२.२६ प्रतिशत परिवारहरूले बैंक र १७७ अर्थात् ४.९६ प्रतिशत परिवाहरूले अन्य वित्तिय संस्थाबाट ऋण लिएको र बाँकीले अन्यबाट ऋण लिएको तथ्याङ्क छ। नगरपालिकामा ऋणको पहिलो स्रोत सहकारी र तेस्रो स्रोत बैंक हुनुले नगरमा क्रमश बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट ऋण लिने प्रवृत्ति विगतमा भन्दा सकारात्मक भएको देखिन्छ। हाल राष्ट्र बैङ्कले हरेक स्थानीय सरकारका रूपमा रहेको गाउँपालिका वा नगरपालिकामा एक बैङ्क शाखा खोल्न गरेको निर्देशनले बैङ्कहरूमा ग्रामीण सर्वसाधारणको पहुँच अझ वृद्धि हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

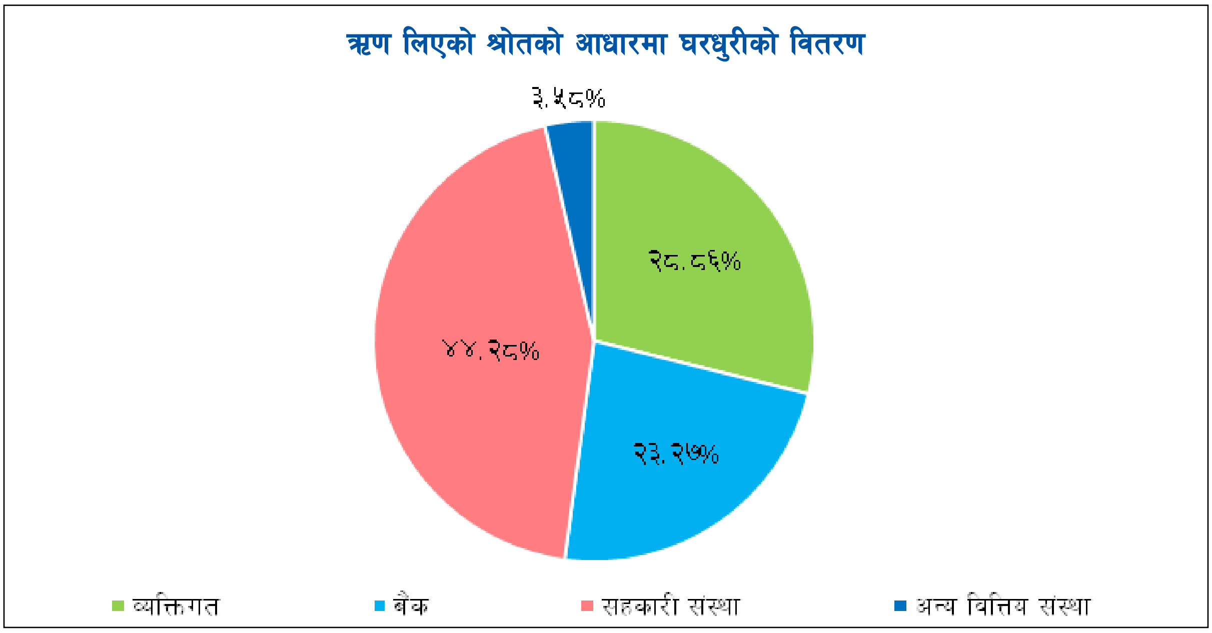

४.३ उद्योग तथा व्यापार व्यसाय

४.३.१ उद्योगसम्बन्धी विवरण

यस नगरपालिकामा ठूला उद्योगहरू नभएता पनि कृषि तथा वा पैदावारमा आधारित साना उद्योगहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । जडीबुटीमा आधारित केही स-साना उद्योगहरूले व्यावसायिक उत्पादन सुरुवात गरेका छन् । यसबाहेक मह, बेसार, अदुवा, भटमासजस्ता कृषिजन्य घरेलु उत्पादनमा पनि क्रमशःव्यावसायिक हुँदै जान थालेको छ ।

यस नगरपालिकामा रहेका प्रमुख व्यापारिक केन्द्रहरूमा कुथली बजार, चरिकोट बजार, पिप्ले, पाखलति, टहले, नाकथान, मानेडाँडा लगाएतका प्रमुख बजारहरू रहेका छन् । यस्ता बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा व्यापार हुने गरेको छ । यसैगरी, भीमेश्वर नगरपालिकाबाट थोक व्यापारसमेत हुने गरेको छ । थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ । यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई आयत गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत थोक र खुद्राबिक्री यस नगरपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा रहेका साना तथा घरेलु उद्योगहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ५७: साना तथा घरेलु उद्योगहरूको विवरण

क्र. सं.	उद्योगको नाम	वडा नं.	उद्योगको प्रकार	लगानी रु.	प्रत्यक्ष रोजगारी जना			उत्पादित वस्तु र सेवाको नाम	बार्षिक आम्दानी
					महिला	पुरुष	जम्मा		
१	टासीदेवी चाउचाउ उद्योग	१	साना	३०००००	१	१	२	उत्पादनमूलक	४०००००
२	शालिग्राम ढुङ्गा कटिङ उद्योग	१	साना	३०००००	१	२	३	उत्पादनमूलक	१००००००
३	उत्तम टेलरीङ एण्ड सुटिङसेन्टर	१	साना	५०००००		१	१	सेवा मुलक	१०२०००
४	इश्वर टेलरीङ उद्योग	१	साना	५०००००	२	१	३	सेवा मुलक	८८००००
५	नविन तयारी पोशक उद्योग	१	साना	५०००००		१	१	सेवा मुलक	८०००००
६	ग्रीन फाउनडेसन कन्सल्टेन्सी	१	साना	२९९०००	१	१	२	सेवा मुलक	१५००००
७	चरिकोट सिलाई सेन्टर	१	साना	३०००००	१		१	सेवामुलक	४०००००
८	टलेश्वर फर्निचर उद्योग	१	साना	४१७७६६		१	१	कृषि-वनजन्य	१८०९५००
९	भीमेश्वरपोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	३	१	४	उत्पादनमुलक	१०४००००
१०	लक्ष्मी सुपर टेलर्स	१	साना	३०००००	२		२	सेवामुलक	५५००००
११	ओम बुद्ध इन्जिनियरिङ कम्पनी प्रा.लि	१	साना	१००५३०००	४	१	५	सेवामुलक	२०००००००
१२	भीमेश्वरकृषि तथा पशु फर्म	१	साना	१९७३०००	२	१	३	कृषि-वनजन्य	२३७४९०००
१३	श्रुती अविनास पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	३	१	४	उत्पादमुलक	८०४००००
१४	जय भीमेश्वरपोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादमुलक	८०४००००
१५	इमान स्मारीका कृषि तथा पशुपालन फर्म	१	साना	३०००००	१		१	उत्पादमुलक	३०००००
१६	महाकाली प्रिन्टिङ प्रेस	१	साना	५०००००	१	१	२	सेवामुलक	९०००००
१७	गिता व्युटीपार्लर एण्ड ट्रेनिङ सेन्टर	१	साना	५०००००	१		१	सेवामुलक	८०००००
१८	सरस्वती पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१		१	उत्पादनमुलक	११२५०००

१९	डि.एम.जि.आर कन्स्ट्रक्सन	१	साना	५०००००	४	१	५	सेवामुलक	१००००००
२०	ॐ फर्निचर उद्योग	१	साना	१९३१०००		१	१	उत्पादनमुलक	३४२०००
२१	कैलेश्वरी निर्माण सेवा	१	साना	५०००००	२	१	३	सेवामुलक	१००००००
२२	जलपाश्वरी निर्माण सेवा	१	साना	५०००००	१०	१	११	सेवामुलक	१००००००
२३	कालिदेबी पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	८४००००
२४	सुनिता एण्ड कविता कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि	१	साना	१९९५४०००	२०	१	२१	सेवामुलक	१९५०००००
२५	उर्मिला पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	५१००००
२६	कौशल वेकरी उद्योग	१	साना	५०००००	१	१	२	सेवामुलक	६२००००
२७	कालीदेवी कृषि फर्म	१	साना	५०००००	२	१	३	कृषि-वनजन्य	७०००००
२८	ग्लोवल एण्ड आर.कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि	१	साना	१०००००००		१	१	सेवामुलक	११००००००
२९	दोलखा फिड्नेस एण्ड जिम सेन्टर	१	साना	५०००००		१	१	सेवामुलक	३१६००००
३०	जुरिच पोल्ट्री फर्म	१	साना	३९००००	१		१	उत्पादनमुलक	२०००००
३१	तारागाउा कृषि तथा पशुपालन फर्म	१	साना	२००००००	१	१	२	कृषि-वनजन्य	१०९००००
३२	एन.के.टेलरिङ उद्योग	१	साना	५०००००		१	१	सेवामुलक	८३४०००
३३	आधुनिक कृषि तथा पशु फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	कृषि-वनजन्य	१२२५०००
३४	देउराली किवी तथा तरकारी फर्म	१	साना	५०००००	३	१	४	कृषि-वनजन्य	१००००००
३५	भीमेश्वरअलैची फर्म	१	साना	५०००००	२	१	३	कृषि-वनजन्य	११०००००
३६	भीमेश्वरविश्वकर्मा मेटल वर्कशप	१	साना	३०००००		१	१	सेवामुलक	८०००००
३७	जन्मभूमि कृषि तथा पशुपालन फर्म	१	साना	५०००००		१	१	कृषि-वनजन्य	६०००००
३८	खत्री पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१		१	उत्पादनमुलक	१५८४०००
३९	सुविक कुटानी पिसानी मिल	१	साना	५०००००		१	१	सेवामुलक	६०००००
४०	एल.के फर्निचर तथा स.मिल उद्योग	१	साना	२००००००		१	१	कृषि-वनजन्य	२७०४५००
४१	हाम्रो जुम्बा सेन्टर	१	साना	३०००००	१	१	२	सेवामुलक	८०००००
४२	चुच्चे ढुङ्गा पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	३७४४००
४३	प्रवास भिजन कंक्रिट उद्योग प्रा.ली	१	साना	५१७५०००	१०	१	११	सेवामुलक	४५०००००
४४	हाती छहरा पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१		१	उत्पादनमुलक	४५००००
४५	गणेश सटिङ एण्ड सुटिङ टेलरिङ सेन्टर	१	साना	५०००००	१	१	२	सेवामुलक	१५०००००
४६	भांगेसेती देवी पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१		१	उत्पादनमुलक	१०५००००
४७	वोभ्रोघारी पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१		१	उत्पादनमुलक	१०५००००
४८	सक्रिय किवि फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	कृषि-वनजन्य	६५००००
४९	समी टेलरिङ प्रशिक्षण एण्ड मेसिन मर्मत सेन्टर	१	साना	५०००००	२		२	सेवामुलक	९०००००
५०	गोल्माथान कृषि फर्म	१	साना	५०००००	२	१	३	कृषि-वनजन्य	८०००००
५१	थाम्पु फर्निचर उद्योग	१	साना	३०००००	४		४	कृषि-वनजन्य	४४००००
५२	सुनसरी कृषि फर्म	१	साना	३०००००		१	१	कृषि-वनजन्य	४८००००
५३	हिरा लेडिज टेलर्स	१	साना	३०००००	१	१	२	सेवामुलक	४५००००
५४	भांगे तरकारी तथा कृषि फर्म	१	साना	५०००००		१	१	कृषि-वनजन्य	६००००००

५५	सुमन एण्ड वृद्धि कृषि फर्म	१	साना	५०००००	२	१	३	कृषि-वनजन्य	६२५००
५६	सन्जु सिलाई उद्योग	१	साना	५०००००	४	१	५	सेवामुलक	८०००००
५७	श्री गणेश कुटानी पिसानी मिल	१	साना	३०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	५०००००
५८	कालिञ्चोक चलचित्र मन्दिर	१	साना	९६४२३६५		१	१	सेवामुलक	६४८००००
५९	लक्ष्मी लेडिज टेलर्स	१	साना	३०००००	१		१	सेवामुलक	६०००००
६०	देवराज टेलर्स	१	साना	५०००००		१	१	सेवामुलक	७८००००
६१	आर्शिवाद पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	१०२००००
६२	शान्ता कुटानी पिसानी मिल	१	साना	५००००००	१		१	सेवामुलक	२०२५०००
६३	पहरे कुटानी पिसानी मिल	१	साना	३०००००	१	१	२	सेवामुलक	३२००००
६४	भिरकुना पोल्ट्री फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	३३००००
६५	लक्ष्मी वेमौसमी तरकारी तथा कृषि फर्म	१	साना	३०००००		१	१	उत्पादनमुलक	६५००००
६६	पवित्रा व्युटीपार्लर	१	साना	३०००००	१		१	सेवामुलक	५०००००
६७	मनोज किवि फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	१००००००
६८	साना किवि फर्म	१	साना	५०००००	१	१	२	उत्पादनमुलक	१००००००
६९	सेतीदेवी पोल्ट्री फर्म	१	साना	१३३०१३८	१	१	२	उत्पादनमुलक	३१८४५००
७०	ओल्लो टसीता बाखा पालन फर्म	१	साना	५०००००	१		१	कृषि-वनजन्य	२३००००
७१	दोलखा कृषि फर्म	१	साना	५०००००	२	१	३	कृषि-वनजन्य	१००००००
७२	भिजन कन्स्ट्रक्सन	१	साना	१७०००००		१	१	सेवामुलक	४००००००
७३	लक्ष्मी गाई फर्म	१	साना	३०००००	१	१	२	कृषि-वनजन्य	६००००००
७४	चन्द्रमाया सिलाइकटाई उद्योग	१	साना	३०००००	२		२	सेवामुलक	२९५०००
७५	श्री कालिञ्चोक शान्त नन्द कृषि तथा पशुपालन फर्म	१	साना	५०००००	१		१	कृषि-वनजन्य	७०००००

स्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति भीमेश्वर , २०७५

कृषि योग्य जमिनको उपलब्धता कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले नगरपालिकामा कृषि तथा स्थानीय परम्परा र सीपमा आधारित उद्योगहरूको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ । विशेषगरी ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरू उल्लेखनीय रूपमा औद्योगिक विकासतर्फ लागिसकेका छैनन् । त्यसैगरी साप्ताहिक रूपमा लाग्ने भीमेश्वर नगरपालिकामा विभिन्न हाट बजारमा स्थानीय उत्पादन तथा दैनिक उपभोग्य वस्तुहरू चौपायाको किनबेच हुने गर्दछ । यसले पनि नगरपालिकामा आर्थिक कारोबारको मात्रामा वृद्धि गराएको छ ।

भीमेश्वर नगरपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक कच्चापदार्थ तथा विभिन्न स्रोत र साधनले उद्योगको संभावना प्रचुर देखिन्छ तर लगानी, व्यवसायिकता तथा विभिन्न पूर्वाधारको असुविधाको कारण उद्योगमा अपेक्षित विकास हुन सकेको देखिँदैन । केही साना उद्योगहरू सञ्चालित भएता पनि भीमेश्वर नगरपालिका लगायत आसपासका क्षेत्रसम्म मात्र आवश्यकता परिपूर्ति गर्न सफल छन् । ती उद्योगहरूले राष्ट्रिय माग तथा अर्थतन्त्रको हिस्सा भने खासै ओगट्न सकेको देखिँदैन ।

४.३.२ व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

कुथली बजार, पाखलती बजार, चरिकोट बजार, टहले, पीप्ले आदि नगरपालिको प्रमुख व्यपारिक केन्द्रहरू हुन् । यस्ता बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा तथा थोक व्यापार हुने गरेको छ । थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल अन्य पहाडी तथा तराई जिल्लासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ । यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई आयात गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत थोक र खुद्राबिक्री यस नगरपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ ।

भीमेश्वर नगरपालिका कृषिजन्य तथा उत्पादनमुलक उद्योग अन्तर्गत पर्ने खाद्य मिलबाट उत्पादन हुने बस्तु, दाल, चामल, तेल, पिठो, मसला, आदिले स्थानीय बजारको आवश्यकता पूर्ति गर्नुको साथै केही मात्रामा यिनले अन्य नगरपालिका तथा छिमेकी जिल्लाहरूको बजारको रूपमा सेवासमेत पुऱ्याइरहेका छन् । स्थानीय उत्पादन तथा आयातित उत्पादनहरूको बजारीकरण हुने गरेका प्रमुख बजार केन्द्रहरू निम्नानुसार छन् :

तालिका नं ५८: व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

क्र. सं.	बजार/व्यापारिक केन्द्रको नाम	वडा नं.	मुख्य व्यपारिक वस्तुहरू
१	कुथलीबजार, पानीघाट	१	खाद्यान्न तथा दुग्धजन्य पदार्थ, तरकारी
२	पाखलतीबजार,	२	खाद्यान्न तथा दुग्धजन्य पदार्थ, तरकारी
३	चरिकोट वजार	३	खाद्यान्न तथा दग्धजन्य पदार्थ, तरकारी,
४	टहले, नाकथान, पिप्ले, पुरानचउर,	४	खाद्यान्न तथा दुग्धजन्य पदार्थ, तरकारी
५	तामाकोशी, माहाङकाल	५	खाद्यन्न, लत्ताकपडा, निर्माण समाग्री, स्टेशनरी, होटल व्यवसाय, अन्य
६	चरिकोट बजार, चोथाङ्ग, घ्यावापानी, मानेडाँडा, गैराश्वारा, रमिते, विसाउनी	६	मानिसलाई आवश्यकता पर्ने सबै सामानहरू उपलब्ध हुन्छ
७	मकैवारी प्लाई कम्पनी	७	खाद्य पर्दाथ, होटल तथा काष्ठसम्वन्धि सामान
८	बोच कृषि, सेरा, गामनागी, घुम्ती, तिनधारा, चरङ्गे	८	खाद्यन्न, लत्ताकपडा, निर्माण समाग्री, स्टेशनरी, होटल व्यवसाय, अन्य
९	खरिढुङ्गा, झिगान, लिसेपानी भण्डारे, बाघखोर, दारेगौरा,	९	आलु, बन्दा, काउली, मुला, अलैचीँ अकवरे खुर्सानी खाद्यान्न तथा दूध जन्य पदार्थ, तरकारी

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

४.३.३ संचालकको लिङ्गअनुसार उद्योग तथा व्यावसायिक फर्मको विवरण

प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार नगरपालिकामा सञ्चालनमा रहेका व्यापार, व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनी सञ्चालकको लिङ्गका आधारमा जनसङ्ख्याको विश्लेषण गर्दा पुरुषको तुलनामा महिलाको स्वामित्वमा रहेका फर्महरूको सङ्ख्या आधाभन्दा पनि कम रहेको छ । तथ्याङ्कअनुसार नगरपालिका भर संचालनमा रहेका ११८ फर्महरूमध्ये ८२ अर्थात् ६९.५ प्रतिशत फर्ममा पुरुषको स्वामित्व र ३६ अर्थात् ३०.५ प्रतिशत फर्ममा महिलाको स्वामित्व रहेको देखिन्छ । त्यसो त महिलाका नाममा रहेका फर्महरूमा महिलाको नै भूमिका निर्णायक हुन्छ भन्न सकिँदैन वा पुरुषको नाममा रहेका फर्महरूमा महिलाको भूमिका पनि निर्णायक हुन सक्दछ ।

यद्यपि लैङ्गिक हिसाबले तथ्याङ्कको तुलनात्मक अन्तरमा देखिएको फराकिलोपनले व्यापारिक वा व्यावसायिक फर्महरू संचालन गर्ने महिलाको सङ्ख्या पक्कै नै न्यून रहेको देखाउँछ । महिलालाई आर्थिक रूपले निर्णायक तहमा पुऱ्याउन सर्वप्रथम महिला उद्यमशीलता विकासका प्रभावकारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी महिला सशक्तिकरणलाई केन्द्रमा राख्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ तथ्याङ्कले व्यापार-व्यवसाय संचालकमा महिलाको संलग्नता भने देखिएको सकारात्मक संकेत गरेपनि उनीहरूले संचालन गरेका फर्मको प्रकृति कस्तो प्रकारको हो भन्ने स्पष्ट नभएकोले उनीहरूको आर्थिक स्थिति कति बलियो छ भनेर आँकलन गर्न भने सकिँदैन । उदाहरणका लागि यदि महिलाले संचालन गरेका फर्महरू सामान्य सिलाइ-कटाई, तितौरा, अचार, बुनाइ, बुटिक, पार्लर आदि खालका रहेछन् भने यस प्रकारका व्यापारिक फर्महरूले चरम गरिवीबाट माथि उठ्न सहयोग पुऱ्याए तापनि महिलालाई आर्थिक हिसाबले वास्तवमै सबल भने बनाउँदैनन् । यसका लागि महिलाको व्यवस्थापन र लगानीमा सफल ठूला उद्योग व्यवसायको उदाहरण प्रस्तुत गरी प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ । वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ५९: उद्योग व्यवसाय सञ्चालकको लिङ्गअनुसार उद्योग/व्यावसायिक फर्मको विवरण

वडा नं.	पुरुष सञ्चालक भएको		महिला सञ्चालक भएको		जम्मा फर्म सङ्ख्या
	फर्मको सङ्ख्या	प्रतिशत	फर्मको सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	१४	८२.४	३	१७.६	**१७**
२	२४	७०.६	१०	२९.४	**३४**
३	९	६४.३	५	३५.७	**१४**
४	२	१००.०			**२**
५	८	५०.०	८	५०.०	**१६**
६	१८	७५.०	६	२५.०	**२४**
७			१	१००.०	**१**
८	४	१००.०			**४**
९	३	५०.०	३	५०.०	**६**
जम्मा	**८२**	**६९.५**	**३६**	**३०.५**	**११८**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

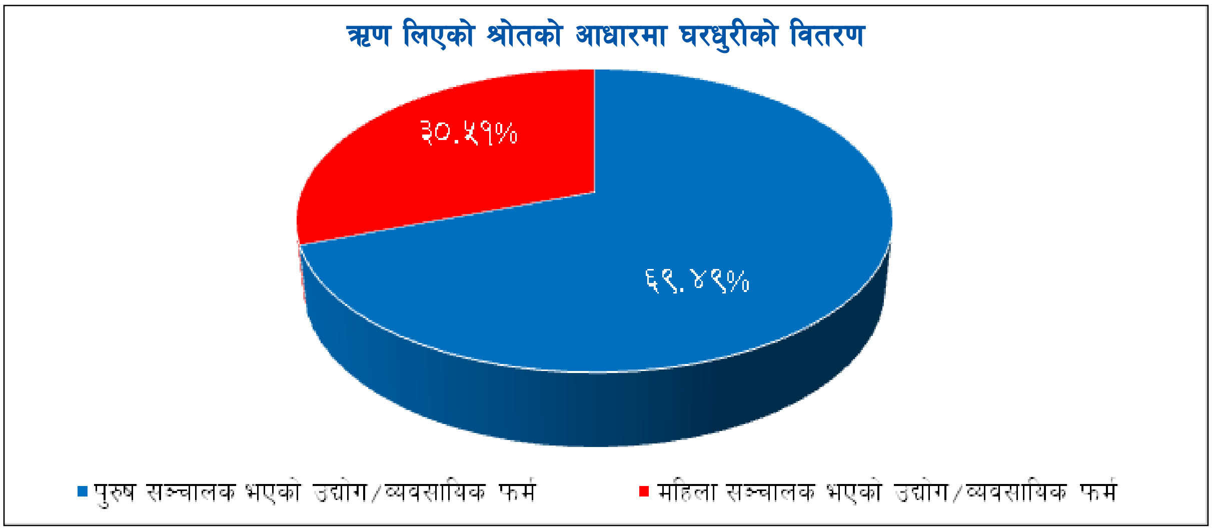

४.३.४ संचालकको उमेरसमूह अनुसार उद्योग/व्यावसायिक फर्मको विवरण

नगरपालिकामा संचालनमा रहेका ११८ व्यापारिक वा व्यावसायिक फर्महरूमध्ये संचालकको उमेरसमूह अनुसार वर्गीकरण गर्दा सबैभन्दा बढी ४५-४९ वर्षको उमेर समूहका संचालकहरूको स्वामित्वमा २० अर्थात् १६.०९ प्रतिशत फर्महरू रहेका छन् । दोस्रोमा ३० देखि ३४ वर्षको उमेर समूह बीचमा मात्र १९ अर्थात् १६.०१ प्रतिशत फर्महरू रहेका छन् । २५ देखि ४४ वर्षको उमेर समूह उर्जावान उमेर समूह भएकोले स्वाभाविक रूपमा यस उमेर समूहका संचालकहरू बढी देखिएका छन् । महत्वपूर्ण पक्ष भनेको यो उमेर समूहका कति जनसङ्ख्या यसप्रकारको उद्यमशीलता संलग्न छन् भन्ने हो । सम्पन्नता सूचकाङ्क र बेरोजगारीको तथ्याङ्क हेर्दा नगरपालिकामा व्यापक ढङ्गले उद्यमशीलता विकास, युवा स्वरोजगार तथा रोजगारी सिर्जनाका कार्यान्वयन योग्य कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । वडागत हिसाबले हेर्दा वडा नं. १ र ३ मा २ वटा फर्महरू बालबालिकाको नाम रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं ६०: संचालकको उमेरसमूह अनुसार उद्योग/व्यावसायिक फर्मको विवरण

उमेर समूह	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
१०-१४ वर्ष	१									१	०.८
१५-१९ वर्ष			१							१	०.८
२०-२४ वर्ष	१	२			१	१				५	४.२
२५-२९ वर्ष	२	४	२		२	३				१३	११.०
३०-३४ वर्ष	४	३	५		२		१	१	३	१९	१६.१
३५-३९ वर्ष	२	५	१		२	३			२	१५	१२.७
४०-४४ वर्ष	१	६	१	१	३	३		१		१६	१३.६
४५-४९ वर्ष	१	७	३	१	२	६				२०	१६.९
५०-५४ वर्ष	३	३	१		२	५		१	१	१६	१३.६
५५-५९ वर्ष	२	३			१	२				८	६.८
६०-६४ वर्ष		१			१	१		१		४	३.४
जम्मा	१७	३४	१४	२	१६	२४	१	४	६	११८	१००.०

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

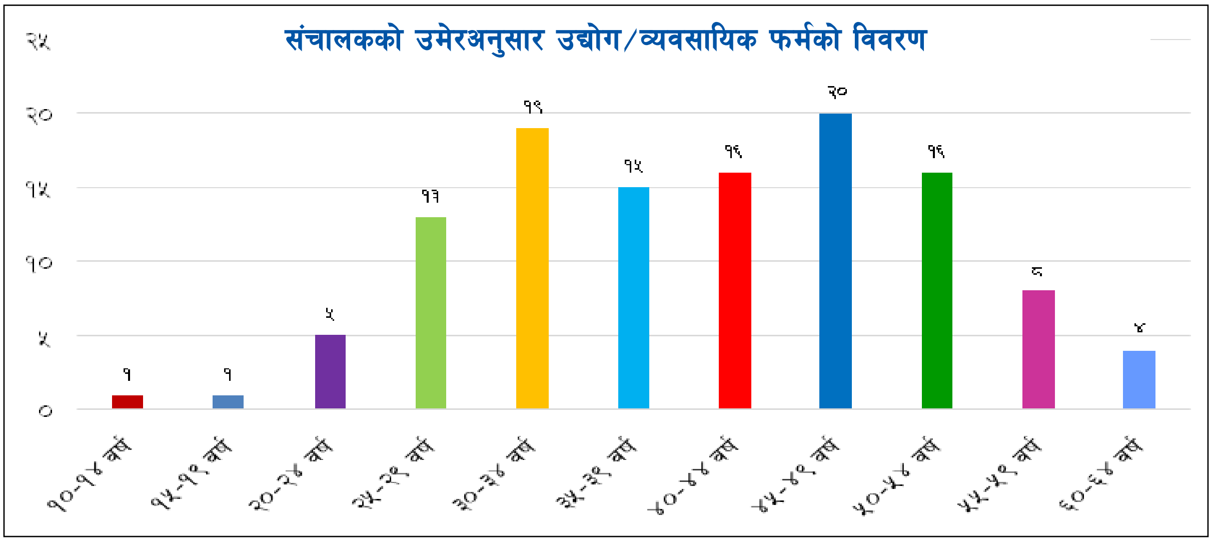

४.३.५ संचालकको नागरिकताका आधारमा उद्योग व्यावसायिक फर्मको विवरण

नगरपालिकामा संचालनमा रहेका व्यापार-व्यावसायिक फर्महरूमध्ये नागरिकताका आधारमा हेर्दा नेपालीको स्वामित्वमा ९६.६१ प्रतिशत, भारतियका नाममा ३ अर्थात् २.५४ प्रतिशत र बाँकी १ मा उल्लेख नभएको देखिन्छ। यसर्थ धैरे सङ्ख्यामा वैदेशिक लगानीमा रहेका ठूला फर्महरू नगरपालिकामा नरहेको देखिन्छ। लगानी रहेका केही फर्महरूमा समेत भारतीयहरूको सीमित सङ्ख्यामा लगानी भएको र तेस्रोमा अन्य मुलुकका नागरिकहरूको संलग्नता शुन्य भएको देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ६१: संचालकको नागरिकताका आधारमा उद्योग व्यावसायिक फर्मको विवरण

वडा नं.	नेपाली	भारतीय	अन्य	जम्मा
१	१७			**१७**
२	३४			**३४**
३	१०	३	१	**१४**
४	२			**२**
५	१६			**१६**
६	२४			**२४**
७	१			**१**
८	४			**४**
९	६			**६**
जम्मा	**११४**	**३**	**१**	**११८**
प्रतिशत	**९६.६१**	**२.५४**	**०.८५**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

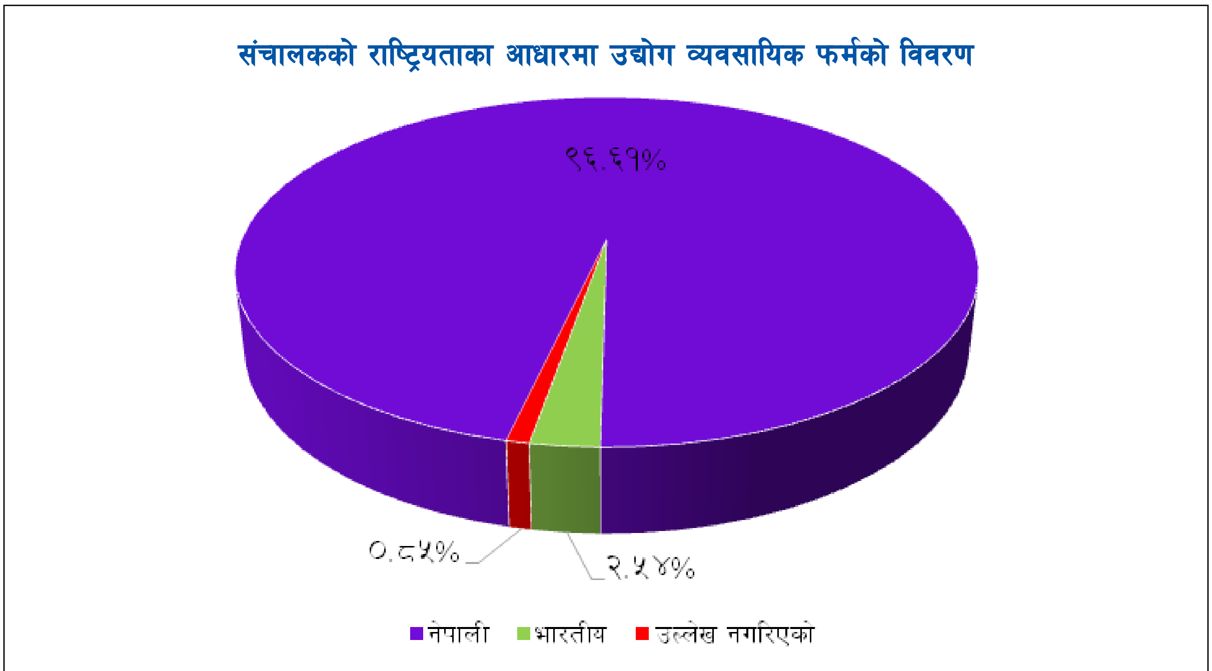

४.३.६ दर्ता भएका उद्योगहरूको वर्गीकरण (बहुउत्तरमा आधारित)

नगरपालिकामा दर्ता भएका ६६ व्यापारिक वा व्यावसायिक फर्महरूमध्ये सबैभन्दा बढी घरेलुमा दर्ता भएका ५०, नगरपालिकामा दर्ता भएका २६, वाणिज्य कार्यालयमा दर्ता भएका फर्महरू २९, कम्पनीमा दर्ता भएका १६, उद्योगमा दर्ता भएका ८ र अन्यमा २ रहेका छन्। तथ्याङ्कलाई हेर्दा घरेलुमा दर्ता हुने फर्मको सङ्ख्या सबैभन्दा धेरै र ठूला उद्योग, व्यवसाय वा कम्पनीमा दर्ता भएका फर्महरूको सङ्ख्या कम देखिन्छ। नगरपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो बनाउन उत्पादनलाई सबैभन्दा बढी जोड दिई नगरपालिकामा उत्पादित वस्तुहरू अन्यत्र निर्यात गर्ने वातावरण बनाउनुपर्दछ। यसका लागि लगानीमैत्री वातावरण, सार्वजनिक/निजी साझेदारी, युवा उद्यमशीलता विकास कार्यक्रम, अभिमुखीकरण, तालिमजस्ता क्रियाकलापहरू सम्पूर्ण सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्यमा सञ्चालन गरिनुपर्दछ। वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ६२: दर्ता भएका उद्योग/व्यावसायिक फर्मको वर्गीकरण (वहुउत्तरमा आधारित)

वडा नं.	घरेलु	कम्पनी दर्ता भएका	उद्योग	वाणिज्य कार्यालय	नगरपालिका	*अन्य	जम्मा
१	३	१					३
२	१३	६	३	८	१३		१९
३	११			१०			११
४	२	२	१		१		२
५	६	१	१	२	१		७
६	११	६	३	९	११	२	२०
८	२						२
९	२						२
जम्मा	५०	१६	८	२९	२६	२	६६
प्रतिशत	७५.७६	२४.२४	१२.१२	४३.९४	३९.३९	३.०३	१००.००

***माथि उल्लेखित दर्ता भएका उद्योगबाहेक समिति तथा संगठन, समुदाय आदि।**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क ङ्कलन, २०७५

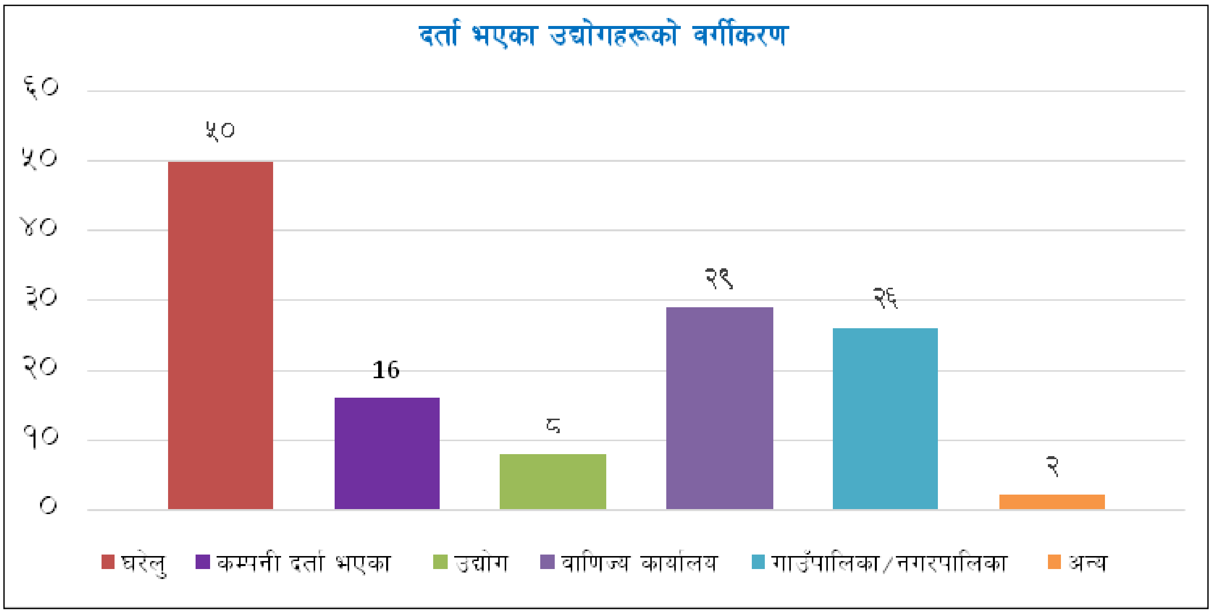

४.३.७ उद्योग व्यवसाय र व्यापारिक फर्महरू संचालन भैरहेका घरहरूको स्वामित्वको प्रकार

नगरपालिकामा संचालित उद्योग व्यवसायहरू संचालन भैरहेका घरहरूमा स्वामित्वको प्रकारलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी आफ्नै घरमा ६२ अर्थात् ५२.५४ प्रतिशत, भाडाको घरमा ४४ अर्थात् ३७.२९ प्रतिशत, भाडाको जमिनमा ७ अर्थात् ५.९३ प्रतिशत र अन्यमा ५ अर्थात् ४.२४ प्रतिशत फर्महरू संचालनमा रहेको पाइयो । आफ्नै स्वामित्वमा घर वा जमिन नभएपनि लगानी गरी भाडामा लिएको घर वा जमिनमा व्यापार व्यवसाय संचालन गर्नेको सङ्ख्यासमेत उल्लेख्य हुनुले व्यापार व्यवसाय संचालन गर्न आफ्नै घर वा जमिन हुनु पर्दैन सीप, जाँगर र लगानी गर्ने वातावरण साथै, ऋणको सहजता र सुरक्षाजस्ता कुराहरू महत्वपूर्ण हुन्छन् भन्ने संकेत मिल्दछ। अर्कोतर्फ आफ्नै घरमा व्यापार व्यवसाय संचालन गर्न भाडामा लगानि गर्नु नपर्ने र पारिवारिक सरसहयोग र सहजता हुन्छ । वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ६३: उद्योग/व्यावसायिक फर्म सञ्चालन भइरहेका घरको स्वामित्व

वडा नं.	आफ्नो घर	भाडाको घर	भाडाको जमिन	*अन्य	जम्मा
१	१३	१	३		**१७**
२	१०	२२	२		**३४**
३		१०		४	**१४**
४	२				**२**
५	१२	२	१	१	**१६**
६	१६	८			**२४**
७	१				**१**
८	४				**४**
९	४	१	१		**६**
जम्मा	**६२**	**४४**	**७**	**५**	**११८**
प्रतिशत	**५२.५४**	**३७.२९**	**५.९३**	**४.२४**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित घरको स्वामित्वबाहेक सरकारी जमिन, गुठी, अतिक्रमण आदि ।**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

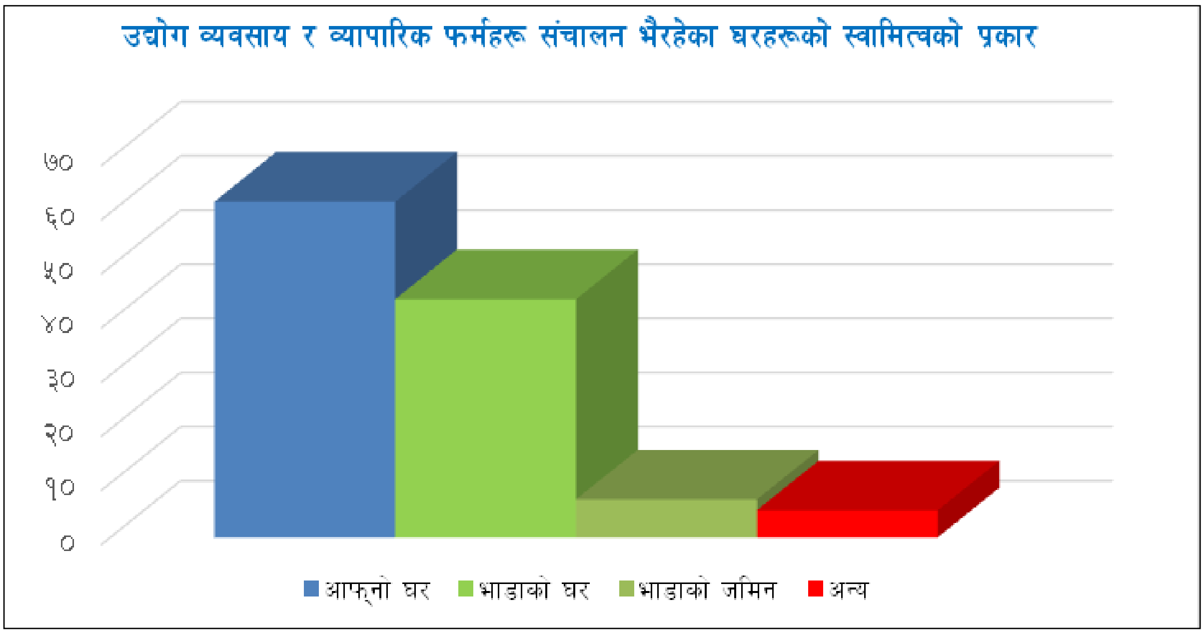

४.३.८ सञ्चालित उद्योग/व्यावसायिक फर्मद्वारा मासिकरूपमा घर भाडा प्राप्त गर्ने घरपरिवारहरूको विवरण

नगरपालिकामा सञ्चालित उद्योग व्यवसायबाट घरभाडा प्राप्त गर्ने कुल परिवार सङ्ख्या ५६ मध्ये सबैभन्दा धेरै १८ अर्थात् ३२.१४ प्रतिशत घरपरिवारहरूले मासिक रु २००० भन्दा कम भाडा प्राप्त गर्दछन् । त्यसैगरी १७ घरहरूले रु. १०,००१ देखि ५०,००० सम्म भाडा प्राप्त गर्दछन । तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस प्रकारका व्यापार र व्यवसायीहरू फर्महरू वडा नं.९, ५ र १ वडामा अत्यन्त कम छन् भने सो वडाहरूमा समेत न्यून मासिक भाडामा बस्ने व्यापारिक तथा व्यावसायिक फर्मको भएकोले यस नगरपालिकामा ठूला स्तरका उद्योग व्यवसायहरू न्यून सङ्ख्यामा मात्र रहेको संकेत मिल्दछ । वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ६४: सञ्चालित उद्योग/व्यावसायिक फर्मद्वारा मासिकरूपमा घर भाडा प्राप्त गर्ने परिवारको विवरण

वडा नं.	रु.२००० भन्दा कम	रु.२१०० - रु.३०००	रु.३००१ - रु.५०००	रु.५००१ - रु.१००००	रु.१०००१ - रु.५००००	थाहा नभएको	जम्मा	औसत मासिक भाडा रकम
१	४						४	१,२५०
२	७	२	३	४	८		२४	८,३२५
३	३	१	४	१	५		१४	८,२८६
५	४						४	१,७५०
६			१	३	४		८	१४,५००
९		१				१	२	१,९९९
जम्मा	१८	४	८	८	१७	१	५६	७,९९६
प्रतिशत	३२.१४	७.१४	१४.२९	१४.२९	३०.३६	१.७९	१००.००	

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

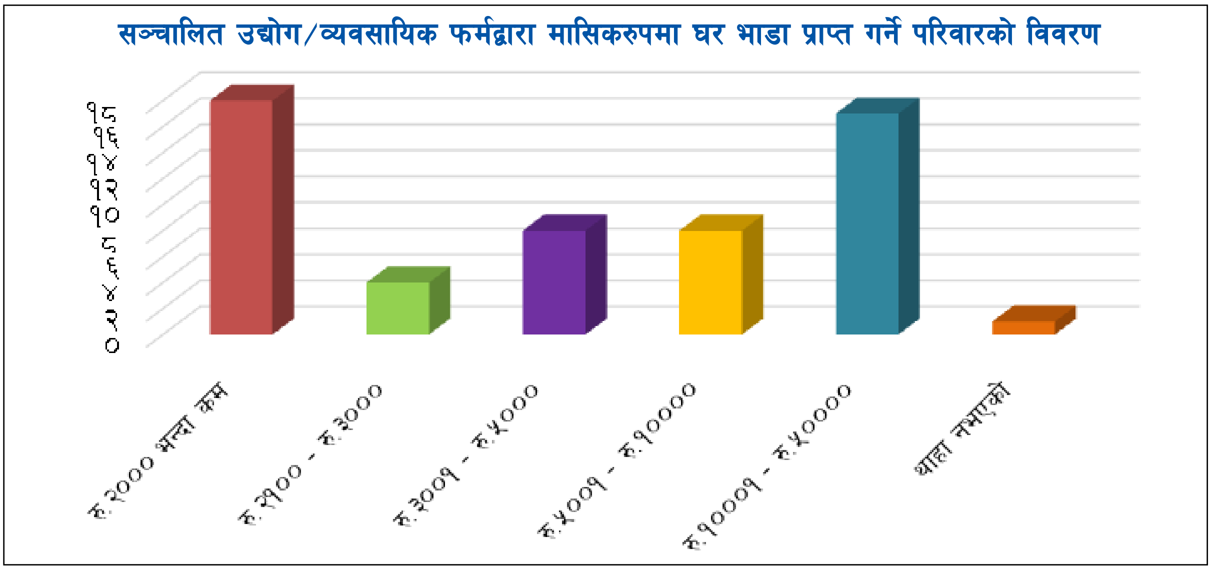

४.३.९ उद्योग तथा व्यावसायिक क्रियाकलपामा संलग्न व्यक्तिहरूको विवरण

नगरपालिकामा संचालनमा रहेका ११८ व्यापारिक वा व्यावसायिक फर्महरूमा जम्मा ३८२ व्यक्तिहरू संलग्न छन् संचालक र साझेदारहरूको सङ्ख्या १८० रहेको छ भने यी फर्महरूमा योगदान गर्ने परिवार सदस्य सङ्ख्या ६१ रहेकाछन् । साथै यी फर्महरूमा काम गर्ने नियमित कर्मचारी सङ्ख्या १४१ रहेका छन् । नगरपालिकामा काम गर्न सक्ने १५ देखि ५९ वर्षसम्मको उमेर समूहमा कुल २०,९४४ जनाको जनसङ्ख्या रहेपनि उद्योग, व्यवसाय आदिमा संलग्न व्यक्तिको सङ्ख्या अत्यन्त न्यून रहेको देखिन्छ । यस्तै स्थिति रही रहे नगरपालिकाका घरपरिवारहरू थप गरिवीतर्फ धकेलिने सम्भावना रहेकोले बेलैमा प्रभावकारी कार्यक्रमहरू संचालन गरी रोजगारी सिर्जना तथा उद्यमशीलता विकासतर्फ उन्मुख हुनु जरुरी छ । विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ६५: उद्योग तथा व्यावसायिक क्रियाकलापमा संलग्न व्यक्तिहरूको विवरण

वडा नं.	जम्मा व्यावसायिक फर्म	जम्मा संलग्न व्यक्ति	जम्मा प्रोपाइटर/ सक्रिय साझेदार	योगदान गर्ने परिवार सदस्य सङ्ख्या	जम्मा नियमित कर्मचारी सङ्ख्या
१	१७	६७	२५	१६	२६
२	३४	८७	३६	१६	३५
३	१४	३१	१८	०	१३
४	२	११	३	४	४
५	१६	८८	५४	७	२७
६	२४	६८	३१	१३	२४
७	१	२	१	०	१
८	४	८	४	२	२
९	६	२०	८	३	९
जम्मा	**११८**	**३८२**	**१८०**	**६१**	**१४१**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

४.३.१०व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीको प्रकृति

नगरपालिकामा संचालनमा रहेका ११८ व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीहरूमध्ये वस्तुको बिक्री गर्ने ७८ अर्थात् ६६.१० प्रतिशत, सेवाको बिक्री गर्ने २७ अर्थात् २२.८८ प्रतिशत, वस्तुको उत्पादन गर्ने ४ अर्थात् ३.३९ प्रतिशत र अन्यमा ४१ अर्थात् ४.६७ प्रतिशत रहेका छन् । तथ्याङ्कबाट के स्पष्ट हुन्छ भने व्यापारबाट मात्र आर्थिक सम्वृद्धि सम्भव हुँदैन किनकि व्यापारमा नगरपालिका भित्र वस्तुहरूको उत्पादन नहुँदा विदेशमा उत्पादित वा देशका अन्य भागमा उत्पादित वस्तुहरूको किनबेच मात्र हुन्छ । नगरपालिकाको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन नगरपालिकाभित्र नै उत्पादन हुने खालका वस्तुहरूको उत्पादन तथा त्यस्ता वस्तुहरूको निर्यातलाई विशेष जोड दिनुपर्दछ । नगरपालिकाले बाहिर उत्पादित सामान किनेर बेच्दा व्यापार घाटा वृद्धि हुँदै जान्छ । त्यस्ता वस्तुहरूको उत्पादन स्थानीयस्रोत र साधनमा आधारित हुनुपर्दछ । तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस प्रकारका वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगहरूको सङ्ख्या सबैभन्दा कम हुनुले नगरपालिकाको अर्थतन्त्र सबल हुने सम्भावना न्यून देखिएकोले यसतर्फ नगरपालिका र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूले ध्यान दिनु नितान्त जरुरी छ । विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ६६: व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीको प्रकृति

वडा नं.	वस्तुको बिक्री	सेवाको बिक्री	वस्तुको उत्पादन	*अन्य	जम्मा
१	८	६	२	१	**१७**
२	२२	१०	१	१	**३४**
३	११	१		२	**१४**
४	२				**२**
५	८	३		५	**१६**
६	१९	५			**२४**
७	१				**१**
८	३		१		**४**
९	४	२			**६**
जम्मा	**७८**	**२७**	**४**	**९**	**११८**
प्रतिशत	**६६.१०**	**२२.८८**	**३.३९**	**७.६३**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित व्यावसायिक फर्मबाहेक अन्य जस्तै वस्तुको ओसार-पसार, विज्ञापन, बजार विस्तार आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

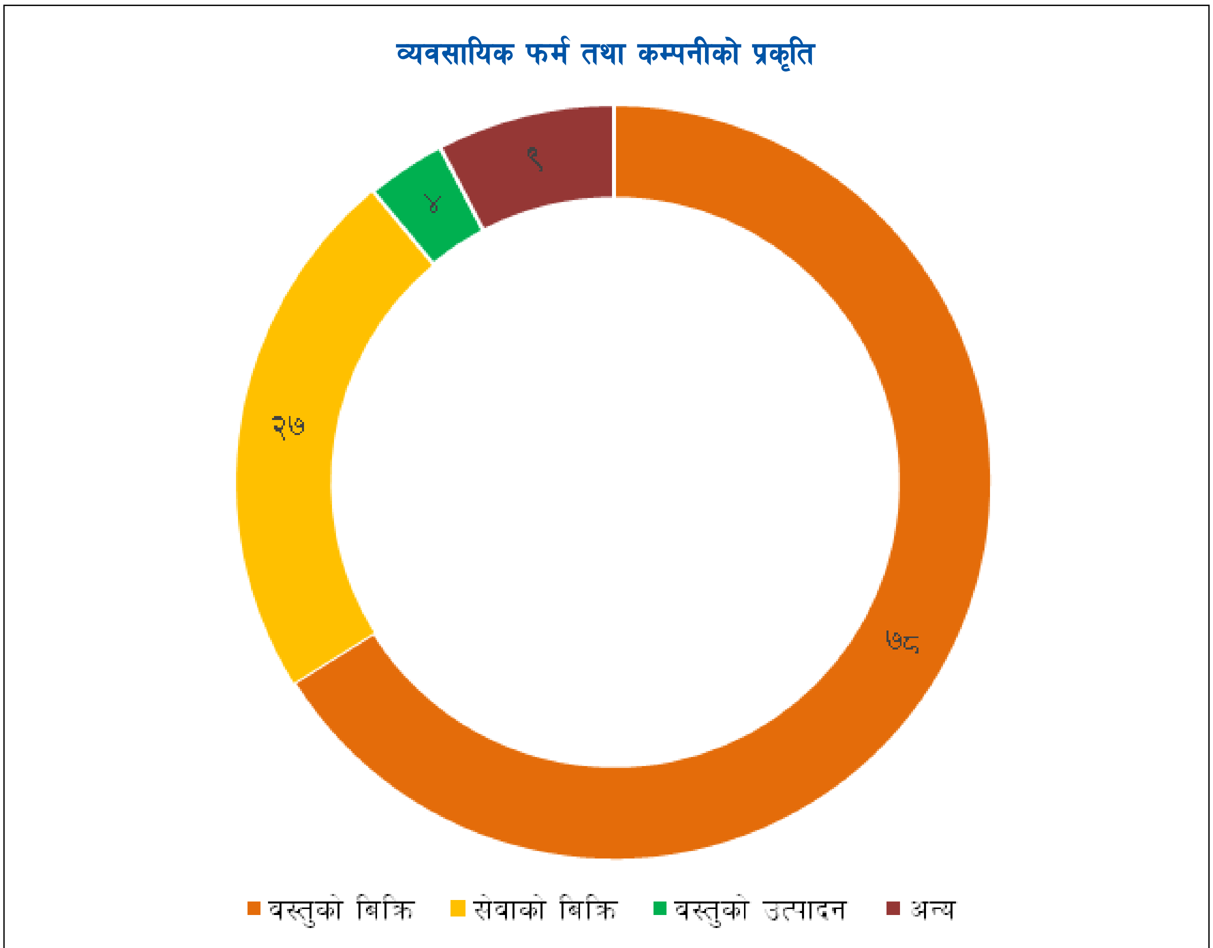

४.३.११ पुँजी लगानीको आधारमा व्यावसायिक फर्म तथा कम्पनीको विवरण

तालिका नं ६७: पुँजी लगानीको आधारमा व्यावसायिक र्फम तथा कम्पनीको विवरण

वडा नं.	रु.५०००० भन्दा कम	रु.५०००१ - रु.१०००००	रु. १००००१- रु.५०००००	रु. ५००००१ - रु.१००००००	जम्मा	औसत लगानी रकम
१		४	१३		१७	५१४,७०६
२	३	५	२६		३४	४१५,०००
३		३	११		१४	६३५,७१४
४			२		२	५००,०००
५	२		१३	१	१६	९६१,५६३
६	४	२	१८		२४	६५३,९५८
७			१		१	३००,०००
८			४		४	१,०७५,०००
९	१	२	३		६	२५६,६६७
जम्मा	**१०**	**१६**	**९१**	**१**	**११८**	**५९३,०५१**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

लगानीको आधारमा नगरपालिकामा रहेका व्यावसायिक फर्महरूको वर्गीकरण गर्दा रु. १००,००१ देखि पाँच लाखसम्म लगानी गरी सञ्चालन गरिएका फर्महरू सबैभन्दा बढी ९१ अर्थात् ७७.१२ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी रु.५०,००० भन्दा कम लगानी गरी सञ्चालन गरिएका फर्महरू १० अर्थात् ८.४७ प्रतिशत, रु.५०,००१ देखि १,००,००० लगानी गरी सञ्चालन गरिएका फर्महरू १६ अर्थात् १३.५६ प्रतिशत रहेका छन् । यसरी हेर्दा नगरपालिकामा साना खालका व्यावसायिक फर्महरूको बाहुल्यता रहेको देखिन्छ । साना व्यवसायीहरूलाई प्रोत्साहन गर्न ऋण सहुलियत, स्थानीय करहरूमा छुट तथा लगानी सुरक्षाका प्रभावकारी रणनीति अवलम्बन गर्न सके नगरपालिकाको आयस्तर वृद्धि गर्न सहयोग पुग्दछ । थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

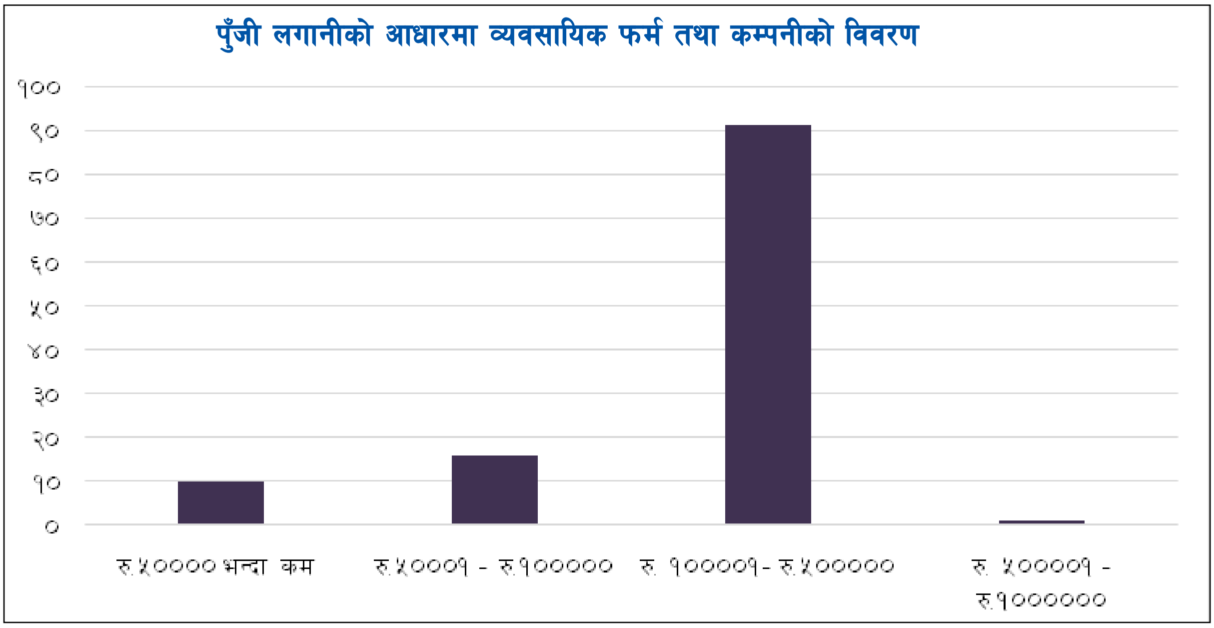

४.४ बैंक तथा सहकारी

४.४.१ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण

नगरपालिकामा उद्योग व्यापार लगानी गर्न वित्तीय संस्थाहरूमा वाणिज्य बैंकहरू मार्फत कर्जा लगानी हुने गरेको देखिन्छ । यसबाहेकनगरपालिकामा संचालित अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि कर्जा उपलब्ध गर्दै आएका छन् भने नगरपालिकाबासीहरूसँग रहेको रकमलाई निक्षेपको रूपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् ।यस नगरपालिकामा निम्नानुसारका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण तलको तालिमा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ६८: बैंकसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	वित्तिय संस्था	वडा नं.	वार्षिक कारोबार रकम (रु. हजारमा)	लगानी रकम (रु. हजारमा)	लगानीका मुख्य क्षेत्र	प्रत्यक्ष रोजगारी			कैफियत
						महिला	पुरुष	जम्मा	
क वर्गको बैंक									
१	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	६			कृषि				
२	नेपाल बैंक लिमिटेड	६			उद्योग, व्यापार, कृषि अन्य	४	११	१५	
३	कृर्षि विकास बैंक	३			कृषि, उद्योग, व्यापार, ओ डि घरायसी, पर्यटन	६	६	१२	
४	प्रभु बैंक लिमिटेड	६			व्यापार व्यवसाय, पर्यटन, उद्योग, कृषि ,सवारी साधन	४	५	९	
५	लक्ष्मी बैंक	६			व्यापार, व्यवसाय, उद्योग, घर जग्गा, कृषि	३	७	१०	
६	सेन्चुरी कमर्सीयल बैंक	६			व्यापार व्यवसाय, पर्यटन, उद्योग, कृषि ,सवारी साधन	७	२	९	
७	सिटिजन्स बैंक	६			व्यापार व्यवसाय, पर्यटन, उद्योग, कृषि ,सवारी साधन, व्यक्तिगत कर्जा	१	६	७	
८	सिन्धु विकास बैंक	३			घर, व्यापार, व्यबसाय, गाडी	४	४	८	
९	एन.आई.सि. एसिया बैंक	३			व्यापार, कृषि घर जग्गा र सवारी	१	६	७	
१०	नविल बैंक	६			कृषि घर, व्यापार	३	९	१२	
११	मेगा बैंक	६			कृषि, व्यापार, पर्यटन र घरायसी	४	४	८	
१२	महालक्ष्मी विकास बैंक	६			कृषि, सवारी साधन, घर, जग्गा	२	६	८	
१३	सिद्धार्थ बैंक	३			घरजग्गा खरिद, निर्माण ,कृषि शैक्षिक तथा अटोलोन	१	४	५	
१४	एन सि सि बैंक	६			व्यापार, घरजग्गा, कृषि तथा अन्य	३	३	६	
घ वर्गको लघु वित्तीय संस्था									
१	लक्ष्मी लघुवित्तीय	३			कषि तथा पशुपालान	३	२	५	

क्र. सं.	वित्तिय संस्था	वडा नं.	वार्षिक कारोकार रकम (रु. हजारमा)	लगानी रकम (रु. हजारमा)	लगानीका मुख्य क्षेत्र	प्रत्यक्ष रोजगारी			कैफियत
						महिला	पुरुष	जम्मा	
२	छिमेकी लघुवित्त	६			विपन्न वर्ग, कृषि, व्यापार, शिक्षा, स्वास्थ्य,	३	३	६	
३	मानुसि लघुवित्त	६			पशुपालान, किराना पसल	२	५	७	
४	मिर्मिरे माइक्रोफाइनान्स	३			कृषि, व्यापार तथा उद्योग	२	२	४	
५	आराम्भ माइक्रो फाइनान्स	३			कृषि, व्यापार तथा साना उद्योग	२	४	६	
६	एन एम बि वितिय संस्था	२			कृषि, व्यापार तथा साना उद्योग	३	२	५	
७	डिप्रोक्स लघुवित्त	६							
८	नागरिक लघुवित्त	२			कृषि, व्यापार तथा साना उद्योग	३		३	
९	सामुदायिक लघुवित्त वित्तिय संस्था लि.	६			कृषि, व्यापार तथा साना उद्योग	३	१	४	

स्रोत : सम्बन्धित संस्थाबाट लिईएको, भीमेश्वर २०७५

४.४.२ सहकारी संस्थाको विवरण

नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ। सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई नगरपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन्। सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँचसमेत बढेको छ।

नगरपालिकामा उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि र बहुद्देश्यीयआदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रूपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यस नगरपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ६९: सहकारी संस्थाको नामावली

क्र. सं	सहकारीको नाम	वडा नं	सदस्य सङ्ख्या			प्रत्यक्ष रोजगारी		
			महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
१	दोलखा जिल्ला बहुउदेश्यीय सहकारी संघ लि	१				४	२	६
२	राष्ट्रसेवक बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	२				६		६
३	सारथी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	२				४	३	७
४	टुकी सहकारी संस्था लि.	२				१	३	४
५	देउढुङेगा सानाकीसान कृषि सहकाीी संस्था लि.	३				७		७
६	दोलखा सञ्चार सहकरी संस्था लि	३				५	२	७
७	दोलखा जिल्ला कृषि सहकारी संघ .लि.	३				५		५

क्र. सं	सहकारीको नाम	वडा नं	सदस्य सङ्ख्या			प्रत्यक्ष रोजगारी		
			महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
८	दोलखा उद्यमि कोशेलि घर सहकारी संस्था .लि	३				१		१
९	दर्फेदबि कृषक सहकारी संस्था लि	३				०	०	०
१०	नब गौरिशंकर महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	४				७	१	८
११	जुनतारा कृषि सहकारी संस्था	४				४	६	१०
१२	कालिञ्चोक कृषि सहकारी संस्था लि	४				२	३	५
१३	कुखुरा व्यवसाय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	४				१४	१	१५
१४	तरकारी बालि कृषक सहकारी संस्था लि	४				७	२	९
१५	गणतान्त्रिक उपभोक्ता सहकारी संस्था लि	४				०	१	१
१६	हाम्रो जनकल्याण बचत तथा ऋण स.सं.लि.	४				२	४	६
१७	शैलुङ्ग सञ्चार सहकारी संस्था लि.	४				–	२	२
१८	संयुक्त जनसेवा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	५				–	१	१
१९	जागृति महिला सहकारी सं.स.लि	५				–	–	
२०	हरिकृर्तन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	६				१	–	१
२१	साखिने पशुपालन कृषि सहकारी संस्था लि	६				–	१	१
२२	म्हानी खोर्लो बचत तथा ऋ. स.सं.लि.	६				६	१	७
२३	चर्नावति कृषि सहकारी संस्था लि.	६				५	२	७
२४	रोल्वालिङ यातायात सहकारी स.सं.लि	६				–	–	–
२५	राम जानकि बचत तथा ऋण स.सं.लि.	७				–	१	१
२६	स्वआर्जन सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था.लि.	७				२	१	३
२७	स्वच्छ महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था.लि.,	७				–	२	२
२८	सगुन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	७				–	१	१
२९	दोलखा स्वास्थ्य व्यावसायिक सहकारी संस्था लि	७				–	–	–
३०	दोलखा बहुउद्देश्यीय चियाखेति सहकारी संस्था लि	८				–	१	१
३१	दोलखा जिल्ला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	८				–	–	–
३२	दोलखा जिल्ला दुग्ध उत्पादक स.सं.लि.	८				–	१	१
३३	दोलखा जिल्ला उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	८				१	–	१
३४	अतिरिक्त हुलाक कर्मचारि कल्याण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	८				–	–	–
३५	दोलखा जिल्ला सहकारी संघ	९				०	०	०
३६	अर्थभूमि बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	९				०	१	१
३७	मुनाल वचत तथा ऋण स.सं.लि.	९				२	३	५
३८	नागरीक बचत तथा ऋण स.सं.लि	९				०	०	०
३९	जनहित सहकारी संस्था लि	९				०	०	०
४०	परोपकार महिला बचत तथा ऋण.स.सं.लि.	१०				०	१	१

क्र. सं	सहकारीको नाम	वडा नं	सदस्य सङ्ख्या			प्रत्यक्ष रोजगारी		
			महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
४१	सिर्जना बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	१०				३	२	५
४२	मिलिजुलि बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	११				०	१	१
४३	मितेरी स्वास्थ्य सहकारी संस्था लि	११				१	०	१
४४	चितामथलि साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि	१२				०	१	१
४५	किसान उत्थान व्यबसायिक पशुपालन सहकारी संस्था .लि.	१२				०	२	२
४६	हिमालय बचत तथा ऋण स.सं.लि	१२				०	०	०
४७	शिक्षक कल्याण.बचत तथा ऋण स.सं.लि.	१२				१	०	१
४८	चोथाङ्ग पशुपालन सहकारी.स.लि.	१२				०	१	१
४९	चरिकोट बहुउदेश्यीय सहकारी संस्था लि	१३				१	०	१
५०	च्याँसे भगवती बचत तथा ऋण स.सं.लि.	१३				१	०	१
५१	कारोबार बहुउद्देश्यीय स.सं.लि.	१३				०	०	०
५२	गौरीशंकर बहुउद्देश्यीय स.सं.लि.	१४				०	१	१
५३	समाजसेवा सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था.लि.	१४				१	०	१
५४	भैरवश्वरी महिला बचत तथा ऋण स.सं.लि.	१४				१	०	१
५५	धुर्वतारा कृषि सहकारी सं.लि.	१४				१	१	२
५६	हातेमालो महिला सहकारी .सं.लि.	१४				२	०	२
५७	मन्नेश्वरी सानाकिसान कृषि सहकारी सं.लि.	१४				०	१	१
५८	नारी जागरण महिला स.सं.लि.	१४				०	०	०
५९	नबनिर्माण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि							
६०	प्रगति बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि							
६१	जलभैरव पर्यटन विकास सहकारी संस्था लि	२				१		१
६२	डिलढुङ्गा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	२						
६३	त्रिपुरा महिला सहकारी संस्था लि.	२				२	१	३
६४	ऐश्वर्य सानाकिसान सहकारी संस्था लि.	४				१		१
६५	मथानि कृषि सहकारी संस्था लि.	५						
६६	विष्णुचरणा चर्नावती कृषि सहकारी संस्था लि.	५						
६७	चरङ्गे सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	५					१	१
६८	महांकाल महिला कृषक सहकारी संस्था लि.	५				१		१
६९	चीरपरिचित बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	५					१	१
७०	स्वर्ण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	२				४	१	५
७१	साहारा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	२				२	१	३
७२	बालकुमारी महिला कृषक सहकारी संस्था लि.	२				१		१
७३	भीमेश्वर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	२				१	२	३

क्र. सं	सहकारीको नाम	वडा नं	सदस्य सङ्ख्या			प्रत्यक्ष रोजगारी		
			महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
७४	सिंहवन कृषि सहकारी संस्था लि	२						
७५	छिजिबालकु कृषक सहकारी संस्था लि.	२						
७६	मिलन कर्मचारी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	२						
७७	निलगिरी बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	२						
७८	तिलिञ्चो सहकारी संस्था लि.	२						
७९	किँरातीछाप बहुउद्देश्यीय कृषक सहकारी संस्था लि.	५						
८०	सुर्योदय सहकारी संस्था लि.	३				२	२	४
८१	उखुबारी दुग्ध उत्पादन सहकारी संस्था लि.	७						
८२	कुपत्री कृषि सहकारी संस्था लि.	७						
८३	अभियान महिला बचत तथा ऋणा सहकारी संस्था लि.	६						
८४	शालीग्राम कृषि सहकारी. सस्था लि.	४						
८५	जिलु सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	४				२	२	४
८६	सक्रिय उद्यमी कृषि सहकारी संस्था लि.	८						
८७	कालिन्चोक पशुपालन तथा दुग्ध उत्पादन सहकारी संस्था लि.	८						
८८	गणेशथुम्की कृषि सहकारी संस्था लि.	८						
८९	हात्तिछहरा महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	८				१		१
९०	पाङलिङ सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	८						
९१	सिङलावती देवि प्राङगारिक कृषि सहकारी संस्था लि.	८						
९२	छितादेवि पशु विकास कृषि सहकारी संस्था लि.	८						
९३	बोच उपभोता सहकारी संस्था लि.	८				१		१
९४	अग्रगामी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	८					१	१
९५	धर्तिमाता बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	८						
९६	सबल सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	८						
९७	चित्रेश्वर बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	८				२	२	४
९८	अनमोल कृषि सहकारी संस्था लि.	९						
९९	भित्तरी सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	९						
१००	कालिदेवि महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	९						
१०१	सुर्के विद्युत सहकारी संस्था लि.	९						
१०२	हरियाली कृषि सहकारी संस्था लि.	९						
१०३	गुँरास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	९					१	१
१०४	सेतिचन्द्र भुमे प्राङगारीक कृषि सहकारी संस्था लि.	९				१		१
१०५	गौरिशंकर विकास बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	९						
१०६	सुस्पाक्षमावती उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	१						

क्र. सं	सहकारीको नाम	वडा नं	सदस्य सङ्ख्या			प्रत्यक्ष रोजगारी		
			महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
१०७	नारी उत्थान महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	१						
१०८	त्रिवेणी दुग्ध उत्पादन सहकारी संस्था लि.	१					१	१
१०९	गुप्तेश्वर महादेव कृषक सहकारी संस्था लि.	१						
११०	क्षमावती महिला वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	१						
१११	सुनारी महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	१						
११२	सुस्पा जेभइकुको वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि	१					१	१
११३	दिलाङ्ग बहुउद्देश्य सहकारी संस्था	१						
११४	सक्षम कृषि सहकारी संस्था लि	१						
जम्मा						**१२०**	**७४**	**१९४**

स्रोतः डिभिजन सहकारी कार्यालय, २०७५

४.४.३ बैंकमा खाता भए/नभएको आधारमा परिवार सङ्ख्याको विवरण

यस नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये ७,१९९ अर्थात् ७०.२ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता रहेको र ३,०४६ अर्थात् २९.७ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता नरहेको देखिन्छ। ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न यसतर्फ आकर्षित र प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुन जान्छ। राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जन साधारणहरूमा बैङ्किङप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ। साथै यसले आर्थिक अपचलन गरी सामाजिक अपराध वा पैसाको प्रयोगले गलत कृयाकलापहरू गर्ने कार्यमा नियन्त्रण गर्न सहज हुन्छ। वैंक खाता भएका घरपरिवारहरू ७०.५ प्रतिशत हुनुले यसको अवस्था राम्रो रहेको देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ७०: बैंकमा खाता भए/नभएको आधारमा परिवार सङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	बैंक खाता भएको घरपरिवार		बैंक खाता नभएको घरपरिवार		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	६९९	५५.०	५७२	४५.०	१	०.१	१,२७२
२	६४८	५९.०	४५०	४०.९	१	०.१	१,०९९
३	१,००८	८४.८	१८०	१५.१	१	०.१	१,१८९
४	६०८	९०.२	६६	९.८			६७४
५	८१६	५४.८	६७३	४५.२	१	०.१	१,४९०
६	१,०२२	७८.४	२८०	२१.५	२	०.२	१,३०४
७	८३५	८४.३	१५६	१५.७			९९१
८	७३१	७४.१	२५४	२५.८	१	०.१	९८६
९	८३२	६६.६	४१५	३३.२	३	०.२	१,२५०
जम्मा	७,१९९	७०.२	३,०४६	२९.७	१०	०.१	१०,२५५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७५

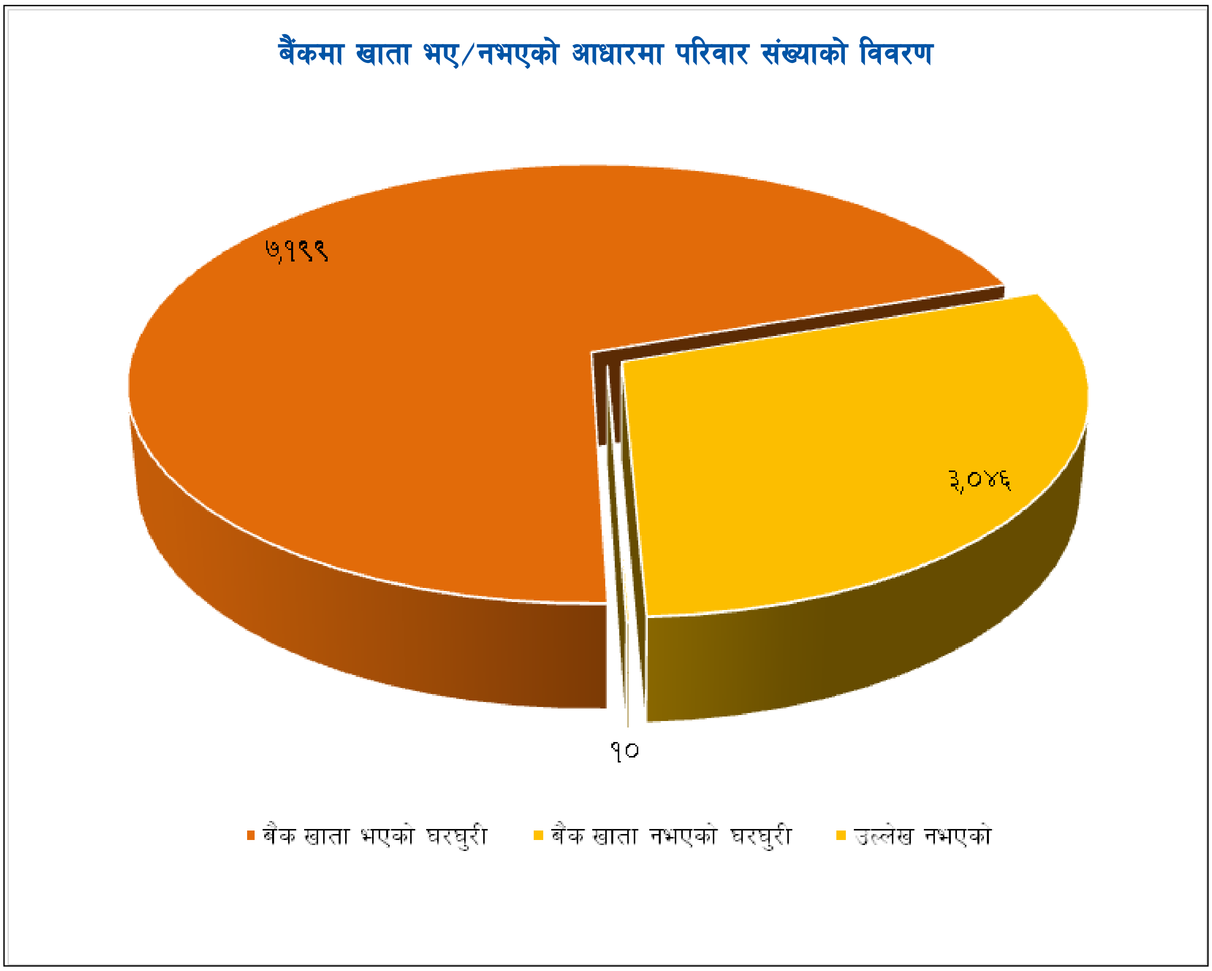
बैंकमा खाता भए/नभएको आधारमा परिवार संख्याको विवरण
७,१९९
३,०४६
१०
बैक खाता भएको घरधुरी
बैक खाता नभएको घरधुरी
उल्लेख नभएको

खण्ड ५: कृषि तथा पशुपालन

५.१ कृषि

राष्ट्रिय कृषि नीति २०६१ मा देशमा भौगोलिक विविधताले उपलब्ध गराएको अवसर, कृषकहरूको लामो समयदेखिको विशिष्ट अनुभव र आधुनिक कृषि प्रविधिको सदुपयोगबाट दिगो आर्थिक वृद्धि तथा खाद्य सूरक्षा कायम गर्न सकिने सम्भावना रहेको औंल्याइएको छ। तथापि कृषि उर्वर भूमिको अवैज्ञानिक प्रयोग, प्राकृतिक प्रकोपहरूको भूमिमा पर्ने असरहरू, कृषि श्रम र सिप हुनेहरूमा कृषि योग्य भूमिको पहुँच नहुनु र पहुँच हुनेहरूले भूमिको प्रयोग गर्न नसक्नु, कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवस्यक भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था हुन नसक्नु नेपालमा कृषि क्षेत्रका मुख्य समस्या र चुनौती रहेको राष्ट्रिय कृषि नीति २०६१ को पृष्ठभूमि मै स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ। यो समग्र राष्ट्रको कृषि क्षेत्रको आम समस्या भएकोले यस नगरपालिकाको हकमा समेत लागू हुन्छ। नेपालमा कृषि क्षेत्र देशको प्रमुख रोजगार प्रदायक तथा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा प्रमुख हिस्सेदार भै देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा रहेको छ। ग्रामीण जनताहरूको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कृषि क्षेत्रको आधारभूत कृषि तथ्याङ्कलाई ग्रामीण विकासको सूचकको रूपमा लिन सकिन्छ। खाद्यान्न तथा नगदे बालीहरू फलफूल, पशुपक्षी, मत्स्य पालन सिँचाइ क्षेत्र साथै कृषि उत्पादन र क्षेत्रफलसम्बन्धी विविध सूचनाहरू कृषि तथ्याङ्कको क्षेत्रभित्र पर्ने भए तापनि नेपालमा सरकारी स्तरबाट राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरमा कृषिसम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोतको रूपमा कृषि भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग रहेका छन्। स्थानीय उत्पादनको वृद्धि र विकास गर्न बजारीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

आर्थिक सर्वेक्षण २०७३/७४ अनुसार नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २९.३७ प्रतिशत रहेको छ। नेपालमा करिब ६३ प्रतिशत जनसङ्ख्या रोजगारी तथा जीविकाको लागि कृषिमा निर्भर रहेका छन्। वर्षेनी युवा जनशक्ति विदेश पलायनमा बढोत्तरी, अव्यवस्थित शहरीकरण, जग्गाको खण्डिकरण, घडेरीकरण, जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्ति, समग्र कृषि क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन्। कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक सिँचाइ, सडक, विजुली, संचार, उद्योग र बजार व्यवसाय तथा उन्नत प्रविधिहरूमा पर्याप्त लगानी आर्कषण गर्न नसक्नु कृषि क्षेत्रको मूलभूत समस्या हो भने कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धा, नाफामूलक, सम्मानजनक र व्यावसायिक रूपमा स्थापित गर्नु पनि चुनौतीको रूपमा रहेको छ।

नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सबैभन्दा बढी कृषि क्षेत्रको योगदान रहि आएको छ। मुलकको अधिकांश जनताको रोजगारी, आयआर्जन र जीविकोपार्जनको मुख्य क्षेत्र नै कृषि हो। परम्परागत जीवन निर्वाहमुखी नेपालको कृषि क्षेत्र आधुनिक तथा व्यवसायिकता उन्मुख भईरेको छ। कृषि क्षेत्रको विकास र प्रबर्द्धन गर्न तात्कालीन कृषि मन्त्रालयले देहायको रणनीति तथा कार्यक्रमहरू ल्याएको थियो।

रणनीति

- कृषि जन्य उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्नेतर्फ कार्यक्रम केन्द्रीत गर्ने,
- स्थान विशेषको सम्भाव्यता, तुलनात्मक लाभ एवं प्राथमिकताको आधारमा बाली, वस्तु विशेषका पकेट क्षेत्रहरूको विकास गरी व्यावसायिक एवं प्रतिस्पर्धी कृषि प्रणालीको विकास गर्ने,
- विकसित पकेट क्षेत्रहरूलाई क्रमिक रूपमा Agricultural Growth Center मा रूपान्तरण गर्ने र यसको लागि आवश्यक स्रोत केन्द्रहरूको विकास गर्ने,

- समावेशी र सामाजिक न्यायको आधारमा, सामाजिक, भौगोलिक तथा आर्थिकरूपमा पिछडिएको समुदायलाई कृषि विकासको मूलप्रवाहमा समावेश गर्न प्राथमिकता दिने र उत्पादनशिल रोजगारीका अवसरहरू बढाई गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुर्‍याउने,
- कृषि विकास कार्यक्रमहरूलाई विश्व ब्यापार संगठन एवं क्षेत्रीयस्तरका ब्यापार सम्झौताहरूबाट प्राप्त अवसरहरूको अधिकतम लाभ लिनेतर्फ उन्मुख गराउने,
- Institutional Pluralism: सार्वजनीक,निजी साझेदारी अवधारणा (Public, Private,Partnership) अनुरूप निजी, सहकारी, सरकारी, गैह्रसरकारी तथा सामुदायिक संघ/संस्थाहरूलाई साझेदार निकायको रूपमा अंगीकार गरी प्रभावकारि सेवा प्रवाहमा व्यापकता ल्याउने,

कार्यक्रम

- प्रदेशअनुसार कृषि पकेट क्षेत्र/जोन सञ्चालन
- युवा लक्षित कार्यक्रम
- उत्कृष्ट कृषक पुरस्कार
- व्लक सञ्चालन
- व्यावसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजना (PACT)

कृषि क्षेत्रको विकास तथा प्रवर्द्धन नीति तथा कार्यक्रमहरूसँगै कृषि क्षेत्रको व्यवसायिकता थपिँदै गएको देखिन्छ । ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्रहमा व्यावसायिक कृषि फर्महरूको तथा कृषकहरूको संलग्नतामा सुधार भएको देखिन्छ ।

५.१.१ वार्षिक कृषि उत्पादन

भीमेश्वर नगरपालिकामा पनि अधिकांशं मानिसहरू कृषिमा संलग्न रहेका छन् । सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, मकै, गहुँ, कोदो, जौ, फापर आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा दाल, केराउ,सिमि, बोडी, भटमास आदि उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी/सस्यूँ आलस/तिल उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, बन्दा, काउली, सिमि, बोडी, बकुल्ला, गोलभेँडा, काँक्रो, लौका, फर्सी, करेला, घिरौला, चिचिन्डो,स्कुस लगायत प्रमुख तरकारी तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादन पनि बढी छ । नगरपालिकामा सबैभन्दा धेरै क्षेत्रमा खाद्यान्न, तरकारी र फलफूल बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रूपले न्यून क्षेत्रमा दलहन र मसला बाली लगाइने गरेको छ। यस नगरपालिकामा लगाइने बालीको क्षेत्रफल र उत्पादनसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ७१: नगरपालिकाको कृषिजन्य उत्पादनसम्बन्धी विवरण

बाली	उत्पादन (क्विन्टलमा)	खेति गरिएको जगगको (क्षेत्रफल हेक्टरमा)		
		जम्मा क्षेत्रफल	सिंचित क्षेत्रफल	असिंचित क्षेत्रफल
अन्नबाली				
धान	३०३८६	१०९४.५	७६६	३२८.५
मकै	४५२४०	१४८६		१४८६
गहुँ	२१२५३	११८८	९२०	२६८
कोदो	१५४१०	११६४		११६४
जौ	१८५	१८		१८
फापर	३८३	३६.२		३६.२

बाली	उत्पादन (क्विन्टलमा)	खेति गरिएको जग्गाको (क्षेत्रफल हेक्टरमा)		
		जम्मा क्षेत्रफल	सिंचित क्षेत्रफल	असिंचित क्षेत्रफल
दलहन				
दाल	१७०	२०		२०
केराउ	१६०	१५.३		१५.३
सिमि, बोडी	२८१	२७.३		२७.३
भटमास	३४९	२८.६		२८.६
तेलहन				
तोरी /सर्स्यु	६२४	७८	४७	३१
आलस/तिल	१८	३		३
तरकारी				
आलु	९७३५०	५९३	५२१	७२
बन्दा, काउली/ब्रोकाउली, रायो	२१६८८	१५०.८	३७.८	११३
सिमि, बोडी, बकुल्ला	१८९६	१९.५		
गोलभैंडा	८१०	३.७	३.७	३.७
काँक्रो, लौका, फर्सी	१९९७	१५.३४		
करेला, घिरौला, चिचिन्डो,स्कुस	१८९५	१३.९१		
अन्य, खुर्सानि	१०९	७.३		
नगदे/मसला बाली				
अदुवा/बेसार	११००	११		
लसुन /प्याज	५६२०	५३		
च्याउ	३०			
फलफुल				
आँप ,लिचि , केरा, मेवा	६३०	६		६
सुन्तला/कागती	७९०	१२		१२
स्याउ/आरुबखडा	१८४०	२०		२०
किवि	२९४	१०		१०

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दोलखा २०७५

५.१.२ कृषि बालीमा लाग्ने रोग

नगरपालिकाको कृषि उत्पादनमा धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन, तरकारी, फलफूल आदि नै मुख्य रूपमा रहेको छ । सामान्यतया धानमा ब्लास्ट, खैरो थोप्ले, फेद कुहिने रोगहरू देखा परेको छ भने गहुँमा कालखे र सिन्दुरेजस्ता रोगहरू देखिन्छन् । यसैगरी मकैमा डाँठ वा घोगा कुहिने र तरकारी आलु, सागपात आदिमा लेटब्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने, खोस्टे, अल्टरनेरिया, क्लबरुट, ड्याम्पिङ्ग अफ, जरा कुहिनेजस्ता रोगहरू मुख्य रूपमा देखा पर्दछन् । फलफूलमा विशेषगरी कोत्रे, सेतो धुले रोग, मोज्याक पात गुजुमुज्ज हुने, जरा कुहिने, ओइलाउने आदि रोगहरूको प्रकोपबाट कृषकहरू समस्यामा परेका छन् । मुख्य बालीहरूमा लाग्ने शत्रु जीव र रोगहरूको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा राखिएको छ ।

तालिका नं ७२: बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
१	धान	रिट्ठे, ट्वाँटी र कीर्थो कीरा (Seed bed beetle, Mole Cricket, Field Cricket)	वयस्क अवस्था चम्किलो कालो हुन्छ र लाभ्रे खैरो रङ्गको हुन्छ । वयस्क र लाभ्रे दुवै माटो भित्र बस्दछन् । ट्वाँटी कीराको खुट्टा बढी मोटो र बलिया नङग्रा भएका हुन्छन् भने कीर्थोमा साधारण उफ्रने किसिमका खुट्टा हुन्छन् ।	- बिरुवाको कलिलो अवस्थामा माटो मुनि रहेको जरा र डाँठको भाग खाईदिन्छ र बिरुवाहरू मर्दछन् । - ट्वाँटी कीराले आलीमा दुलो पारेर पानी चुहिने समस्या पनि गराउँछन् ।	- खेतमा पानी पटाउने । - सालिन्दा आक्रमण हुने खेतमा, रोपाई गर्नु अगावै क्लोरपाइरिफस १० प्र जी आर ०.५ केजी (देभीवान) वा क्लोरपाइरिफस ४ जीआर ०.७५ केजी प्रति रोपनी वा क्लोरपाइरिफस २० ई.सी. (डर्सवान वा फिनेवान वा रुसवान) नामक कीटनाशक विषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले खेतमा पानी सुकाएर छर्ने ।
२		गवारो (Borer)	वयस्क अवस्थामा विभिन्न आकार प्रकारका पुतली हुन्छन् । लाभ्रेहरू फिका पहेंला अथवा गुलावी रङ्गका अथवा शरीरमा धर्का भएका हुन्छन् र यिनीहरू विरुवाको डाँठभित्र रहन्छन् ।	- बिरुवाको कलिलो अवस्थामा आक्रमण भएमा मृत गावा (Dead heart) देखिन्छन् यदि विरुवाको फूल फुल्ने अवस्थामा आक्रमण भएमा भुस मात्र भएको सेतो वाला (White head) देखिन्छन् ।	- गवारोको क्षति कम गर्न हरेक वर्ष धान काटी सकेपछि रहेको सम्पूर्ण ठूटा निकाली जलाइ दिने अथवा ठूटा डुब्ने गरी पानी पटाइ दिने अथवा धान काटेपछि खेतलाई जोतिदिने । - बेर्नाको पातको टुप्पोमा देखिएका फुलहरूलाई पातको टुप्पो चुँडेर नष्ट गर्ने । - प्रकाश पासोको माध्यमबाट वयस्क पुतलीलाई आकर्षण गरी मार्ने । - धानखेतको आलीमा भटमास लगाउने । - व्यासीलस थुरीनजियन्सीस (Bt.) ३ ग्राम प्रति लिटर पानीका दरले छर्कने । - गवारोहरूको धेरै प्रकोप भएको खेतमा कार्वोफ्यूरान घ५न्च ९फ्यूराडन,डाइफयूरान, की फयूरान आदि) वा कारटेप हाइड्रोक्लोराइड ४ प्र. जीआर (अनुदान, विदान, कीटाप, आदि) वा फिप्रोनिल ०.३ प्र जीआर (रीफ्री, रिजेन्ट, टाटाजेन्ट आदि) दाना विषादी कुनै एक १.२५ के.जी. प्रति रोपनीका दरले वा क्लोरानट्रानीलीप्रोल ०.४ प्र जिआर (फेरटेरा) खेतमा छिपछिपे पानी जमाइ छर्ने । विषादी छरेपछि ४ दिनसम्म खेतबाट पानी बग्न दिनु हुँदैन । - माकुरा, लामा सिंगे फट्याङग्रा जस्ता मित्रजीवको संरक्षण गर्ने ।
३		धानको काँडादार खपटे हिस्पा (Rice Hispa)	वयस्क खपटे कीरा निलो-कालो रङ्गको काँडादार पँखेटा भएको हुन्छ ।	- यसले नोक्सान पुर्‍याएको पातमा सेता धर्साहरू र सेता धब्बाहरू देखिन्छन् ।	- बेर्नाको पातको टुप्पोमा देखिएका फुलहरूलाई पातको टुप्पो चुँडेर नष्ट गर्ने - व्याडमा टम्म पानी जमाएर पानीमा उत्रेका खपटेलाई जम्मा गरी नष्ट गर्ने । - प्रकोप बढी भएमा अन्तिम बिकल्पको रूपमा बजारमा सजिलैसँग उपलब्ध हुने सर्म्पक बिषादी क्लोरीपाइरिफस २० प्र. इसी (डर्सवान,डरमेट,फाइनवेन) १.२५ मिलि प्रति लि वा लाम्डासाइहेलोथ्रिन ५ प्र. इसी (एजेन्ट प्लस, व्राभो ५०००, कराते, सूर्य एजेन्ट) ०.५ मिलि प्रति लिटर वा मालाथियन ५० प्र इसी(साइथियन, अनु मालाथियन,सूर्याथियन) १.५ मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने ।

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
४	धान	फड्के (कीराहरू हरियो, खैरो र सेतो पिठ्यू भएको) (Hoppers)	कुनै हरिया, कुनै सेता र कुनै खैरा किसिमका फुत्त फुत्त उफ्रने किसिमका मसिना कीराहरू हुन्छन् ।	- धानका विरुवाहरू सुकेर मर्दछन् । - विरुवाहरू गाँजिन र बढ्न सक्दैनन् । - धानको वोटमा वाला नलागी पराल जस्तो भई वोट सुकेर जान्छ ।	- उपयुक्त जातको छनौट गर्ने । ढिलो लगाईएको भन्दा छिटो लगाईएको र ढिलो पाक्ने भन्दा छिटो पाक्ने धान बालीमा फड्के कीराको प्रकोप कम भएको पाईएको छ । - गाँजको घनत्व कम गर्ने । धान रोप्ने समयमा प्रति गाँजमा २–३ वटा भन्दा बढी बेर्नाहरू नरोप्ने । - नाईट्रोजनयुक्त मलखादको उचित प्रयोग गर्ने । - समय समयमा गोडमेल तथा सरसफाई गरी कीराको बैकल्पिक आश्रयस्थल नष्ट गर्ने । - ३-४ दिनको फरकमा खेतमा पानीको सतह बढाउने घटाउने र सुकाउने गर्नुपर्छ । - दैहिक बिषादीहरू एसीफेट ७५ (एसीफेट, आस्ताफ, लेन्सर) २ मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने । वा एजाडिराक्टीन ०.०३ इसी (निम्बेसिडीन, मल्टीनीम) २ मिलि आलो पालो गरी एक-एक हप्ताको फरकमा छर्कनु पर्दछ । बिषादी छर्कदा धानको बिरुवा माथिबाट होइन कि बिरुवाको फेदमा पर्ने किसिमले छर्कनु पर्दछ ।
५		धानको पतेरो (Rice bug)	वयस्क पतेरो खैरोमा हरियो मिसिएको हुन्छ भने वच्चा पतेरो हरियो हुन्छ । यसलाई समातेर विस्तारै थिच्दा नराम्रो गन्ध छोड्छ ।	पातमा बढी आक्रमण भएमा वोट नै पहेंलिने हुन्छ र वालामा आक्रमण गरेको छ भने दानाहरूमा खैरो दाग देखिने, दानाहरू फोस्रा हुने अथवा आधा फोस्रिएका दाना हुने गर्दछ ।	-खेतभित्र तथा वरपरको झारपात गोडमेल गरी पतेरोको वैकल्पिक आश्रयस्थललाई नष्ट गर्ने । - एकैसमय पाक्ने धानका जातहरू छनोट गरी लगाउने । - प्रकाश पासोको माध्यमबाट वयस्क कीरालाई मार्न सकिन्छ । - डर्टी ट्र्यापको प्रयोग गर्ने । यसको लागि गाई भैंसीको ताजा पिसावमा कपडा वा जुटको वोरालाई भिजाएर एउटा घोचोको एक छेउमा बांध्ने र उक्त घोचोलाई धानबारीको बीचमा लगेर गाड्ने गर्नु पर्दछ । ट्र्यापमा आकर्षित भएका पतेरोहरूलाई बाहिर पट्टीबाट प्लाष्टिकको झोलाले छोपी संकलन गरी मार्ने । - यो कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा अन्तिम बिकल्पको रूपमा कीटनाशक विषादी जस्तै मालाथियन ५० प्र. इसी (साइथियन, अनु मालाथियन,सूर्याथियन) २ मिलि प्रति लिटर अथवा साइपरमेथ्रिन २५ प्र. इसी (अनुकील, साइपरसीड, केआइ साइपर) वा अथवा फेन्भेलेरेट २० प्र इसी (अनुफेन, फेनभल, कीफेन) ०.५ मिलि प्रति लीटर पानीका दरले कुनै एक विषादी विरुवा राम्ररी भिज्ने गरी छर्नुपर्दछ ।
६		मिलिवग (Mealy bug)	वयस्क सानो, गुलावी रङ्गको, नरम शरीर भएको, सेतो मैन जस्तो पदार्थले ढाकिएको हुन्छ । कुनै पखेंटा भएका हुन्छन् भने कुनै पखेंटा विहिन हुन्छन् ।	बिरुवा रोगाउने, बढ्न नसक्ने, जिडरिङ्ग परेर पहेंलिन्छन् र बिरुवामा बाला लाग्दैन ।	- खेतमा पानीको सतह बढाउने । - खेतभित्र र वरीपरी रहेका घाँसपातहरू हटाउने । - कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा अन्तिम बिकल्पको रूपमा गवारोमा वताइएका विषादी प्रयोग गर्ने ।

क्र.स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
७	धान	पात वेरुवा (Leaf roller)	हल्का खैरो रङ्गका वयस्क पुतली हुन्छन् । पखेटामा दुईवटा बाङ्गा- टिङ्गा धर्साहरू हुन्छन् । लार्भा हल्का हरियो रङ्गका हुन्छन् ।	पातलाई वेरेर भित्र पट्टि बसी पातको हरियो पदार्थ खाईदिन्छन् र पात सुक्दछन् ।	- धान रोप्ने बेलामा स्वस्थ र बलिया बेर्नाहरूको प्रयोग गर्ने । - नाईट्रोजनयूक्त मलको उचित प्रयोग गर्ने । - धानखेतको राम्ररी गोडमेल गर्ने । - अरअरी वा घँगारुको काँढाले धान छुवाएर कोरेर घुम्ने । यसो गर्नाले धानको पातमा रहेका पात वेरुवाका लार्भाहरू पानीमा खसेर नष्ट हुन्छन् । - बि. टी. नामक जैविक विषादी १.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा मिसाई खेतमा छर्कने । यसरी जैविक विषादी प्रयोग गर्दा प्रति हेक्टर जमिनमा २५-३० लीटर जैविक विषादी आवश्यक पर्छ । - प्रकोप बढी भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा बजारमा सजिलैसँग उपलब्ध हुने सर्म्पक विषादी क्लोरीपाइरिफस २० प्र. इसी (डर्सवान,डरमेट,फाइनवेन) १.२५ मिलि प्रति लि वा कार्वो सल्फान २५ प्र. इसी (मार्सल) १ मिलि प्रति लिटर पानीका दरले छर्ने ।
१	मकै	फेद काट्ने कीरा (Cutworm)	वयस्क पुतली ध्वाँसे रङ्गको र मध्यम आकारको हुन्छ । लाभ्रे खरानी रङ्गको हुन्छ र छोइ दियो भने बटारिएर बस्दछ ।	दिउँसो लाभ्रेहरू लुकेर बस्छन र राती बाहिर आई बोटलाई जमिनको सतह मुनिबाट वा माथिबाट काट्दछन् ।	- काटेको विरुवाको जरा नजिक माटोमा कोट्याएर लाभ्रेहरू खोजी नष्ट गर्ने । - वि टी नामक जैविक बिषादी वा मालाथियन ५ प्रतिशत डी पी २ ग्राम प्रति केजी गहुको चोकर मिसाएको चारा प्रति रोपनी आधा केजीको दर ले साझमा प्रयोग गर्ने - क्लोरपाइरीफस 10% GR -Deviban) वा मालाथियन 5% DP (मालाथियन ५५ धूलो) १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने ।
२		खुम्रे कीरा (White grub)	खुम्रे खपटेहरू गाढा खैरो रङ्गका हुन्छन् । लाभ्रेहरूको टाउको खैरो रङ्गको र शरीर सेतो रङ्गको हुन्छ । छोइ दियो भने बटारिएर बस्छ ।	यिनीहरूले माटो भित्रै बसी जराहरू खान्छन् जसले गर्दा बिरुवाहरू बढ्न सक्दैनन् र मर्दछन् । मर्न लागेको बिरुवा उखलेर हेर्दा जराहरू सबै खाएको पाइन्छ ।	- खेत बारीलाई गहिरो गरेर जोती दिनाले यी कीराहरू सूर्यको तापले गर्दा मर्दछन् साथै परजीवी एवं चराहरूले खाई दिन्छन् । - काँचो गोवरमल प्रयोग नगर्ने । - क्लोरपाइरीफस (डर्सवान १०५) विषादी १ के.जी.प्रति रोपनीका दरले मकै छर्नु भन्दा अघि छर्ने । - खपटे माउलाई बिजुली बत्तीको पासोमा आकर्षण गरी मार्ने । - १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले दानामा उत्पादित हरियो ढुसी (Metarhizium anisopliae) मकै छर्ने समयमा लाईनमा छर्ने ।
३		फौजी कीरा (Army worm)	वयस्क पुतली ध्वाँसे रङ्गको हुन्छ र पूर्ण रूपले बढेका लाभ्रेहरू गाढा हरियोमा अलि पहेलो रङ्ग मिसिएको	लाभ्रेहरूले मकैको बिरुवाको सबै भाग खाइदिन्छन् बाँकी केही राख्दैन ।	- डेल्टामेथ्रिन २.८५ ई.सी (डेसिस, Delcide, Dice) १- २ मि.ली. प्रति लिटर पानीमा मिसाइ स्प्रे गर्ने । - व्याक्टेरिया (Bt.) १ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने ।

क्र.स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
४	मकै	गवारो (Borer)	कुनै हल्का खैरो रङ्गका हुन्छन् र शरीरमा चारवटा खैरो रङ्गका धर्काहरू हुन्छन् । कुनै लाभ्रेको रङ्ग हल्का पहेंलोमा गुलाफी रङ्ग मिसिएको हुन्छ ।	भर्खर निस्केका लाभ्रेहरूले पात खान्छन् र पातहरूमा प्रशस्त छिद्राहरू हुन्छन् । पछि यिनीहरू डाँठभित्र पसी गुवो खान्छन् र बिरुवाको गुवो मर्दछ । विरुवाको टुप्पोमा लाभ्रेहरूले बिष्ट्याएको पदार्थ देखिन्छ ।	- परजीवी कीरा ट्राइक्रोग्रामा १ लाख प्रति हेक्टरका दरले छोडने । (सम्भव भएमा) - गवारो लागेको बोटहरू उखेलेर नष्ट गरी दिने । - मकै भाँचेर ढोड काटेपछि ढोडका ठुटाहरू नष्ट गर्ने । - अन्तिम उपाय कार्वोफ्यूरान 3% G (फ्यूराडन) ३-४ गेडा प्रति गुवोमा राखी दिने ।
१	गहुँ	कीटकीटे खपटे	-	लार्भा (Wire worm) ले जरा काटीदिन्छ र बोट सुक्छ ।	- मकैको फेंद काट्ने कीरा जस्तै : विषादी प्रयोग गर्ने । - सिंचाई सुविधा भएमा राम्रोसँग सिंचाई गर्ने । क्लोरपाईरीफस 10% GR (Deviban) वा मालाथियन 5% DP (मालाथियन ५५ धूलो) १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने ।
२		लाही कीरा	-	बाला पसाउने बेलामा यसले दुःख दिन्छ । लाही कीराहरूले कलीलो बालाको रस चुसी नोक्सान गर्छन् ।	- सुर्ति र साबुनको झोल प्रयोग गर्ने । (१०० ग्राम सुर्ति २ लिटर पानीमा पकाई १ लीटर बनाउने र त्यसमा ४ लीटर पानी ३० ग्राम लुगाधुने साबुन मिसाइ झोल बनाउने) - नियन्त्रण नभएमा डायमेथोएट ३०५ ई.सी. को १ मी.ली. ⁄लीटर पानीका दरले छर्कने ।
३		गुलावी गभारो	-	यिनीहरूले गहुँको गुवो काटी नोक्सान गर्छन्	- गवारोहरूको धेरै प्रकोप भएको खेतमा कार्वोफ्यूरान 3%GR फ्यूराडन,डाइफयूरान, की फयूरान आदि) वा कारटेप हाइड्रोक्लोराइड ४ प्र. जीआर (अनुदान, विदान, कीटाप, आदि) वा फिप्रोनिल ०.३ प्र जीआर (रीफ्री, रिजेन्ट, टाटाजेन्ट आदि) दाना विषादी कुनै एक १.२५ के.जी. प्रति रोपनीका दरले वा क्लोरानट्रानीलीप्रोल ०.४ प्र जिआर (फेरटेरा) खेतमा छिपछिपे पानी जमाइ छर्ने । विषादी छरेपछि ४ दिनसम्म खेतबाट पानी बग्न दिनु हुँदैन ।
कोसेबाली : चना, मास, भटमास, मुङ्ग, चना र रहर मा क्षति पुऱ्याउने कीराहरू :					
१	भटमासमा बिषेश गरी	झुसिलकीरा (Hairy caterpillar)	वयस्क हल्का पहेंला पखेटा भएको पुतली हुन्छ । यसका अघिल्ला पखेटामा मसिना र पछिल्ला पखेटामा अलिक ठूला काला थोप्लाहरू हुन्छन् पुतलीको पेटको रङ्ग रातो हुन्छ । पूर्ण विकसित लाभ्रेको शरीरमा राता काला झुसै झुसले भरिएको हुन्छ ।	झुसिलकीराहरूले पातको सम्पूर्ण हरियो भाग खाई दिनाले पातहरू सेतो पातलो कागज जस्ता हुन्छन् । अन्तमा बिरुवा पात विहीन हुने गर्दछ ।	- झुसिलकीराहरू झुण्डमा रहेकै अवस्थामा पातलाई टिप्ने र संकलन गरी नष्ट गर्ने । - कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा कीटनाशक विषादी डेल्ट्रामेथ्रिन २.८५ ई.सी. (डेसिस) १ मी.ली. अथवा साइपरमेथ्रिन १०५ ई.सी. (रिपकड, म्भखष्अथउभर्च) १. मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले कुनै एक विषादी छर्ने

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
२	बिशेष गरी मास, मस्याङ्गमा लाग्छ	कोसामा लाग्ने गवारोहरू (Pod borers)	वयस्क पुतली हल्का पहेंलो रङ्गको हुन्छ र अन्य गवारोको वयस्क पुतलीको पखेटामा सेता धब्बा हुने ध्वाँसे खालका हुन्छन् । कुनै वयस्क पुतली निलो रङ्गका पनि हुन्छन् । पूर्ण विकसित लार्भाको शरीरमा रङ्गी विरङ्गी धर्सा हुन्छन् र यिनले समय समयमा रङ्ग वदल्छन् ।	कोसामा प्वालहरू देखिन्छन् । लाभ्रेले आधा शरीर कोशा भित्र पसाएर खाएको प्रष्ट देख्न सकिन्छ ।	- कीरा यौनजन्य आकर्षण पदार्थ "हेलील्यूर"को प्रयोग गरेर भाले पुतलीलाई समात्न सकिन्छ । धेरै सङ्ख्यामा भाले पुतली देखिएमा अन्य व्यवस्थापन विधि अपनाउन सकिन्छ । - निममा आधारित कीटनाशक विषादीहरू जस्तै मार्गोसोम ०.१ ई.सी.वा मल्टिनिम ०.०३ इ.सी. ५ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले बनाएको झोल छर्ने ।
३		लाही /पात खन्ने कीरा Aphid/ leafminor	लाही सानो कीराले विरुवाको रस चुसेर खान्छ र पात खन्ने कीराको लार्भाले बिरुवामा नागवेली आकारको सुरुङ बनाएर पातभित्र बसी हरियो भाग खान्छ ।	वोट रोगाउने,वढन नसक्ने, पहेलो हुने हुन्छ ।	Novaluron 10% EC (Rimon) १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा फुल पारेको देख्नासाथ छर्ने ।
आलु बालीमा लाग्ने मुख्य मुख्य किराहरु र तिनको व्यवस्थापन बिधि :					
१	आलु	फेद काट्ने लाभ्रे (Cut worm)	ध्वाँसे वा खैरो रङ्ग चिल्लो शरीरको ढाडतर्फ अस्पष्ट धर्साहरू र चलाउँदा गुडुल्किने लाभ्रे हुन्छ ।	काटिएको बोटको फेद र आलुमा प्वाल हुन्छ ।	- काटेको बिरुवाको जरा नजिक माटोमा कोट्याएर लाभ्रेहरू खोजी नष्ट गर्ने । - क्लोरपाइरीफस (डर्सवान १०५ गेडा) वा मालाथियन धूलो १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने । बाली लगाउनु भन्दा १५ दिन देखी १ महिना अगाडी । माटो मुनी फल्ने बालीको लागी सकेसम्म रासायनिक बिषादी प्रयोग नगर्ने । यसको सट्टा बरु सकिन्छ भने हात्तिबार, चिउरीको पिना, टिमुरको पात आदी प्रयोग गर्ने ।
२	आलु	रातो कमिला (Red ant)	भाले कमिलाको शरीरको बनोटमा अरिंगालको जस्तो हुन्छ र पारदर्शी पखेटाहरूका नशाहरू काला खैरा देखिन्छन् । पोथी कमिला लामो बनावटको हुन्छ र यसका पखेटाहरू हुँदैनन् ।	आलुमा माटो सहितका मसिना वा ठूला छिद्रहरू हुन्छन्	- आलु रोप्नु अघि क्लोरपाइरीफस १०५ गेडा वा २०५ झोलले माटोको उपचार गर्ने । कीरा देख्नासाथ सिंचाइको व्यवस्था गर्ने । - गहुँत, असुरो, खिर्रो वा चिउरीको प्रयोग गर्ने । रातो कमिलालाई नष्ट गर्न गाह्रो हुन्छ यसलाई भगाउने काम मात्र गर्न सके पनि राम्रो ।

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
३	आलु	खुम्रे (White grub)	बोसो समानको सेतो शरीर, टाउको खैरो-रातो, ठूलाठूला ३ जोर खुट्टा भएको र छुदा खुम्चिने हुन्छ ।	माटोमुनि चपाईएका डाँठ देखिन्छन् ।	- खपटे माउलाई बिजुली बत्तीको पासोमा आकर्षण गरी मार्ने । - १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले दानामा उत्पादित हरियो ढुसी (Metarhizium anisopliae) आलु रोप्ने समयमा लाईनमा छर्ने । - काँचो गोबर मल प्रयोग नगर्ने । - रातो कमिलालाई जस्तै विषादी छर्ने ।
४		थोप्ले खपटे (Epilachna beetle)	वयस्क खपटे, गोलाकार, खैरो र माथिल्लो खेटाहरूमा १२ वा २८ वटा थोप्ला भएको । लाभ्रे, बाङ्गाटिङ्ग काँडा र पहेंलो शरीर भएको हुन्छ ।	पातको हरियो भागहरू कोत्रेको र आँखी परेका पातहरू देखिन्छन् ।	डेल्ट्रामेथ्रिन २८ ई.सी. १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा वा मालाथियन ५० ई.सी. १ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्ने ।
५		कागे खपटे	निलो, कालो शरीर र टाउको खैरो रातो हुन्छ ।	बोटभरी बसी पातहरू खाएपछि बोट नासिन्छ ।	थोप्ले खपटेको जस्तै मालाथियन ५० ई.सी. १ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्ने ।
६		आलुको पुतली (Potato tuber moth)	लाभ्रेको रङ्ग हलुको गुलाफी, टाउको गाढा खैरो र छुँदा असाध्य चलमलाउने हुन्छन् । वयस्क पुतली खैरो र सानो हुन्छ	पातमा हरियो, सेतो धव्वा, खैरो-डढेको धव्वा, डाँठ र आलुमा सुरुङ्गहरू देखिने र आलुका आँख्लाबाट खैरो पदार्थ निस्कन्छ ।	- लक्षण देखिएका पात चुडेर नष्ट गरिदिने । - बत्तिको पासो प्रयोग गर्ने । - गहिरोमा आलु रोप्ने र उकेरा राम्रोसँग दिने । - सिँचाइको राम्रो व्यवस्था गर्ने । - पि.टि.एम लुरको प्रयोग गर्ने । - नयाँ आलुलाई पुरानो कीरा लागेको आलुसँग नमिसाउने । - छहारिमा सुकाईएका तीतेपाती वा ठूला पाते वेथे, पुदिना वा सिस्नुका पात टुक्रापारी सञ्चित आलुमाथि तह मिलाई राख्ने । बारीमा आलु खनेको बेला आलु खुल्ला धेरै बेर नराख्ने । पुतलीले आलुमा फुल पारी सक्छ ।
७		लाही कीरा र लिफमाइनर (Aphid)/ Leaf minor	कमलो, हरियो वा पहेंलो, हरियो शरीर र पखेटा भएको वा नभएको हुन्छ ।	लाहीको माउ र बच्चा दुवैले कलिला पातहरूको तल्लो सतहमा बसेर रस चुस्दछ । यसले गर्दा बोट ख्याउटे हुन्छ । पात पहेंलो र गुजुमुज्ज परेको हुन्छ ।	- यसको प्रकृतिक शत्रु लेडीबर्ड बिटलको प्रयोग गर्ने । - रोपेको एक महिनापछि लाही देखिएमा डायमेथोएट ३० ई.सी. को १ मी.ली./लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने । - पहेंलो पासो (Yellow trap) को प्रयोग गर्ने । - गोलभँडामा जस्तै जैविक विषादी Verticillium lecanii 1.15 WP (Mealkil, Vertigine) ५ ग्राम.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्ने ।

क्र.स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
फूलकोवी समूह (फूलकोवी, बन्दाकोवी, ब्रोकाउली, मुला, रायो, सलगम, ग्याँठकोवी आदि) का बालीलाई क्षति पुऱ्याउने प्रमुख कीराहरू :					
१	काउली बर्गका बालीहरु	बन्दाको पुतली (Cabbage butterfly)	वयस्क पुतलीको पखेंटाको रङ्ग सेतो र अघिल्ला पखेंटाको करीब अग्र भागमा काला धब्बाहरू हुन्छन् । कुनै पुतलीका लाभ्रेहरूको शरीरमा पहेंला धर्साहरू हुन्छन् भने कुनै पुतलीका लार्भाहरू हरिया हुन्छन् ।	पातमा प्वालै प्वाल भेटिन्छन् । प्रकोप बढी भएको खण्डमा सम्पूर्ण पातहरू खाईदिन्छन् ।	- कीराका पहेंला फुल र लाभ्रेहरूलाई जम्मा गरी नष्ट गर्ने । - पुतलीहरूलाई हाते जालीले पक्रेर नष्ट गर्ने । - कीराको प्रकोप बढी भएमा डाइक्लोरभस ७६ ई.सी.) (नुभान) १ मी.ली अथवा मालाथायन ५०५ ई.सी. २ मी.ली प्रति लीटर पानीमा बनाएको झोल छर्ने ।
२		इटबुट्टे पुतली (Diamond Back Moth)	वयस्क पुतली खैरो रङ्गको हुन्छ । पखेंटाको भित्री किनारामा सेतो त्रिकोणाकार तीनवटा चिन्हहरू हुन्छन् । पुतली बसेको बेला उक्त चिन्हहरू मिलेर ईंटको आकार बन्दछ । ग्राम	पातको हरियो भाग खाई दिनाले पातहरू हरियो झिल्ली जस्तो बन्दछन् । प्रकोप बढी भएमा बिरुवाको सम्पूर्ण पातहरू नष्ट भई बढ्न सक्दैनन् ।	- तरकारी लिईसकेपछि बाँकी रहेका बोट र पातलाई नष्ट गर्ने । - फूलकोवी समूहका बाली र गोलभेंडा सँगै वा नजिकै लगाउने । - Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) ५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा Beauveria bassiana EC (Myco-Jaal) २-५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा का दरले साझ पख छर्ने । - Novaluron 10% EC (Rimon, Pedestal) १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा झोल छर्ने ।
३		सूर्तिको पात खाने लाभ्रे (Tobacco caterpillar)	वयस्क पुतली खैरो रङ्गको हुन्छ र यसका पखेटामा वाङ्गा टिङ्गा धर्साहरू हुन्छन् लाभ्रेहरू प्राय:गरी हरियो खैरो रङ्गका हुन्छन् ।	शुरुको आक्रमणमा पातहरूमा प्वालै प्वाल देखिन्छन् । प्रकोप बढी हुँदा सम्पूर्ण पात खाई बिरुवा पात बिहीन बन्दछ ।	- फुल र लाभ्रेहरू जम्मा गरी नष्ट गर्ने । - खेतबारीमा पानी पटाउने । - इटबुट्टे पुतली विरुद्ध प्रयोग गर्न बताइएका निमजन्य विषादी प्रयोग गर्ने । - अडीरलाई पासो बालीको रूपमा लगाउन सकिन्छ । - स्पोडो ल्यूर वा स्पोडो एन.पि.भि. को प्रयोग गर्ने - गोलभैंडामा बताए जस्तै गर्ने- जैविक विषादी Heli NPV (Heli-cide) 100 LE १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने । बाली निरिक्षण गरी राख्ने र पातमा फुल पारेको देख्नासाथ उपरोक्त बिषादीहरु छर्ने । मोहिनी पासो प्रयोग गर्ने । (हेली ल्यूर)
४		उफ्रने खपटे (Flee beetle)	वयस्क कालो उपियाँ जस्तो फड्कने खपटे हुन्छ	पातहरू मसिना प्वालै प्वाल हुन्छन् ।	सूर्तिको पात खाने लाभ्रेलाई बताईएको निमजन्य पदार्थ र विषादी प्रयोग गर्ने ।

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
५	काउली बर्गका बालीहरु	माटो मुनी बसी क्षति गर्ने कीराहरू (खुम्रे, फेद काट्ने कीरा, रातो कमिला, कीर्थो) (Soil Insects)	खुम्रे : वयस्क खैरो तथा कालो हुन्छ र लाभ्रे हँसिया आकारको हुन्छ । फेद काट्ने : ध्वाँसे पुतली, लार्भा चिल्लो कालो रातो कमिला : जरा वरिपरी मसिना खैरा राता कीराको समूह	बिरुवा ओइलाउने र मर्छ । बिरुवा ढल्छ, विरुवा ओइलाउँछ र मर्छ ।	- काँचो गोबर प्रयोग नगर्ने । - पानी पटाउने । - झारपातको थुप्रो राखी कीरा जम्मा हुने पासो बनाउने । - गहुँतको झोल बनाई माटो भिजाउने । - सालिन्दा आक्रमण हुने खेतमा, रोपाई गर्नु अगावै क्लोरपाइरीफस 10% GR -Deviban १०५ G. वा मालाथियन 5% DP (मालाथियन ५५ धूलो) १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने वा क्लोरपाइरिफस २० ई.सी. (डर्सवान, Fineban, Rusban) नामक कीटनाशक विषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले खेतमा छर्ने ।
६		लाही (Aphid)	पखेटा भएका र नभएका मसिना हरिया रङ्गका हुन्छन् । लाखौंको सङ्ख्यामा देखिन्छन् ।	विरुवा रोगाउने । लाहीले आक्रमण गरेको देखिने । अन्य कमिला हिडेको देखिने	- सूर्तिको झोल बनाई छर्ने । (१०० ग्राम सूर्ति, २ ली.पानीमा पकाई ४ भाग पानी थपेर ३ दिनका फरकमा ३ पटक सम्म छर्ने) - गाईवस्तुको मुत्र र पानी (१:४) को अनुपातमा मिसाइ २-३ दिन फरकमा पटक पटक छर्ने । - निमजन्य विषादी छर्ने ।
१	टमाटर Tomato)	फलमा लाग्ने गवारो/सूर्तिको पात खाने लार्भा	Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) - जैविक विषादी Heli NPV (Heli-cide) 100LE - जैविक विषादी - Novaluron 10% EC (Rimon) - Lambda cyhalothrin 5% EC (Cilva plus, Karate)	५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १-३ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५ -१ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा	- बाली निरिक्षण गरी राख्ने र पातमा फुल पारेको देख्नासाथ उपरोक्त बिषादीहरु छर्ने । मोहिनी पासो प्रयोग गर्ने । (हेली ल्यूर)
२		सेतो झिंगा/ लाही/ लिफ माइनर	जैविक विषादीVerticillium lecanii 1.15 WP (Mealkil, Vertigine)	५ ग्राम.प्रति लीटर पानीमा ।	- सेतो झिंगाको लागी पहेलो टाँसीने पासो प्रयोग गर्नु पर्छ । बिषादी छर्ने कार्य किराको प्रकोपको आधारमा २ देखी ३ पटक सम्म ७ दिनको फरकमा दोहोराउन सकिन्छ ।

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
३	टमाटर Tomato)	सेतो झिंगा/ लाही/ लिफ माइनर	- जैविक विषादी Verticillium lecanii 1.15 WP (Mealkil, Vertigine) - Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) - Imidacloprid 17.8 SL (Admire, Atom, Chemida) - Acetamiprid 20% SP (Ekka, Magik, Manik) - Thiamethoxam 25%WG (Areva, Arrow, Renova)	- ५ ग्राम.प्रति लीटर पानीमा - ५ ग्राम.प्रति लीटर पानीमा - १ मी.ली.प्रति ५ लीटर पानीमा - १ ग्राम. प्रति १० लीटर पानीमा - २ ग्राम प्रति ५ लीटर पानीमा	- बाली निरिक्षण गरी राख्ने र लाही तथा लिफ माइनर` देख्नासाथ उपरोक्त बिषादीहरु छर्ने । सेतो झिंगाको लागी पहेलो टाँसीने पासो प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
१	भण्टा (brinjal)	भन्टाको गवारो थोप्ले खपट	गोलभेडाको जस्तै बिषादी	- गोलभेडाको जस्तै मात्रा	- बिरुवा हुर्कि सके पछि छर्ने र कीरा लागे पछि पनि छर्ने । अन्य उपायः फुल, लाभ्रे तथा वयस्क अवस्थाका कीराहरू बटुली नष्ट गर्ने । बयस्क खपटे बटुली नष्ट गर्ने । भन्टाको गवारोको पुतली Leucinodes फेरोमेन ट्रापको प्रयोग गरी संकलन गर्ने र नष्ट गर्ने ।
१	काँक्रो, फर्सी, लौका, घिरौंला, करेला, चट्टेल	फर्सीको रातो खपटे	- मालाथियन ५०५ इ.सी. (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) - निममा आधारित कीटनाशक विषादी छर्ने ।	- २ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा	- कुहेर झरेको फललाई बटुली गहिरो खाडलमा हाली पुरी दिने । वरीपरी सफा राख्ने ।
२		फर्सीको फल कुहाउने औंसा	मालाथियन ५०५ इ.सी. (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion)	- २ मी.ली प्रति लीटर पानीमा	- औंसाको माउ झिंगा यता उता उडेको देख्ना साथ बिषादी छर्ने । अन्य उपाय : क्युलियर फेरोमोन पासोको प्रयोग गर्ने, औंसा लागि कुहिएर झरेका फललाई वटुली गहिरो खाडलमा हाली पुरी दिने । वेक्ट्रोसेरा कम्पोजिटी ल्यूरको प्रयोग गर्ने ।
केराबालीका कीराहरू :					
१	केरा	केराको थाम घुन (Stem weevil)	वयस्क खपटे कालो वा रातो रङ्गको हुन्छ यसको सुँड निकै लामो हुन्छ । यसका लाभ्रे सेतो शरीर र रातो टाउको भएको हुन्छ ।	लाभ्रे थाम भित्रभित्रै खोतलेर खाने हुनाले थामभित्र छिया छिया हुन्छ । बिरुवा पहेंलिन थाल्छ । साधारण हुरी वतासले पनि बोट ढल्ने हुन्छ	- रोगाएका बोटहरूलाई जरैदेखि उखेलेर मसिना टुक्रा गरी नष्ट गर्नुपर्छ । - एउटा गाँजमा ३ वटा सम्म मात्र बोट राख्ने । - लत्रेका वा लत्रन लागेका पातहरू केराको थामको संगमबाटै काट्ने गर्नुपर्छ । - एउटा लामो चक्कुले कीरा लागेको थामलाई खोतलेर लार्भाहरूलाई नष्ट गर्ने । - काम नलाग्ने केराका बोटहरू काटेर टुक्रा टुक्रा पारी केरा बगैंचामा यताउती राखिदिनाले त्यसमा वयस्क घुनहरू जम्मा हुन्छन् र तिनलाई संकलन गरी नष्ट गर्न सकिन्छ ।

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
२	केरा	केरा गानुको घुन (Rhizome weevil)	वयस्क खपटे चम्किलो कालो हुन्छ।	यो घुनका लाभ्रेले केराको गानो खाईदिनाले जराहरू कमजोर हुने गर्दछन्। बोट सजिलै ढल्ने गर्दछ। केरा पसाउन सक्दैन र यदि पसाई हाले पनि फल पुष्ट हुँदैनन्।	- घुनले आक्रमण गरेको गानु र थामलाई टुक्रा टुक्रा पारी नष्ट गर्नुपर्छ। - घुन लागेको गाँजको बिरुवा अन्यत्र रोप्नु हुँदैन। - केराको बोटमा लत्रेका पातहरू हटाई गाँजलाई सफा सुग्घर राख्नुपर्छ। - घुन लाग्ने बारीमा नयाँ केराको बोट रोप्नुअघि सम्पूर्ण पुराना बोटहरूलाई जरैदेखि उखेलेर हटाउनु पर्छ। - केराको प्रत्येक गाँजमा क्लोरपाइरिफस (डर्सवान १० धूलो) ३० ग्रामका दरले बोटको वरिपरि छरेर माटोमा मिलाई दिंदा घुनको नियन्त्रण हुन्छ।
अमिला जातका फलफूलका कीराहरू :					
१	सुन्तला, जुनार, निवुवा, भोगटे, कागती,	हरियो ठूलो पुतली (Lemon butterfly)	वयस्क पुतली ठूलो र रङ्गीबिरङ्गी हुन्छ, पछाडिको पखेटाको तल पुच्छर जस्तो सानो भाग निस्केको हुन्छ। लार्भा सानो हुँदा खैरो रङ्गको हुन्छ र पूर्ण विकसित लाभ्रे हरियो रङ्गको हुन्छ।	लाभ्रेले बिरुवाको पात खाइ बिरुवालाई नाङ्गो पारी दिन्छ। बसन्त र शरद ऋतुमा यसको आक्रमण बढी हुन्छ।	- डेल्ट्रामेथ्रिन २८५ ई.सी. (डेसिस) विषादी २ एम.एल. प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने।
२		पातको झिँगा (Leaf miner)	वयस्क पुतली सानो सेतो रङ्गको हुन्छ। लाभ्रे हल्का हरियो रङ्गको हुन्छ।	लाभ्रेहरू आफूले बनाएको पातको सुरुङ्गभित्र पसी हरियो भाग खाँदै जान्छन्। यस्तो पातहरू सेतो र खुम्चिएको देखिन्छ र भित्र पट्टि सुरुङ्ग जस्तो धर्सा देखिन्छ।	- पालुवा आउनासाथ डेल्ट्रामेथ्रिन २८५ ई.सी. (डेसिस) विषादी २ मि.लि. प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने वा रोगर १ मि.ली प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने। - खनिज तेल एटसो १० मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने
३		कत्ले कीरा (Scale insect)	यो धेरै सानो, एकै ठाउँमा बसीरहने कुनै लाम्चिलो र बोक्रासँग मिल्दो जुल्दो रङ्गको हुन्छ।	यिनीहरू धेरै सङ्ख्यामा बसेर बिरुवाबाट रस चुस्दछन् जसले गर्दा बिरुवाहरू रोगाएर जान्छन्।	- कीरा लागेका बोटहरू नसार्ने। - फाल्गुण र चैत्र महिनामा एक एक पटक रोगर ३०५ इ.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने। - मट्टितेल र साबुनको झोल बनाई छर्ने, मेसिनको तेल कपडामा भिजाई पुछ्ने। - खनिज तेल १० मिलि प्रति लि मिसाइ छर्ने।
४		लाही कीरा (Aphid)	यो लाही सानो र अलि कालो रङ्गको हुन्छ	यी कीराले बिरुवाबाट रस चुस्दछन् र यसले आक्रमण गरेका बिरुवाका पातहरूमा कालो ढूसी देखिन्छ।	फुल फुल्नु अगाडि रोगर ३०५ इ.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने

क्र. स.	बालीको नाम	किराको नाम	पहिचान	क्षतिको प्रकार	व्यवस्थापन बिधि
५	सुन्तला, जुनार, निवुवा, भोगटे, कागती,	सिट्रस सिल्ला (Psylla)	वयस्क कीरा सानो नरम र खैरो हुन्छ । पखेटा पारदर्शक र तिनमा सेतो थोप्ला हुन्छन् । बच्चाहरू मसिना र पहेंलो रङ्गका हुन्छन् ।	बिरुवाको कलिलो भागमा बसी रस चुस्दछन् र पातहरूमा ढूसी फैलिएको देखिन्छ ।	माथि उल्लेखित लाही कीरालाई जस्तै विधि अपनाउने ।
६		फल कुहाउने औंसा (Fruit fly)	वयस्क कीरा करिव घरको झिंगा जस्तै हुन्छ । पखेटा बाहिर पट्टि तन्केका हुन्छन् । औंसाहरू सेतो रङ्गका र टाउको तिखारिएका हुन्छन् ।	औंसाहरूले फलको भित्रभित्रै बसेर खान्छन जसले गर्दा फलहरू कुहिएर भुईंमा झर्दछन् । नझरे पनि फल खाना लायक हुदैन ।	- फलफूलको बोटमा पालुवा लागेको बेलामा र चिचिला लागिसकेपछि मालाथियन ५०५ ई.सी. १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने । - बिरुवामा कुनै गुलियो पदार्थमा मालाथियन विषादी मिसाई यसको लेप बनाई ठाउँ-ठाउँमा लगाई दिनाले वयस्क कीराहरू आकर्षित भई खान आई मर्दछन् । सो कार्य पालुवा लाग्ने बेलादेखि लिएर फल टिप्ने बेलासम्म गरेमा बढी प्रभावकारी देखिन्छ । - कीरा लागेर झरेका फलहरू जम्मा गरी नष्ट गरिदिने । - मिथायल युजिनल र मालाथियन ५०५ ई.सी. को फेरोमेन ट्र्याप राखी भाले झिंगा मार्ने । - सबैभन्दा पहिलो कुरा बगैचा सरसफाइमा ध्यान दिने ।

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दोलखा २०७५ (साभार : कृषि डायरी)

५.१.३ कृषि सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रहरूको विवरण

कृषि प्रविधि विस्तारको उद्देश्यलाई आत्मसाथ गर्दै कृषकको कृषि प्राविधिकसम्मको पहुँचलाई सरल बनाउन कृषि सेवा केन्द्र तथा उपसेवा केन्द्रहरूको स्थापना भएको हो। एउटा सेवा केन्द्रले ६ वटा देखी १९ वटा सम्म गाविस समेट्ने गरी जिल्लामा कृषि सेवा कार्यालयहरू रहेका थिए। जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मातहतका कृषि सेवा केन्द्र तथा उपसेवा केन्द्र राज्यको पुर्नसंरचना पश्चात स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरिएको छ। यसले स्थानीय तहमा कृषिका योजना वनाउन र कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग पुऱ्याउँद छ। हाल भीमेश्वर नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रधानमन्त्रि कृषि आधुनिकीकरण परियोजना कार्यान्वयन इकाई (किवि जोन) दोलखा र पशुज्ञान केन्द्र रहेको छ।

तालिका नं ७३: कृषि सेवा केन्द्रको विवरण

वडा नं.	कृषि सेवा केन्द्र		पशु सेवा केन्द्र		अन्य विवरण
	भवन सङ्ख्या	भवनको अवस्था	भवन सङ्ख्या	भवनको अवस्था	
३	४	३ वटा चालु १ भूकम्पबाट क्षति	१	सञ्चालनमा रहेको	

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दोलखा २०७५

५.१.४ आधुनिक कृषि फर्म

तालिका नं ७४: नगरमा सञ्चालित आधुनिक कृषि फार्महरूको विवरण

क्र.सं.	कृषि फर्मको नाम	फर्मको ठेगाना	सञ्चालक	किसिम
१	जिल्ला कृषि सहकारी बाखा पालन समिति	३	भुवन कुमार श्रेष्ठ	बाखापालन
२	शेर्पा मल्टीप्रपोज एग्रीकल्चर फर्म	६	सोनाम शेर्पा	बंगुर पालन
३	प्रकृति बहुकृषि तथा अनुसन्धान प्रा लि.	१	सिताराम शिवाकोटी	बाखा पालन
४	बस्नेत पोल्ट्रि फर्म	७	राम बहादुर बस्नेत	कुखुरा पालन
५	लालिगुँरास गाई पालन	६	छत्र बहादुर श्रेष्ठ	गाई पालन
६	सिंह देवि गाई पालन फर्म	८	मकर ब थापा	गाई पालन
७	दोलखाली बहुउदेश्य कृषि तथा पशुपालन साझेदारी फर्म	१	सबिन श्रेष्ठ मान्नधर	बाखा पालन
८	गौरी लक्ष्मी बहुउद्देश्य कृषि फर्म	६	जगत नारायण श्रेष्ठ	गाई पालन
९	किस्मत प्राईभेट कृषि फर्म	६	शान्ता कुमार जिरेल	बगुर पालन
१०	कालिञ्चोक कुखुरा तथा बाखा फर्म	९	सितालाल श्रेष्ठ	बाखा पालन
११	त्रिपोखरी कृषि तथा पशुपालन फर्म	७	खिलकुमारी बस्नेत	बाखा पालन
१२	हिमाली चौरी पालन फर्म	९	छेचु शेर्पा	चौरी पालन
१३	घोक्सिला एग्रो फर्म	५	गणेश कुमार श्रेष्ठ	बाखा पालन
१४	बूढाथोकी बाखा तथा कृषि फर्म	६	कविता बूढाथोकी	बाखा पालन
१५	कालिञ्चोक चौरी पालन फर्म	१	फुर्वा शेर्पा	चौरी पालन
१६	जागृति भेडापालन फर्म	७	कान्छी बस्नेत	भेडा पालन
१७	फुलवारी बाखा पालन फर्म	६	सुन्दर बहादुर थापा	बाखा पालन
१८	बोसिम्पा पभरकुना बाखा फर्म	१	राजन थामी	बाखा पालन
१९	हिमाली बंगुर फर्म	९	हर्क ब. श्रेष्ठ	बंगुर पालन
२०	डाफन नेपाल प्रा.लि.	७	रेशमराज स्वराज रिमाल	बंगुर पालन

क्र.सं.	कृषि फर्मको नाम	फर्मको ठेगाना	सञ्चालक	किसिम
२१	धनजित कृषि फर्म प्रा.लि.	९	जित ब. खत्री	बाखा पालन
२२	च्छोरोल्पा पोल्ट्री प्रोडक्ट	६	भया शिवाकोटी	कुखुरापालन
२३	पपुलर पोल्ट्री फर्म	६	रामप्रसाद न्यौपाने	कुखुरा पालन
२४	एसएसएस पोल्ट्री फर्म	१	रामचन्द्र बूढाथोकी	कुखुरा पालन
२	चन्द्रावती कुरी चौरी पालन व्यवसाय	७	मिंमर शेर्पा	चौरी पालन
२६	चरिकोट पोल्ट्री फर्म	३	कृष्ण ब. धनुके	कुखुरा पालन
२७	लालीगुराँस चौरी पालन व्यवसाय	१	सर्की शेर्पा	चौरी पालन
२८	गणेश थुम्की चौरी पालन व्यवसाय	१	किछिरी शेर्पा	चौरी पालन
२९	बोइलर कुखुरा पालन	६	मानकुमारी खत्री	कुखुरा पालन
३०	शिवाकोटी पोल्ट्री फर्म	१	टिकाप्रसाद शिवाकोटी	कुखुरा पालन
३१	माहांकाल पशु विकास फर्म	५	केदार श्रेष्ठ	भैंसी पालन
३२	गणेश पशु तथा कुखुरा फर्म	५	इश्वर ब. थापा	बाखा पालन
३३	गौरीशंकर पोल्ट्री फर्म	५	कमला शिवाकोटी	कुखुरा पालन
३४	बाखा पालन फर्म	५	गणेश ब. कार्की	बाखा पालन
३५	रोचना बहु कृषि तथा अनुसन्धान प्रा.लि.	५	रामचन्द्र उप्रेती	बहुकृषि
३६	गोवर्धन बंगुर पालन व्यवसाय	५	मखमली रोक्का	बंगर पालन
३७	भीमेश्वर गाई फर्म	३	कमला केसी	गाइपालन
३८	फस्कु आधुनिक वंगुर फर्म	३	उर्मिला तामाङ लामा	वंगुर पालन
३९	उत्कृष्ट पोल्ट्री फर्म	८	सुवास बस्नेत	कुखुरा पालन
४०	सजन एण्ड सुजल पोल्ट्री फर्म	३	मिन ब. श्रेष्ठ	कुखुरा पालन
४१	एन के पोल्ट्री एण्ड फर्म	६	कालिका न्यौपाने	कुखुरा पालन
४२	समर्पण डेरी	८	धन ब. तामाङ	डेरी
४३	घिमिरे कृषि फर्म	६	तिर्थ घिमिरे	भैंसी तथा कुखुरा पालन
४४	अभयपुर कृषि फर्म	४	नारायण चौलागाईं	भैंसी पालन
४५	भैंसी पालन फर्म	४	मोहन चौलागाईं	भैंसी पालन

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दोलखा २०७५

५.१.५ कृषि बजार तथा हाट बजार

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठीत रूपमा आफ्नो उपजको आफैं बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार श्रृंखला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण प्रचलन विकास हुन थालेको छ । यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भई नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन् । कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरूले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्न परिस्थिति निर्माण गरेका छन् । नगरपालिकामा विभिन्न बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा दैनिक उपभोग्य अन्य वस्तुहरू) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ । नगरपालिकामा रहेका कृषि बजारहरूसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं ७५: बजारको नाम र प्रकृति (थोक, हाट, संकलन केन्द्र)

कृषि बजार			हाट बजार (कृषि बजारबाहेक)			
बजारको नाम	**ठेगाना**	**भौतिक संरचना**	**बजारको नाम**	**ठेगाना**	**बजार लाग्ने दिन**	**उपलब्ध वस्तुहरू**
कृषि वजार	३	टहरा, धारा, विद्युत, टेलिफोन, कम्प्युटर, इन्टरनेट	कृषि वजार	भीनपा–३	शनिवार	दैनिक उपभोग्य वस्तु तथा कृषिजन्य सामाग्री
कृषि बजार सङ्कलन केन्द्र	७	पक्की भबन र खानेपानी				

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दोलखा २०७५

५.१.६ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हे. जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यावसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ। यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो। तात्कालीन कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाइको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र मान्दछ। कृषि विकास मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचनाअनुसार ३ प्रदेशमा संभावित व्यावसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ। हिमाल, पहाड, तराई र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृतिअनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ। राष्ट्रिय स्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणाअनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ।

भीमेश्वर नगरपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको सङ्ख्या उच्च रहेको छ। कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस नगरपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले नगरपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदे, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन, अलैचीजस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त सम्भावना देखिन्छ। यस नगरपालिकामा रहेका पकेट क्षेत्रको विवरण निम्नअनुसार रहेको छ :

तालिका नं ७६: कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

क्र.सं.	व्यावसायिक पकेट क्षेत्र	बालीको नाम	पकेट क्षेत्र अन्तर्गतका वडाहरू
१	खाद्यान्न बिज वृद्धि	धान, गहुँ	भीमेश्वर न.पा.१, २, र ४
२	बीउ तथा खायन आलु उत्पादन	आलु	भीमेश्वर न.पा. ६, ७ ८, र ९
३	मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी उत्पादन	तरकारी	भीमेश्वर न.पा.३,४ ६, ७ ८, र ९
४	व्यबसायिक किवी खेती	किवी	भीमेश्वर न.पा. १,६, ७, ८ र ९
५	व्यबसायिक अलैंची खेती	अलैंची	भीमेश्वर न.पा. १,७,५८ र ९

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दोलखा २०७५

५.१.७ कृषि उत्पादनमा आवद्धघरपरिवारको विवरण

नगरपालिकाका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये ५,९१० अर्थात् ५७.६ प्रतिशत परिवारहरू कृषिमा आवद्ध रहेका छन् भने ४,३४३ अर्थात् ४२.४ प्रतिशत घरपरिवारहरू कृषिमा आवद्ध छैनन् । विशेषगरी वडा नं ९ ग्रामीण क्षेत्र रहेकोले कृषिमा आवद्ध परिवार सवैभन्दा वढी ८३ प्रतिशत रहेको छ । तथ्याङ्कले राष्ट्रियरूपमा अधिकांश जनसङ्ख्या कृषिमा संलग्न भएको देखाए पनि यस नगरपालिकामा कृषि पेशामा संलग्नको सङ्ख्या कम देखाउँछ । यद्यपि धेरै जनसङ्ख्या कृषिमा लाग्दा उत्पादन वृद्धि हुने सुनिश्चितता भने हुँदैन । कृषि प्रणालीमा रहेका समस्याहरू जस्तै निर्वाहमुखी खेती, मल विउ विजनको समस्या, प्रविधिको समस्या, तालिम, बजारीकरण भण्डारण तथा बजार मूल्यमा हुने अस्थिरता, कृषि बीमा, ऋण आदिमा भएका समस्याका कारण कृषिमा आकर्षणभन्दा विकर्षण बढी रहेकाले क्रमश : तथ्याङ्क घटेको छ। विगतमा भन्दा खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारको सङ्ख्या क्रमश कम हुँदै गएको देखिन्छ । यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरूसमेत वृद्धि हुनु हुन् । तसर्थ वैज्ञानिक कृषि गुरुयोजना निर्माण गरी कृषि उत्पादन दिगोरूपमा वृद्धि गर्न नगरपालिका अग्रसर हुनुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ७७: कृषि उत्पादनमा आवद्धघरपरिवारको विवरण

वडा नं.	कृषि उत्पादनमा आवद्ध रहेको		कृषि उत्पादनमा आवद्ध नरहेको		उल्लेख नभएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	१,०५५	८२.९	२१७	१७.१			**१,२७२**
२	६०५	५५.१	४९३	४४.९	१	०.१	**१,०९९**
३	२९७	२५.०	८९२	७५.०			**१,१८९**
४	४८४	७१.८	१९०	२८.२			**६७४**
५	९६४	६४.७	५२६	३५.३			**१,४९०**
६	२४६	१८.९	१,०५७	८१.१	१	०.१	**१,३०४**
७	६४९	६५.५	३४२	३४.५			**९९१**
८	५७३	५८.१	४१३	४१.९			**९८६**
९	१,०३७	८३.०	२१३	१७.०			**१,२५०**
जम्मा	**५,९१०**	**५७.६**	**४,३४३**	**४२.४**	**२**	**०.०**	**१०,२५५**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

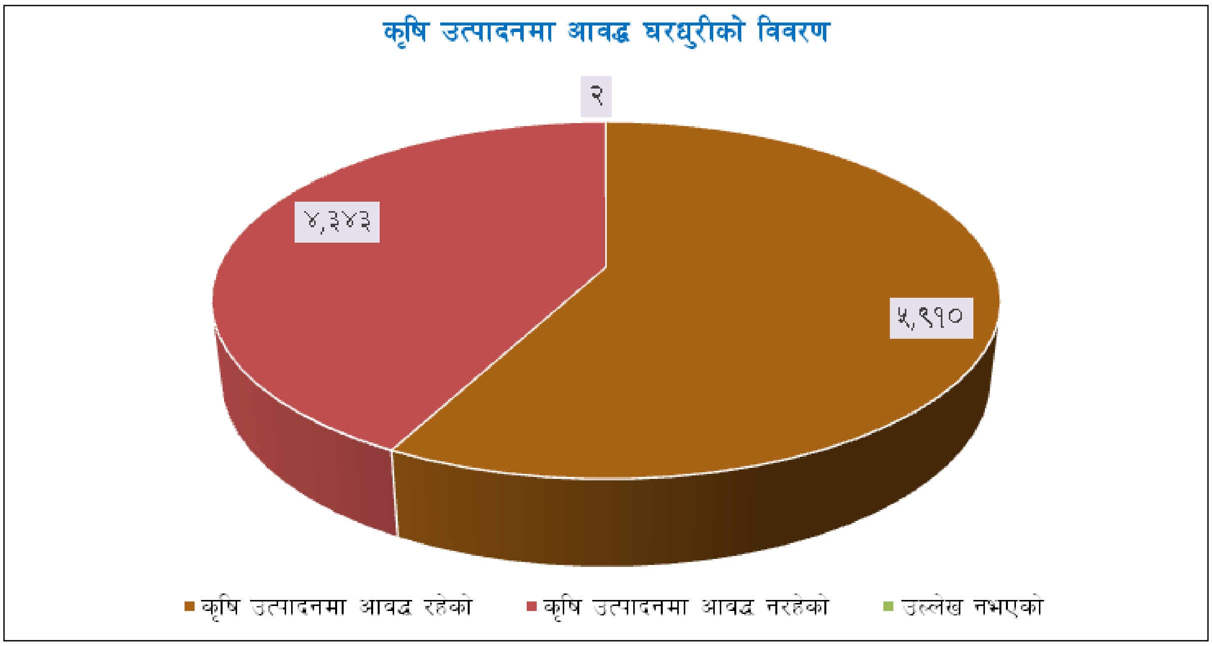

५.१.८ कृषिबाली उत्पादनको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ७८: कृषिबाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

विवरण १		वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९		
अन्नबाली	उत्पादन नगर्ने परिवार सङ्ख्या	४७	१४	१४	३	१०	३६	१३	४५	२४२	**४२४**	**७.१७**
	उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या	१,००८	५९१	२८३	४८१	९५४	२१०	६३६	५२८	७९५	**५,४८६**	**९२.८३**
	जम्मा परिवार सङ्ख्या	१,०५५	६०५	२९७	४८४	९६४	२४६	६४९	५७३	१,०३७	**५,९१०**	**१००.००**
दलहन बाली	उत्पादन नगर्ने परिवार सङ्ख्या	९५३	५२५	१९१	१६०	७२४	२३२	६०१	५१८	४९७	**४,४०१**	**७४.४७**
	उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या	१०२	८०	१०६	३२४	२४०	१४	४८	५५	५४०	**१,५०९**	**२५.५३**
	जम्मा परिवार सङ्ख्या	१,०५५	६०५	२९७	४८४	९६४	२४६	६४९	५७३	१,०३७	**५,९१०**	**१००.००**
तेलहन बाली	उत्पादन नगर्ने परिवार सङ्ख्या	१,०३२	५९८	२५५	४६७	९३७	२४०	६२२	५१४	१,०३५	**५,७००**	**९६.४५**
	उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या	२३	७	४२	१७	२७	६	२७	५९	२	**२१०**	**३.५५**
	जम्मा परिवार सङ्ख्या	१,०५५	६०५	२९७	४८४	९६४	२४६	६४९	५७३	१,०३७	**५,९१०**	**१००.००**
तरकारी बाली	उत्पादन नगर्ने परिवार सङ्ख्या	१७०	५०३	५३	१२०	२७२	३७	३७४	८६	९४	**१,७०९**	**२८.९२**
	उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या	८८५	१०२	२४४	३६४	६९२	२०९	२७५	४८७	९४३	**४,२०१**	**७१.०८**
	जम्मा परिवार सङ्ख्या	१,०५५	६०५	२९७	४८४	९६४	२४६	६४९	५७३	१,०३७	**५,९१०**	**१००.००**
मसला बाली	उत्पादन नगर्ने परिवार सङ्ख्या	३०५	४६१	१६३	१४१	२९९	१९३	५८१	३२७	३५७	**२,८२७**	**४७.८३**
	उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या	७५०	१४४	१३४	३४३	६६५	५३	६८	२४६	६८०	**३,०८३**	**५२.१७**
	जम्मा परिवार सङ्ख्या	१,०५५	६०५	२९७	४८४	९६४	२४६	६४९	५७३	१,०३७	**५,९१०**	**१००.००**
फलफुल बाली	उत्पादन नगर्ने परिवार सङ्ख्या	१,०२३	६००	२९५	४६५	८३७	२४३	६०२	५७१	१,०३३	**५,६६९**	**९५.९२**
	उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या	३२	५	२	१९	१२७	३	४७	२	४	**२४१**	**४.०८**
	जम्मा परिवार सङ्ख्या	१,०५५	६०५	२९७	४८४	९६४	२४६	६४९	५७३	१,०३७	**५,९१०**	**१००.००**
*अन्य	उत्पादन नगर्ने परिवार सङ्ख्या	१,०३७	५९४	२९६	४८३	९५८	२३३	६४८	५७०	१,०३५	**५,८५४**	**९९.०५**
	उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या	१८	११	१	१	६	१३	१	३	२	**५६**	**०.९५**
	जम्मा परिवार सङ्ख्या	१,०५५	६०५	२९७	४८४	९६४	२४६	६४९	५७३	१,०३७	**५,९१०**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित बालीबाहेक जडिबुटी, चिया, कफि, अम्लीसो, आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

यस नगरपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न ५,९१० परिवारहरूमध्ये५,४८६ अर्थात् ९२.८३ प्रतिशतले अन्न बाली, १५०९ अर्थात् २५.५३ प्रतिशतले दलहन बाली, २१० अर्थात् ३.५५ प्रतिशतले तेलहन बाली, ४,२०१ अर्थात् ७१.०८ प्रतिशतले तरकारी बाली, ३,०८३ अर्थात् ५२.१७ प्रतिशतले मसला बाली, २४१ अर्थात् ४.०८ प्रतिशतले फलफूल र ०.९५ प्रतिशतले अन्य बाली लगाउने गरेका छन् । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा परम्परागत रूपमा अन्न बाली भने झण्डै सबै परिवारहरूले लगाउने गरेको देखियो र दोस्रोमा तरकारी बाली लगाउने गरेको देखियो । यस नगरपालिकामा मसला तथा तरकारीजस्ता नगदेबालीको खेतीगर्ने घरपरिवारहरू भने बढी भएको देखिन्छ । समशीतोष्ण तथा उष्ण क्षेत्रमा खेतीगर्न सकिने फलफूलहरू जस्तै कटहर, सुन्तला, कागती, नासपाती, केरा आदिको व्यावसायिक खेतीको प्रवल सम्भावना भएको यस नगरपालिकामा न्यून सङ्ख्याका कृषकहरूले सीमित मात्रामा मात्र फलफूल खेतीगर्ने गरेको पाइयो । यसका लागि प्राविधिक ज्ञान दिलाउने तालिम, विउविजन, भण्डारण र बजारीकरणको प्रबन्ध मिलाउन सके व्यावसायिक फलफूल खेती र अन्य नगदे बालीको उत्पादन वृद्धि गर्न सकिन्छ ।

यस तथ्याङ्कले परम्परागत निर्वाहमूखी खेतीपातीमा ग्रामीण अर्थतन्त्र सीमित रहेको देखिन्छ । फलफूल, मसला र अन्य नगदेबालीको वैज्ञानिक र व्यावसायिक खेतीबाट उर्वर जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकेमात्र नगरपालिकाको अर्थतन्त्र सबल हुने देखिन्छ । यसका लागि नगरपालिकाले बृहत कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण गरी युवा कृषक तथा अन्य कृषकहरूलाई व्यावसायिक ढङ्गले अधिक फाइदा हुने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा तरकारी बालीमा आकर्षण गरी कृषि विमा, विउविजनमा सहुलियत,बजारीकरणको व्यवस्था, कोल्ड स्टोर, तालिम, कीटनाशक विषादी तथा मलखादको उपलब्धता जस्ता विषयहरूमा स्थानीय सरकारले ध्यान पुर्‍याउनु जरुरी छ । साथै आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवंम कृषि विपत व्यवस्थापन तथा सचेतनाजस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत कृषि क्षेत्रको पुनःउत्थान गर्नुपर्ने आवश्यक छ ।

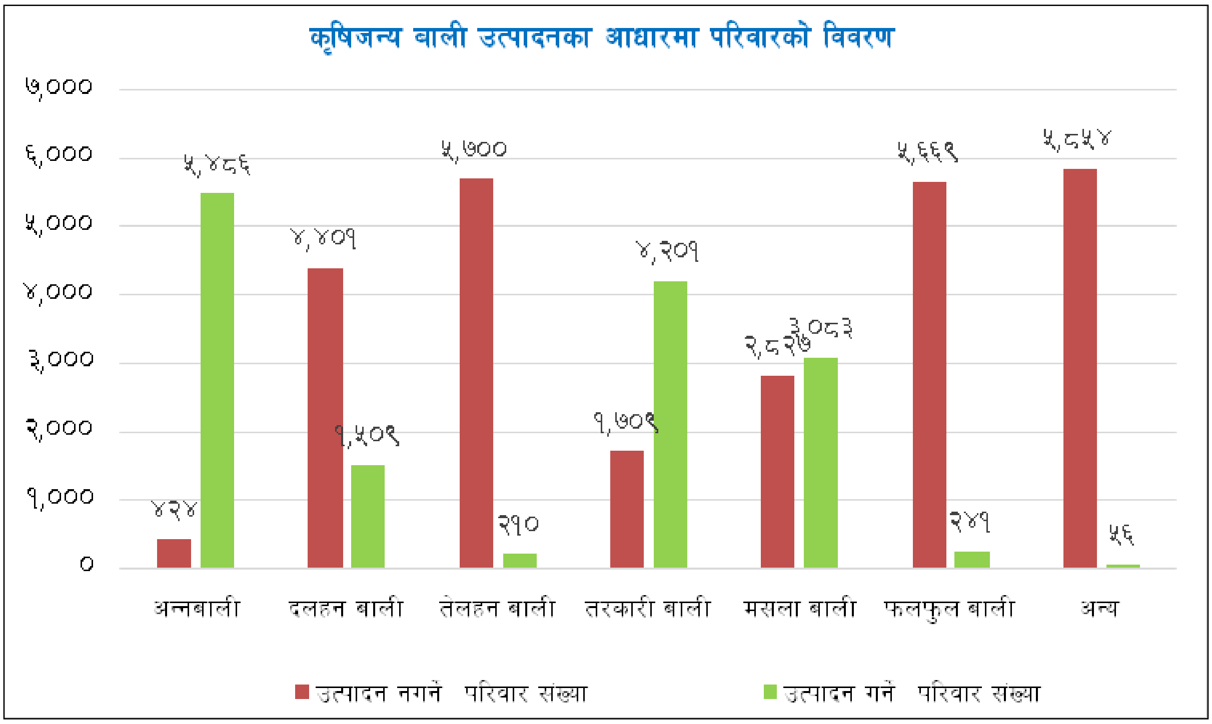

५.१.९ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न ५,९१० परिवारहरूमध्ये५,४८६ अर्थात् ९२.८३ प्रतिशतले अन्न बाली उत्पादन गर्ने गरेको र तीमध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको सङ्ख्या जम्मा १६९ परिवार अर्थात् ३.०८ प्रतिशत रहेको छ । यसको अर्थ ५,३१७अर्थात् ९६.९२ प्रतिशत घरपरिवार अन्न बालीको बिक्री गर्दैनन् । यसका कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेती, उद्यमशीलता र व्यावसायिक सोचको न्युनता साथसाथै सीमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो । नगरपालिकामा तरकारी बालीको खेतीगर्ने जम्मा ४,२०१ घरपरिवारहरूमध्ये मात्र १,४४६ अर्थात् ३४.४२ प्रतिशत परिवारहरूले तरकारी बाली बेच्ने गरेको पाइयो । २,७५५ अर्थात् ६५.५८ प्रतिशत परिवारले तरकारी बालीको बिक्री नगर्नुको कारण सीमित परिमाणको उत्पादन भई घरायसी प्रयोजनका लागि मात्र प्रयोग हुनु हो । त्यसैगरी उत्पादन गर्नेहरूमध्येबाट दलहन बालीको बिक्री गर्ने परिवार ३.७१ प्रतिशत, तेलहन बालीको बिक्री गर्ने ३.३३ प्रतिशत, मसला बालीको बिक्री गर्ने ४.९० प्रतिशत रहेका छन् धेरै प्रतिशतले बिक्री नगर्नु र ठूलो सङ्ख्यामा रहेका किसानहरूले मसलाबालीको खेती नगर्नुको कारण, प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । २१.५८ प्रतिशतले फलफुल बालीको बिक्री गर्ने गरेको देखिन्छ जुन यस नगरपालिकाको राम्रो पक्ष रहेको छ । नगरपालिकाले व्यावसायिक कृषि प्रवर्द्धनमा विशेष ध्यान दिई निर्यात वृद्धि गर्नेतर्फ योजना केन्द्रित गर्नुपर्ने देखिन्छ । विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ७९: कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

विवरण		वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
१		१	२	३	४	५	६	७	८	९		
अन्न बाली	बिक्री नगरेका	९९४	५६९	२६६	४३५	९४३	१९४	६१८	५१८	७८०	**५,३१७**	**९६.९२**
	बिक्री गरेका	१४	२२	१७	४६	११	१६	१८	१०	१५	**१६९**	**३.०८**
	जम्मा	१,००८	५९१	२८३	४८१	९५४	२१०	६३६	५२८	७९५	**५,४८६**	**१००.००**
दलहन बाली	बिक्री नगरेका	१००	७६	९८	२९४	२३७	११	४८	५५	५३४	**१,४५३**	**९६.२९**
	बिक्री गरेका	२	४	८	३०	३	३			६	**५६**	**३.७१**
	जम्मा	१०२	८०	१०६	३२४	२४०	१४	४८	५५	५४०	**१,५०९**	**१००.००**
तेलहन बाली	बिक्री नगरेका	२३	७	३७	१७	२६	५	२७	५९	२	**२०३**	**९६.६७**
	बिक्री गरेका			५		१	१				**७**	**३.३३**
	जम्मा	२३	७	४२	१७	२७	६	२७	५९	२	**२१०**	**१००.००**
तरकारी बाली	बिक्री नगरेका	७८४	९१	१२१	२०४	६४७	११०	९२	३७१	३३५	**२,७५५**	**६५.५८**
	बिक्री गरेका	१०१	११	१२३	१६०	४५	९९	१८३	११६	६०८	**१,४४६**	**३४.४२**
	जम्मा	८८५	१०२	२४४	३६४	६९२	२०९	२७५	४८७	९४३	**४,२०१**	**१००.००**
मसला बाली	बिक्री नगरेका	७२४	१३१	११८	३१६	६३५	४३	५९	२४२	६६४	**२,९३२**	**९५.१०**
	बिक्री गरेका	२६	१३	१६	२७	३०	१०	९	४	१६	**१५१**	**४.९०**
	जम्मा	७५०	१४४	१३४	३४३	६६५	५३	६८	२४६	६८०	**३,०८३**	**१००.००**
फलफुल बाली	बिक्री नगरेका	२७	५	२	८	१०७	१	३५	२	२	**१८९**	**७८.४२**
	बिक्री गरेका	५			११	२०	२	१२		२	**५२**	**२१.५८**
	जम्मा	३२	५	२	१९	१२७	३	४७	२	४	**२४१**	**१००.००**
*अन्य	बिक्री नगरेका	१४	१०	१	१	४	११	१	३	१	**४६**	**८२.१४**
	बिक्री गरेका	४	१			२	२			१	**१०**	**१७.८६**
	जम्मा	**१८**	**११**	**१**	**१**	**६**	**१३**	**१**	**३**	**२**	**५६**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित बालीबाहेक जडिबुटी, चिया, कफि, अम्लीसो, आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

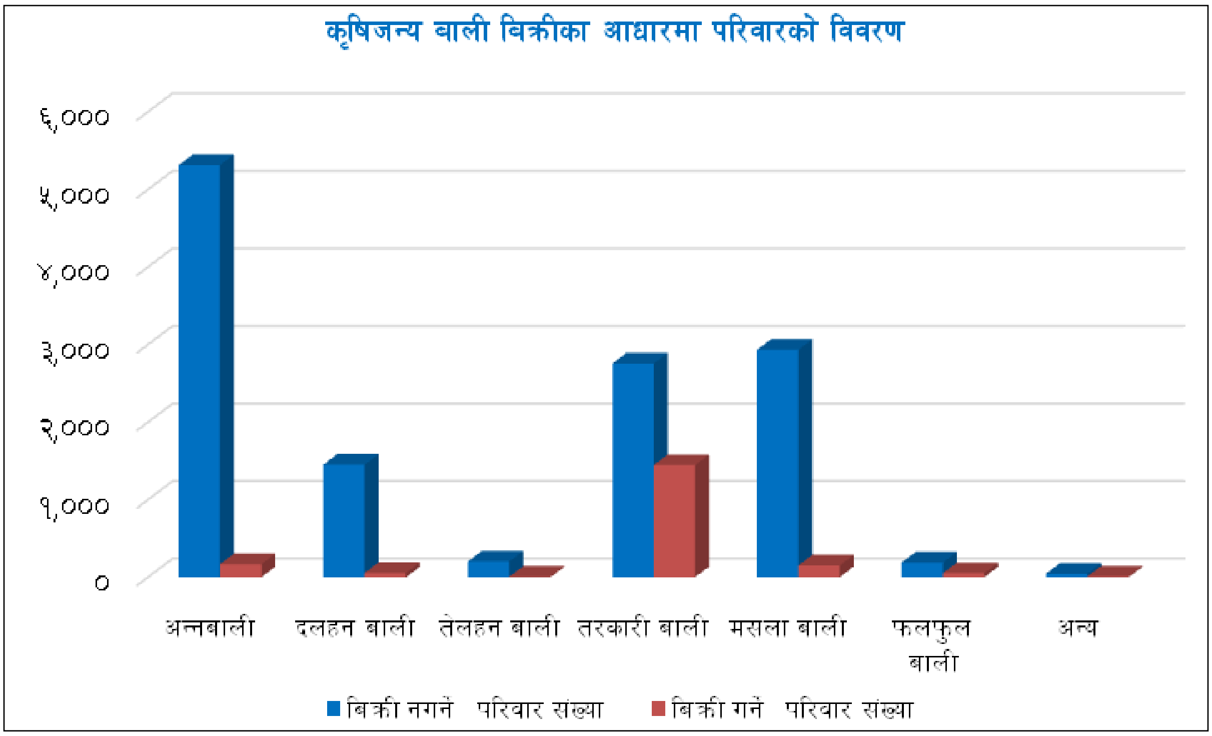

५.२ पशुपालन

नगरपालिकामा विशेषगरी गाई, भैँसी, बाखा, बुँगुर नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन । यसबाट नगरपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा उल्लेख्य सुधार भैरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दूध, दही, घ्यू, अण्डा तथामासुका लागि कुखुरा, बंगुर, खसीबोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ। यहाँ डेरी उद्योग, गाई, भैसी, कुखुरा फर्महरू लगायतका कृषिजन्य उद्योग तथा फर्महरु रहेका छन । त्यस्तै गरी भेटेरीनरी सेवा पनि नगरपालिकामा उपलब्ध रहेको छ। नगरपालिकामा पशुपालनको सम्भावना राम्रो रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं ८०: पशुजन्य उत्पादनसम्बन्धी विवरण

क.स	किसिम	सङ्ख्या			उत्पादन वार्षिक		
१	पशु	स्थानीय	उन्नत	जम्मा	दूध लि.	मासु केजी	उन केजी
क.	गाई / गोरु	८१०६	२५००	१०६०६			
ख.	भैसी /राँगा	६३४७	९२५	७२८५			
ग.	बोका/ बाखा	१०११०	५०००	१५११०			
घ.	भेंडा /च्याग्रा	७२०		७२०			
ङ.	सुगुर /वगुर	१२५०	२५८१	३८३१			
२.	पक्षी	स्थानीय	उन्नत	जम्मा	अण्डा सङ्ख्या		मासु के.जी
क.	कुखुरा	२११०	५१०००	७२११०	२५५५००० गोटा		१४६०००००
ख.	हाँस	२५०		२५०	१५००		२००
ग.	अन्य						

स्रोत : जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, दोलखा

५.२.१ पशुपालन समूह

तालिका नं ८१: पशुपालन समूह को विवरण

क्र.स.	समूह को नाम	ठेगाना	पशु पालन समूह		
			समूह सङ्ख्या	महिला	पुरुष
१	जुनतारा प्रगतिशील बाखा समूह	भि.न.पा. ५	१	१५	
२	जुनतारा प्रगतिशील कुखुरा पालन समूह	भि.न.पा. ५	१	१५	
३	कुखुरा पालन फर्म समूह	भि.न.पा. ३	१	६	७
४	श्री कालिन्चोक पशु पालन तथा दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	भि.न.पा. ८	१		२०
५	छिना देवी पशु विकास कृषि सहकारी संस्था	भि.न.पा. ८	१	१५	१२
६	चोथाङ्ग पशु पालन सहकारी संस्था	भि.न.पा. ६	१	१०	५
७	श्री शेर्पा बहु उद्देश्य कृषि फर्म	भि.न.पा. ६	१	१०	७
८	सोक्ला चक्पा सामुदायिक बाख्रा पालन समूह	भि.न.पा. २	१	२४	५९
९	गैरा स्वारा कृषक उद्यमी	भि.न.पा. ६	१	४	७
१०	श्री श्रृजनशिल पशु पालन कृषक समूह	भि.न.पा. ७	१	१०	९
११	मोक्तान पशु पालन कृषक समूह	भि.न.पा. ७	१	२	५
१२	श्री प्रसिद्ध दूध उत्पादक कृषक समूह	भि.न.पा. ८	१	१७	१५
१३	खैदेल पशु पालन कृषक समूह	भि.न.पा. ३	१	४	१६
१४	विरुवा पशु पालन समूह	भि.न.पा. ५	१	३	४
१५	श्री तामाकोशी बाखा पालन तथा घाँस उत्पादन कृषक समूह	भि.न.पा. ५	१	११	९
१६	किसान उत्थान व्यवसाय कुखुरा पालन कृषक समूह	भि.न.पा. ६	१	५	२१
१७	व्यावसायिक नर्सरी तथा पशु पालन र कुखुरा फर्म एण्ड कोल्ड स्टोर	भि.न.पा. १	१	८	२०
१८	आहाले डाँडा स्वावलम्वी महिला समूह	भि.न.पा. ९	१	१०	१०
१९	श्री कन्चन उन्नत घाँस विकास समिति	भि.न.पा. २	१		
२०	श्री जिल्ला वगुंर व्यावसायिक सघं दोलखा	भि.न.पा. ५	१	२	९

स्रोत : जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, दोलखा

५.२.२ पशु नश्ल

नगरपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपक्षीहरूमा गाई, भैंसी, बाख्रा, भेंडा आदि रहेका छन् । सामान्यतया व्यावसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरूपाल्ने गरेको पाइन्छ । गाई भैंसीमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा उपलब्ध हुनु तथा बाखा र बंगुरतर्फ उन्नत जातका भालेहरूसँग प्रजनन् गराउने परिपाटी बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरूमा वर्णशंकरको सङ्ख्या बढ्दो छ । तथापि बँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालनसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । त्यसैगरी ठूलो सङ्ख्यामा रहेका कम उत्पादक जनावरहरूले अपेक्षाकृत बढी उत्पादक जनावरहरूको आहारा खाई दिने

हुँदा सबै न्यून उत्पादक जनावरहरूलाई हटाएर उन्नत जातको जनावर किनेर पाल्दा उचित हुन्छ । तसर्थ नश्ल सुधारमार्फत् नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरू भविष्यको राम्रो माउमा विकसित गर्ने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु आवश्यक छ ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरूमा नगरपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले राम्रो फड्को मारेको छ जसले गर्दा पशुपक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणात्मक विकास सम्भव भएको छ। तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ। पशुपालन क्षेत्रमा क्रमिक रूपमा व्यवसायिकता थपिएको छ तर पशुपक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि उद्योग स्थापना खासै हुन सकेको पाइँदैन । त्यसैगरी पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ । पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरूको उत्पादकत्व अति न्यून हुनु, युवा वर्गहरू विदेश पलायन हुनु र सो अनुरूप पशुपालनमा यान्त्रिकिकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पूँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा जनमानसमा पशुपालनको कृषि अर्थतन्त्रमा योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

५.२.३ पशुपक्षीमा लाग्ने रोगहरू

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपक्षीहरूको पालन यस नगरपालिकामा निकै बढी मात्रामा रहेको देखिन्छ । पशुमा लाग्ने रोगहरू पशुपालन व्यवसायको समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ । पशुपालनको विशेष शिक्षाको कमीले यो व्यवसायलाई पछाडि पारिरहेको छ तर परम्परागत पशुपालनभन्दा केही सुधार भएको छ । नगरपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन्सम्बन्धी र जुका पर्दछन् । नगरपालिकाको वन जङ्गलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत पिपिआर स्वाइन फिवरजस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस नगरपालिकामा त्यत्तिकै रहेको पाइन्छ । यसका कारणहरूलाई हेर्दा, पशुको अवाञ्छित आवत जावत तथा आयात, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी, आदि मान्न सकिन्छ । यी रोगको नियन्त्रणका लागि विगतमा जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भएको देखिन्छ ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस नगरपालिकाको किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ । तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन् । नगरपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोप लगाउन कार्यनगरपालिकाको विभिन्न वडाहरूमा संचालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ । सामान्यतया पशुपक्षीमा ठूलो महामारी फैलिएको पाइँदैन । तथापि यहाँका पशुपक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीजजस्ता रोगहरूको प्रकोप रहेको छ भने पक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा र सिआरडी मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको छ ।

तालिका नं ८२: पशुमा देखिएको रोगहरूको विवरण

S.N	Disease	Animals				Other
1	*Liver Fluke*	Cattle	Buffalo	Goats		
2	*HSABQ*	Cattle	Buffalo	Goats		
3	*Pramphistomom*	Cattle	Buffalo	Goats		
4	*Nerves Sign*	Cattle	Buffalo	Goats		
5	*Respiratory Sign*	Cattle	Buffalo	Goats		
6	*Cocciodiosis*				Fowl	
7	*Skin Lesions*				Fowl	

8	Wound/Abscess	Cattle	Buffalo	Goats		
9	Red Urine	Cattle	Buffalo	Goats		
10	Abortion	Cattle	Buffalo	Goats		
11	Warble Infestation	Cattle	Buffalo	Goats		
12	Diarrhoea	Cattle	Buffalo	Goats		
13	Infertility	Cattle	Buffalo	Goats		
14	Mastitis	Cattle	Buffalo	Goats		
15	Distocia	Cattle	Buffalo	Goats		
16	Prolapse	Cattle	Buffalo	Goats		
17	Retained Placenta	Cattle	Buffalo	Goats		
18	Mange	Cattle	Buffalo	Goats		
19	Rabis	Cattle	Buffalo	Goats		Dog
20	Tick/Lice(External Parasite)	Cattle	Buffalo	Goats	Fowl	
21	Intestinal Helmenthis				Fowl	
22	Orf			Goats		
23	Parasitic Gastroenteritis	Cattle	Buffalo	Goats		Pig
24	Anoestrous	Cattle	Buffalo	Goats		
25	Indigestion/Anorexia	Cattle	Buffalo	Goats		
26	Tympany/Bloats	Cattle	Buffalo	Goats		
27	Magout wound	Cattle	Buffalo	Goats		
28	Cough	Cattle	Buffalo	Goats		
29	Pnoumonia	Cattle	Buffalo	Goats		
30	Gumbarrow				Fowl	
31	Cyst	Cattle	Buffalo	Goats		
32	FMD			Goats		
33	PPR			Goats		
34	Ranikhet				Fowl	
35	CRD				Fowl	

स्रोत : जिल्ला पशुसेवा कार्यालय, २०७५

५.२.४ पशुपक्षी फर्महरूको विवरण

यस नगरपालिकामा व्यावसायिक रूपमा पशुपालन कार्यको शुरुवात भएको छ । केही स्थानमा यस्ता व्यावसायिक फर्महरूको स्थापना भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा भने आफ्नो प्रयोजनको लागि आफै उत्पादन गर्ने गरेको पाइन्छ । पशुपालन व्यवसायबाट नगरपालिकामा प्रशस्त मुनाफा कमाउन सकिने सम्भावना यस नगरपालिकामा रहेको छ ।

५.२.५ पशुबधशालाको विवरण

तालिका नं ८३: पशु वधशालाको विवरण

क्र.सं	विवरण	स्थान	अवस्था	कैफियत
२	पशु वधशाला	भि.नपा ३, कृषि वजारको पछाडिको भाग	चालु	

स्रोत : जिल्ला पशुसेवा कार्यालय, २०७५

५.२.६ कृषि तथा पशुपालन समूह

नेपालमा कृषि र पशुपालनमा व्यवसायिकता थपिँदै गएको छ। दैनिक जीवन निर्वाहमा आधारित परम्परगत कृषि तथा पशुपालन हाल आएर व्यावसायिक बन्दै गएको छ। व्यावसायिक फर्ममा सञ्चालन गरी कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि हुँदै जाने क्रममा परम्परागत कृषिको व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि तथा पशुपालन समूहहरू सञ्चालन भईरहेका छन्। यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै व्यवसायमा सेवा सुविधाहरू दिँदै यसका समस्या तथा आवश्यकतालाई पहिचान गरी समाधानको पहल गर्नसमेत मद्दत पुऱ्याएको देखिन्छ। यस्ता समूह हरूले व्यवसायीहरूलाई सहुलियतमा कर्जा तथा विभिन्न कार्यक्रमहरू प्रदान गर्दै आएका छन् जसले व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ।

कृषि तथा पशुपालन समूहको विवरणले यस भीमेश्वर नगरपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरा अवगत गराउँछ। नगरमा सञ्चालित कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह को विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं ८४: कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह हरूको विवरण

वडा नं.	कृषक समूह			पशुपालन समूह			एग्रोभेट/बिउविजन केन्द्र/घाँस उत्पादन केन्द्र/दाना उत्पादन केन्द्र	काल्डस्टोर/ रस्टीक स्टोर केन्द्र	कम्पोष्ट तथा जैविक मल उत्पादन केन्द्र
	समूह सङ्ख्या	सदस्य सङ्ख्या		समूह सङ्ख्या	सदस्य सङ्ख्या				
		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष			
१	३८	४६६	१८६						
२	१९	२१८	२१७						
३	२२	१९७	२६७						
४	१८	२३०	१०६						
५	२८	२७२	४३९						
६	२४	२८७	२७८						
७	२०	३९४	६९						
८	१८	३३५	११९						
९	८	१३१	८३						
जम्मा	१९५	२५३०	१७६४						

स्रोत : जिल्ला पशुसेवा कार्यालय, २०७५

५.२.७ कृषि प्रयोजनका लागि घरपालुवा पशुपक्षी पालनका आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ८५: कृषि प्रयोजनका लागि घरपालुवा पशुपक्षी पालनका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	घरपालुवा पशुपक्षी पालन भएको		घरपालुवा पशुपक्षी पालन नभएको		उल्लेख नभएको		जम्मा परिवार
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या
१	७३७	५७.९	५३५	४२.१			**१,२७२**
२	५०८	४६.२	५९०	५३.७	१	०.१	**१,०९९**
३	३३३	२८.०	८५६	७२.०			**१,१८९**
४	४१२	६१.१	२६२	३८.९			**६७४**
५	८८८	५९.६	६०२	४०.४			**१,४९०**
६	२१६	१६.६	१,०८६	८३.३	२	०.२	**१,३०४**
७	५३२	५३.७	४५९	४६.३			**९९१**
८	५०४	५१.१	४८२	४८.९			**९८६**
९	८६४	६९.१	३८६	३०.९			**१,२५०**
जम्मा	**४,९९४**	**४८.७**	**५,२५८**	**५१.३**	**३**	**०.०**	**१०,२५५**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

पशुपक्षी पालन क्षेत्रले देशको कुलगार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ११% र कुल कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा २६.८% योगदान गर्दै आएको सन्दर्भमा यस क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व रहेको छ । नगरपालिकाको कुल १०,२५५ परिवारहरूमध्ये पशुपक्षी पाल्ने घरपरिवार सङ्ख्या ४,९९४ अर्थात् ४८.७ प्रतिशत र नपाल्ने परिवारको सङ्ख्या ५,२५८ अर्थात् ५१.३ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट आधाभन्दा बढी घरपरिवारले पशुपक्षी पाल्ने नगरेको तथ्य तथ्याङ्कबाट स्पष्ट हुन्छ । नगरपालिकामा तुलनात्मक अध्ययन गर्दा वडा नं. ९ मा धेरै परिवार हरूले पशुपक्षी पालन गरेका छन् भने वडा नं. ६ मा थोरै परिवारहरूले पशुपक्षी पालन गरेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

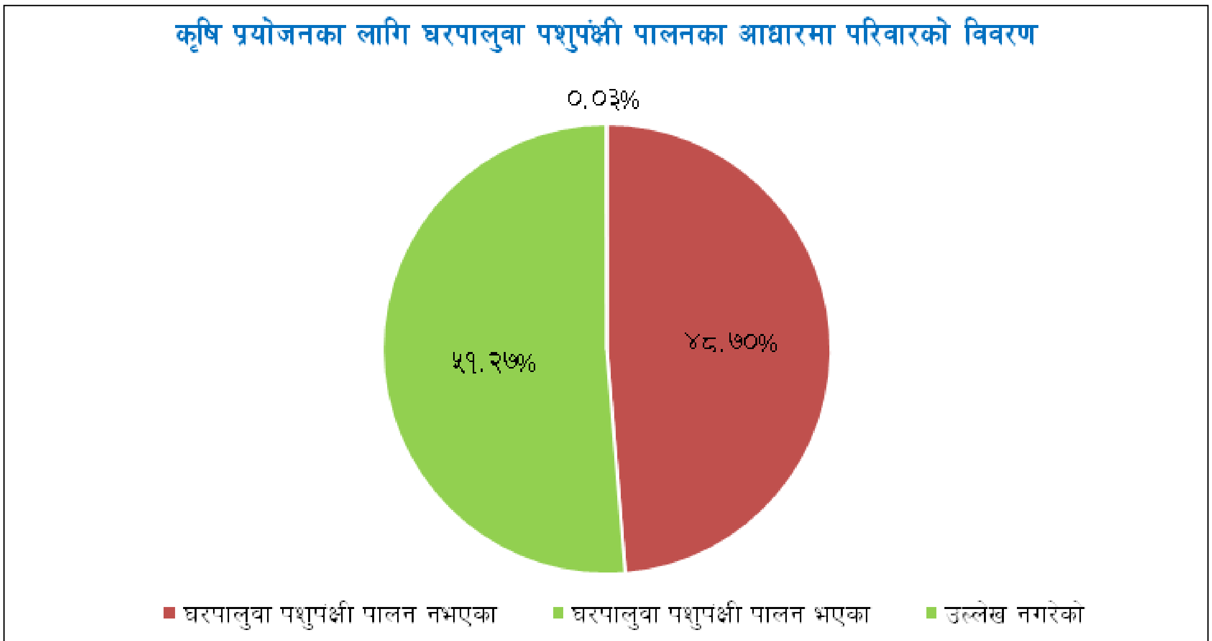

५.२.८ पशुपक्षीहरूको उत्पादन आधारमा परिवारकोविवरण

तालिका नं ८६: पशुपक्षीहरूको उत्पादन घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	दूध			दुग्धजन्य वस्तु			अण्डा			*पशुपक्षी जन्य अन्य उत्पादन		
	उत्पादन हुने परिवार सङ्ख्या	उत्पादन नहुने परिवार सङ्ख्या	जम्मा सङ्ख्या	उत्पादन हुने परिवार सङ्ख्या	उत्पादन नहुने परिवार सङ्ख्या	जम्मा सङ्ख्या	उत्पादन हुने परिवार सङ्ख्या	उत्पादन नहुने परिवार सङ्ख्या	जम्मा सङ्ख्या	उत्पादन हुने परिवार सङ्ख्या	उत्पादन नहुने परिवार सङ्ख्या	जम्मा सङ्ख्या
१	५०	६८७	७३७	२	७३५	७३७	२८	७०९	७३७		७३७	**७३७**
२	१९	४८९	५०८	३	५०५	५०८	३	५०५	५०८		५०८	**५०८**
३	९०	२४३	३३३	५	३२८	३३३	१२	३२१	३३३		३३३	**३३३**
४	११६	२९६	४१२	८२	३३०	४१२	९	४०३	४१२	१	४११	**४१२**
५	८९	७९८	८८७	२	८८५	८८७	१६	८७१	८८७		८८७	**८८७**
६	४७	१६९	२१६	१२	२०४	२१६	६	२१०	२१६		२१६	**२१६**
७	९७	४३५	५३२	८	५२४	५३२	१४	५१८	५३२		५३२	**५३२**
८	४३	४६१	५०४	५	४९८	५०३		५०३	५०३		५०३	**५०३**
९	५८	८०६	८६४	२	८६२	८६४	३	८६१	८६४	१	८६३	**८६४**
जम्मा	**६०९**	**४,३८४**	**४,९९३**	**१२१**	**४,८७१**	**४,९९२**	**९१**	**४,९०१**	**४,९९२**	**२**	**४,९९०**	**४,९९२**
प्रतिशत	**१२.२०**	**८७.८०**	**१००.००**	**२.४२**	**९७.५८**	**१००.००**	**१.८२**	**९८.१८**	**१००.००**	**०.०४**	**९९.९६**	**१००.००**

***छाला, भुवा, प्वाँख, हाड आदि पशुजन्य उत्पादनहरू**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा पशुपन्छीजन्य उत्पादन गर्ने कुल ४,९९२ परिवारहरूमध्ये गाइभैंसी पालेर दूध उत्पादन गर्ने कुल ६०९ घरपरिवारहरू रहेका छन् । त्यसैगरी दुग्धजन्य पदार्थ उत्पादन गर्ने परिवार सङ्ख्या १२१र अण्डा उत्पादन गर्ने घरपरिवारहरूको सङ्ख्या जम्मा ९१ मात्र देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्य र नेपालको संविधानमा उल्लेख भए जस्तै भोकमरीको अन्त्य, खाद्य र पोषण सुरक्षाजस्ता लक्ष्य प्राप्त गर्न पशुपक्षी अनुसन्धान केन्द्रित कार्यक्रमको अत्यन्त महत्वपूर्ण स्थान रहन्छ । यद्यपि तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगण्य सङ्ख्यामा बाहेक सबै प्रकारका पशुपक्षीहरूको ठूलो परिमाणमा व्यावसायिक उत्पादन भएको देखिँदैन । यसले निर्वाहमूखी पशुपक्षीपालनको नै निरन्तरता देखाउँछ । पशुपक्षी पालनलाई उत्पादनमूखी र व्यावसायिक बनाउन नसक्दा आम्दानी सीमित तथा श्रम र समयको खेर हुन जान्छ । धेरै सङ्ख्यामा कृषिमा संलग्न मानिसहरू हुनुले मात्र ठूलो परिमाणको व्यावसायिक उत्पादन सुनिश्चित हुदैन । वैज्ञानिक र व्यावसायिक उत्पादन बढाउन सके कम सङ्ख्यामा संलग्न मानव स्रोतबाट ठूलो जनसङ्ख्यालाई पुग्ने उत्पादन गर्न सकिन्छ । यसको लागि कृषिको यान्त्रिकीकरण गर्न जरुरी छ । यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु जरुरी छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

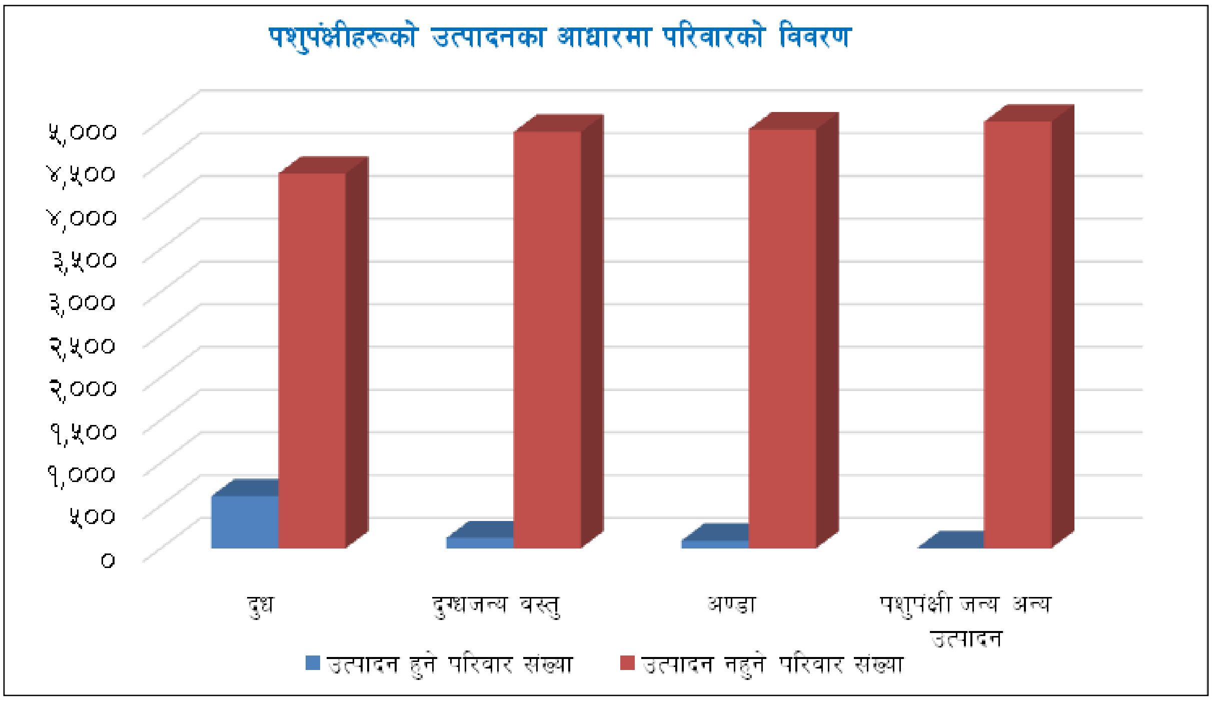

५.२.९ पशुपक्षी बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं ८७: पशुपक्षी बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	दूध उत्पादन			दुग्धजन्य वस्तु (घ्यू, चिज, मखन आदि)			अण्डा उत्पादन			*पशुपक्षी जन्य अन्य उत्पादन		
	बिक्री गर्ने परिवार सङ्ख्या	बिक्री नगर्ने परिवार सङ्ख्या	जम्मा परिवार सङ्ख्या	बिक्री गर्ने परिवार सङ्ख्या	बिक्री नगर्ने परिवार सङ्ख्या	जम्मा परिवार सङ्ख्या	बिक्री गर्ने परिवार सङ्ख्या	बिक्री नगर्ने परिवार सङ्ख्या	जम्मा परिवार सङ्ख्या	बिक्री गर्ने परिवार सङ्ख्या	बिक्री नगर्ने परिवार सङ्ख्या	जम्मा परिवार सङ्ख्या
१	२३	२७	५०	२		२	१	२७	२८			
२	१३	६	१९	१	२	३	२	१	३			
३	८५	५	९०		५	५	२	१०	१२			
४	९७	१९	११६	४७	३५	८२	२	७	९	१		१
५	४०	४९	८९	१	१	२	२	१४	१६			
६	२७	२०	४७	११	१	१२	३	३	६			
७	३४	६३	९७	६	२	८	२	१२	१४			
८	२५	१८	४३	३	२	५						
९	५	५३	५८	१	१	२		३	३		१	१
जम्मा	**३४९**	**२६०**	**६०९**	**७२**	**४९**	**१२१**	**१४**	**७७**	**९१**	**१**	**१**	**२**
प्रतिशत	**५७.३१**	**४२.६९**	**१००.००**	**५९.५०**	**४०.५०**	**१००.००**	**१५.३८**	**८४.६२**	**१००.००**	**५०.००**	**५०.००**	**१००.००**

***छाला, भुवा, प्वाँख, हाड आदि पशुजन्य उत्पादनहरू**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

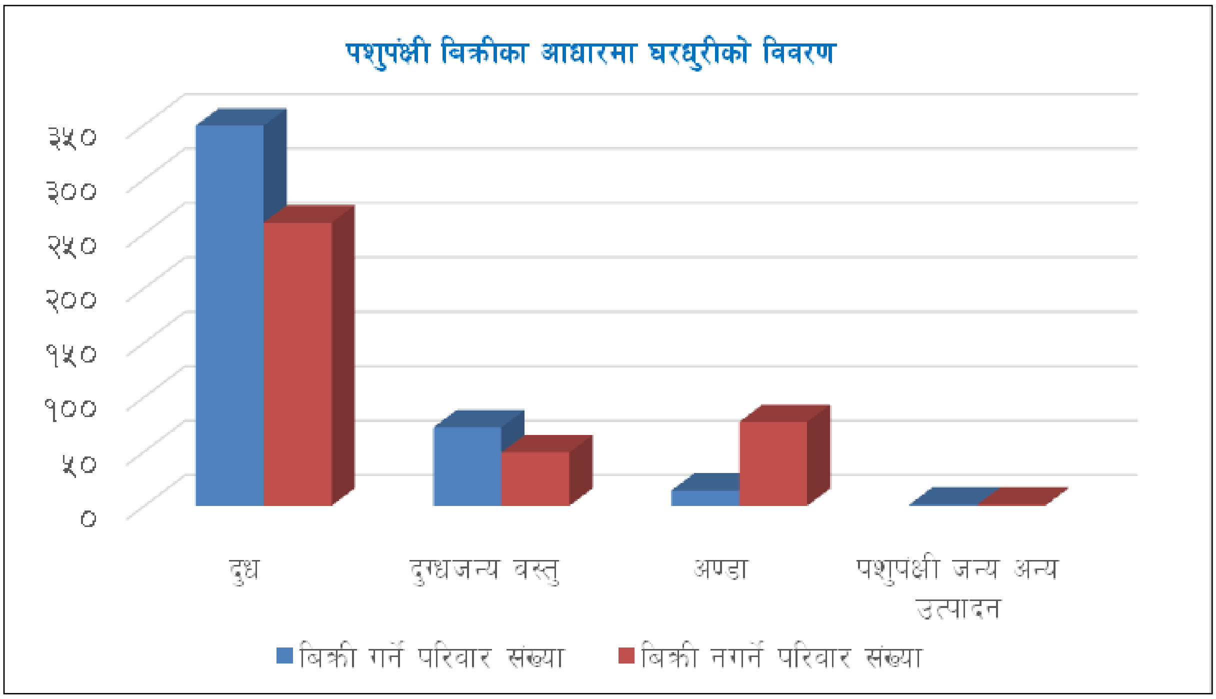

नगरपालिकामा गाई/भैंसी पालेर दुग्ध उत्पादन गर्ने कुल ६०९घरपरिवारहरूमध्ये ३४९ अर्थात् ५७.३१ प्रतिशतले दूध बेच्ने गरेको पाइयो। त्यसै गरी दुग्धजन्य पदार्थ उत्पादन गर्ने परिवारहरूमध्ये७२ अर्थात् ५९.५० प्रतिशतले दुग्धजन्य पदार्थ बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । त्यसैगरी अण्डा उत्पादन गर्ने कुल ९१ घरपरिवार हरूमध्ये जम्मा १४ घरपरिवार अर्थात् १५.३८ प्रतिशतले अण्डा बिक्री गर्ने गरेको पाइयो। पशुजन्य पदार्थको उपलब्धतामा आत्मनिर्भर बन्न पशुपालन क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी उल्लेखनीय प्रगति हासिल गर्नका लागि उन्नत नस्ल, पशु आहार, पशु स्वास्थ्य र व्यसायीकरणका क्षेत्रमा थप अनुसन्धान र क्षेत्रगत विकास गर्न आवश्यक छ। दिगो विकास लक्ष्य र नेपालको संविधानमा उल्लेख भए जस्तै भोकमरीको अन्त्य, खाद्य र पोषण सुरक्षाजस्ता लक्ष्य प्राप्त गर्न पशुपक्षी अनुसन्धान केन्द्रित कार्यक्रमको अत्यन्त महत्वपूर्ण स्थान रहन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

खण्ड ६ : भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार

६.१ सडक, सवारी तथा यातायात

सडक सञ्जाल तथा यातायात आर्थिक विकास, सार्वजनिक सेवा प्रवाह र सामाजिक एकीकरणको माध्यम हो । विकासको आधारभूत पूर्वाधारको रूपमा रहेका यातायातका साधनहरूको माध्यमबाट क्षेत्रीय असमानता कम गर्न, आर्थिक क्रियाकलापलाई गतिशीतला प्रदान गर्न र अन्य क्षेत्रको विकास तथा सेवा प्रवाहलाई सहज बनाउन सकिन्छ । हालसम्म नेपालमा सडकलाई यातायातको मुख्य माध्यमको रूपमा लिइदै आएको भए तापनि, हवाईमार्ग, रेलमार्ग, जलमार्ग, रज्जुमार्गजस्ता अन्य माध्यमहरूको विकासबाट पनि पर्याप्त फाइदा लिन सकिने सम्भावना रहेको छ । कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासकालाई गतिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न सडक तथा यातायात सेवा एउटा महत्वपूर्ण पूर्वाधारको रूपमा रहेको हुन्छ ।

६.१.१ विद्यमान सडक सञ्जाल

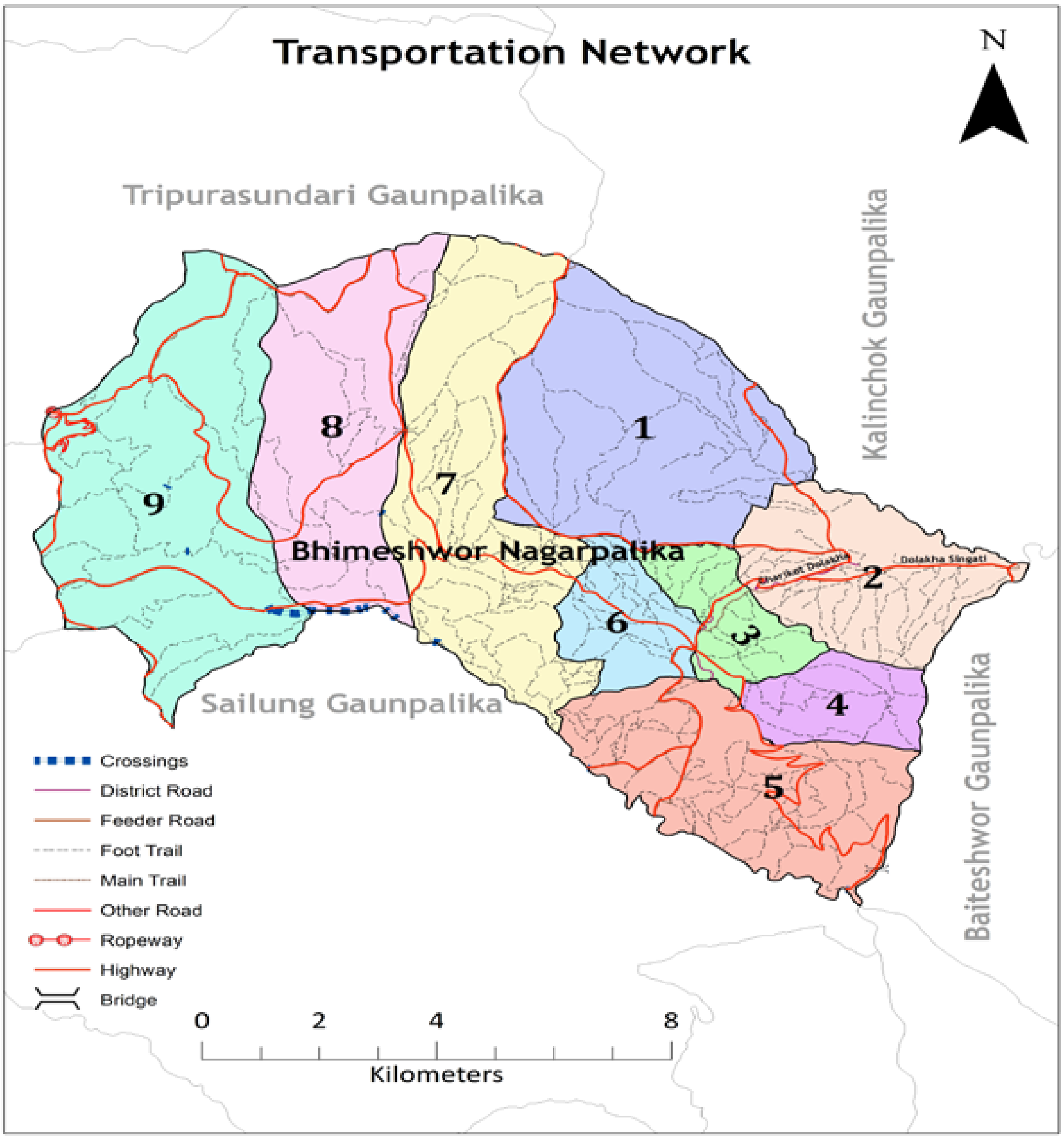

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग

नगरपालिकाको सबै वडाहरूमा पक्की सडकको विस्तार नभए पनि कच्ची सडकको विस्तार भईरहेको छ। नगरपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ। नगरपालिकामा टेक्टर,साइकल, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। नगरपालिकाको सडकमार्ग राम्रो भएका रुटहरूमा बस सेवा चालु रहेको छ। यो नगरपालिका नेपालको एक पूरानो नगरपालिका भएकोले गर्दा अन्य नगरपालिका तथा गाउँपालिकाको तुलनामा धेरै विकसित भएको पाइन्छ। यस नगरपालिकामा सडक सञ्जालको पहुँच राम्रो रहेको छ। यहाँ राजमार्ग, सहायक राजमार्ग, पक्की तथा कालोपत्रे, ग्राभेल र कच्चि सबै प्रकारका सडकहरू रहेका छन्। शहरी क्षेत्रमा सडकको अवस्था राम्रो रहेको छ भने ग्रामीण क्षेत्रमा कच्चि सडक रहेको छ। यस नगरपालिकामा रहेका सडकको वर्तमान अवस्था र सडक मार्गको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

यस नगरपालिका भित्र कुनै राजमार्ग नपरेपनि दुईवटा सहायक राजमार्ग पर्दछ , एउटा लामोसाँघु निगालेडाँडा चरिकोट रामेछाप र अर्को चरिकोट दोलखा लामाबगर लाप्चेगाउँको केहि भाग यस नगरपालिका भएर जाने भएकोले पहाडि भूभागमा ३० मिटर सडक अधिकार छेत्र भएकोले बाटो हुनुलाई राम्रै मान्न सकिन्छ। उक्त सडक सञ्जाललाई जोड्ने उद्देश्यले स्थानिय पुर्वाधार विभागले जिल्ला यातायात गुरुयोजना अन्तर्गत प्रस्ताव गरेका १५ जिल्ला सडक मध्येका उल्लेखित ३ सडक यस नगरपालिकामा पर्दछन।

तालिका नं ८८: सडक विवरण

सडक सङ्केत	सडकको नाम
22DR007	मकैबारी -देउराली -पानिघाट- क्षमावती
22DR013	नयाँपुल -पवटी -डाडाखर्क
22DR012	घेवापानी -सेरा- सुर्के- निगाले

यस नगरपालिकामा उल्लेखनिय रूपमा सहरी तथा वडा स्तरीय मोटर बाटाहरु पनि छन्।

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन, २०७५

तालिका नं ८९: नगर चक्रपथ तथा मुख्य सडकहरू

क्र.स.	वडा	शुरुबिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामाकरण	सडकको चौडाई
१.	१, २, ४, ५, ७	पानीघाट-देउराली-कम्पनी-साखेनी-शेरावेसी वारी-महांकाल- किराँतीछाप-जफती गोलाई-ठूलो ढुङ्गा-जिलु-डोक्थली-क्षमावती		नगर चक्रपथ	१० मि.
२.	१, २	मञ्जु श्री- चाथली- कुसिपा		मञ्जुश्री मार्ग	१० मि.
३.	३	साघुँखोला कल्भर्ट	पाखाटोल	पाखाटोल मार्ग	१० मि.
४.	९	खरिढुङ्गा	डाडडुङे	फिल्मसिटी मार्ग	१० मि.

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन, २०७५

तालिका नं ९०: सहरी सडक

क्र.स.	वडा	शुरुबिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामाकरण	सडकको चौडाई
१.	२	डाङगर	वालकुमारी	बालकुमारी मार्ग	७ मि.
२.	६	बिसौना	भ्यु टावर भञ्जाङ	भ्यु टावरमार्ग	७ मि.
३.	२, ३ र ६	सातदोबाटो	पाखलती	भीमेश्वर मार्ग	७.५ मी

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन, २०७५

तालिका नं ९१: नगर स्तरीय सडकतर्फ

क्र.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण	सडकको चौडाई
१.	१	मकैबारी	पानीघाट	सुस्पा मार्ग	७ मि.
२.		क्षमावती मा.वि.	भिमसेनथानसुन्द्रावती	पानीपोखरी मार्ग	७ मि.
३.		पानीघाट	चौघरा सुनखानीसडक	पिपलडाँडा मार्ग	७ मि.
१.	२	सिंहवन घुम्ती	नामकाई मदउ	राईति मार्ग	६ मि.
२.		माथिल्लो तामाकोशी सडक	नागदह	नागदह मार्ग	७ मि.
१.	३	बाँसभ्काङ	लप्टनको चौतारो	लप्टनको चौतारो मार्ग	७ मि.
२.		देउराली स्वामीकोरुख	सिंहबन	सिंहबन मार्ग	७ मि.
३.		डिभिजन सडक	बाँसभ्काङ	गौरीशंकर मार्ग	७ मि.
१.	४	पिपलबोट	कृष्णहरे	चेतनशिल मार्ग	७ मि.
२.		पिपलबोट	मिलघुम्ती	संगम मार्ग	७ मि.
३.		वलीश्वारा	डाँडागाउँ	सम्वृद्ध मार्ग	७ मि.
४.		मोहरिया	महाँकाल	बृन्दा बन मार्ग	७ मि.
५.		डिही	तामाकोसी	सालिकराम मार्ग	७ मि.
६.		ज्यामिरे	पिप्ले	टहले मार्ग	५ मि.
७.		भटमासे जिलु	कृष्णहरे	जिलु मार्ग	७ मि.
१.	५	वालगृह	महांकाल	महांकाली मार्ग	८ मि.
२.		वालगृह	गाईघाट	चर्णावती मार्ग	७ मि.
३.		कमिनचौर	मिलघुम्ती	महेन्द्रद्वय मार्ग	७ मि.
४.		मिलघुम्ती	घोक्सिला	कमलामाई मार्ग	८ मि.
५.		पयौश्वारा	जमजुक्ता	प्रतिभा मार्ग	७ मि.
६.		पात्लाधारा	चौतारो दोभान	विष्णु पादुका मार्ग	७ मि.
१.	६	च्याँनडाँडा	देउराली	पर्यटकीयमार्ग	८ मि.
२.		चरिकोट	कालिञ्चोक कुरी	कालिञ्चोक मार्ग	८ मि.
३.		पाटीखोला	सेरा	उखुबारी मार्ग	७ मि.
४.			सेरा	मदन आश्रित मार्ग	७ मि.
१.	९	घ्यावापानी सेरा	बाघखोर	मदन आश्रित मार्ग	७ मि.
२.		जसमन्ते डडुवा		चन्दन मार्ग	५ मि.

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन,२०७५

तालिका नं ९२: वडास्तरीय सडक

क्र.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण	सडकको चौडाई
१.	१	भुमेथान	रामेडाँडा सडक	भुमेथान	५ मि.
२.		रामेडाँडा	गुम्फुर सडक	रिखीपोले सेतीदेवी मार्ग	५ मि.
३.		तीनधारा	संग्रहालय सडक	तिलक पाखरी मार्ग	५ मि.
४.		देउराली	फलाटे सडक	फलाटे मार्ग	५ मि.
५.		गैरागाँउ	डाँडागाउँ	डाँडागाउँ मार्ग	५ मि.

क्र.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण	सडकको चौडाई
१.	२	पाखाटोल	गोलेगाउँ (मञ्जुश्री)	तिलिञ्चो मार्ग	६ मि.
२.		डुङटी	सियौंडाँडा	तुतुरवती मार्ग	५ मि.
३.		दिलढुङ्गा/स्वाक्लो	खेलाप/तामाकोशी	तमाकोशी दिप मार्ग	५ मि.
४.		दुङटी/तिखातल घुम्ती	नारायण देउ	नारायण देउ मार्ग क	५ मि.
५.		दिलढुंङ्गा दाहालगाउँ हुदै	माथिल्लो तामाकोशी सडकसम्म	त्रिपुरासुन्दरी मार्ग	५ मि.
६.		पाखलती	मञ्जु श्री	मञ्जुश्री मार्ग	५ मि.
७.		पाखलती, माथिल्लो तामाकोशी सडक	भीमेश्वर	भीमेश्वर मार्ग	५ मि.
१.	३	नागीधारा/राउत गाउँ	नारायण देउ	नारायण देउ मार्ग ख	५ मि.
२.		नागीधारा खैदल	सहर्पा	नागी स्वामी रुख मार्ग	५ मि.
३.		नागी, माथिल्लो थापा गाउँ	बाँसझ्ाङ	तार्थली मार्ग	५ मि.
४.		भालुखोला पुरानो बजार	दोलखा जाने सडक	टुटेपानी मार्ग	५ मि.
५.		पुरानो बजार	तार्थली	पुरानो बजार मार्ग	५ मि.
६.		क्याम्पस	गोलेगाउँ	दर्फे देवी मार्ग	६ मि.
७.		सनराईज टोल		सनराईज मार्ग	५ मि.
८.		देउराली	सहर्पा	सहर्पा मार्ग	५ मि.
९.		सातदोवाटो	चरिघ्याङ	चरिघ्याङ मार्ग	६ मि.
१०.		सातदोवाटो	ढाँडखर्क	आर्दश मार्ग	५ मि.
११.		चरिघ्याङ	बालगृह	गुम्बा मार्ग	५ मि.
१२.		खैदल	फाँचबु खर्दी	लप्सीकोटे मार्ग	५ मि.
१३.		देउराली बहिरास्कुल		देउराली पथ	५ मि.
१.	४	गोबर्धन	सापकोटा	गोबर्धन मार्ग	५ मि.
२.		ईको पार्क	सार्कीश्वारा	ईकोपार्क मार्ग	५ मि.
३.		ढाँडघर	सापकोटा	रुमाल क्षेत्र मार्ग	५ मि.
४.		नागस्थान	देउराली	देउराली मार्ग	५ मि.
५.		डबली	टहले	जलेश्वर मार्ग	५ मि.
६.		डाँडाबारी	फसीभै	नमुना मार्ग	६ मि.
७.		कुलथान	तिखेढुङ्गा	प्रसिद्ध मार्ग	५ मि.
८.		पुरानो चौर	भटमासे	सुविधा मार्ग	५ मि.
१.	५	कमिनचौर	हलढुङ्गा	सुन्दरीमाई मार्ग	५ मि.
२		बाघखोर	भोगटेघारी	किराँत मार्ग	५ मि.
३		जयलेडाँडा	मेलको रुख	जुगल मार्ग	५ मि.
४		७० गोलाई	कात्तिके	कालीदेवी मार्ग	५ मि.
५		डगल्पु	पिपलबोट	पिपल मार्ग	५ मि.

क्र.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण	सडकको चौडाई
६	५	बरको रुख	बाँभ्फोगरा	संसारी मार्ग	५ मि.
७		करङ्गे	डाँडागाउँ	मिलनचोक मार्ग	५ मि.
८		ओलीगाउँ	च्याँसे	लालीगुँरास	५ मि.
१	६	सातदोबाटो	चिम्सेगाडे	जानकी मार्ग	५ मि.
२		महादेवस्थान	गाँउखेत	लट्टेश्वर मार्ग	५ मि.
३		बिसाउने	सुईरे	शिखर मार्ग	५ मि.
४		मैदाने	बिसौना	मैदान मार्ग	५ मि.
५		वडारे	बिमिरे	बिमिरे मार्ग	५ मि.
६		पाटीखोला	नापीचोक	मानेडाँडा मार्ग	५ मि.
१	७	दामुना	सिंहराम	सिंहराम मार्ग	६ मि.
२		दामुना	मानेटार	गुम्वामाने मार्ग	५ मि.
३		देउरालीडाँडा	डिही	गग्रेनी मार्ग	५ मि.
४		संसारीडाँडा	सिंहराम	पुरानोगाँउ मार्ग	६ मि.
५		पोखरी	अर्गेली	पात्ले घडेरी मार्ग	५ मि.
६		सीमटोल	रानीपोखरी	रानीपोखरी मार्ग	६ मि.
७		सीमटोल	मानेटार	चरिटोल मार्ग	५ मि.
८		भुलभुले	स्वास्थ्य चौकी	भुलभुले मार्ग	५ मि.
९		बाहुनीखोला	लिस्ने	लिस्ने मार्ग	५ मि.
१०		माभ्फगाँउ	कुप्री	विसमुरे सडक	५ मि.
१	८	गाम्नागी	भित्तेरी चौर	कालिञ्चोक मार्ग	६ मि.
२		ठुलीनागी	पोखरे	हात्तीछहरा मार्ग	६ मि.
३		चर्नावती पुल	बेशीघर	चर्नावती मार्ग	५ मि.
४		बोच कृषि बजार	प्रसातेडाँडा	कृषि मार्ग	५ मि.
५		भ्फिँगान	खानीडाँडा	हिमाली मार्ग	५ मि.
६		गाम्नागी	पात्लेखोला	गुम्बा मार्ग	६ मि.
७		चर्नावती पुल	सुनखानी	पिपलबोट मार्ग	५ मि.
८		कोल्डस्टोर भवन	भाँगे	सित भण्डार मार्ग	५ मि.

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन,२०७५

तालिका नं ९३: बस्तीस्तरको सडक

क्र.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण	सडकको चौडाई
१.	१	बगर खोला	मसानडाँडा सडक	पहो मार्ग	४ मि.
२.		भुईमाल	ठाडठाङ सडक	डाँडापोक मार्ग	४ मि.
३.		टोपर	फेदी सडक	फेदी मार्ग	४ मि.
४.		पानीघाट	दखरा सडक	लाकुरीडाँडा मार्ग	४ मि.
१.	२	सिंहवन/डोक्छे	डोवटा	सिंहवन मार्ग	४ मि.
२.		कान्जि हाउस	पिंगल महादेव	तलेजु मार्ग	४ मि.

क्र.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण	सडकको चौडाई
३.	२	कान्जि हाउस	टासिचा	भैरवकुमारी मार्ग	४ मि.
४.		वतासे पाटी	नसु	टक्सार मार्ग	४ मि.
१.	४	पेट्रोल पम्प	पुरानौचौर	एकान्त मार्ग	४ मि.
२.		डाँडाको होटल	देउराली	सुन्दर मार्ग	४ मि.
३.		देउराली	अपर सडक	प्रगति मार्ग	४ मि.
४.		आखरेनी	काँडाघाडी	सिर्जना मार्ग	४ मि.
५.		पाघाको घर	सर्व मा.वि.	शिक्षा मार्ग	४ मि.
६.		डाँडागाउ	वडा कार्यालय	जनसेवा मार्ग	४ मि.
७.		घोगेडी	कोले	कालीनाग मार्ग	४ मि.
८.		गोर्बधन	स्वारा	शान्तीमार्ग	४ मि.
१.	५	बाँसस्थान	स्वाँरा	नागथान मार्ग	४ मि.
२.		मिलघुम्ती	जम्जुत्ता	आँकुरा मार्ग	४ मि.
३.		बिरुवा	भुजुल्टो	सालघारी मार्ग	४ मि.
४.		भस्मे	ओखरबोट	सुन्दरीजल मार्ग	४ मि.
५.		मथानी	थापाटोल	बर पिपल मार्ग	४ मि.
६.		देवीथान	ढुङ्गे सागु	देवीथान मार्ग	४ मि.
७.		सुनखानीडाँडा	आरुचौर	बिचौर मार्ग	४ मि.
८.		फलाटे	कैजलधारा	गैरीचोक मार्ग	४ मि.
१.	६	चितामथली	तिनधारा	तिनधारा मार्ग	४ मि.
२		महादेवस्थान	फुलबारी	जलेश्वर मार्ग	४ मि.
३		रामजानकी	सिंगटेचौर	हरियाली मार्ग	४ मि.
४		रमिते	च्यातखोर	रमिते मार्ग	४ मि.
५		सुर्योद्वय चोक	देवीथान	शिखर मार्ग	४ मि.
६		पाटीखोला	सिमपानी	सरस्वती मार्ग	४ मि.
७		पाटीखोला	सल्लेस्वारा	च्छो-रोल्पा मार्ग	४ मि.
८		साउनेपानी	सिमपानी पोखरी	सिमपानी मार्ग	४ मि.
९		सातदोबाटो	मानेडाँडा	सिर्जना मार्ग	४ मि.
१०		बिसौना	घंगारे देवीथान	देवीथान मार्ग	४ मि.
११		मानेडाँडा	मिलिजुली	बुद्धचोक मार्ग	४ मि.
१२		बिसौना	बालबिकास	बालबिकास मार्ग	४ मि.
१३		भुलभुले	बुद्धिमान प्रतिष्ठान	बुद्धिमान मार्ग	४ मि.
१.	७	गैरीगाँउ	भीरमुनि	गैरीगाँउ मार्ग	४ मि.
२.		सानो कुप्री	तिनखले-सेरा	नगर चक्रपथ	४ मि.
३.		उखुबारी	जैरुम्टा	जैरुम्टा मार्ग	४ मि.
४.		देवचौर	कोले	कोले मार्ग	४ मि.
५.		कुप्री ग्रामीण सडक		कुप्री मार्ग	४ मि.
६.		कम्पनी	मानेटार	कुटीडाँडा मार्ग	४ मि.

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन,२०७५

तालिका नं ९४: टोलस्तरीय सडक

क.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण	सडकको चौडाई
१.	२	छेरप्वाले - करण्डी	नारायणदेउ	नारायणदेउ मार्ग	३ मि.
२.		सिंहवन - डांगर	करण्डी	करण्डी मार्ग	३ मि.
३.		डुगटी माने	सियौडाँडा	सियौडाँडा मार्ग	३ मि.
४.		वि.क.टोल	वगाडि टोल	वगाडि मार्ग	३ मि.
१.	५	पदेली	बूढाभिमसेनथान	बूढाभिमसेन मार्ग	३ मि.
२.		टायलघुम्ती	बूढाभिमसेन मा.वि.	टायल मार्ग	३ मि.
३.		मथानी	मथानी	सरस्वती मार्ग	३ मि.
४.		धनपाते	भिरमुनि	गोल्मेश्वर मार्ग	३ मि.
५.		गैरागाउँ	नास्पती	रमिते मार्ग	३ मि.
१	६	सातदोबाटो	शान्तिनगर	शान्तिनगर मार्ग	३ मि.
२		पाटीखोला	अल्पाईन	अल्पाईन मार्ग	३ मि.

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन,२०७५

तालिका नं ९५: गोरेटो बाटो

क.स.	वडा नं	सुरु बिन्दु	अन्तिम बिन्दु	नामकरण
१.	२	बज्र योगिनी	मञ्जु श्री	वज्रयोगिनी मार्ग
२.		फोप्सति	राम्पा डोक्थली	चिसापानी मार्ग
३.		दुङ्गल	सेङकुचा	टुटेपानी मार्ग
४.		नितपुल	घुमडाँडा तामाकोशी	तामाकोशी मार्ग
५.		पुखुर्चा (भीमेश्वर बाटो)	मञ्जु श्री	त्रिशुल्चा मार्ग
६.		त्रिपुरासुन्दरी/वाराणसी	चम्पुजा/वाराणसी	वाराणसी मार्ग
७.		वडरको रुख	दिलढुंङ्गा	सिरिन्चि मार्ग
८.		दिलढुङ्गा	खेलाप	मार्वु बेसी मार्ग
९.		दिलढुङ्गा	वलीगाउँ	ओडारे मार्ग
१०.		वच्चा	मुठुलेतल्लो चक्पा	मतान्दिलो
११.		मरेङखोला	एस्वारा खोल्सा	बगैचा मार्ग
१२.		एस्वारा	दोल्तीखोला	दोल्ती मार्ग
१३.		डाँडागाउँ	स्वाक्लो	माई मन्दिर मार्ग
१४.		नेगल	स्वाक्लो	विगुल मार्ग
१५.		तिखातल पहिलो घुम्ति	माथि	लालीगुरास मार्ग
१६.		तिखातल ठूलो ढुङ्गा	माथि	हाँसगल मार्ग
१७.		घुम्तीबाट	तिखातल विद्यालयमुनि	वागेश्वरी मार्ग
१८.		करण्डी	साउनेपानी	गौरव मार्ग
१९.		पानीडुङ्गा	पोले टोल लाम्पाता	रिजलवारी मार्ग
२०.		तिखातल राउत घर	माथि	भेडबुले मार्ग
२१.		छात्रावास	सियौडाँडा	सुन्टोपर मार्ग
२२.		भीमेश्वर	फोप्सती	त्रिपुरासुन्दरी मार्ग
२३.		सामूदायिक भवन	पुकुर्चा	कालिमन्दिर मार्ग
२४.		छोपती	ट्वापर	छोपती मार्ग

स्रोत : सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन,२०७५

६.१.२ परिवार बसोवास गरेको घरसम्म पुग्ने सडकको प्रकारको आधारमा वडागत परिवारहरूको विवरण

तालिका नं ९६: सडक सञ्जालले छुने क्षेत्रको आधारमा वडागत परिवारहरूको विवरण

वडा नं.	घरसम्म कालो पत्रे सडक पुग्ने परिवार सङ्ख्या	घरसम्म ग्राभेल सडक पुग्ने परिवार सङ्ख्या	घरसम्म धुले (कच्ची) सडक पुग्ने परिवार सङ्ख्या	गोरेटो बाटो जोडिएको घरमा बस्ने परिवार सङ्ख्या	*अन्य प्रकारका बाटोले छोएको घरमा बस्ने परिवार सङ्ख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	२६१	७७	१७९	७५२	२	१	**१,२७२**
२	१६८	५२	४०३	४७०	१	५	**१,०९९**
३	३८६	६०	३०७	४३०	४	२	**१,१८९**
४	२८	२८	३५५	२६३			**६७४**
५	४७४	५४	८१८	१३९	४	१	**१,४९०**
६	४०५	१२६	३४३	४२८		२	**१,३०४**
७	७४	४४	५३७	३३६			**९९१**
८	१५४	६८	२३९	५२४		१	**९८६**
९	२३५	१६	२४३	७४३		१३	**१,२५०**
जम्मा	**२,१८५**	**५२५**	**३,४२४**	**४,०८५**	**११**	**२५**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**२१.३१**	**५.१२**	**३३.३९**	**३९.८३**	**०.११**	**०.२४**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित सडकबाहेक खेतको आली, खाली जग्गा, नहर, कुलो आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका १०,२५५ परिवारहरूमध्ये सबैभन्दा धेरै गोरेटो बाटोको पहुँच भएका परिवाहरू ४,०८५ अर्थात् ३९.८३ प्रतिशत, दोस्रोमा कच्ची सडक सञ्जालले मात्र छुने घरपरिवारहरूको सङ्ख्या ३,४२४ अर्थात् ३३.३९ प्रतिशत र तेस्रोमा कालोपत्रे सडक सञ्जालको पहुँच पुगेका घरपरिवारहरूको सङ्ख्या २,१८५ अर्थात् २१.३१ प्रतिशत रहेका छन् । कालो पत्रे सडकलाई धेरै घरधुरीले छुनुमा विकास धेरै भएको भन्दा पनि वस्तिहरुको सहायक राजमार्ग वा मुख्य सडक वरिपरि बसेको देख्न सकिन्छ, यसलाई अझ व्यवस्थित तगर्न एकिकृत सहरी विकास योजनाको निर्माण गर्नपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै ग्राभेल सडक सञ्जालको पहुँच पुगेका घरपरिवारहरूको सङ्ख्या ५२५ अर्थात् ५.१२ प्रतिशत र अन्य प्रकारको बाटोले छोएको ११ अर्थात् ०.११ प्रतिशत रहेका छन् । तथ्याङ्कलाई हेर्दा २६.४३ प्रतिशत परिवारहरूमा सहज प्रकारको सडक पहुँच रहेको छ भने बाँकी घरपरिवारहरूमा अस्थायी प्रकृतिको सडक सञ्जाल तथा गोरेटो बाटोको मात्र पहुँच देखिन्छ । पूर्वाधार विकासमा सबैभन्दा महत्वपूर्ण आधारको रूपमा रहेको सडकको अवस्था नाजुक हुँदा अन्य विकासले गति लिन सक्दैन तसर्थ सहज आवागमनका लागि नगरपालिकाले सडक सञ्जालको विकास र स्तरको उन्नतिका लागि यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अन्य वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

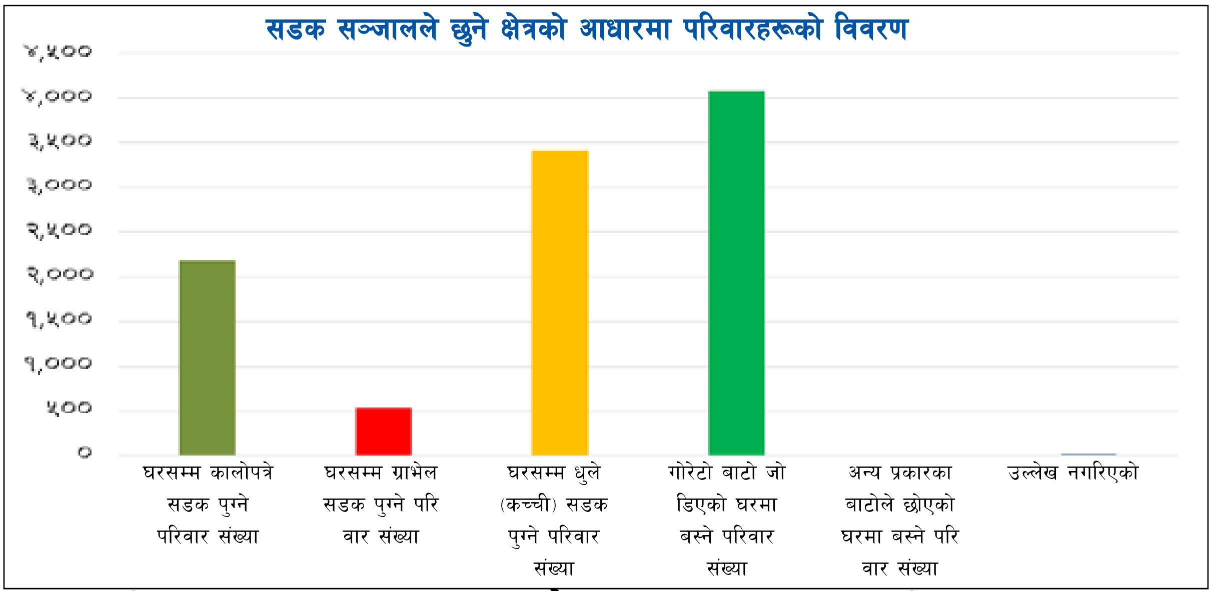

६.१.३ परिवारले प्रयोग गरेको सडकको चौडाइको आधारमा वडागत विवरण

तालिका नं ९७: सडकको चौडाइको आधारमा वडागत परिवारको विवरण मिटर

वडा नं.	घरसम्म पुग्ने सडकको चौडाइ ३ फिटसम्म भएका परिवार सङ्ख्या	घरसम्म पुग्ने सडकको चौडाइ ४-८ फिटसम्म भएका परिवार सङ्ख्या	घरसम्म पुग्ने सडकको चौडाइ ९-१३ फिटसम्म भएका परिवार सङ्ख्या	घरसम्म पुग्ने सडकको चौडाइ १४-२४ फिटसम्म भएका परिवार सङ्ख्या	घरसम्म पुग्ने सडकको चौडाइ २४ फिटभन्दा बढी भएका परिवार सङ्ख्या	जम्मा परिवार सङ्ख्या
१	७४९	२८४	१०८	१३०	१	**१,२७२**
२	३३६	४६४	१३१	१४७	२१	**१,०९९**
३	२२१	३८९	६१	४३१	८७	**१,१८९**
४	३२८	२६२	८४			**६७४**
५	६०३	८८५	१		१	**१,४९०**
६	२६३	३४७	५५३	१२४	१७	**१,३०४**
७	३१४	३७७	२३१	६६	३	**९९१**
८	४४८	२११	७१	२१२	४४	**९८६**
९	४६९	३८३	९५	१५३	१५०	**१,२५०**
जम्मा	**३,७३१**	**३,६०२**	**१,३३५**	**१,२६३**	**३२४**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**३६.३८**	**३५.१२**	**१३.०२**	**१२.३२**	**३.१६**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेको १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा धेरै ३,७३१ अर्थात् ३६.३८ प्रतिशतको ३ फिटसम्म चौडा सडकमा पहुँच छ भने दोस्रोमा २,६०२ अर्थात् ३५.१२ प्रतिशत परिवारहरूमा ४ देखि ८ फिट चौडाइ भएको सडकको पहुँच भएको देखिन्छ। तसर्थ धेरै मोटर बाटोहरु ८ फिट भन्दा सानो भएकोले सडकको चौडाईलाई कम्तीमा पनि २० फिट सम्म लैजान पाए कुनै आकस्मिक बेलामा दमकल तथा एम्बसलेन्स सँगै लैजान सकिन्छ तसर्थ सडकको महत्व बुझ्दै सडक बिस्तार गर्न पर्ने देखिन्छ। त्यसैगरी

१,३३५ घरपरिवारहरू अर्थात् १३.०२ प्रतिशतको ९ देखि १३ फिटसम्म, १,२६३ घरपरिवारहरू अर्थात् १२.३२ प्रतिशतको १४ देखि २५ फिटसम्मको र ३२४ अर्थात् ३.१६ प्रतिशत परिवारहरूमा २५ फिटभन्दा बढी चौडाइ भएको सडकको पहुँच भएको देखिन्छ । सडकको चौडाइको अवस्थाका साथै सडकको स्तरले आवागमनमा व्यापक असर पर्ने हुँदा सहज आवागमन गर्न सकिने सडक निर्माणलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ । वडाअनुसार थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

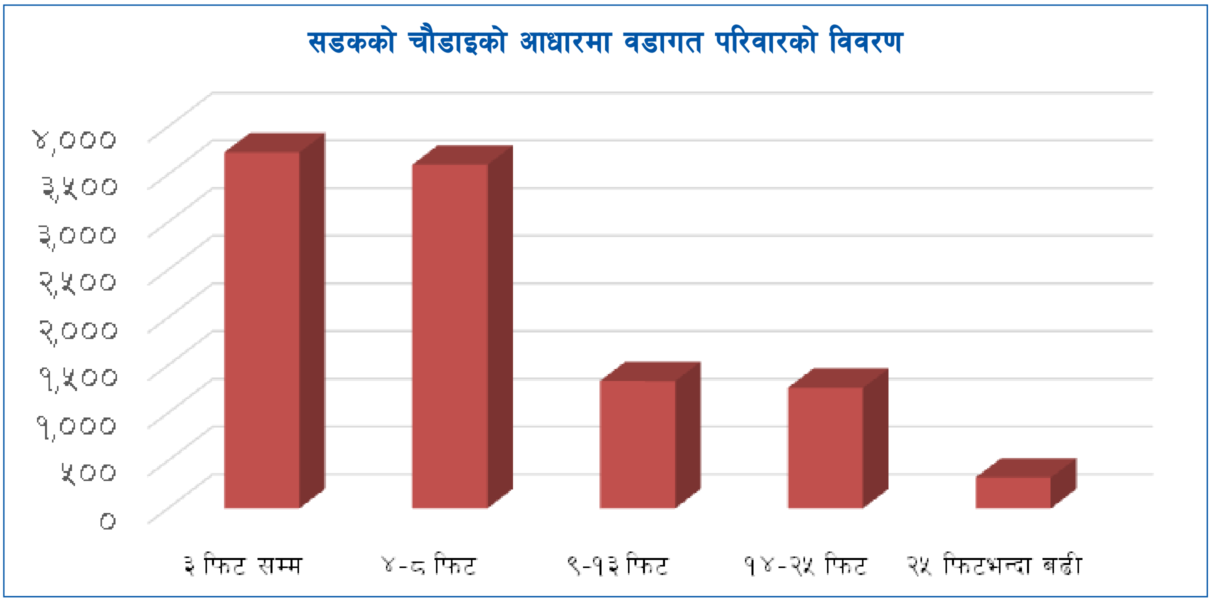

६.१.४ यातायात सेवा

नगरपालिकाको धेरै जसो क्षेत्र सुगम र जिल्लाको केन्द्र भएकोले सडक तथा यातायातको सुविधा राम्रो रहेको छ। तैपनि नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा भने कच्ची सडक भएको कारण सडक भएको भए पनि नियमित रूपमा यातायातको साधन आवतजावत नहुने गरेको देखिन्छ भने केही स्थानमा वर्षातको समयमा सडक विग्रने भएकोले यातायात नचल्ने गरेको पाइन्छ। चरिकोटवाट काठमाण्डौंको लागि लामो दुरीको गाडीहरु छुट्ने गर्दछन्, यस बाहेक काठमाण्डौंबाट पनि जिरी जाने गाडीहरु यही नगरपालिका हुँदै जाने भएकोले स्थानिय नागरिकहरुले सार्वजनिक सवारीलाई केही हदसम्म प्रयोग गर्न पाएका छन तर अधिकाँश यात्राहरु पैदलै हिंडेर भैरहेको पाईन्छ।

६.१.५ रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरू

तालिका नं ९८: रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरू

क्र.सं.	शुरुको स्थान	पुग्ने अन्तिम स्थान	दैनिक सञ्चालन हुने सवारी सङ्ख्या	वस स्टप सङ्ख्या	कैफियत
१	चरिकोट	उखुबारी	२	आवश्यकता अनुसार	(१) यात्रुको आवश्यकता अनुसार चढाउने र ओराल्ने व्यबस्था गरिएको छ।
२	चरिकोट	जिलु	२		
३	चरिकोट	दोलखा	२		(२) सबै बसहरू काठमाडौबाट सिधै निम्न ठाउँहरूमा जान्छन्।
४	चरिकोट	माहाङ्काल	२		
५	चरिकोट	सेरा	२		(३) भीमेश्वर न.पा. मा खरिढुङ्गादेखि तामाकोशी सम्म मात्र रुट परमिट भएको अन्य ठाउँमा रुट परमिट नभएको।
६	चरिकोट	तामाकोशी	२		

स्रोत : सडक विभाग, भीमेश्वर २०७५

६.१.६ बसपार्क तथा सवारी पार्किङ्ग

नगरपालिकामा पार्किङको अवस्था हेर्दा धेरै जसो सडकमै गर्ने गरेको पाइन्छ यसले आवगमनमा अवरोध हुनुका साथै सडक साँघुरो भई दुर्घटनासमेत हुने सम्भावना रहन्छ। यातायत सेवा व्यवस्थित तथा सुरक्षित बनाउन सवारी साधनहरूको पार्किङ तथा बसपार्कको व्यस्थापन उचित हुनु जरुरी हुन्छ।

तालिका नं ९९: बसपार्क तथा सवारी पार्किङ्गसम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	तोकिएको पार्किङ स्थान	पार्किङका प्रकार	पार्किङ क्षमता (सङ्ख्या)	
			मोटर साईकल	साना सवारी साधन
१	चरिकोट बीचबजार	सडक किनारामा गरिने		
२	चरिकोट बसपार्क	सडक किनारामा गरिने		
नोट : भीमेश्वर नगरपालिका भित्र कुनै पनि ठाउँमा तोकिएको सवारी पार्किङ स्थल नभएको तर सबैको समन्वय गरेर मोटरसाइकल तथा अन्य सवारी साधन आवश्यकता अनुसार सडकमा पार्किङ गर्ने गरेको।				

स्रोत : सडक विभाग, भीमेश्वर २०७५

६.१.७ सडक दुर्घटनासम्बन्धी विवरण

नेपालमा सडकको खराब अवस्था, तीव्र गती, चालकको लापरवाही, सवारी साधनमा हुने गडबढी आदिका कारणले वर्षेनी, गम्भिर प्राकृतिको सडक दुर्घटना हुने गरेका छन्। नगरपालिकामा समेत यो अवस्था रहेकोले तयसलाई न्यूनिकरण गर्ने अभियान नै सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ। यससम्बन्धी विस्तृत विवरण तलिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं १००: सडक दुर्घटनासम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	बारम्बार दुर्घटना हुने स्थान	दुर्घटनामा संलग्न सवारी साधनहरू					टकरावको ढाँचा	साइटको विशेषता	कारण	दुरघटनाको प्रकार
		मोटरसाइकल	कार	बस	ट्रक	टिपर				
१	चरङ्गगे जंगल	४	१		२		• Head on	• बक्र	• ड्राइभरको लापरबाही	• मृत्यु – २ • गम्भीर घाइते–३
							• Side on	• जङ्क्सन	• तीब्र गति	
							• Angled	• सिधा	• ओभरटेकिङ	
							• Runoff			
							• Skidding			

क्र. सं.	बारम्बार दुर्घटना हुने स्थान	दुर्घटनामा संलग्न सवारी साधनहरू					टकरावको ढाँचा	साइटको विशेषता र कारण	दुरघटनाको प्रकार
		मो.सा.	कार	बस	ट्रक	ट्रिपर			
२	कमिनि चौंर							• भौगोलिक विकटता	
								• क्षमताभन्दा बढी मानिस तथा माल सामान बोक्ने	
								• प्रर्याप्त ट्राफिक सङ्केत तथा सडग चिन्ह नहुनु	
३	हलहले							• सडक प्रयोग कर्तामा ट्राफिक ज्ञानको कमि	
४	कुथली खोला							• यान्त्रीक गडबडि	
५	मकैबारी							• अनियन्त्रीत चौपायहरू	
६	बोच								

स्रोत : ईलाका ट्राफिक कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

ग्रामीण सडक, साँघुरो बाटो, साँघुरा तथा घुम्तीयुक्त बाटाहरु, सवारी साधनको तिब्र गति सडक दुर्घटनाका प्रमुख कारणको रूपमा लिन सकिन्छ, हल्का आवश्यकता भएको सम्भव भएको ठाउँमा सहायक राजमार्गलाई कम्तिमा पनि २ लेनको सडकको रूपमा परिणत गर्नुपर्ने देखिन्छ साथै घुम्तीहरु जहाँवाट सवारी साधनहरु पल्टिने वा खस्ने गरेको ठाउँहरुमा स्टीको बार वा ऐनाहरु राखेर पनि दुर्घटना नियन्त्रण गर्न सकिन्छ ।

६.१.८ पुल तथा पुलेसासम्बन्धी विवरण

यस नगरपालिकामा विभिन्न साना तथा ठूला नदी तथा खोलाहरू रहेका छन् । ति नदी तथा खोलाहरूमा विभिन्न पक्की तथा झोलुङ्गे पुलहरू रहेका छन् । नगरपालिका भित्र ५-६ वटा झोलुङ्गे पुलहरु जिर्ण अवस्थामा रहेकोलाई उक्त पुलहरुको मर्मत सम्भार गर्न पर्ने देखिन्छ जसको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १०१: पुलसम्बन्धी विवरण

वडा नं	पुलको नाम	पुल भएको खोला/खोल्सी	जोडिने बस्तीहरू		पुलको किसिम	लम्बाई (मिटर)	अवस्था	निर्मित साल
			देखि	सम्म				
१	थाङ्ने खोला झो.पु.	थाङ्ने खोला	मजुवा	बोसिम्पा	झो.पु.	३००	जीर्ण	धेरै पहिले
१	पोखरे खोला झो.पु.	पोखरे खोला	भी.न.पा. १	कालिञ्चोक गा.पा. ९	झो.पु.	३००	राम्रो	
१	टारि खोला झो.पु.	टारि खोला	भी.न.पा. १	कालिञ्चोक गा.पा. ९	झो.पु.	३००	राम्रो	
१	दोल्ती खोला पुल	दोल्ती खोला	भी.न.पा. १	कालिञ्चोक गा.पा. ९	झो.पु.	१५०	राम्रो	
१	बोसिम्पा पक्की पुल	बोसिम्पा	भी.न.पा. १	कालिञ्चोक गा.पा. ९	पक्की	२०	राम्रो	
१	पुलाखोला पक्की पुल	पुला खोला	लामनागी	लामनागीसम्म	पक्की	२०	राम्रो	
१	टोपरको पक्की पुल	टोपर खोला	टोपर वारी पारी		पक्की	१५	राम्रो	
४	मयाङ्खोला झो.पु.	मयाङ्खोला	वडा नं. ४	वडा नं. २	झो.पु.	४०	राम्रो	

वडा नं	पुलको नाम	पुल भएको खोला/खोल्सी	जोडिने बस्तीहरू		पुलको किसिम	लम्बाई (मिटर)	अवस्था	निर्मित साल
			देखि	सम्म				
४	मयाङ्खोला झो.पु.	मयाङ्खोला	व डा ४	व डा २	झो.पु.	३०	राम्रो	
५	शक्तिघाट	चरङ्गे खोला	भी.न.पा ५	शैलुङ्ग गा.पा	झो.पु.	१५०	ठीकै	धेरै पुरानो
५	चरङ्गे पुल	चरङ्गे खोला	भी.न.पा ५	शैलुङ्ग र मेलुङ्ग गा.पा	पक्की	८०	राम्रो	
५	नयाँपुल	तामाकोशी नदी तर्ने पुल	भी.न.पा ५	दोलखाका अन्य स्थानीय तह र अन्य जिल्ला रामेछाप, ओखलढुङ्गा	पक्की		राम्रो	२०३५ साल तिर
५	पुरानो पुल बुस्ती	तामाकोशी नदी तर्ने पुल	भी.न.पा ५	बैतेश्वर गा.पा	झो.पु.	२००	ठीकै	धेरै पुरानो
५	चरङ्गे पुल	चरङ्गे खोला	भी.न.पा ५	शैलुङ्ग र मेलुङ्ग गा.पा	झोलुङगे पुल	१००	ठीकै	धेरै पुरानो
५	पात्ले झोलुङगे पुल	चरङ्गे खोला	भी.न.पा ५	शैलुङ्ग गा.पा	झो.पु.	१००	ठीकै	३०/४० बर्ष पुरानो
५	जयले पुल	चरङ्गे खोला र्ने पुल	भी.न.पा ५	शैलुङ्ग गा.पा	झो.पु.	१००	जीर्ण	५० बर्ष अगाडि
७	सेरा तिनखल्ले झो.पु.	चर्नावति खोला	सेरा	बोच	झो.पु.	१००	ठीकै	२०४४
७	कोथे पुल	चर्नावति खोला	वडा नं ७	शैलुङ गा.पा. को मागा जाने	झो.पु.	१५०	ठीकै	५१/५२ सालतिर
७	खोलाखर्क झो.पु.	चर्नावति खोला	वडा नं ७	बोच	झो.पु.	१५०	ठीकै	४४ सालतिर
८	चरङ्गे खोलाको पुल	चरङ्गे खोला	भी.न.पा ८	भी.न.पा ७	पक्की	६०	राम्रो	
८	वडा नं ८ मा स-साना पुलहरू धेरै भएको							
८	सेराको झो.पु.	सेरा खोला	भी.न.पा ८	भी.न.पा ७	झो.पु.	९७	जिर्ण	२०४२ सालमा
९	हलहले पुल	घट्टेखोला	भी.न.पा ९	भी.न.पा ९ लगायत अन्य ठाउँहरूमा जाने	पक्की	५		२०३२ साल अगाडि
९	तोरीबारी झो.पु.	क्याडथली खोला	भी.न.पा ९	शैलुङ गा.पा.	झो.पु.	५०	राम्रो	२०७३
९	घट्टे खोला झो.पु.	घट्टे खोला	भी.न.पा ९	भी.न.पा ८	झो.पु.	९३	जिर्ण	धेरै पुरानो
९	कोले झो.पु.	घट्टे खोला	भी.न.पा ९	भी.न.पा ८	झो.पु.	५०	राम्रो	पुरानो
९	पाले झो.पु.	घट्टे खोला	भी.न.पा ९	भी.न.पा ८	झो.पु.	४५	जिर्ण	पुरानो
९	मसाने खोला झो.पु.	घट्टे खोला	भी.न.पा ९	भी.न.पा ९	झो.पु.	४०	जिर्ण	पुरानो
९	घट्टे खोला पक्की पुल	रोलचउर	भी.न.पा ९	भी.न.पा ९	पक्की	६	राम्रो	पुरानो

झो.पु. = झोलुङ्गे पुल

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिका कार्यालय, २०७५

६.२ नगरपालिका केन्द्र तथा वडा केन्द्रबीच दुरी

नेपालको संविधान २०७२ असोज ३ गतेदेखि नेपाल विधिवत रूपमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राष्ट्रमा रूपान्तरण भएको छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्तमा आधारित हुन्छ। विकेन्द्रीकरण शासकीय क्रियाकलापमा जनताको सहभागिता विस्तार गर्ने रणनीतिक औजार हो । राज्य प्रक्रियालाई जनमुखी र सेवा व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन प्रयोग भएका समकालीन ढाँचामध्ये विकेन्द्रीकरण एक हो । अहिलेको स्थानीय सरकारले शासकीय क्रियाकलाप (विकास, व्यवस्थापन, शक्ति

अभ्यास) मा आमजनतालाई सक्रियतापूर्वक संलग्न गराउने कार्य गर्दछ। त्यसैले वर्तमान समयमा जनतालाई सेवा ग्रहण गर्न स्थानीय सरकारलाई नै अधिकार प्रत्यायोजन गरेको छ।

नगपालिकाका वडा केन्द्रदेखि नगरपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्तीदेखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले नगरपालिकासँग जनताको पहुँचलाई निर्धारण गर्दछ। त्यसैले नगरपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ। स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा नगरपालिका केन्द्रबाट आवस्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ। जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा नगरपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ। जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाइ हुँदैन। त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरूलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा नगरपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ। यसर्थ टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हुन्छ।

६.२.१टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

नगरपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रभन्दा बाहिर रहेका अन्य इलाका तथा बस्तीबाट स्थानीयवासीहरूले सेवा लिन जाँदा वडा केन्द्रसम्म पुग्न बढीमा १ घण्टादेखि २ घण्टासम्म लाग्ने देखिन्छ। फुलबरी घुम्ती, रोल खरिढुङ्गा, आहाल डाँडा, चाक्पा, बस्नेत टोल, मतदानदिलो, दिलढुङ्गा, बाचिला, फस्मी, भवनटार, जरेपानी, विरुवा, भोगटेघारी, कुप्री, मकैबारी, डाँडागाउँ आदि नगरपालिकाको बजार क्षेत्रभन्दा टाढा तथा वडा केन्द्रभन्दा टाढाका बस्तीहरू हुन्। ग्रामीण परिवेशका यी क्षेत्रहरूमा सडक मार्ग तथा सवारी साधनको उपलब्धता नभएका क्षेत्रहरूसमेत रहेका हुन् तसर्थ यातायात योजना निर्माण गरी राज्यद्धारा प्रदान गरीने सेवालाई सुगम बनाउन स्थानीय सरकारले काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। टाढाको वस्तीहरूबाट आई पुग्न लाग्ने समयको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं १०२: टाढाको वस्तीदेखि वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने समयसम्बन्धी विवरण

वडा नं	टाढाको वस्तीको नाम	पैदल वा सवारी साधन	वडा केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने समय घण्टा
१	देउराली	पैदल	२
२	नागदह	पैदल र सवारी	पैदल २ घण्टा १५ मिनेट सवारी ५५ मिनेट
३	सहर्पा	पैदल र सवारी	पैदल पौने घण्टा (४५ मिनेट)
४	ओखेनी देउराली	पैदल, सवारी	१ घण्टा पैदल
५	बुस्ती र फेदी	पैदल, सवारी	१घण्टा ३० मिनेट पैदल र ५० मिनेट सवारी
६	ओडारे विमिरे, सिकी	पैदल, सवारी	४५ मिनेट पैदल १५ मिनेट सवारी
७	काउले	पैदल, सवारी	२ घण्टा पैदल, ३० मिनेट
८	सेरा	पैदल	२ घण्टा,
९	खरिढुङ्गा	पैदल सवारी	३ घन्टा पैदल १ घन्टा मिनेट सवारी

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिका कार्यालय, २०७५

६.२.२ वडा केन्द्रबाट नगरपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

तालिका नं १०३: वडा केन्द्रदेखि नगरपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने समयसम्बन्धी विवरण

वडा नं.	वडा केन्द्र रहेको स्थान	पुग्न लाग्ने समय	
		पैदल मार्गबाट	सवारी साधनबाट
१	गा.वि.स. डाँडा	३ घण्टा	१ घण्टा
२	दोलखा बजार	४५ मिनेट	२० मिनेट
३	चरिकोट विचबजार	१५ मिनेट	५ मिनेट
४	टहले	१.५ घण्टा	४५ मिनेट
५	माटी (अस्थायी)	१ घण्टा ३० मिनेट	३० मिनेट
६	घ्यावापानी	३० मिनेट	१०मिनेट
७	मकैबारी	१ घण्टा	३० मिनेट
८	वोच कृषि	३ घण्टा	४५ मिनेट
९	दारेगौडा लाकुरीडाँडा	५घण्टा	२ घण्टा

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिका कार्यालय, २०७५

वडा नं ९ को टाढाको वस्ति वाट वडा केन्द्रमा आईपुग्न तथा उक्त केन्द्रवाट नगरपालिका केन्द्रमा आई पुग्न नै धेरै समय लाग्ने देखिएकोले अहिले उक्त वार्डको सडक सञ्जाल तथा यातायात सेवा बिस्तार गर्न अलिक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ साथै अव उप्रान्त बस्तिहरु छरिएर विकास नहोस भनेर भावी योजना सहित वस्ति विस्तार क्षेत्रहरु पत्ता लगाई त्यहि अनुरूप विकास गर्नपर्ने देखिन्छ । वडा नं ३,४ र ६ को जनघनत्वको पनि अरु वडाको तुलनामा बढि नै भएकोले यि वडाहरुलाई व्यवस्थित तरिकाले विकास गर्दै लैजान सके नगरपालिकालाई सजिलो हुने देखिन्छ ।

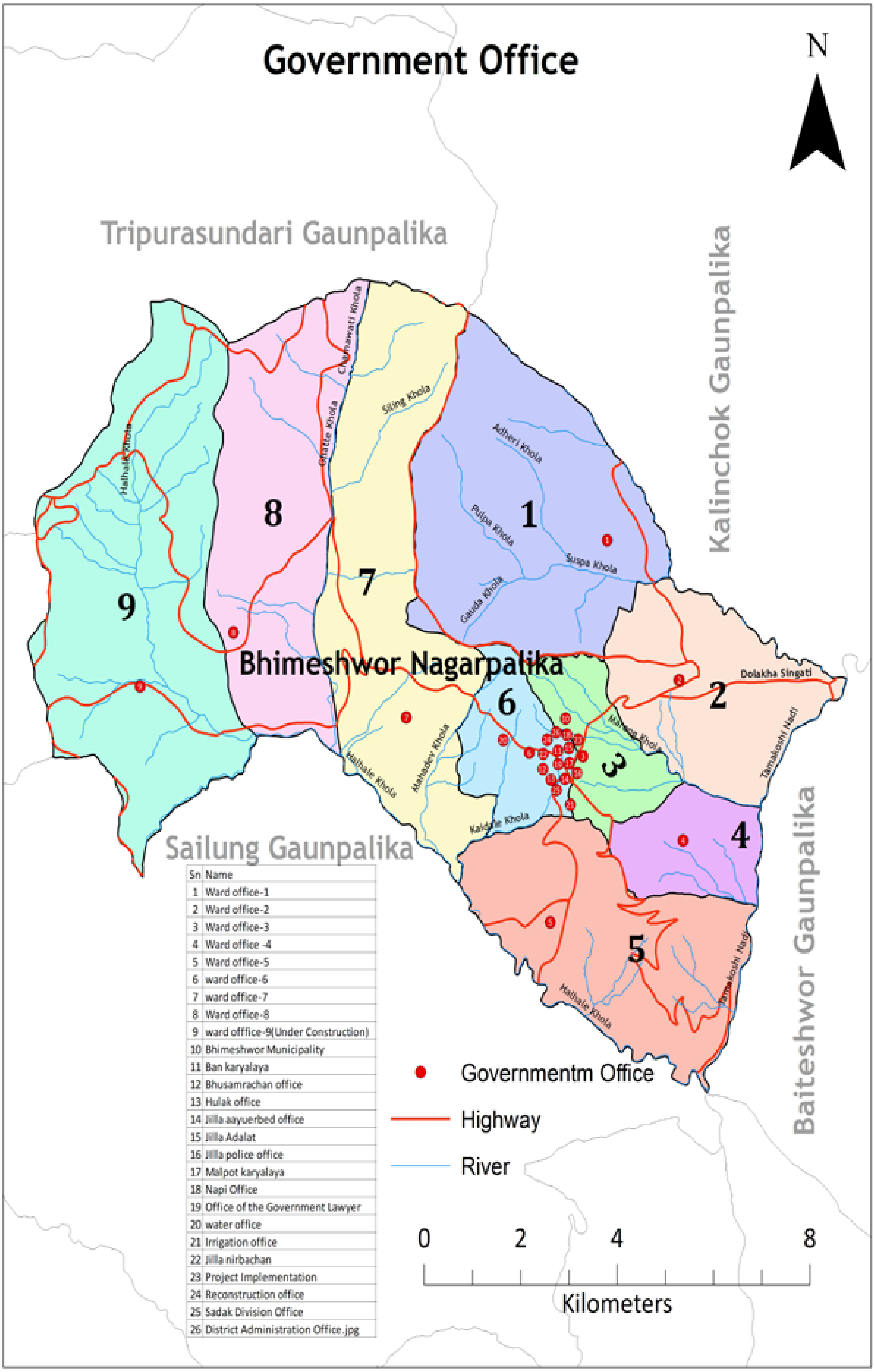

Sn	Name
1	Ward office-1
2	Ward office-2
3	Ward office-3
4	Ward office -4
5	Ward office-5
6	ward office-6
7	ward office-7
8	Ward office-8
9	ward offfice-9(Under Construction)
10	Bhimeshwor Municipality
11	Ban karyalaya
12	Bhusamrachan office
13	Hulak office
14	Jilla aayuerbed office
15	Jilla Adalat
16	Jilla police office
17	Malpot karyalaya
18	Napi Office
19	Office of the Government Lawyer
20	water office
21	Irrigation office
22	Jilla nirbachan
23	Project Implementation
24	Reconstruction office
25	Sadak Division Office
26	District Administration Office.jpg

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : जि पि एस *(GPS)* तस्बीर सङ्कलन, २०७५

६.३ विमानस्थलको विवरण

नगरपालिकामा विमानस्थल नभएतापनि केही हेलीप्याडहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १०४: हेलीप्याडसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	स्थान	अवस्था	कैफियत
१	हेलिप्याड	खरिढुङ्गा ठूलो चउर, वडा नं ९	चालु	विभिन्न समयमा बस्ने गरेको
२	हेलिप्याड	डाङडुङ्गे डाडाँ वडा नं ९	चालु अवस्थामा नरहेको	अन्तराष्ट्रिय चलचित्र नगरी निर्माण हुने भएकाले विभिन्न समयमा आउने गरेको
३	हेलिप्याड	आर्मि ब्यारेक वडा नं ६	चालु अवस्थामा रहेको	
४	हेलिप्याड	मुलखर्क लेखटोल	चालु अवस्थामा नरहेको	

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

६.४ नगरपालिकाका भवनहरू

यस नगरपालिकामा रहेका नगरपालिकाका हालका भवनहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं १०५: नगरपालिकाका हालका भवनहरूको विवरण

क्र.सं.	भवनको नाम	भवनको प्रकृति			नगरपालिकाको वडा	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		
१	पसल घर	१		१	२	
२	कार्यालय भवन	१		१	३	
३	वडा कार्यालय	१		१	१	

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिका कार्यालय, २०७५

६.५ सञ्चार

सूचना र प्रविधिमा भएका नविनतम खोज तथा विकासले गाउँ, समुदाय, देश, अन्तरदेशलाई एउटा सीमाहिन विश्व समुदायको रूपमा रूपान्तरित गरिदिएको छ। दिनानुदिन संचार प्रविधिको प्रयोग विस्तारित भइरहेको छ। सन् १९९० सालको दशकमा सीमित जनसङ्ख्याले प्रयोग गर्ने संचारका माध्यामहरू हाल आधारभूत आवश्यकतामा परिणत भएको छ। हाल देशमा ११०.३ प्रतिशत टेलिफोनको घनत्व ४६.५ प्रतिशत इन्टर नेटका प्रयोगकर्ता, रेडियोको राष्ट्रिय प्रसारणमा पँहुच ८८ प्रतिशत रहेको तथ्यांकले संचार क्षेत्रको तीब्र विकास र विकासका अन्य क्षेत्रमा यसको प्रभाव दर्शाउँछ।

हाल पत्रपत्रिका, रेडियो र टि.भि.को प्रयोग बढ्दै गएको छ। भीमेश्वर नगरपालिकामा कान्तिपुर एफ.एम., रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेसनहरू जिल्ला तथा केन्द्रबाट सिधा प्रशारण भएको सुन्न सकिन्छ। नगरपालिकामा नेपाल टेलिकम र एनसेलको 3G Network सेवा उपलब्ध छ। नगरपालिकामा Ncell, NTC आदि कम्पनीहरूले इन्टरनेट सेवा पुऱ्याउँदै आइरहेका छन् भने केही केवल नेटवर्क तथा डिस होमजस्ता माध्यमबाट नगरपालिकाबासीले मनोरन्जनात्मक टि.भी. कार्यक्रमहरू प्रसारण गरिरहेको छन् :

तालिका नं १०६: दुरसञ्चार सेवासम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	संचारको किसिम	परिमाण	कैफियत
१	PSTN टेलिफोन लाईन	१०००	
२	ADSL सेवा	४००	
३	इन्टरनेट तथा GPRS सेवा	५००००	Wireless सेवाको Data एकिन गर्न नसकिने भएकाले
४	मोबाइल टावर GSM	५	
५	मोबाइल टावर स्काई	३	
६	GSM पोस्टपेड मोबाइल	१०००	दोलखा जिल्ला भरीको सङ्ख्या राखिएकोले भी.न.पा को मात्र निकाल्न नसक्ने
७	GSM प्रिपेड मोबाइल	९५०००	दोलखा जिल्ला भरीको संङ्ख्या राखिएकोले भी.न.पा को मात्र निकाल्न नसक्ने
८	SKY पोस्टपेड मोबाइल	१५००	दोलखा जिल्ला भरीको संङ्ख्या राखिएकोले भी.न.पा को मात्र निकाल्न नसक्ने
९	SKY प्रिपेड मोबाइल	१८०००	दोलखा जिल्ला भरीको सङ्ख्या राखिएकोले भी.न.पा को मात्र निकाल्न नसक्ने

स्रोत : नेपाल दुरसंचार संस्था, भीमेश्वर २०७५

६.५.१ टेलिफोन/मोबाइल

सञ्चार प्रणालीको विवेचना गर्दा यस नगरपालिकाको धेरै वडाहरूमा ल्याण्डलाइन, CDMA, ADSL, मोबाइल, आदि सेवा नेपाल टेलिकम, एनसेलजस्ता कम्पनीहरूले उपलब्ध गराएका छन् । ग्रामीण क्षेत्रहरूमा पातलो र छरिएको वस्ती भएकोले, केवल नेटवर्कबाट टेलिफोन सेवा पुऱ्याउन प्राविधिक कठिनाइको साथै, बढी खर्चिलो हुने देखिएकोले त्यस्ता स्थानहरूमा वायरलेस प्रणालीबाट सेवा पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ

६.५.२ रेडियो तथा एफ.एमसम्बन्धी विवरण

तालिका नं १०७: एफ.एम. रेडियो

क्र.सं.	नाम	वडा नं.	फ्रिक्वेन्सी	प्रत्यक्ष रोजगारी			कैफियत
				महिला	पुरुष	जम्मा	
१	हाम्रो रेडियो	३	१०३.४	१३	२	२	
२	कालिन्चोक एफ.एम	३	१०६.४	७	६	६	
३	रेडियो शैलुङ्ग सामुदायिक एफ.एम	३	९२.७	६	५	५	
४	भीमेश्वर एफ एम	६	९०.८	२	५	७	

स्रोत : सम्बन्धित एफ.एमबाट लिइएको - २०७५

यस नगरपालिकामा विभिन्न ४ वटा निजी स्थानीय एफ्.एम्. रहेका छन् । यस नगरपालिकामा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका बीबीसी नेपाली सेवा तथा राष्ट्रिय स्तरका रेडियो नेपाल पनि प्रसारण हुने गरेको पाईन्छ । जुन सुविधाबाट यस नगरपालिकाका वासिन्दाले प्रत्यक्ष लाभ लिइरहेको पाइन्छ ।

नगरपालिकाबासीहरूलाई विभिन्न सूचना तथा मनोरञ्जन उपलब्ध गराउँदै आएका टेलिभिजनहरूमा नेपालको राष्ट्रिय स्तरको नेपाल टेलिभिजन पनि एक हो भने अन्य काठमाडौंबाट संचालन हुने सबै च्यानलहरू रहेका छन् । यसका साथै हिन्दी, अंग्रेजी च्यानलहरू पनि प्रसारण हुन्छन् ।

६.५.३ हुलाक सेवा

नगरपालिकामा आधा शताब्दीदेखि सञ्चार क्षेत्रमा सेवा पुऱ्याइरहेको हूलाक सेवा हाल नगरपालिकाको विभिन्न वडाहरूमा कार्यरत छन् । हूलाक सेवा अन्तर्गत साधारण चिठीपत्रहरू, रजिष्ट्री पत्रहरू, बिमा पुलिन्दा, धनादेश सेवा र बचत सेवाहरू सञ्चालित छन् भने भीमेश्वरदेखि काठमाण्डौ, ललितपुर, भक्तपुरसम्म द्रुत सेवा पनि उपलब्ध छ । यद्यपि हाल संचारको तीव्र विकासले हुलाक सेवाको प्रयोग सांघुरिएको छ ।

६.५.४ पत्रपत्रिका

भीमेश्वर नगरपालिकामा दैनिक, साप्ताहिक र मासिक गरी जम्मा १९ ओटा पत्रपत्रिकाहरू नियमित रूपमा प्रकाशित भैरहेका छन् । यसका अतिरिक्त काठमाडौंबाट प्रकाशित हुने सबैजसो दैनिक, साप्ताहिक र मासिक पत्रिकाहरू (गोरखापत्र, कान्तिपुर दैनिक, नागरिक दैनिक, नेपाल समाचार पत्र, राजधानी दैनिक, अन्नपूर्ण पोष्ट, द काठमाडौं पोष्ट, हिमालयन टाइम्स आदि) समेत नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा पाइन्छ । नगरपालिकामा प्रकाशित हुने पत्रपत्रिकाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १०८ः पत्रपत्रिकासम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	संचारको किसिम	परिमाण	कैफियत
१	दैनिक	१	
२	साप्ताहिक	१६	
३	पाक्षिक	–	
४	मासिक	१	
५	द्वैमासिक	–	
६	त्रैमासिक	–	
७	चौमासिक	–	
८	अर्धवार्षिक	–	
९	वार्षिक	–	
जम्मा		१९	

स्रोत : जिल्ला प्रशासन कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

६.६ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं १०९: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

साधन तथा सुविधा	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
रेडियो	७५०	७७३	६११	५१४	८३३	६२९	७२४	६२५	९४७	**६,४०६**	**६२.४७**
टेलिभिजन	८३३	७१४	९६७	५५८	१,१६६	१,०५९	५६१	६०१	८७१	**७,३३०**	**७१.४८**
केवल/डिस (छाता) च्यानल	७८१	६८४	७४३	५२३	१,०८७	१,०००	४९१	५२२	७८६	**६,६१७**	**६४.५२**
कम्प्युटर	७०	१०६	२७४	१३७	१८५	३१३	४८	३२	१०९	**१,२७४**	**१२.४२**
इन्टरनेट	३५	१८९	१९९	१७१	३५	१३३	२०५	२४०	७५	**१,२८२**	**१२.५०**
ल्याण्डलाईन टेलिफोन	१९	३२	१९५	४७	३७	९८	१३	१४	१७	**४७२**	**४.६०**

मोबाइल फोन	९४६	९०६	१,१३७	६३६	१,१४१	१,२३१	७७३	७८०	९३२	८,४८२	**८२.७१**
मोटरसाईकल/स्कुटर	४३	८४	२८३	८७	१४३	२०७	८३	२४	४०	९९४	**९.६९**
कार/जीप/भ्यान (निजी प्रयोगको लागि)	५	११	५१	१०	१७	५१	१३	११	११	१८०	**१.७६**
अन्य सवारी/ढुवानी साधन (बस, ट्रक, टिपर आदि)	८	१२	६४	१५	१५	५१	१७	८	१९	२०९	**२.०४**
ट्याक्टर	२	३	५	१६	१३	६	५	०	३	५३	**०.५२**
पावर टिलर/पम्पसेट	१	०	६	७	३	४	२	०	१	२४	**०.२३**
साईकल/रिक्सा	२	३	२	२	४	९	२	०	२	२६	**०.२५**
रेफ्रिजेरेटर (फ्रिज)	१८	६६	१०५	३७	५	१४२	७	४	२	३८६	**३.७६**
एयर कण्डिसन/कुलर	२	५	३३	३	१	६	३	०	१	५४	**०.५३**
वासिङ मेसिन	१	६	३९	६	२	१६	१	१	०	७२	**०.७०**
हिटर/गिजर/सोलार (तातो पानीको लागि)	११	२१	२११	८८	३०	१०३	१३	२	२१	५००	**४.८८**
जम्मा	**१,२७२**	**१,०९९**	**१,१८९**	**६७४**	**१,४९०**	**१,३०४**	**९९१**	**९८६**	**१,२५०**	**१०,२५५**	**१००.०**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये मोबाइल फोन प्रयोगकर्ता सङ्ख्या उल्लेखनिय अर्थात् ८,४८२ घरपरिवार रहेको छ। दोस्रोमा टेलिभिजन सुविधा भएका परिवारहरूको सङ्ख्या ७,३३० र तेस्रोमा केबल वा डिस भएका परिवारहरूको सङ्ख्या ६,६१७ रहेको छ। त्यसैगरी रेडियो ६,४०६, इन्टरनेट प्रयोगकर्ता १२८२, कम्प्युटर प्रयोगकर्ता १,२७४ र मोटरसाइकल/स्कुटरप्रयोग गर्ने घरपरिवार ९९४ रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताहरू झण्डै पूर्णरूपमा भएको अवस्था छ। मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न एउटै साधनबाट सहज हुने भएकोले प्रयोगकर्ताको सङ्ख्या बढी भएको देखिन्छ।

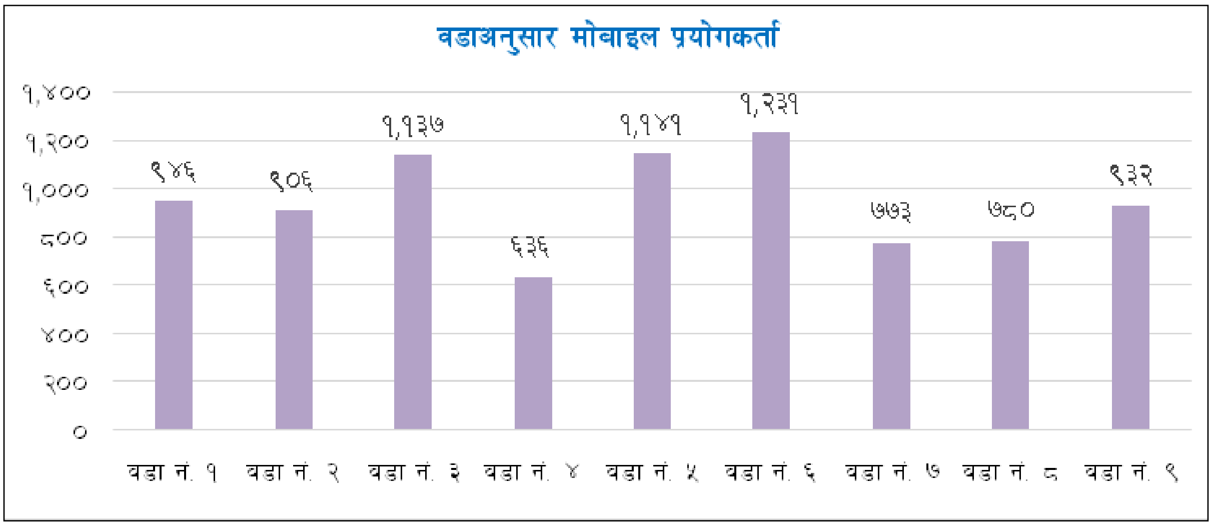

वडाअनुसार टेलिभिजन प्रयोगकर्ता

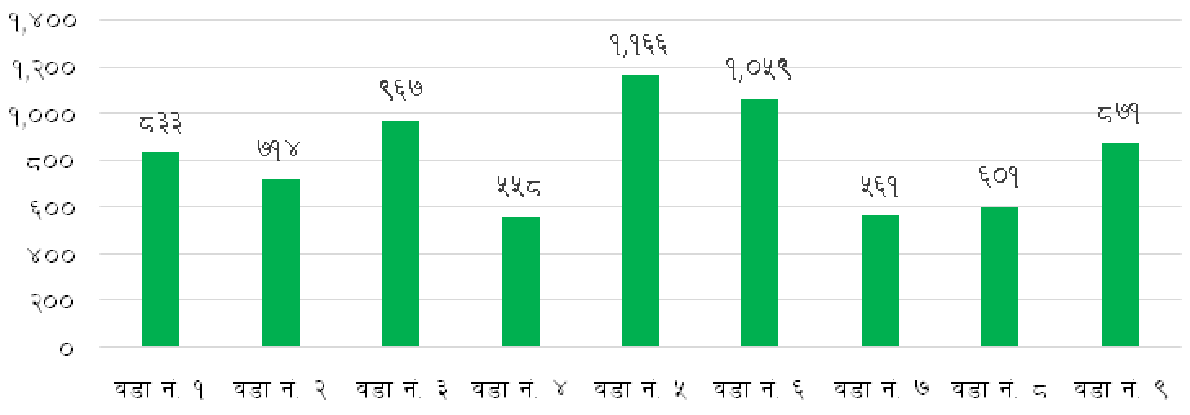

अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको प्रयोग गर्ने घरपरिवारको सङ्ख्या कम देखिन्छ । यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भएरहेको देखिन्छ । वडागत रूपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.७ विद्युत तथा सौर्य उर्जा

तालिका नं ११०: नगरपालिकामा उर्जा उपयोगको अवस्था

क्र.सं.	उपभोक्ता	सङ्ख्या	वार्षिक उर्जा खपत (kwh)
१	गार्हस्थ्य उपभोक्ता	६९७०	३७६११२३५.२
२	व्यापारिक उपभोक्ता	७६	१७५७६०६.४
३	सेवामुलक उपभोक्ता	६०	४६२५२८
४	अन्य उपभोक्ता	४०	३०८३५२
५	औद्योगिक	१४०	६४७५३९२
जम्मा		**७२८६**	**४६६१५११३.६**

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

६.७.१ बिजुलीको मिटर जडान भएका परिवारको विवरण

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये मिटर जडान भएका घर परिवारको सङ्ख्या ८,५२२ अर्थात् ८३.१ प्रतिशत रहेका छन् भने १,६३२ अर्थात् १५.९ प्रतिशत घरपरिवारहरूले विद्युत सेवा उपभोग गरिरहेका तर मिटर जडान नभएका परिवारको रूपमा रहेका छन् र विद्युत सेवा उपभोग नगरेका परिवार सङ्ख्या १०० अर्थात् १ प्रतिशत रहेका छन् । नगरपालिका भित्र १०० परिवारहरू विद्युत सेवाबाट वञ्चित हुनु सेवा प्रवाहको दृष्टिकोणले अनुपयुक्त भएका कारण त्यसलाई समाधान गर्नुपर्ने देखिन्छ । यद्यपि विद्युतको पहुँच झण्डै शतप्रतिशतमा पुग्नु अत्यन्त राम्रो हो ।

विगतका दशकहरूभन्दा हाल देशभर ग्रामीण विद्युतीकरणमा व्यापकता भएकाले विद्युतीय सेवा प्राप्त गर्ने जनसङ्ख्या बढेको छ । साथै नगरको सुगमताको कारणसमेत विद्युतीकरण सहज भएको देखिन्छ । अर्कोतर्फ १०० परिवार विद्युत सेवा उपभोगबाट बञ्चित हुनुले सेवा विस्तारलाई निरन्तरता दिनुपर्ने देखिन्छ । आफ्नै मिटर जडान नभएता पनि अरुको बाट विद्युत उपयोग गर्ने घरपरिवारको सङ्ख्यासमेत १५.९ प्रतिशत रहेकाले

यसबाट विद्युत चुहावट वा दुरूपयोग हुन सक्ने संभावना रहन्छ। विगतमा देशमा रहेको उर्जा संकटलाई भविष्यमा हुन नदिन यस प्रकारको तथ्याङ्कले सहयोग पुऱ्याउँछ। आधारभूत उर्जाको स्रोतको रूपमा विकास भएको विद्युतको पहुँचलाई सहज र पूर्णरूपमा विस्तार गरी यसको उचित सदुपयोग गर्दा गुणस्तरीय जीवन निर्वाह, सुचना तथा सञ्चार, उद्योग व्यवसाय र अन्य मानवीय क्रियाकलापमा महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ। वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ११९: बिजुलीको मिटर जडान भएका परिवारको विवरण

वडा नं.	मिटर जडान भएको		बिजुली छ, मिटर जडान छैन		बिजुली नभएको		उल्लेख नभएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	८८०	६९.२	३८१	३०.०	११	०.९			**१,२७२**
२	९५०	८६.४	१४७	१३.४	२	०.२			**१,०९९**
३	१,१३९	९५.८	४५	३.८	५	०.४			**१,१८९**
४	५६४	८३.७	११०	१६.३					**६७४**
५	१,२८७	८६.४	२०१	१३.५	२	०.१			**१,४९०**
६	१,०८६	८३.३	२११	१६.२	६	०.५	१	०.१	**१,३०४**
७	६८९	६९.५	२९०	२९.३	१२	१.२			**९९१**
८	७८८	७९.९	१४८	१५.०	५०	५.१			**९८६**
९	१,१३९	९१.१	९९	७.९	१२	१.०			**१,२५०**
जम्मा	**८,५२२**	**८३.१**	**१,६३२**	**१५.९**	**१००**	**१.०**	**१**	**०.०**	**१०,२५५**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

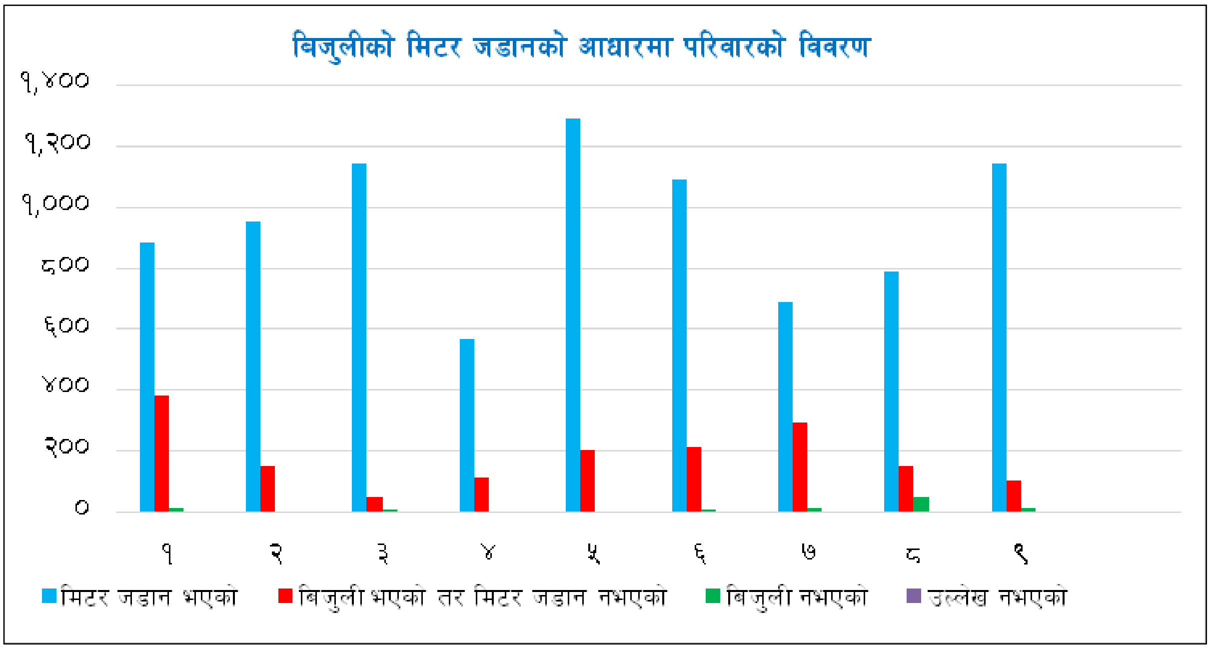

६.७.२ दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ११२: दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	बिजुली	सोलार	मट्टितेल	*अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	१,२५८	१२	१	१		**१,२७२**
२	१,०९५	३		१		**१,०९९**
३	१,१८४		५			**१,१८९**
४	६७३	१				**६७४**
५	१,४८०	९	१			**१,४९०**
६	१,२९५	३	५		१	**१,३०४**
७	९७९	१०		२		**९९१**
८	९३६	६	४४			**९८६**
९	१,२३५	१३	२			**१,२५०**
जम्मा	**१०,१३५**	**५७**	**५८**	**४**	**१**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**९८.८३**	**०.५६**	**०.५७**	**०.०४**	**०.०१**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित इन्धनबाहेक घट्ट, गोबरग्याँस, कोइला, ब्रिकेट, बेट्री, क्यान्डल आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकाको कुल घरपरिवारहरूमध्ये १०,१३५ अर्थात् ९८.८३ प्रतिशतले विद्युत, ५७ अर्थात् ०.५६ प्रतिशतले सोलार, ५८ अर्थात् ०.५७ प्रतिशतले मट्टितेल र बाँकीले अन्य प्रयोग गरेको पाइयो । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामीण विद्युतीकरणमा व्यापक विकास भई नगरपालिकामा विद्युतको पहुँच नपुगेको जनसङ्ख्या नगन्य रहेको देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

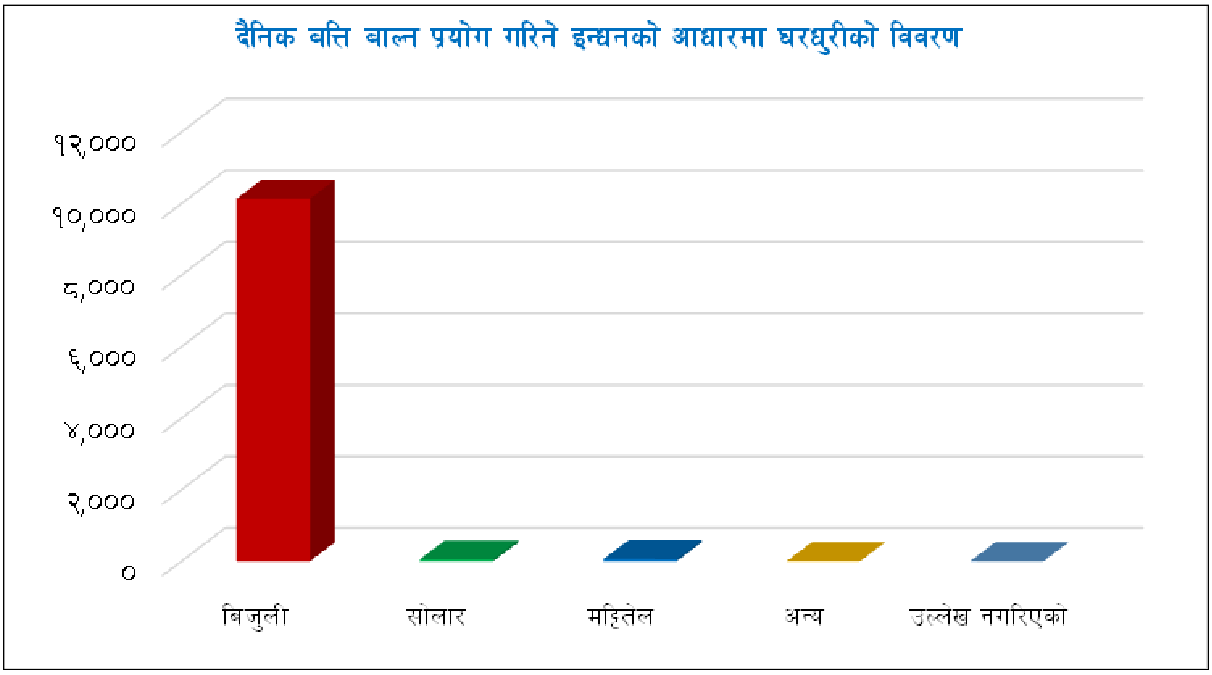

६.७.३ खाना पकाउन प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ११३: खाना पकाउन प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	काठ/दाउरा	एल.पी. ग्याँस	बिजुली	गोबर ग्याँस	अन्य	उ.न.	जम्मा
१	१,२०७	६१		४			**१,२७२**
२	६४०	४५९					**१,०९९**
३	२३६	९४४			९		**१,१८९**
४	५३३	१४१					**६७४**
५	१,२११	२७८	१				**१,४९०**
६	४०६	८९७				१	**१,३०४**
७	९७८	१२		१			**९९१**
८	९७३	१३					**९८६**
९	१,२१८	३१	१				**१,२५०**
जम्मा	**७,४०२**	**२,८३६**	**२**	**५**	**९**	**१**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**७२.१८**	**२७.६५**	**०.०२**	**०.०५**	**०.०९**	**०.०१**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित इन्धनबाहेक कोइला, भुसे चुलो, ब्रिकेट आदि ।**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको प्राकृतिक स्रोतको उपभोगशैलीमा नै परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ । उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ % रहेको इन्धनको प्राथमिक स्रोतको रूपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३०% मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८% (२०१५) बाट ३३% मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई मनन गर्दै नगरमा समेत नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई सोही उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

मानिसको गुणस्तरीय जीवनशैलिको निर्धारक तत्व उसको आर्थिक, शैक्षिक र साँस्कृतिक पक्षहरू पनि हुन् । परम्परागत जीवनधारा, ग्रामीण परिवेश र जनचेतनाको सुशुप्त अवस्थाले उसको उन्नयनलाई उजागर गर्छ चाहे त्यो दृढविश्वास होस् वा भान्छामा प्रयोग गर्ने इन्धन नै किन नहोस् । उदाहरणको लागि भीमेश्वर नगरपालिकाको इन्धनको प्राथमिक स्रोतको रूपमा प्रयोग हुने काठ दाउरालाई नै लिन सकिन्छ ।

नगरपालिकाको कुल घरपरिवारहरूमध्ये ७,४०२ अर्थात् ७२.१८ प्रतिशतले काठदाउरा, २,८३६ अर्थात् २७.६५ प्रतिशतले एल.पी. ग्याँस र बाँकिले गोबर/गुइँठा, बिजुली र अन्य प्रयोग गरेको पाइयो । स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमशः स्वास्थ्यमा असर पुऱ्यानुका साथै समयसमेत बढी खर्च हुने देखिन्छ । तसर्थ वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपाय गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी नगरवासीहरूलाई काठ दाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

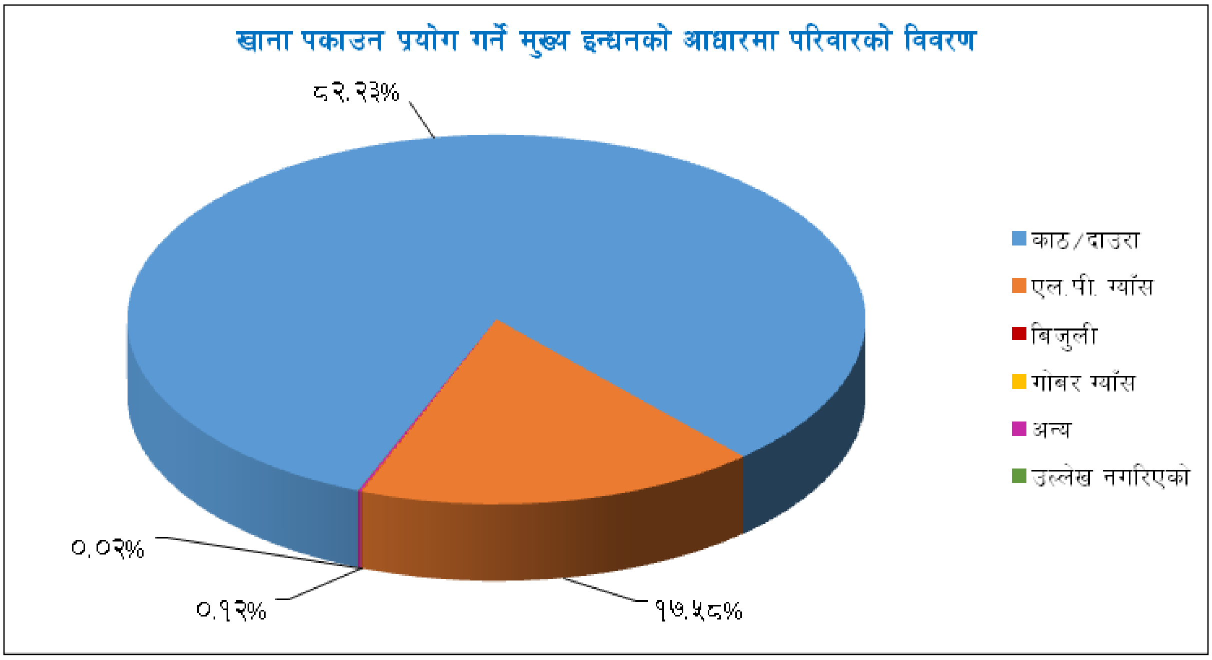
खाना पकाउन प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धनको आधारमा परिवारको विवरण
८२.२३%
०.०२%
०.१२%
१७.५८%
काठ/दाउरा
एल.पी. ग्याँस
बिजुली
गोबर ग्याँस
अन्य
उल्लेख नगरिएको

खण्ड ७ : सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा

७.१ शिक्षा (पृष्ठभूमि)

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ भीमेश्वर नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहिआएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । चौधौ योजनाको ५ वटा रणनीतिक स्तम्भहरूमध्ये शैक्षिक पूर्वाधारको विकास र गुणस्तर वृद्धि पनि एक हो । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रूपमा नीतिगत रूपमा अबलम्बन गरिएको छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षासम्बन्धी हकमा देहायबमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ ।

- प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
- प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
- अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानूनबमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउनेहक हुनेछ ।
- दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइसम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानूनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
- नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानूनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

सन् २०००-२०१५ सम्म कार्यान्वयनमा रहेका सहश्राब्दी विकास लक्ष्य (MDGs)* मध्ये उद्देश्य नं २ (Goal No. 2) सार्वभौमिक प्राथमिक शिक्षा रहेको थियो । MDGs पक्ष राष्ट्रको हैसियतले नेपालको उक्त उद्देश्य प्राप्तिका बाटोमा आफ्नो गतिविधि केन्द्रित गरेको पाइन्छ । फलस्वरूप २०१५ को अन्त्यसम्म प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर ९६.६ प्रतिशत पुगेको छ भने लैङ्गिक अनुपात समदरमा पुगेको छ । दिगो विकासका लक्ष्य (SDGs 2015-2030) को १७ मध्ये उद्देश्य ४ सबैका लागि समावेशी, समतामुलक र गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ रहेको छ । गुणस्तरीय शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्न, उद्यमशीलता विकास गर्न, प्रतिस्पर्धात्मक श्रमबजारमा रोजगारी प्राप्त गर्न यो उद्देश्यको कार्यान्वयन निर्देशित देखिन्छ ।

परम्परागत कृषि पेशामा आधुनिकिकरण र व्यवसायिकरण गर्न, उद्यमशीलताको विकास र पूँजी लगानी मार्फत औद्योगिकिकरण गर्न मयार्दित रोजगारीको अवसर सृजना गर्न र समग्रमा मानव विकास मार्फत सम्वृद्ध र समुन्नत देश विकास गर्न जीवनोपयोगी र व्यवहारिक शिक्षाको अहम् भूमिका रहन्छ ।

शिक्षाको स्तरीय विकासले मात्र देशमा रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधि र पहुँचको विस्तार, उत्पादनमुखी कृषि, आयमुखी व्यवसाय, स्थानीय साधनस्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ ।

यसै सिलसिलामा यस भीमेश्वर नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन यहाँको साक्षरताा स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षककहरूको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ जसबाट भीमेश्वर नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ ।

७.१.१ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो । शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रही आएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । योजनाबद्ध रूपमा शैक्षिक पूर्वाधार एवम् सेवा विस्तार गर्ने प्रयास हुँदै आएको छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानवसंशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रूपमा नीतिगत रूपमा अबलम्बन गरिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै अनुरूप यस नगरपालिकामा २०७४ सालसम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा देखाईएको छ :

तालिका नं ११४: नगरपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

विवरण	सामुदायिक	निजी विद्यालय	कुल
बाल विकास केन्द्र	४३	६	४९
आधारभूत (प्रा. वि. र नि. मा. वि.)	३५	६	४१
मा. वि.	११	७	१८
क्याम्पस	२	१	३
गुम्बा	१	–	–
अन्य			
प्राविधिक शिक्षालय		४	४
सीप विकास तालिम केन्द्र	–	–	
सामुदायिक बालविकास केन्द्र	१		१
जम्मा	**९३**	**२४**	**११७**

स्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

(नोट : नयाँ शिक्षा ऐनअनुसार कक्षा १ देखि ८ सम्मको तहलाई आधारभूत तह र कक्षा ९ देखि १२ सम्मलाई माध्यमिक तहमा घोषणा गरिएको छ । त्यस्तै कक्षा १ भन्दामुनिको तहलाई बाल विकास भनेर नामाकरण गरिएको छ ।)

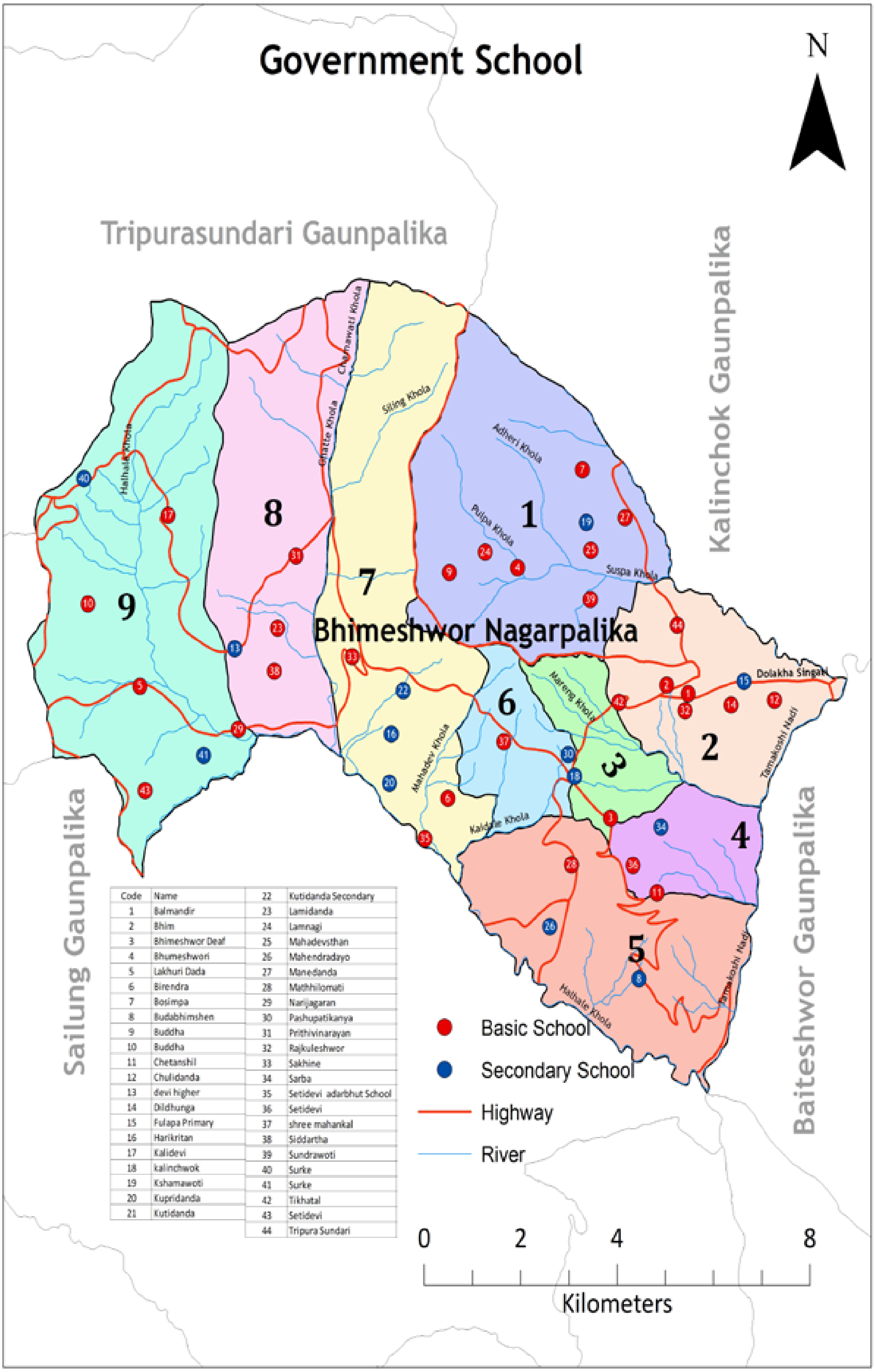

Code	Name	Code	Name
1	Balmandir	22	Kutidanda Secondary
2	Bhim	23	Lamidanda
3	Bhimeshwor Deaf	24	Lamnagi
4	Bhumeshwori	25	Mahadevsthan
5	Lakhuri Dada	26	Mahendradayo
6	Birendra	27	Manedanda
7	Bosimpa	28	Mathhilomati
8	Budabhimshen	29	Narijagaran
9	Buddha	30	Pashupatikanya
10	Buddha	31	Prithivinarayan
11	Chetanshil	32	Rajkuleshwor
12	Chulidanda	33	Sakhine
13	devi higher	34	Sarba
14	Dildhunga	35	Setidevi adarbhut School
15	Fulapa Primary	36	Setidevi
16	Harikritan	37	shree mahankal
17	Kalidevi	38	Siddartha
18	kalinchwok	39	Sundrawoti
19	Kshamawoti	40	Surke
20	Kupridanda	41	Surke
21	Kutidanda	42	Tikhatal
		43	Setidevi
		44	Tripura Sundari

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : जि पि एस *(GPS)* तस्वीर सङ्कलन, २०७५

७.१.२ बालविकास केन्द्रको विवरण

तालिका नं ११५: बाल विकास केन्द्रसम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	बाल विकास केन्द्रको नाम	ठेगाना	प्रकार	भर्ना भएका बालबालिका सङ्ख्या		
				बालक	बालिका	जम्मा
१	मानेडाँडा प्रा.वि.गैराश्वारा	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	३	९	१२
२	लामनागी आ.वि.	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	९	१३	२२
३	सुन्द्रावति आ.वि. दामाराङ	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	११	१०	२१
४	क्षमावति मा.वि. क्षमावति	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	८	५	१३
५	महादेवस्थान प्रा.वि.डाँडाथोक	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	११	११	२२
६	भुमेश्वरी प्रा.वि. फेदि	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	७	३	१०
७	बुद्ध प्रा.वि.बाटाखर्क	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	८	३	११
८	बोसिम्पा प्रा.वि. बोसिम्पा	भी.न.पा–१	विद्यालयमा आधारित	५	४	९
९	भीम उ.मा.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	२७	१०	१७
१०	राजकुलेश्वर आ.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	६	७	१३
११	फुलपा प्रा.वि. फुलपा	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	४	९	१३
१२	त्रिपुरासुन्दरी आ.वि. राम्पा	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	३	७	१०
१३	बालमन्दिर प्रा.वि.डोकुलङ्गा	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	१२	१८	३०
१४	तिखातल प्रा.वि.तिखातल	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	९	४	१३
१५	दिलढुङ्गा प्रा.वि.दिलढुङ्गा	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	५	४	९
१६	चुलिडाँडा प्रा.वि.नेगल	भी.न.पा–२	विद्यालयमा आधारित	४	३	७
१७	कालिञ्चोक मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	विद्यालयमा आधारित	८	१०	१८
१८	पशुपतिकन्या मन्दिर मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	विद्यालयमा आधारित	–	९	९
१९	भीमेश्वर बहिरा प्रा.वि.चरिकोट	भी.न.पा–३	विद्यालयमा आधारित	सबै उमेरका विद्यार्थी हुने		
२०	सर्व मा.वि. जिलु	भी.न.पा–४	विद्यालयमा आधारित	५	४	९
२१	सेतिदेवि प्रा.वि. जिलु बगैंचा	भी.न.पा–४	विद्यालयमा आधारित	४	०	४
२२	चेतनशील प्रा.वि. जिलु पिप्ले	भी.न.पा–४	विद्यालयमा आधारित	३	२	५
२३	बूढाभीमसेन मा.वि. धरमघर	भी.न.पा–५	विद्यालयमा आधारित	८	१	९
२४	महेन्द्रोदया मा.वि. माटी	भी.न.पा–५	विद्यालयमा आधारित	४	३	७
२५	विसुन्टोल आ.वि. विसुन्टोल	भी.न.पा–५	विद्यालयमा आधारित	६	७	१३
२६	माथिल्लो माटी प्रा.वि. माटी	भी.न.पा–५	विद्यालयमा आधारित	५	५	१०
२७	कालिका प्रा.वि. कातिके	भी.न.पा–५	विद्यालयमा आधारित	बच्चा नभएको		
२८	महाङकाल प्रा.वि. चोथाङ	भी.न.पा–६	विद्यालयमा आधारित	३	६	९
२९	कुटिडाँडा मा.वि. मकैवारी	भी.न.पा–७	विद्यालयमा आधारित	१२	१०	२२
३०	कुप्रिडाँडा आ.वि.कुप्रि	भी.न.पा–७	निजीमा आधारित	५	६	११
३१	हरीकृर्तन आ.वि. फल्कुधनी	भी.न.पा–७	विद्यालयमा आधारित	१०	९	१९
३२	सेतिदेवि आ.वि. काउले	भी.न.पा–७	विद्यालयमा आधारित			
३३	विरेन्द्र प्रा.वि.उखुबारी	भी.न.पा–७	विद्यालयमा आधारित	६	९	१५

३४	साखिने आ.वि. दामुना	भी.न.पा–७	विद्यालयमा आधारित	३	४	७
३५	देवि मा.वि. सिरूपातेडाँडा	भी.न.पा–८	विद्यालयमा आधारित	६	९	१५
३६	सेरावेसि प्रा.वि.सेरावेसि	भी.न.पा–८	विद्यालयमा आधारित	गाभिएको छ		
३७	लामीडाँडा प्रा.वि.लामीडाँडा	भी.न.पा–८	विद्यालयमा आधारित	३	४	७
३८	सिद्धार्थ सामुदायिक प्रा.वि.कार्कीगाउँ	भी.न.पा–८	विद्यालयमा आधारित	११	११	२२
३९	पृथ्वीनारायण आ.वि. बोच	भी.न.पा–८	निजीमा आधारित			
४०	लाकुरीडाँडा प्रा.वि.भुमरेडाँडा	भी.न.पा–९	विद्यालयमा आधारित	१	१	२
४१	बुद्ध प्रा.वि.झाँक्रिचउर	भी.न.पा–९	विद्यालयमा आधारित	७	६	१३
४२	सुर्के मा.वि. भण्डारे डाँडागाउँ	भी.न.पा–९	निजीमा आधारित	१०	११	२१
४३	नारीजागरण प्रा.वि. चौतारागाउँ	भी.न.पा–९	निजीमा आधारित	१		१
४४	कालिदेवि प्रा.वि झिगान.	भी.न.पा–९	विद्यालयमा आधारित	–	–	–
४५	सेतिदेवि प्रा.वि.भण्डारे	भी.न.पा–९	विद्यालयमा आधारित	७	८	१५
४६	सुर्के मा.वि. खरिढुङ्गा	भी.न.पा–९	विद्यालयमा आधारित	९	६	१५
४७	सरस्वती अङग्रेजि विद्यालय बोच	भी.न.पा–८	निजीमा आधारित	१५	२५	४०
४८	अल्पाइन पब्लिक स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	निजीमा आधारित	१९०	१३४	३२४
४९	द राइजिङ स्टार ई.बो. चरिकोट	भी.न.पा–६	निजीमा आधारित	११५	१४५	२६०
५०	आकुरा से.बो. स्कुल धरमघर	भी.न.पा–५	निजीमा आधारित			
५१	त्रिपुरा ग्लोरियस एकेडेमि चरिकोट	भी.न.पा–३	निजीमा आधारित	१००	११५	२१५
५२	माउन्टभ्यालि ई.बो.स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	निजीमा आधारित	६०	४२	१०२
५३	कालिन्चोक ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	निजीमा आधारित	२५	३५	६०
५४	मोर्डन नेपाल बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	निजीमा आधारित	११८	११२	२३०
५५	हिमालयन क्राउन बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	निजीमा आधारित	३०	३५	६५
५६	गौरिशङकर ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–३	विद्यालयमा आधारित	९७	७४	१७१
५७	समतम एकेडेमी	भी.न.पा–३	निजीमा आधारित	१०४	१३६	२४०

स्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.१.३ विश्वविद्यालय तथा क्याम्पसहरू

तालिका नं ११६: नगरपालिकामा रहेका क्याम्पसको विवरण

क्र. सं.	क्याम्पसको नाम	ठेगाना	सञ्चालित कार्यक्रम तथा तह	विद्यार्थी सङ्ख्या		
				छात्रा	छात्र	जम्मा
१	गौरीशंकर बहुमुखी क्याम्पस चरिकोट	भी.न.पा. ३	स्नातक	५३	९१	१४४
			स्नातकोतर	११७	२०१	३१८
२	चरिकोट क्याम्पस	भी.न.पा. ३	स्नातक			
३	हिम्स कलेज	भी.न.पा. २	स्नातक			

स्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.१.४ शिक्षक विवरण

तालिका नं ११७: शिक्षक विवरण

तह	स्वीकृत दरवन्दीमा कार्यरत				परियोजना		राहत दरवन्दीमा कार्यरत		निजी स्रोतमा		PC मा		तालिम प्राप्त शिक्षक सङ्ख्या	विद्यालय कर्मचारी सङ्ख्या
	स्थायी		अस्थायी											
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष		
बालविकास केन्द्र			४५										३५	
प्रा.वि.	४१	८२	२८	५			२४	१२						
नि.मा. वि.	७	२०	४	६			४	८	१					
मा.वि	६	२६	१				४	२०	१	१				
उ.मा.वि.														
जम्मा	**५४**	**१२८**	**७८**	**११**			**३२**	**४०**	**२**	**१**				**३४६**

स्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.१.५ विद्यालयको भौतिक विवरण

विभिन्न किसिमका प्राकृतिक प्रकोपबाट बालबालिकाले भौतिक र मनोवैज्ञानिक रूपमा सूरक्षित महसुस हुदै विद्या आर्जन गर्न पाउनु उनीहरूको अधिकार हो । यस नगरपालिका हाताभित्र रहेका अधिकांश विद्यालयको संरचना कच्ची रहेको पाइएको छ भने कहि विद्यालयहरूको संरचना पक्की रहेको पाइएको छ जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं ११८: विद्यालयको भौतिक विवरण

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	भवन सङ्ख्या		कोठा सङ्ख्या		कैफियत
			पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची	
१	मानेडाँडा प्रा.वि.गैराश्वारा	भी.न.पा–१	२	५			
२	लामनागी आ.वि.	भी.न.पा–१	२		८		
३	सुन्द्रावति आ.वि. दामाराङ	भी.न.पा–१	-	-	५	१०	अस्थायी सिकाइ केन्द्र
४	क्षमावति मा.वि. क्षमावति	भी.न.पा–१	५	१	२७	४	
५	महादेवस्थान प्रा.वि.डाँडाथोक	भी.न.पा–१					अस्थायी सिकाइ केन्द्र
६	भुमेश्वरी प्रा.वि.वि फेदि	भी.न.पा–१	१	२	१	२	
७	बुद्ध प्रा.वि.बाटाखर्क	भी.न.पा–१	-	-	१	४	अस्थायी सिकाइ केन्द्र ३
८	बोसिम्पा प्रा.वि.बोसिम्पा	भी.न.पा–१	१	२	-		
९	भीम मा.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	१२			४५	अस्थायी भवन
१०	राजकुलेश्वर आ.वि. दोलखा	भी.न.पा–२			T.L.C ४	११	
११	फुलपा आ.वि. फुलपा	भी.न.पा–२	३	७			
१२	त्रिपुरासुन्दरी आ.वि. राम्पा	भी.न.पा–२	२	१	१२	१	
१३	बालमन्दिर प्रा.वि.डोकुलङ्गा	भी.न.पा–२	१	२	२	७	
१४	तिखातल प्रा.वि.तिखातल	भी.न.पा–२	२	६			
१५	दिलढुङ्गा प्रा.वि.दिलढुङ्गा	भी.न.पा–२			२	४	अस्थायी सिकाइ केन्द्र
१६	चुलिडाँडा प्रा.वि.नेगल	भी.न.पा–२			१	२	
१७	कालिञ्चोक मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	१	१०	२३	२२	
१८	पशुपतिकन्या मन्दिर मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	३	५	११	१०	

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	भवन सङ्ख्या		कोठा सङ्ख्या		कैफियत
			पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची	
१९	भीमेश्वर बहिरा प्रा.वि.चरिकोट	भी.न.पा–३	२	६	२		अस्थायी २ वोटा भवन
२०	सर्व मा.वि. जिलु	भी.न.पा–४	२	८	६	१९	
२१	सेतिदेवि प्रा.वि. जिलु बगैंचा	भी.न.पा–४			३	५	दुइ कोठाको भवन निर्माण हुदै
२२	चेतनशील प्रा.वि.जिलु पिप्ले	भी.न.पा–४	२	४	–	–	
२३	बूढाभीमसेन मा.वि. धरमघर	भी.न.पा–५	२	१	१२	२	अस्थायी सिकाइ केन्द्र २ कोठाको
२४	महेन्द्रोदय मा.वि. माटी	भी.न.पा–५	२	६	३	६	
२५	विसुन्टोल आ.वि. विसुन्टोल	भी.न.पा–५	२	५	–	–	५ अस्थायी सिकाइ केन्द्र २ कोठाको
२६	माथिल्लो माटी प्रा.वि. माटी	भी.न.पा–५			१	३	
२७	कालिका प्रा.वि. कार्तिके	भी.न.पा–५	१	२	३	६	
२८	महाङकाल प्रा.वि. चोथाङ	भी.न.पा–६	१	६			१/२ अस्थायी सिकाइ केन्द्र
२९	कुटिडाँडा मा.वि. मकैवारी	भी.न.पा–७	२	९	१०	१९	
३०	कुप्रिडाँडा आ.वि. कुप्रि	भी.न.पा–७	१	२	१	२	१ अस्थायी सिकाइ केन्द्र
३१	हरीकिर्तन आ.वि. फल्कुधनी	भी.न.पा–७	२		*		
३२	सेतिदेवि आ.वि. काउले	भी.न.पा–७	२	१	१०	२	
३३	विरेन्द्र प्रा.वि.उखुबारी	भी.न.पा–७	२	४	–	–	१/२ अस्थायी
३४	साखिने आ.वि. दामुना	भी.न.पा–७	४	१	१२	२	
३५	देवि मा.वि. सिरूपातेडाँडा	भी.न.पा–८	३	१	१२	२	
३६	सेरावेसि प्रा.वि.सेरावेसि	भी.न.पा–८	१	२			
३७	लामीडाँडा प्रा.वि.लामीडाँडा	भी.न.पा–८	१	२			३/६ अस्थायी सिकाइ केन्द्र
३८	सिद्धार्थ सामुदायिक प्रा.वि.कार्कीगाउँ	भी.न.पा–८	१	६			
३९	पृथ्वीनारायण आ.वि. बोच	भी.न.पा–८	२		१२		
४०	लाकुरीडाँडा प्रा.वि.भुमरेडाँडा	भी.न.पा–९	१	४	३	६	
४१	बुद्ध प्रा.वि.झाँक्रिचउर	भी.न.पा–९	३		७		
४२	सुर्के मा.वि. भण्डारे डाँडागाउँ	भी.न.पा–९	२				४/१२ अस्थायी सिकाइ केन्द्र
४३	नारीजागरण प्रा.वि. चौतारागाउँ	भी.न.पा–९	१	२	१		
४४	कालिदेवि प्रा.वि झिगान.	भी.न.पा–९	१	३	१		१/२
४५	सेतिदेवि प्रा.वि.भण्डारे	भी.न.पा–९	३		८		१/२ अस्थायी सिकाइ केन्द्र
४६	सुर्के मा.वि. खरिढुङ्गा	भी.न.पा–९	४		२१		
४७	सरस्वती अङग्रेजि विद्यालय बोच	भी.न.पा–८	१		२		
४८	अल्पाइन पब्लिक स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	२	२	३५		
४९	द राइजिङ स्टार ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	२	३५	२		
५०	आकुरा सेकेन्डरी बोडिङ्ग स्कुल धरमघर	भी.न.पा–५					
५१	त्रिपुरा ग्लोरियस एकेडेमि चरिकोट	भी.न.पा–३			३		
५२	माउन्टभ्यालि ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	२	८	२		
५३	कालिन्चोक ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६			३		
५४	मोर्डन नेपाल बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६			३		
५५	हिमालयन क्राउन बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६			४		
५६	गौरिशङकर ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–३	१	४	–		
५७	एपेक्स ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	१	२	६		बन्दै गरेको
५८	बालउद्यान बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट दोलखा	भी.न.पा–६	१	१	२		

स्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.१.६ शिक्षक तथा कक्षाकोठाको पर्याप्तता विवरण

शिक्षाको गुणस्तर निर्धारक तत्वमध्ये शिक्षक विद्यार्थी अनुपात पनि एक हो । उचित तालिम प्राप्त, उच्च मनोबलयुक्त र परिणात्मक तालमेलयुक्त कक्षाकोठामा भएको शैक्षिक कृयाकलापले मात्र नतिजा दिन सक्छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका विद्यालयमा शिक्षक, विद्यार्थी र कक्षाकोठाको पर्याप्तता सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ११९: शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्तता

क्र.सं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	विद्यार्थी सङ्ख्या	शिक्षक सङ्ख्या	कक्षा कोठा सङ्ख्या	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (STR)	विद्यार्थी कक्षा कोठा अनुपात (SCR)
१	मानेडाँडा प्रा.वि.गैराश्वारा	भी.न.पा–१	४७	६	५	७:१	
२	लामनागी आ.वि.	भी.न.पा–१	१५५	१०	२	१५:१	
३	सुन्द्रावति आ.वि. दामाराङ	भी.न.पा–१	१०८	९	१०	१२:१	
४	क्षमावति मा.वि. क्षमावति	भी.न.पा–१	४०८	२०	१५	२०:१	
५	महादेवस्थान प्रा.वि.डाँडाथोक	भी.न.पा–१	५९	४	५	१५:१	
६	भुमेश्वरी मा.वि. फेदि	भी.न.पा–१	२६	४	४	७:१	
७	बुद्ध प्रा.वि.बाटाखर्क	भी.न.पा–१	३१	४	६		
८	बोसिम्पा प्रा.वि.बोसिम्पा	भी.न.पा–१	१३	२			
९	भीम मा.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	४२८	२६	१८	१६:१	
१०	राजकुलेश्वर आ.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	१०३	८	११	१२:१	१२/१
११	फुलपा पा वि फुलपा	भी.न.पा–२		४	५		
१२	त्रिपुरासुन्दरी आधारभूत वि राम्पा	भी.न.पा–२	१२१	६	१२	२०:१	
१३	बालमन्दिर प्रा.वि.डोकुलङ्गा	भी.न.पा–२	६२	३	७	१६:१	
१४	तिखातल प्रा.वि.तिखातल	भी.न.पा–२	४४	४	३	११:१	१५.३
१५	दिलढुङ्गा प्रा.वि.दिलढुङ्गा	भी.न.पा–२	१४	२	४	७:१	
१६	चुलिडाँडा प्रा.वि.नेगल	भी.न.पा–२	११	२	२	५:१	
१७	कालिञ्चोक मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	१३६१	२८	३०	४९:१	
१८	पशुपतिकन्या मन्दिर मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	२७४	३४	२१	८:१	१७.०४
१९	भीमेश्वर बहिरा प्रा.वि.चरिकोट	भी.न.पा–३	५८	५	६	१२:१	–
२०	सर्व मा.वि. जिलु	भी.न.पा–४	३००	२३	२७	१३:१	–
२१	सेतिदेवि प्रा.वि. जिलु बगैंचा	भी.न.पा–४	१२	५	४	२:१	
२२	चेतनशील प्रा.वि.जिलु पिप्ले	भी.न.पा–४	१५	६	४	३:१	–
२३	बूढाभीमसेन मा.वि. धरमघर	भी.न.पा–५	१५४	१४	१०	११:१	–
२४	महेन्द्रोदय मा.वि. माटी	भी.न.पा–५	१९६	२०	१२	१०:१	
२५	विसुन्टोल आ.वि. विसुन्टोल	भी.न.पा–५	१८	६	५	३:१	३:६
२६	माथिल्लो माटी प्रा.वि. माटी	भी.न.पा–५	२५	५	३	५:१	–
२७	कालिका प्रा.वि. कातिके	भी.न.पा–५	_	२	८		–
२८	महाङकाल प्रा.वि. चोथाङ	भी.न.पा–६	४५	४	६		

क्र.सं	विद्यालयको नाम	ठेगाना	विद्यार्थी सङ्ख्या	शिक्षक सङ्ख्या	कक्षा कोठा सङ्ख्या	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात (STR)	विद्यार्थी कक्षा कोठा अनुपात (SCR)
२९	कुटिडाँडा मा.वि. मकैवारी	भी.न.पा–७	४५७	२१	१६	२२:१	२८.५६
३०	कुप्रिडाँडा आ.वि. कुप्रि	भी.न.पा–७	४८	८	४	६:१	
३१	हरीकृर्तन आधारभूत वि फल्कुधनी	भी.न.पा–७	८५	७	T.L.C	१२:१	नयाँ भवन निर्माण हुदै
३२	सेतिदेवि आधारभूत वि काउले	भी.न.पा–७	८९	१०	१२		
३३	विरेन्द्र प्रा.वि.उखुबारी	भी.न.पा–७	१५	५	४	३:१	३
३४	साखिने आ.वि. दामुना	भी.न.पा–७	५१	४	९	१२:१	६
३५	देवि मा.वि. सिरूपातेडाँडा	भी.न.पा–८	३६९	१५	१४	२५:१	१:२६
३६	सेरावेसि प्रा.वि.सेरावेसि	भी.न.पा–८	५	३	४	–	–
३७	लामीडाँडा प्रा.वि.लामीडाँडा	भी.न.पा–८	१५	३	–	–	
३८	सिद्धार्थ सामुदायिक प्रा.वि.कार्कीगाउँ	भी.न.पा–८	३६	५	६		१:६
३९	पृथ्वीनारायण आधारभूत वि बोच	भी.न.पा–८					
४०	लाकुरीडाँडा प्रा.वि.भुमरेडाँडा	भी.न.पा–९	३८	३	७		
४१	बुद्ध प्रा.वि.झाँक्रिचउर	भी.न.पा–९	४८	४	८		
४२	सुर्के मा.वि. भण्डारे डाँडागाउँ	भी.न.पा–९	३०१	१५	११		२८:१ अस्थायी सिकाइ केन्द्र
४३	नारीजागरण प्रा.वि. चौतारागाउँ	भी.न.पा–९	९	२	४		
४४	कालिदेवि प्रा.वि झिगान.	भी.न.पा–९	४०	३	५		८:५
४५	सेतिदेवि प्रा.वि.भण्डारे	भी.न.पा–९	७४	४	५		
४६	सुर्के मा.वि. खरिढुङ्गा	भी.न.पा–९		१७	१४		
४७	सरस्वती अङग्रेजि विद्यालय बोच	भी.न.पा–८	८५	८	११		–
४८	अल्पाइन पब्लिक स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	८५२	४६	२५		३४:१
४९	द राइजिङ स्टार ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	९००	४८	३९		
५०	आकुरा सेकेन्डरी बोडिङ्ग स्कुल धरमघर	भी.न.पा–५	४३६	२०	२१		
५१	त्रिपुरा ग्लोरियस एकेडेमि चरिकोट	भी.न.पा–३	६४४	३५	२३		
५२	माउन्टभ्यालि ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	४००	२१	२०		२०:१
५३	कालिन्चोक ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	१२०	१२	१७		
५४	मोर्डन नेपाल बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	४६५	२७	२०		
५५	हिमालयन क्राउन बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	१४५	११	१८		
५६	गौरिशङकर ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–३	४८७	२६	१५		–
५७	एपेक्स ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	१५	८	८		–
५८	बालउद्यान बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	२००	२०	९		–

स्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.१.७ विद्यालयमा भएका पुस्तकालय, कम्पुटर तथा विज्ञान प्रयोगशालासम्बन्धी विवरण

विद्यालय भनेको कोरा सिद्धान्त पढाउने मात्र थलो नभएर जिविकोपार्जनको लागि कौशल सिकाउने, व्यक्तित्व विकासमा सघाउने, समग्र समाज र राष्ट्रलाई योगदान गर्न सक्ने नागरिक उत्पादन गर्ने प्रशिक्षण केन्द्र हो । यहाँ प्रदान गरिएका ज्ञान, सिप, प्रवृत्ति र पुस्तकालय, कम्प्युटर तथा विज्ञान प्रयोगशाला, प्रयोगात्मक कलाहरूजस्ता आधारभूत पक्षमा विद्यालयले ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ ।

तालिका नं १२०: विद्यालयमा भएका पुस्तकालय, कम्पुटर तथा विज्ञान प्रयोगशालासम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्राथमिक उपचार कक्ष छ ?	पुस्तकालय सङ्ख्या	कम्प्युटर प्रयोगशालार कम्प्युटर सङ्ख्या	विज्ञान प्रयोगशाला सङ्ख्या
१	मानेडाँडा प्रा.वि.गैराश्वारा	भी.न.पा–१	छैन	–	–	–
२	लामनागी आ.वि.	भी.न.पा–१	बाकस छ	१	१०	
३	सुन्द्रावति आ.वि. दामाराङ	भी.न.पा–१	–	–	१/५	–
४	क्षमावति मा.वि. क्षमावति	भी.न.पा–१	बाकस छ	१	१/१८	=
५	महादेवस्थान प्रा.वि.डाँडाथोक	भी.न.पा–१	–	–	–	–
६	भुमेश्वरी प्रा.वि.वि फेदि	भी.न.पा–१	छ	–	–	–
७	बुद्ध प्रा.वि.बाटाखर्क	भी.न.पा–१	छैन	–	–	–
८	बोसिम्पा प्रा.वि.बोसिम्पा	भी.न.पा–१	–	–	–	–
९	भीम मा.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	छैन	छैन	१	१
१०	राजकुलेश्वर आ.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	अपूर्ण	अपूर्ण	२०	१
११	फुलपा पा वि फुलपा	भी.न.पा–२	छैन	१	२	
१२	त्रिपुरासुन्दरी आधारभूत वि राम्पा	भी.न.पा–२	छैन	१	२	
१३	बालमन्दिर प्रा.वि.डोकुलङ्गा	भी.न.पा–२	छैन	१	छैन	छैन
१४	तिखातल प्रा.वि.तिखातल	भी.न.पा–२	बाकस		कम्प्युटर १ वटा	
१५	दिलढुङ्गा प्रा.वि.दिलढुङ्गा	भी.न.पा–२				
१६	चुलिडाँडा प्रा.वि.नेगल	भी.न.पा–२				
१७	कालिञ्चोक मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	छ	२	१/२५	३
१८	पशुपतिकन्या मन्दिर मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	छ	१	१/१५	१
१९	भीमेश्वर बहिरा प्रा.वि.चरिकोट	भी.न.पा–३	छैन	१	१/६	–
२०	सर्व मा.वि. जिलु	भी.न.पा–४	बाकस मात्र छ	१	१/१०	३
२१	सेतिदेवि प्रा.वि. जिलु बगैंचा	भी.न.पा–४	छैन	१	१	–
२२	चेतनशील प्रा.वि.जिलु पिप्ले	भी.न.पा–४	–	–	१	
२३	बूढाभीमसेन मा.वि. धरमघर	भी.न.पा–५	सामान्य	१	१/६	सामान्य
२४	महेन्द्रोदय मा.वि. माटी	भी.न.पा–५	स्वास्थ्य चौकि नजिक	–	१/६	
२५	विसुन्टोल आ.वि. विसुन्टोल	भी.न.पा–५	छ	१	१/४	–
२६	माथिल्लो माटी प्रा.वि. माटी	भी.न.पा–५	छैन	छैन	छैन	–
२७	कालिका प्रा.वि. कातिके	भी.न.पा–५	छैन	छैन	छैन	छैन
२८	महाङकाल प्रा.वि. चोथाङ	भी.न.पा–६				
२९	कुटिडाँडा मा.वि. मकैवारी	भी.न.पा–७		१	१५	१
३०	कुप्रिडाँडा आ.वि. कुप्रि	भी.न.पा–७	छैन	–	१/५	–
३१	हरीकृर्तन आधारभूत वि फल्कुधनी	भी.न.पा–७	छैन		२	छैन
३२	सेतिदेवि आधारभूत वि काउले	भी.न.पा–७				
३३	विरेन्द्र प्रा.वि.उखुबारी	भी.न.पा–७				

३४	साखिने आ.वि. दामुना	भी.न.पा–७				
३५	देवि मा.वि. सिरूपातेडाँडा	भी.न.पा–८	–	१	१/१२	–
३६	सेरावेसि प्रा.वि.सेरावेसि	भी.न.पा–८	–	–	–	–
३७	लामीडाँडा प्रा.वि.लामीडाँडा	भी.न.पा–८				
३८	सिद्धार्थ सामुदायिक प्रा.वि.कार्कीगाउँ	भी.न.पा–८	बाकस छ	–	–	–
३९	पृथ्वीनारायण आधारभूत वि बोच	भी.न.पा–८				
४०	लाकुरीडाँडा प्रा.वि.भुमरेडाँडा	भी.न.पा–९	छैन	–	–	–
४१	बुद्ध प्रा.वि.झाँक्रिचउर	भी.न.पा–९				
४२	सुर्के मा.वि. भण्डारे डाँडागाउँ	भी.न.पा–९	छैन	–	१	–
४३	नारीजागरण प्रा.वि. चौतारागाउँ	भी.न.पा–९	छ	१		
४४	कालिदेवि प्रा.वि झिगान	भी.न.पा–९				
४५	सेतिदेवि प्रा.वि.भण्डारे	भी.न.पा–९				
४६	सुर्के मा.वि. खरिढुङ्गा	भी.न.पा–९	छैन	१	१/१८	१
४७	सरस्वती अङग्रेजि विद्यालय बोच	भी.न.पा–८	बाकस छ	–	१/२	–
४८	अल्पाइन पब्लिक स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छ	१	१/२६	१
४९	द राइजिङ स्टार ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छ	१	१/२४	१
५०	आकुरा सेकेन्डरी बोडिङ्ग स्कुल धरमघर	भी.न.पा–५				
५१	त्रिपुरा ग्लोरियस एकेडेमि चरिकोट	भी.न.पा–३	छ	१	१/२०	१
५२	माउन्टभ्यालि ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छ	१÷२०००	१/१७	१
५३	कालिन्चोक ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छ	१	१/१०	१
५४	मोर्डन नेपाल बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छ	१	१/१२	१
५५	हिमालयन क्राउन बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छ	१	१/१०	
५६	गौरिशङकर ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–३	बाकस छ	१	१/१३	१
५७	एपेक्स ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छैन	१	१/२	बन्दै गरेको
५८	बालउद्यान बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	छ	१	१/१०	–

स्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.१.८ विद्यालयहरूमा शौचालयको विवरण

विभिन्न अध्ययनका अनुसार विद्यालय छाड्नेहरूलाई सघाउने तत्वमध्ये शौचालय पनि एक हो । विशेष गरी किशोरीहरूलाई महिनावारीको समयमा सुविधाजनक शौचालयको आवश्यकता पर्दछ । अन्य समूहका बालबालिकालाई पनि सूरक्षा लगायतका कारणबाट विद्यालयमा अनिवार्य शौचालयको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ। फरक क्षमता भएका विद्यार्थीका लागि समेत विचार गरी विभिन्न विद्यालयले शौचालयको व्यवस्थापन गरेबाट सम्पूर्ण विद्यालय परिवार सरसफाईको विषयमा संवेदनशिल रहेको पाइएको छ ।

तालिका नं १२१: विद्यालयहरूमा शौचालयको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	शौचालयको किसिम					जम्मा
			समान्य सबैले प्रयोग गर्ने किसिमको	शिक्षक शिक्षिकाको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	छात्र/छात्राहरूको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	अपाङ्गको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	शौचालय नभएको	
१	मानेडाँडा प्रा.वि.गैराश्वारा	भी.न.पा–१	२	१	१	–	–	४
२	लामनागी आ.वि.	भी.न.पा–१	४	१	२/१	–	–	९
३	सुन्द्रावति आ.वि. दामाराङ	भी.न.पा–१	–	१	३	–	–	४
४	क्षमावति मा.वि. क्षमावति	भी.न.पा–१	–	१	९	–	–	१०
५	महादेवस्थान प्रा.वि.डाँडाथोक	भी.न.पा–१	१	–	–	–	–	
६	भुमेश्वरी प्रा.वि.फेदि	भी.न.पा–१	२	–	–	–	–	२
७	बुद्ध प्रा.वि.बाटाखर्क	भी.न.पा–१	१	३	–	–	–	४
८	बोसिम्पा प्रा.वि.बोसिम्पा	भी.न.पा–१	–	–	–	–	–	अस्थायि १
९	भीम मा.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	३	–	३	–		६
१०	राजकुलेश्वर आ.वि. दोलखा	भी.न.पा–२	–	१	१/१	–	–	२
११	फुलपा पा वि फुलपा	भी.न.पा–२	–	१	२	–	–	३
१२	त्रिपुरासुन्दरी आधारभूत वि राम्पा	भी.न.पा–२	–	४	१	१	–	६
१३	बालमन्दिर प्रा.वि.डोकुलङ्गा	भी.न.पा–२	–	–	१	२	–	३
१४	तिखातल प्रा.वि.तिखातल	भी.न.पा–२	२	–	–	–	–	२
१५	दिलढुङ्गा प्रा.वि.दिलढुङ्गा	भी.न.पा–२	१	–	–	–	–	१
१६	चुलिडाँडा प्रा.वि.नेगल	भी.न.पा–२	१	–	–	–	–	१
१७	कालिञ्चोक मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	५	–	–	–	–	१०
१८	पशुपतिकन्या मन्दिर मा.वि. चरिकोट	भी.न.पा–३	१	१	२	–	–	४
१९	भीमेश्वर बहिरा प्रा.वि.चरिकोट	भी.न.पा–३	१	–	२/२	२	–	७
२०	सर्व मा.वि. जिलु	भी.न.पा–४	–	१	१	–	–	–
२१	सेतिदेवि प्रा.वि. जिलु बगैंचा	भी.न.पा–४	२	–	–	–	–	२
२२	चेतनशील प्रा.वि.जिलु पिप्ले	भी.न.पा–४	–	१	१	–	–	२

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	शौचालयको किसिम					जम्मा
			समान्य सबैले प्रयोग गर्ने किसिमको	शिक्षक शिक्षिकाको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	छात्र/छात्राहरूको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	अपाङ्गको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	शौचालय नभएको	
२३	बूढाभीमसेन मा.वि. धरमघर	भी.न.पा–५	–	१	१	–	–	२
२४	महेन्द्रोदय मा.वि. माटी	भी.न.पा–५	–	१	२/२	–	–	५
२५	विसुन्टोल आ.वि. विसुन्टोल	भी.न.पा–५	–	१	१	–	–	२
२६	माथिल्लो माटी प्रा.वि. माटी	भी.न.पा–५	–	१	१	–	–	२
२७	कालिका प्रा.वि. कातिके	भी.न.पा–५	२	–	–	–	–	–
२८	महाङकाल प्रा.वि. चोथाङ	भी.न.पा–६	२	–	–	–	–	२
२९	कुटिडाँडा मा.वि. मकैवारी	भी.न.पा–७	२	–	३	–	–	५
३०	कुप्रिडाँडा आ.वि. कुप्रि	भी.न.पा–७	–	१/१	–	–		२
३१	हरीकृर्तन आधारभूत वि फल्कुधनी	भी.न.पा–७	१	–	–	–	–	१
३२	सेतिदेवि आधारभूत वि काउले	भी.न.पा–७	–	–	–	–	–	
३३	विरेन्द्र प्रा.वि.उखुबारी	भी.न.पा–७	३	–	–	–१	–	३
३४	साखिने आ.वि. दामुना	भी.न.पा–७	–	१	२	–	–	३
३५	देवि मा.वि. सिरूपातेडाँडा	भी.न.पा–८	२	–	=	=	=	२
३६	सेरावेसि प्रा.वि.सेरावेसि	भी.न.पा–८	१	–	–	–	–	–
३७	लामीडाँडा प्रा.वि.लामीडाँडा	भी.न.पा–८	सबैले प्रयोग गर्ने	१	२	–	–	३
३८	सिद्धार्थ सामुदायिक प्रा.वि.,कार्कीगाउँ	भी.न.पा–८	२ वटा शौचालय अस्थाइ रूपमा प्रयोग भएको निर्माण कार्य हुदै गरेको।					
३९	पृथ्वीनारायण आधारभूत वि बोच	भी.न.पा–८						
४०	लाकुरीडाँडा प्रा.वि.भुमरेडाँडा	भी.न.पा–९	शौचालय अस्थाइ रूपमा प्रयोग भएको निर्माण कार्य शुदै गरेको					
४१	बुद्ध प्रा.वि.झाँक्रिचउर	भी.न.पा–९	१	–	–	–	–	१
४२	सुर्के मा.वि. भण्डारे डाँडागाउँ	भी.न.पा–९	६	–	–	–	–	६

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	शौचालयको किसिम					जम्मा
			समान्य सबैले प्रयोग गर्ने किसिमको	शिक्षक शिक्षिकाको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	छात्र/छात्राहरूको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	अपाङ्गको लागि भिन्दा भिन्दै भएको	शौचालय नभएको	
४३	नारीजागरण प्रा.वि. चौतारागाउँ	भी.न.पा–९	३	१	–	–	–	४
४४	कालिदेवि प्रा.वि भिगान.	भी.न.पा–९	–	१	२	–	–	३
४५	सेतिदेवि प्रा.वि.भण्डारे	भी.न.पा–९		३	–	–	–	३
४६	सुर्के मा.वि. खरिढुङ्गा	भी.न.पा–९		२	८/८	१	–	१९ बन्द ६ खुल्ला
४७	सरस्वती अंग्रेजी विद्यालय बोच	भी.न.पा–८	१	–	१	–	–	२
४८	अल्पाइन पब्लिक स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	८	१	७	–	–	८
४९	द राइजिङ स्टार ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६		२	२२	–	–	२४
५०	आकुरा सेकेन्डरी बोडिङ्ग स्कुल धरमघर	भी.न.पा–५						
५१	त्रिपुरा ग्लोरियस एकेडेमि चरिकोट	भी.न.पा–३		१	४/५			१०
५२	माउन्टभ्यालि ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	३	१	२	–	–	६
५३	कालिन्चोक ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६	१	२	–	–	–	३
५४	मोर्डन नेपाल बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६		२	५	–	–	७
५५	हिमालयन क्राउन बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६		१	३	–	–	४
५६	गौरिशङकर ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–३	१	१	६	–	–	८
५७	एपेक्स ई.बो. स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६		१	४	–	–	५
५८	बालउद्यान बोडिङ्ग स्कुल चरिकोट	भी.न.पा–६		१	२	–	–	–
५९	मानेडाँडा प्रा.वि.गैराश्वारा	भी.न.पा–१	२	१	१	–	–	४

स्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.१.९ लिङ्गअनुसार ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरता स्थिति

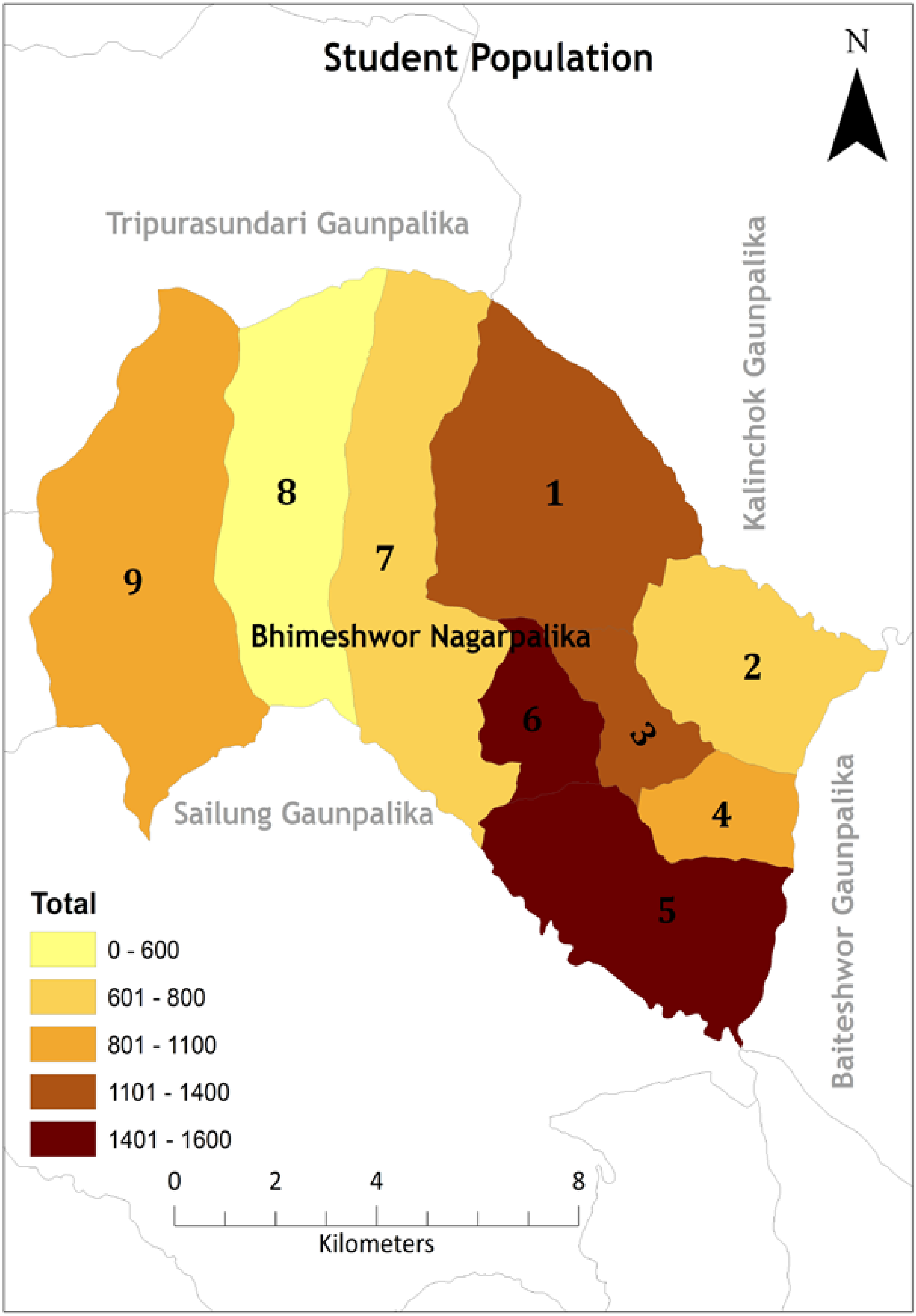

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिको उमेर समूहका कुल ३३,७८५ जनसङ्ख्या रहेका छन् । नगरमा ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिको उमेर समूहका कुल जनसङ्ख्यामध्ये २५,३७२ अर्थात् ७५.१० प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । पढ्न मात्र सक्ने ५४५ अर्थात् १.६१ प्रतिशत रहेका छन् भने पढ्ने र लेख्ने दुवै सिप नभएका अर्थात् निरक्षर जनसङ्ख्या ७,७४८ अर्थात् २२.९३ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रूपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं ६ रहेको छ जसको साक्षरता ८१.९ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं २ जसको साक्षरता ६०.६ प्रतिशत रहेको छ ।

उल्लेखित आँकडालाई लैंगिक दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा ५ वर्ष वा सोभन्दा माथि उमेर समूहका कुल ३३,७८५ जनसङ्ख्यामा १३,५५१ पुरुष र ११,८२१ महिला पढ्न र लेख्न सक्ने अर्थात् साक्षर रहेका छन् । लैङ्गिक रूपमा निरक्षरता विश्लेषण गर्दा कुल ७,७४८ अर्थात् २२.९३ निरक्षर रहेकोमा २,५१५ पुरुष र ५,२३३ महिला पढ्न र लेख्न नसक्ने अर्थात् निरक्षर रहेका छन् ।

पुरुषको भन्दा महिलाको जनसङ्ख्या बढी भएको यस नगरपालिकामा महिला निरक्षरता पुरुषको तुलनामा बढी रहेको छ । साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिबी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । वर्तमान संविधान, शिक्षाप्रतिको राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरू, विश्वव्यापी एजेण्डाको रूपमा रहेको दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयन, सन् २०२२ मा नेपाललाई अतिकम विकसित राष्ट्रहरूको सूचीबाट स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य २०३० सम्म देशलाई मध्यम आयस्तर राष्ट्रको रूपमा पुऱ्याउने महत्वाकांक्षी सोचलाई यथार्थतामा रूपान्तरण गर्न समाजमा विद्यमान सबै किसिमका असमानताहरूको अन्त्य गर्दै समन्यायिक, समतामुलक, गुणस्तरीय र जीवनपयोगी शिक्षालाई प्राथमिकतामा राख्नु नगरपालिकाको दायित्व हो ।

तालिका नं १२२: लिङ्गअनुसार ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्यको वडागत साक्षरता विवरण

वडा नं.	लिङ्ग	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	पुरुष	१,६७४	८५.२	२०	१.०	२७१	१३.८			**१,९६५**
	महिला	१,५९२	७५.३	२२	१.०	५००	२३.७			**२,११४**
	जम्मा	३,२६६	८०.१	४२	१.०	७७१	१८.९			**४,०७९**
२	पुरुष	१,०९२	६८.१	११	०.७	४९२	३०.७	८	०.५	**१,६०३**
	महिला	९३८	५३.९	७	०.४	७८७	४५.२	८	०.५	**१,७४०**
	उ.न.							८	१००.०	**८**
	जम्मा	२,०३०	६०.६	१८	०.५	१,२७९	३८.२	२४	०.७	**३,३५१**
३	पुरुष	१,६६९	८७.४	३९	२.०	२०१	१०.५	१	०.१	**१,९१०**
	महिला	१,४६५	७१.९	२८	१.४	५४०	२६.५	४	०.२	**२,०३७**
	जम्मा	३,१३४	७९.४	६७	१.७	७४१	१८.८	५	०.१	**३,९४७**
४	पुरुष	१,२५५	८९.१	१	०.१	१५२	१०.८			**१,४०८**
	महिला	१,०१०	७०.७	२	०.१	४१६	२९.१			**१,४२८**
	जम्मा	२,२६५	७९.९	३	०.१	५६८	२०.०			**२,८३६**
५	पुरुष	२,३८५	८५.७	८७	३.१	३१०	११.१			**२,७८२**
	महिला	१,९१४	६८.१	१४५	५.२	७५२	२६.८			**२,८११**
	जम्मा	४,२९९	७६.९	२३२	४.१	१,०६२	१९.०			**५,५९३**

वडा नं.	लिङ्ग	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
६	पुरुष	१,८७०	८९.६	८	०.४	२०९	१०.०			**२,०८७**
	महिला	१,६२५	७४.५	४	०.२	५५३	२५.३			**२,१८२**
	जम्मा	३,४९५	८१.९	१२	०.३	७६२	१७.८			**४,२६९**
७	पुरुष	१,१३८	८२.३	९	०.७	२३५	१७.०			**१,३८२**
	महिला	९८४	६२.२	१६	१.०	५८१	३६.७			**१,५८१**
	जम्मा	२,१२२	७१.६	२५	०.८	८१६	२७.५			**२,९६३**
८	पुरुष	९००	७१.५	५६	४.५	३०२	२४.०			**१,२५८**
	महिला	७७९	५४.७	४५	३.२	६००	४२.१			**१,४२४**
	जम्मा	१,६७९	६२.६	१०१	३.८	९०२	३३.६			**२,६८२**
९	पुरुष	१,५६८	८०.९	१६	०.८	३४३	१७.७	१०	०.५	**१,९३७**
	महिला	१,५१४	७३.५	२९	१.४	५०४	२४.५	१२	०.६	**२,०५९**
	उ.न.							६९	१००.०	**६९**
	जम्मा	३,०८२	७५.८	४५	१.१	८४७	२०.८	९१	२.२	**४,०६५**
कुल	**पुरुष**	**१३,५५१**		**२४७**		**२,५१५**		**१९**		**१६,३३२**
	महिला	**११,८२१**		**२९८**		**५,२३३**		**२४**		**१७,३७६**
	उ.न.							**७७**		**७७**
	जम्मा	**२५,३७२**		**५४५**		**७,७४८**		**१२०**		**३३,७८५**
	प्रतिशत	**७५.१०**		**१.६१**		**२२.९३**		**०.३६**		**१००.००**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१० उमेरसमूह अनुसार ५ वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको साक्षरता स्थिति

तालिका नं १२३: उमेरसमूह अनुसार ५ वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्यको साक्षरता विवरण

लिङ्ग	उमेर समूह (वर्षमा)	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
५-९ वर्ष	पुरुष	१,४७९	९४.९	२१	१.३	५८	३.७	१	०.१	**१,५५९**
	महिला	१,२८५	९४.९७	१७	१.२६	५०	३.७०	१	०.०७	**१,३५३**
	जम्मा	२,७६४	९४.९२	३८	१.३०	१०८	३.७१	२	०.०७	**२,९१२**
१०-१४ वर्ष	पुरुष	१,६१२	९७.९	१३	०.८	१८	१.१	४	०.२	**१,६४७**
	महिला	१,५४१	९७.७८	१६	१.०२	१७	१.०८	२	०.१३	**१,५७६**
	जम्मा	३,१५३	९७.८३	२९	०.९०	३५	१.०९	६	०.१९	**३,२२३**
१५-१९ वर्ष	पुरुष	१,६९८	९७.०	१९	१.१	३२	१.८	२	०.१	**१,७५१**
	महिला	१,७९३	९७.२३	१७	०.९२	२९	१.५७	५	०.२७	**१,८४४**
	जम्मा	३,४९१	९७.११	३६	१.००	६१	१.७०	७	०.१९	**३,५९५**

लिङ्ग	उमेर समूह (वर्षमा)	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
२०-२४ वर्ष	पुरुष	१,५२६	९४.४	१५	०.९	७४	४.६	१	०.१	**१,६१६**
	महिला	१,७८६	९३.६१	२४	१.२६	९६	५.०३	२	०.१०	**१,९०८**
	जम्मा	३,३१२	९३.९८	३९	१.११	१७०	४.८२	३	०.०९	**३,५२४**
२५-२९ वर्ष	पुरुष	१,५३९	९३.७	१५	०.९	८८	५.४	१	०.१	**१,६४३**
	महिला	१,५५९	८६.६६	३२	१.७८	२०६	११.४५	२	०.११	**१,७९९**
	जम्मा	३,०९८	९०.०१	४७	१.३७	२९४	८.५४	३	०.०९	**३,४४२**
३०-३४ वर्ष	पुरुष	१,१७३	९१.०	६	०.५	१०८	८.४	२	०.२	**१,२८९**
	महिला	१,१८१	७८.९४	१६	१.०७	२९९	१९.९९			**१,४९६**
	जम्मा	२,३५४	८४.५२	२२	०.७९	४०७	१४.६१	२	०.०७	**२,७८५**
३५-३९ वर्ष	पुरुष	१,११९	८६.९	२०	१.६	१४९	११.६			**१,२८८**
	महिला	९१०	६६.७२	३७	२.७१	४१५	३०.४३	२	०.१५	**१,३६४**
	जम्मा	२,०२९	७६.५१	५७	२.१५	५६४	२१.२७	२	०.०८	**२,६५२**
४०-४४ वर्ष	पुरुष	८१६	८३.७	१४	१.४	१४५	१४.९			**९७५**
	महिला	५८५	५४.१७	१६	१.४८	४७६	४४.०७	३	०.२८	**१,०८०**
	जम्मा	१,४०१	६८.१८	३०	१.४६	६२१	३०.२२	३	०.१५	**२,०५५**
४५-४९ वर्ष	पुरुष	६९३	७७.७	१०	१.१	१८६	२०.९	३	०.३	**८९२**
	महिला	४१५	४२.४३	२४	२.४५	५३८	५५.०१	१	०.१०	**९७८**
	जम्मा	१,१०८	५९.२५	३४	१.८२	७२४	३८.७२	४	०.२१	**१,८७०**
५०-५४ वर्ष	पुरुष	५७२	६५.६	२५	२.९	२७१	३१.१	४	०.५	**८७२**
	महिला	३२४	३२.६३	४२	४.२३	६२४	६२.८४	३	०.३०	**९९३**
	जम्मा	८९६	४८.०४	६७	३.५९	८९५	४७.९९	७	०.३८	**१,८६५**
५५-५९ वर्ष	पुरुष	४५८	६१.६	३३	४.४	२५२	३३.९			**७४३**
	महिला	१७२	२३.६६	२०	२.७५	५३३	७३.३१	२	०.२८	**७२७**
	जम्मा	६३०	४२.८६	५३	३.६१	७८५	५३.४०	२	०.१४	**१,४७०**
६०-६४ वर्ष	पुरुष	३१२	५०.६	१७	२.८	२८७	४६.६			**६१६**
	महिला	१२०	१६.६७	१५	२.०८	५८५	८१.२५			**७२०**
	जम्मा	४३२	३२.३४	३२	२.४०	८७२	६५.२७			**१,३३६**
६५-६९ वर्ष	पुरुष	२४५	४८.०	१४	२.७	२५१	४९.२			**५१०**
	महिला	५९	१२.०२	७	१.४३	४२५	८६.५६			**४९१**
	जम्मा	३०४	३०.३७	२१	२.१०	६७६	६७.५३			**१,००१**
७०-७४ वर्ष	पुरुष	१३५	३९.७	५	१.५	२००	५८.८			**३४०**
	महिला	४४	१०.०७	१	०.२३	३९१	८९.४७	१	०.२३	**४३७**
	जम्मा	१७९	२३.०४	६	०.७७	५९१	७६.०६	१	०.१३	**७७७**
७५ वर्ष माथि	पुरुष	१७४	२९.५	२०	३.४	३९६	६७.१			**५९०**
	महिला	४७	७.७०	१४	२.३०	५४९	९०.००			**६१०**
	जम्मा	२२१	१८.४२	३४	२.८३	९४५	७८.७५			**१,२००**
उ.न.	पुरुष							१		**१**
	महिला									
	उ.न.							७७		**७७**

कुल	**पुरुष**	**१३,५५१**		**२४७**		**२,५१५**		**१९**		**१६,३३२**
	महिला	**११,८२१**		**२९८**		**५,२३३**		**२४**		**१७,३७६**
	उल्लेख नगरिएको							**७७**		**७७**
	जम्मा	**२५,३७२**		**५४५**		**७,७४८**		**१२०**		**३३,७८५**
	प्रतिशत	**७५.१०**		**१.६१**		**२२.९३**		**०.३६**		**१००.००**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.११ जातजातिअनुसार पाँच वर्षभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको साक्षरता स्थिति

तालिका नं १२४: जातजातिअनुसार ५ वर्षभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको साक्षरता स्थिति

जातजाति	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
क्षेत्री	१०,५०२	७६.४	२९७	२.२	२,९२६	२१.३	२६	०.२	**१३,७५१**
नेवार	३,५९९	७६.८	७६	१.६	१,०१०	२१.६	१	०.०	**४,६८६**
तामाङ	२,८७३	६८.८	५०	१.२	१,२४१	२९.७	९	०.२	**४,१७३**
थामी	३,००८	७६.२	२५	०.६	९११	२३.१	३	०.१	**३,९४७**
ब्राह्मण	२,२९७	७५.९	५७	१.९	६७१	२२.२			**३,०२५**
कामी	७८५	७२.२	१३	१.२	२९०	२६.७			**१,०८८**
घर्ती/भुजेल	७८१	७७.९	१४	१.४	२०८	२०.७			**१,००३**
दमाइ/ढोली	४९५	७६.३	८	१.२	१४६	२२.५			**६४९**
सार्की	३५०	७३.५			१२६	२६.५			**४७६**
शेर्पा	२७९	७५.८	२	०.५	८७	२३.६			**३६८**
अन्य	३९०	७४.५७	३	०.५७	१३०	२४.८६			**५२३**
विदेशी	१३				२				**१५**
उ.न.							८१		**८१**
जम्मा	**२५,३७२**		**५४५**		**७,७४८**		**१२०**		**३३,७८५**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१२ पाँच वर्ष वा सोभन्दा माथिको उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तरको विवरण

नगरपालिकामा ५ वर्षमाथिका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तरको विवरण हेर्दा ४२.०४ प्रतिशत अर्थात् १०,६६६ जना कक्षा १ देखि ८ सम्मको शैक्षिक स्तर, दोस्रोमा ४१.०३ प्रतिशत अर्थात् १०,४१० जना कक्षा ९ देखि १२ सम्म, ८.२५ प्रतिशत अर्थात् २,०९२ जना उच्च शिक्षासम्म अध्ययन गरिरहेका छन् भने ३.०३ प्रतिशत अर्थात् ७७० पूर्व प्राथमिक शिक्षासम्म अध्ययन गरिरहेका छन् । नगरपालिकामा स्नातक वा सोभन्दा माथिको अध्ययन गरेकाहरूको सङ्ख्या न्यून रहेको छ। त्यसैगरी नगरमा ३.४३ प्रतिशतले प्रौढ शिक्षा लिइरहेका छन् भने २.२३ प्रतिशतले अनौपचारिक शिक्षा लिइरहेका छन् । अध्ययनप्रति उदासिनता बढेर उच्च अध्ययन गर्ने अवसर नमिलेर वा आर्थिक अवस्था नभएर सो सङ्ख्या न्यून रहेको हुनसक्छ ।

नगरपालिकाको विकासका लागि नगरपालिकाकै दक्ष तथा शिक्षित जनशक्तिको योगदान महत्वपूर्ण हुन्छ । सामान्यतया उच्च अध्ययन गरेकाहरू रोजगारी तथा उचित अवसरको कमीले पलायन हुने गर्दछन् । दिगो विकासको लागि शिक्षित र दक्ष जनशक्ति नगरपालिकामा रहि ज्ञान र सीपको पूर्ण सदुपयोग गर्न पाउने वातावरणको सुनिश्चितता हुनुपर्दछ । तुलनात्मक रूपमा केही मात्रामा भएपनि पुरुषको भन्दा महिलाहरूको स ङ्ख्या प्राय सबै शैक्षिक तहहरूमा कम रहेको देखिन्छ । किशोरी र महिलाको जनसङ्ख्या धेरै भएको यो नगरपालिकामा शिक्षामा भने उनीहरूको सङ्ख्या कम हुनु उचित नभएकोले यसतर्फ सम्बन्धित सबैको ध्यान जानु जरुरी छ । वडागत लैङ्गिक विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १२५: पाँच वर्ष वा सोभन्दा माथिको उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तरको विवरण

वडा नं.	लिङ्ग	शैक्षिक तह						जम्मा सङ्ख्या
		पूर्व प्राथमिक शिक्षा	कक्षा १ देखि कक्षा ८	कक्षा ९-१२ कक्षा	उच्च शिक्षा	अनौपचारिक	प्रौढ शिक्षा	
१	छात्र	५६	८४७	५१५	८८	९७	७१	**१,६७४**
	छात्रा	७३	७२२	४३१	९४	११५	१५७	**१,५९२**
	जम्मा	१२९	१,५६९	९४६	१८२	२१२	२२८	**३,२६६**
२	छात्र	२४	५३७	४२५	१००	१	५	**१,०९२**
	छात्रा	२८	४२७	४१४	५७	३	९	**९३८**
	जम्मा	५२	९६४	८३९	१५७	४	१४	**२,०३०**
३	छात्र	७६	६०९	७९७	१६४	१४	९	**१,६६९**
	छात्रा	७२	५३६	६८७	१०५	२५	४०	**१,४६५**
	जम्मा	१४८	१,१४५	१,४८४	२६९	३९	४९	**३,१३४**
४	छात्र	२४	३८१	६५८	१७०	२	२०	**१,२५५**
	छात्रा	१५	३३३	४८१	११४	५	६२	**१,०१०**
	जम्मा	३९	७१४	१,१३९	२८४	७	८२	**२,२६५**
५	छात्र	६९	८१२	१,११४	२९८	८८	४	**२,३८५**
	छात्रा	५४	७३८	८२०	२००	६८	३४	**१,९१४**
	जम्मा	१२३	१,५५०	१,९३४	४९८	१५६	३८	**४,२९९**
६	छात्र	९८	६८६	८०३	२२४	८	५१	**१,८७०**
	छात्रा	५४	५७२	७११	१८६	१४	८८	**१,६२५**
	जम्मा	१५२	१,२५८	१,५१४	४१०	२२	१३९	**३,४९५**
७	छात्र	१९	५८३	४४८	४७	२७	१४	**१,१३८**
	छात्रा	१७	४९६	३८८	३९	१३	३१	**९८४**
	जम्मा	३६	१,०७९	८३६	८६	४०	४५	**२,१२२**
८	छात्र	२६	३९२	३९१	७७	१	१३	**९००**
	छात्रा	१९	३३१	३२१	७५		३३	**७७९**
	जम्मा	४५	७२३	७१२	१५२	१	४६	**१,६७९**

वडा नं.	लिङ्ग	शैक्षिक तह						जम्मा सङ्ख्या
		पूर्व प्राथमिक शिक्षा	कक्षा १ देखि कक्षा ८	कक्षा ९-१२ कक्षा	उच्च शिक्षा	अनौपचारिक	प्रौढ शिक्षा	
९	छात्र	२३	८८५	५३१	३१	७०	२८	**१,५६८**
	छात्रा	२३	७७९	४७५	२३	१४	२००	**१,५१४**
	जम्मा	४६	१,६६४	१,००६	५४	८४	२२८	**३,०८२**
कुल जम्मा	**छात्र**	**४१५**	**५,७३२**	**५,६८२**	**१,१९९**	**३०८**	**२१५**	**१३,५५१**
	छात्रा	**३५५**	**४,९३४**	**४,७२८**	**८९३**	**२५७**	**६५४**	**११,८२१**
	जम्मा	**७७०**	**१०,६६६**	**१०,४१०**	**२,०९२**	**५६५**	**८६९**	**२५,३७२**
	प्रतिशत	**३.०३**	**४२.०४**	**४१.०३**	**८.२५**	**२.२३**	**३.४३**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

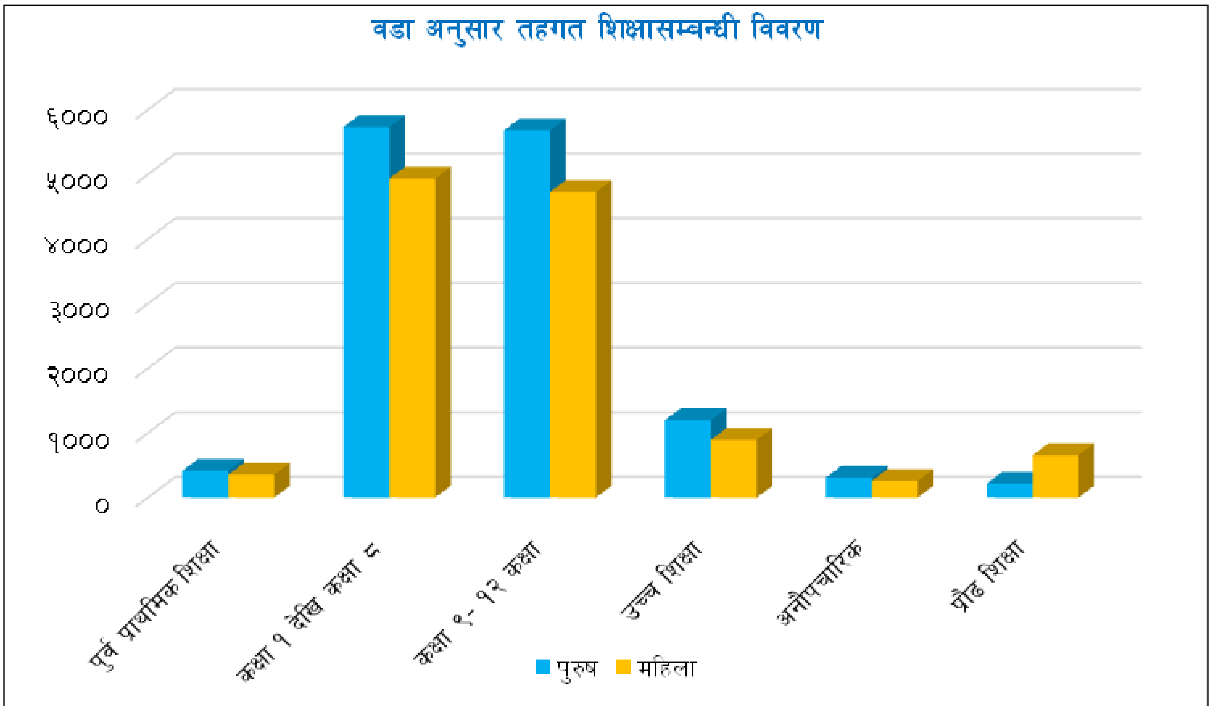

७.१.१३ पाँच वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तर

उमेर समूह र लैङ्गिकताका आधारमा हेर्दा नगरपालिकामा आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ देखि ८) सम्मको शैक्षिक स्तर हासिल गरेका छात्रको सङ्ख्या सबैभन्दा बढी १०,६६६ रहेको छ । उमेर समूह १० देखि १४ वर्षका आधारभूत शैक्षिक स्तर हासिल गर्ने सबैभन्दा धेरै सङ्ख्या २,७४२ रहेको छ जसमा पुरुष १,४३४ र महिला १,३०८ रहेका छन् । उमेर बढ्दै जाँदा क्रमशः पढाइको स्तर कम हुने वा छोड्ने प्रवृत्ति उच्च रहेको छ । यद्यपि आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँचमा विगतको तुलनामा ठूलो सुधार भएतापनि उच्च शिक्षामा भने अपेक्षाकृत सुधार देखिँदैन । आधारभूत शिक्षामा उपलब्धी प्राप्त भएपश्चात उच्च शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी दिगो विकासतर्फ अघि बढ्ने योजना निर्माण गर्नु जरुरी छ । पाको उमेर समूहका प्रौढ र बृद्ध बृद्धाहरूमा शैक्षिक स्तर कम रहनु विगतमा शिक्षाको पहुँचबाट टाढा रहेको जनसङ्ख्या हाल पाको उमेर समूहमा परेकोले हुनसक्छ । बालबालिकाहरूमा भने विद्यालय जाने परिवार सङ्ख्या राम्रो रहेको पाइन्छ भने नर्सरीदेखि उच्च तहसम्म समग्रमा महिलाको सङ्ख्याभन्दा पुरुषको धेरै रहेको देख्न सकिन्छ । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १२६: ५ वर्ष र सोभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसङ्ख्याको तहगत शैक्षिक स्तर

उमेर समूह	लिङ्ग	शैक्षिक तह						जम्मा सङ्ख्या
		पूर्व प्राथमिक शिक्षा	कक्षा १ देखि कक्षा ८	कक्षा ९-१२ कक्षा	उच्च शिक्षा	अनौपचारिक	प्रौढ शिक्षा	
५-९ वर्ष	पुरुष	३८३	१,०९६					**१,४७९**
	महिला	३१५	९७०					**१,२८५**
	जम्मा	६९८	२,०६६					**२,७६४**
१०-१४ वर्ष	पुरुष	७	१,४३४	१७१				**१,६१२**
	महिला	३	१,३०८	२२९			१	**१,५४१**
	जम्मा	१०	२,७४२	४००			१	**३,१५३**
१५-१९ वर्ष	पुरुष	२	३५९	१,२९०	४५	१	१	**१,६९८**
	महिला	४	३०९	१,४१०	६६	२	२	**१,७९३**
	जम्मा	६	६६८	२,७००	१११	३	३	**३,४९१**
२०-२४ वर्ष	पुरुष	२	२८०	९६१	२८२	१		**१,५२६**
	महिला	१	३४७	१,०७६	३४४	८	१०	**१,७८६**
	जम्मा	३	६२७	२,०३७	६२६	९	१०	**३,३१२**
२५-२९ वर्ष	पुरुष	६	३८०	८२३	३१८	६	६	**१,५३९**
	महिला	५	४२३	८३३	२५८	१८	२२	**१,५५९**
	जम्मा	११	८०३	१,६५६	५७६	२४	२८	**३,०९८**
३०-३४ वर्ष	पुरुष		३८४	५७१	१९९	११	८	**१,१७३**
	महिला	५	४४९	५३१	१२१	२१	५४	**१,१८१**
	जम्मा	५	८३३	१,१०२	३२०	३२	६२	**२,३५४**
३५-३९ वर्ष	पुरुष	१	४०९	५४२	१४४	११	१२	**१,११९**
	महिला	१	४१७	३२७	५५	४३	६७	**९१०**
	जम्मा	२	८२६	८६९	१९९	५४	७९	**२,०२९**
४०-४४ वर्ष	पुरुष		३०१	४०५	६७	२७	१६	**८१६**
	महिला	४	२६४	१६६	२७	३६	८८	**५८५**
	जम्मा	४	५६५	५७१	९४	६३	१०४	**१,४०१**
४५-४९ वर्ष	पुरुष	४	२६३	३१८	५०	३९	१९	**६९३**
	महिला	८	१७८	७३	९	३९	१०८	**४१५**
	जम्मा	१२	४४१	३९१	५९	७८	१२७	**१,१०८**
५०-५४ वर्ष	पुरुष	५	२२०	२५५	३३	३७	२२	**५७२**
	महिला	३	१२८	४९	८	३२	१०४	**३२४**
	जम्मा	८	३४८	३०४	४१	६९	१२६	**८९६**
५५-५९ वर्ष	पुरुष		२१६	१५०	२७	३८	२७	**४५८**
	महिला	१	६१	१८	१	१२	७९	**१७२**
	जम्मा	१	२७७	१६८	२८	५०	१०६	**६३०**
६०-६४ वर्ष	पुरुष	१	१४८	८४	१७	३७	२५	**३१२**
	महिला	१	४३	६	३	१४	५३	**१२०**
	जम्मा	२	१९१	९०	२०	५१	७८	**४३२**

उमेर समूह	लिङ्ग	शैक्षिक तह						जम्मा सङ्ख्या
		पूर्व प्राथमिक शिक्षा	कक्षा १ देखि कक्षा ८	कक्षा ९-१२ कक्षा	उच्च शिक्षा	अनौपचारिक	प्रौढ शिक्षा	
६५-६९ वर्ष	पुरुष		१०७	५९	१४	२९	३६	**२४५**
	महिला		१४	७	१	७	३०	**५९**
	जम्मा		१२१	६६	१५	३६	६६	**३०४**
७०-७४ वर्ष	पुरुष	२	६७	२५	२	२२	१७	**१३५**
	महिला	२	१२			८	२२	**४४**
	जम्मा	४	७९	२५	२	३०	३९	**१७९**
७५ वर्ष माथि	पुरुष	२	६८	२८	१	४९	२६	**१७४**
	महिला	२	११	३		१७	१४	**४७**
	जम्मा	४	७९	३१	१	६६	४०	**२२१**
कुल	**पुरुष**	**४१५**	**५,७३२**	**५,६८२**	**१,१९९**	**३०८**	**२१५**	**१३,५५१**
	महिला	**३५५**	**४,९३४**	**४,७२८**	**८९३**	**२५७**	**६५४**	**११,८२१**
	जम्मा	**७७०**	**१०,६६६**	**१०,४१०**	**२,०९२**	**५६५**	**८६९**	**२५,३७२**
	प्रतिशत	**३.०३**	**४२.०४**	**४१.०३**	**८.२५**	**२.२३**	**३.४३**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१४ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/छाडेका उमेरसमूह अनुसार विवरण

नगरपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष उमेर भित्रका कुल १३,२५४ जनसङ्ख्यामध्ये, के तपाइँ स्कुल/कलेज जानुहुन्छ भनि सोधिएको प्रश्नमा हाल स्कुल कलेज गईरहेकाहरूको सङ्ख्यामा पुरुषको ४,६६३ अर्थात् ३५.१८ प्रतिशत र महिलाको ४,६०६ अर्थात् ३४.७५ प्रतिशत रहेका छन् । हाल स्कुल/कलेज छाडेकोमा पुरुष १,८२७ अर्थात् १३.७८ प्रतिशत र महिला २,०२२ जना अर्थात् १५.२६ प्रतिशत रहेको पाइयो । विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १२७: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/नगएका उमेरसमूह अनुसार विवरण

उमेर समूह	हाल विद्यालय/कलेजमा उपस्थित						जम्मा सङ्ख्या
	उपस्थित भएका		उपस्थित नभएका		उल्लेख नभएको		
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
५-९ वर्ष	१,५०९	१,३०९	४२	३७	८	७	**२,९१२**
१०-१४ वर्ष	१,५७१	१,५३१	६८	३९	८	६	**३,२२३**
१५-१९ वर्ष	१,२३४	१,३२५	५०२	४९८	१५	२१	**३,५९५**
२०-२४ वर्ष	३४९	४४१	१,२१५	१,४४८	५२	१९	**३,५२४**
जम्मा	**४,६६३**	**४,६०६**	**१,८२७**	**२,०२२**	**८३**	**५३**	**१३,२५४**
प्रतिशत	**३५.१८**	**३४.७५**	**१३.७८**	**१५.२६**	**०.६३**	**०.४०**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१५ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/छाडेका उमेरसमूह अनुसार वडागत विवरण

तालिका नं १२८: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज गइरहेका/ छाडेका उमेरसमूह अनुसार वडागत विवरण

वडा नं.	हालको उमेर समूह	हाल स्कुल/कलेज गइरहेका	हाल स्कुल/कलेज छाड्ने	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५-९	४१३	८	१	**४२२**
	१०-१२	२३६	२	१	**२३९**
	१३-१६	४१८	६६	१	**४८५**
	१७-२४	१९७	४४५	११	**६५३**
	जम्मा	१,२६४	५२१	१४	**१,७९९**
२	५-९	२२८	१८	७	**२५३**
	१०-१२	१५९	१२	३	**१७४**
	१३-१६	२६४	५७	७	**३२८**
	१७-२४	९९	३४८	१५	**४६२**
	जम्मा	७५०	४३५	३२	**१,२१७**
३	५-९	४३२	१०		**४४२**
	१०-१२	२२४	१	१	**२२६**
	१३-१६	३७३	५६	१	**४३०**
	१७-२४	२४५	३०९	११	**५६५**
	जम्मा	१,२७४	३७६	१३	**१,६६३**
४	५-९	२०९			**२०९**
	१०-१२	१३९			**१३९**
	१३-१६	२६४	१२		**२७६**
	१७-२४	१८३	२४३		**४२६**
	जम्मा	७९५	२५५		**१,०५०**
५	५-९	४२८	५		**४३३**
	१०-१२	२९५	२		**२९७**
	१३-१६	४५३	९०		**५४३**
	१७-२४	२९३	५४०	४	**८३७**
	जम्मा	१,४६९	६३७	४	**२,११०**
६	५-९	४०७	१०		**४१७**
	१०-१२	२७४	३		**२७७**
	१३-१६	४६२	३६		**४९८**
	१७-२४	२४६	३२२	२	**५७०**
	जम्मा	१,३८९	३७१	२	**१,७६२**

वडा नं.	हालको उमेर समूह	हाल स्कुल/कलेज गइरहेका	हाल स्कुल/कलेज छाड्ने	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
७	५-९	२२१	९	१	**२३१**
	१०-१२	१३९	३	१	**१४३**
	१३-१६	२४४	४५	१	**२९०**
	१७-२४	१०५	२९४	१	**४००**
	जम्मा	७०९	३५१	४	**१,०६४**
८	५-९	१९३	८	२	**२०३**
	१०-१२	११४	७		**१२१**
	१३-१६	१८०	२७	३	**२१०**
	१७-२४	१०१	२७०	१६	**३८७**
	जम्मा	५८८	३१२	२१	**९२१**
९	५-९	२८७	११	४	**३०२**
	१०-१२	२१९	१०	२	**२३१**
	१३-१६	३७७	१०६	७	**४९०**
	१७-२४	१४८	४६४	३३	**६४५**
	जम्मा	१,०३१	५९१	४६	**१,६६८**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१६ लिङ्गका आधारमा ५ वर्षदेखि २४ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गएका वा छाडेका जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं १२९: ५ वर्षदेखि २४ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गएका वा छाडेका जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	विद्यालय/कलेज गएका		विद्यालय/कलेज नगएका/छाडेका		जम्मा
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
१	१०७	८५	१५०	१७९	**५२१**
२	१११	१२२	९०	११२	**४३५**
३	५१	५८	१२९	१३८	**३७६**
४	५	५	१२५	१२०	**२५५**
५	९४	८९	२२४	२३०	**६३७**
६	५६	७०	११२	१३३	**३७१**
७	१३२	१६४	२६	२९	**३५१**
८	२८	२५	१०३	१५६	**३१२**
९	८९	६८	१९५	२३९	**५९१**
जम्मा	**६७३**	**६८६**	**१,१५४**	**१,३३६**	**३,८४९**
प्रतिशत	**१७.४९**	**१७.८२**	**२९.९८**	**३४.७१**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१७ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं १३०: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

हालको उमेर समूह	स्कुल/कलेजको प्रकार										जम्मा
	सामुदायिक		निजी/संस्थागत		गुरुकुल/गुम्बा/मदरसा		अन्य		उ.न.		
	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	
५-९	५४८	५४७	९५५	७४४		१		१	६	१६	**२,८१८**
१०-१२	४८४	५३४	४४०	३२४	१				७	९	**१,७९९**
१३-१६	१,००७	१,२२६	४३७	३४०					१३	१२	**३,०३५**
१७-२४	६००	७३१	१५९	११८			१		५	३	**१,६१७**
जम्मा	**२,६३९**	**३,०३८**	**१,९९१**	**१,५२६**	**१**	**१**	**१**	**१**	**३१**	४०	९,२६९

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१८ ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको वडागत विवरण

तालिका नं १३१: ५ देखि २४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कुल/कलेज गइरहेका जनसङ्ख्यामध्ये स्कुल/कलेजको प्रकारका आधारमा जनसङ्ख्याको वडागत विवरण

वडा नं.	हालको उमेर समूह	स्कुल/कलेजको प्रकार										जम्मा
		सामुदायिक		निजी/संस्थागत		गुरुकुल/गुम्बा/मदरसा		अन्य		उ.न.		
		पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	
१	५-९	१४०	१६२	६१	४८				१	१		**४१३**
	१०-१२	९०	१०६	२६	१४							**२३६**
	१३-१६	१६२	२१३	२४	१९							**४१८**
	१७-२४	८२	१०४	८	१					१	१	**१९७**
	जम्मा	४७४	५८५	११९	८२				१	२	१	**१,२६४**
२	५-९	६९	५०	५४	५५							**२२८**
	१०-१२	६२	६०	२२	१४					१		**१५९**
	१३-१६	९५	१४०	१८	९						२	**२६४**
	१७-२४	३७	४९	९	४							**९९**
	जम्मा	२६३	२९९	१०३	८२					१	२	**७५०**
३	५-९	२५	२१	२०७	१७४					२	३	**४३२**
	१०-१२	२४	३६	८५	७७					१	१	**२२४**
	१३-१६	९१	११५	९१	७५						१	**३७३**
	१७-२४	८२	१२५	१८	२०							**२४५**
	जम्मा	२२२	२९७	४०१	३४६					३	५	**१,२७४**

वडा नं.	हालको उमेर समूह	स्कुल/कलेजको प्रकार										जम्मा
		सामुदायिक		निजी/संस्थागत		गुरुकुल/गुम्बा/मदरसा		अन्य		उ.न.		
		पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	
४	५-९	२२	२७	९७	६३							**२०९**
	१०-१२	२१	४१	४३	३४							**१३९**
	१३-१६	९४	९०	३९	४१							**२६४**
	१७-२४	६४	६७	३१	२१							**१८३**
	जम्मा	२०१	२२५	२१०	१५९							**७९५**
५	५-९	५२	४१	१७८	१५४		१				२	**४२८**
	१०-१२	५५	६३	१०२	७३					१	१	**२९५**
	१३-१६	१३६	१३८	१००	७५					२	२	**४५३**
	१७-२४	१२२	१०१	३६	३३					१		**२९३**
	जम्मा	३६५	३४३	४१६	३३५		१			४	५	**१,४६९**
६	५-९	२२	२२	२१३	१४४					१	५	**४०७**
	१०-१२	३८	३२	११९	७७	१				३	४	**२७४**
	१३-१६	८८	१४५	११८	१००					६	५	**४६२**
	१७-२४	७९	१०२	३३	३१			१				**२४६**
	जम्मा	२२७	३०१	४८३	३५२	१		१		१०	१४	**१,३८९**
७	५-९	६७	६९	४७	३४						४	**२२१**
	१०-१२	६०	५२	१६	१०						१	**१३९**
	१३-१६	९६	११३	१९	१३					२	१	**२४४**
	१७-२४	४३	४९	६	५					१	१	**१०५**
	जम्मा	२६६	२८३	८८	६२					३	७	**७०९**
८	५-९	३२	४६	६२	४९					२	२	**१९३**
	१०-१२	४२	३७	१८	१४					१	२	**११४**
	१३-१६	६७	८५	१८	७					२	१	**१८०**
	१७-२४	४०	४६	१२	१					२		**१०१**
	जम्मा	१८१	२१४	११०	७१					७	५	**५८८**
९	५-९	११९	१०९	३६	२३							**२८७**
	१०-१२	९२	१०७	९	११							**२१९**
	१३-१६	१७८	१८७	१०	१					१		**३७७**
	१७-२४	५१	८८	६	२						१	**१४८**
	जम्मा	४४०	४९१	६१	३७					१	१	**१,०३१**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.१९ लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गएका/नगएका वा छाडेका जनसङ्ख्याको विवरण

नगरपालिकामा ५ देखि ३५ वर्ष भित्रका कुल २०,४२८ जनसङ्ख्यामध्ये हाल विद्यालय वा कलेज गैरहेको जनसङ्ख्यामा ४,७५४ अर्थात् २३.२७ प्रतिशत पुरुषहरू र ४,६७८ अर्थात् २२.४५ प्रतिशत महिलाहरू रहेका छन् । यसैगरी सोही उमेर भित्रका ४,९९४ पुरुष अर्थात् २४.४५ प्रतिशत र ५,४६२ अर्थात् २६.७४ प्रतिशत महिलाहरू भने विद्यालय वा कलेज नगएको/छाडेको देखिन्छ । महिला र पुरुषको तथ्याङ्कलाई हेर्दा अध्ययनमा दुवैको संलग्नता बराबारीजस्तो रहेको देखिन्छ । यद्यपि महिलाको जनसङ्ख्या पुरुषको भन्दा बढी छ । हालका वर्षहरूमा जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले महिलाहरूलाई अनिवार्य शिक्षित बनाउनुपर्छ भन्ने जागरण फैलिएको पाइन्छ । तर अर्कोतर्फ विद्यालय/कलेज छाड्ने महिलाको सङ्ख्यासमेत उल्लेख्य हुनुले त्यसतर्फ ध्यान जानु जरुरी छ । गुणस्तरीय जीवन यापनका लागि चेतना र शिक्षाको सर्वोपरी भूमिका हुने भएकोले पुरुष वा महिला जो भएपनि अध्ययनबाट वञ्चित दुवैलाई शिक्षाको पूर्ण पहुँचमा ल्याउनु राज्यको दायित्व हो । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १३२: लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हालसम्म विद्यालय वा कलेज गए/नगएका जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	विद्यालय/कलेजमा जाने		विद्यालय/कलेजमा नजाने/छाड्ने		विवरण उल्लेख नभएका		जम्मा सङ्ख्या
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
१	६०८	६७४	६११	६५०	२५	४४	**२,६१२**
२	३७२	३८६	४७४	५००	५०	४६	**१,८२८**
३	६४४	६६२	५९५	६५७	२२	४७	**२,६२७**
४	४१८	३८९	४३७	४७१	१	५	**१,७२१**
५	८०२	७००	९२६	९२४	१५	३६	**३,४०३**
६	७३६	६८१	६१९	६९८	१५	३१	**२,७८०**
७	३६१	३५५	३८४	४५७	१२	१४	**१,५८३**
८	३०२	२९६	३३८	४२३	२३	५१	**१,४३३**
९	५११	५३५	६१०	६८२	५५	४८	**२,४४१**
जम्मा	**४,७५४**	**४,६७८**	**४,९९४**	**५,४६२**	**२१८**	**३२२**	**२०,४२८**
प्रतिशत	**२३.२७**	**२२.९०**	**२४.४५**	**२६.७४**	**१.०७**	**१.५८**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.२० लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये कहिल्यै विद्यालय वा कलेज गए/नगएका जनसङ्ख्याको विवरण

नगरपालिकामा रहेका ५ देखि ३५ वर्ष उमेर भित्रका २०,४२८ जनसङ्ख्यामध्ये हाल स्कुल तथा कलेज नजाने १०,४५६ जनालाई के तपाई विगतमा कहिल्यै स्कुल/कलेज जानु भएको छ भन्ने प्रश्नमा ३,३७३ जना विगतमा स्कुल/कलेज गएका र ७,०८३ जना कहिल्यै स्कुल तथा कलेज नगएको पाईयो । लैङ्गिक आधारमा विशलेषण गर्दा विद्यालय नजानेहरूमा महिलाको सङ्ख्या बढी रहेको देखिन्छ । अनिवार्य रूपमा विद्यालय/कलेज जानुपर्ने यो उमेर भित्रको जनसङ्ख्या हाल स्कुल/कलेज नगएका/छाडेका र कहिल्यै नजाने जनसङ्ख्याको कारणहरू पहिचान गरी अध्ययन गर्ने उमेर समूहलाई अध्ययनमा प्रोत्साहन गर्ने रणनीतिहरू अपनाउनु पर्दछ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १३३: लिङ्गअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये कहिल्यै विद्यालय वा कलेज गए/नगएका जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	विद्यालय/कलेज गएका			विद्यालय/कलेज नगएका			जम्मा
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	
१	२३६	१८२	४१८	३७५	४६८	८४३	**१,२६१**
२	२५९	२५५	५१४	२१५	२४५	४६०	**९७४**
३	१८४	१६४	३४८	४११	४९३	९०४	**१,२५२**
४	१२	१०	२२	४२५	४६१	८८६	**९०८**
५	२८६	२५७	५४३	६४०	६६७	१,३०७	**१,८५०**
६	१७९	२००	३७९	४४०	४९८	९३८	**१,३१७**
७	३३२	३५९	६९१	५२	९८	१५०	**८४१**
८	७१	५६	१२७	२६७	३६७	६३४	**७६१**
९	१८१	१५०	३३१	४२९	५३२	९६१	**१,२९२**
जम्मा	**१,७४०**	**१,६३३**	**३,३७३**	**३,२५४**	**३,८२९**	**७,०८३**	**१०,४५६**
प्रतिशत	**१६.६४**	**१५.६२**	**३२.२६**	**३१.१२**	**३६.६२**	**६७.७४**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.२१ विद्यालय/कलेजको प्रकारअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहमा हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याको विवरण

तालिका नं १३४: विद्यालय/कलेजको प्रकारअनुसार ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहमा हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	सामुदायिक/सरकारी		संस्थागत/निजी		अन्य		उल्लेख नगरिएको		जम्मा सङ्ख्या
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
१	४८७	५९०	११९	८२		१	२	१	**१,२८२**
२	२६८	३००	१०३	८४			१	२	**७५८**
३	२३७	३०९	४०४	३४८			३	५	**१,३०६**
४	२०७	२३०	२११	१५९					**८०७**
५	३७८	३५४	४२०	३३९		१	४	६	**१,५०२**
६	२३४	३१०	४९०	३५६	२	१	१०	१४	**१,४१७**
७	२६९	२८५	८९	६३			३	७	**७१६**
८	१८३	२१९	११२	७२			७	५	**५९८**
९	४४७	४९५	६१	३८			३	२	**१,०४६**
जम्मा	**२,७१०**	**३,०९२**	**२,००९**	**१,५४१**	**२**	**३**	**३३**	**४२**	**९,४३२**
प्रतिशत	**२८.७३**	**३२.७८**	**२१.३०**	**१६.३४**	**०.०२**	**०.०३**	**०.३५**	**०.४५**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.२२ ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूहको हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याले विद्यालयमा बुझाउने मासिक शुल्कको विवरण

यस पूर्व उल्लेख गरिएको तथ्याङ्कअनुसार नागरिकहरूले गर्ने खर्चका मुख्य शीर्षकहरूमध्ये शिक्षामा गर्ने खर्च प्रमुखमध्ये एक हो । सामान्यतया सामुदायिक विद्यालयहरूमा आकर्षण घटी निजी विद्यालयमा महँगो शुल्क तिरेर आफ्ना बालबालिकाको भविष्यको लागि अभिभावकहरू पढाउन बाध्य हुन्छन् । यसरी अभिभावकहरूले विद्यालयमा मासिकरूपमा बुझाउने शुल्कको आधारमा हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात् ३,१२३ जनाले मासिक रु १०० सम्म खर्च गर्ने गरेको, दोस्रोमा ३,०८८ जनाले मासिक रु. १००१ देखि ५००० भन्दामाथि खर्च गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी १,२८८ जनाले मासिक रु ५०१ देखि १००० सम्म, १,१०९ जनाले मासिक रु. २०१ देखि ५०० सम्म खर्च गर्नेको जनसङ्ख्या रहेको देखिन्छ । एकातर्फ समुचित पठनपाठनको सुनिश्चतता नहुँदा साधारण आर्थिक हैसियत भएका परिवारका बालबालिकाहरू सामुदायिक विद्यालयमा नगन्य मात्रामा पैसा खर्च गरिरहेका छन् भने आधाभन्दा बढी जनसङ्ख्याले शिक्षामा ठूलो लगानी गर्न बाध्य छन् । वास्तवमा संविधानको मर्मअनुसार शिक्षामा गरिएको प्रावधान मुताविक आधारभूत शिक्षामा निशुल्क र सबैको पहूँच पुऱ्याउन सके शिक्षाजस्तो संवेदनशील क्षेत्रमा नागरिकहरू सुरक्षित हुन सक्छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १३५: ५ वर्षदेखि ३५ वर्षको उमेर समूह को हाल विद्यालय वा कलेज गइरहेका जनसङ्ख्याले विद्यालयमा बुझाउने मासिक शुल्कको विवरण

वडा नं.	शुल्क रु. १०० सम्म	शुल्क रु. १०१-२००	शुल्क रु. २०१-५००	शुल्क रु. ५०१-१०००	शुल्क रु. १००१-५०००	शुल्क रु. ५००१-१००००	शुल्क रु.१०००० भन्दा माथि	उल्लेख नगरिएको	जम्मा	औसत मासिक शुल्क
१	६८९	७३	१८७	११६	१९०	१७	७	३	**१,२८२**	**७२६**
२	२४६	४८	१९७	५४	१७१	१०	२९	३	**७५८**	**१,७२८**
३	३७६	१७	९४	२६४	४८४	५३	१०	८	**१,३०६**	**१,३१५**
४	१९५	१५	७५	१४०	३४६	२६	१०		**८०७**	**१,९५३**
५	४४७	२५	९७	१३५	७३९	२७	२२	१०	**१,५०२**	**१,४८२**
६	२४२	१२	३१	२७१	७५२	३९	४६	२४	**१,४१७**	**२,४९५**
७	१४९	१२७	२०५	८९	१३३	३		१०	**७१६**	**७१७**
८	३०८	११	६६	११२	७४	७	८	१२	**५९८**	**८७५**
९	४७१	६७	१५७	१०७	१९९	३०	१०	५	**१,०४६**	**१,१२९**
जम्मा	**३,१२३**	**३९५**	**१,१०९**	**१,२८८**	**३,०८८**	**२१२**	**१४२**	**७५**	**९,४३२**	**१,४३३**
प्रतिशत	**३३.११**	**४.१९**	**११.७६**	**१३.६६**	**३२.७४**	**२.२५**	**१.५१**	**०.८०**	**१००.०**	

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.२३ परिवार, परिवारमा रहेका विद्यार्थी सङ्ख्या र शिक्षामा वार्षिक खर्चको विवरण

नगरपालिकामा रहेका कुल ९,४३२ विद्यार्थीहरूमा कुल रु. २५,४९,६१,७७७- खर्च भएकोमा औसत प्रति विद्यार्थी बार्षिक रु ४६,४८३।- खर्च भएको देखिन्छ । निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको सङ्ख्या उल्लेख्य भएको यस नगरपालिकामा शिक्षामा प्रति विद्यार्थी मासिक औसतरु ३,८७३.५८ सम्म खर्च हुनु सामान्य आयस्तर भएका परिवारहरूको लागि असंम्भवजस्तो हो । यस पूर्व रु १०,००० भन्दा कम रकममा मासिक

रूपमा पुरै परिवार चलाउनु पर्ने परिवारको सङ्ख्या ५,२२४ अर्थात् ५०.९४ प्रतिशत रहेको तथ्याङ्क छ साथै वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न नपुग हुने परिवारहरूको सङ्ख्या २७.७२ प्रतिशत रहेकाले शिक्षाजस्तो संवेदनशील र अत्यावश्यक क्षेत्रमा गुणस्तरीय शिक्षाबाट यस्ता परिवारका बालबालिकाहरू बञ्चित हुन सक्ने तथ्याङ्कले देखाउँछ । तसर्थ राज्यद्वारा गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरिनुपर्ने टड्कारो आवस्यकता छ ।

तालिका नं १३६: परिवार, परिवारमा रहेका विद्यार्थी सङ्ख्या र शिक्षामा वार्षिक खर्चको विवरण

वडा नं.	घरपरिवार सङ्ख्या	विद्यार्थी भएका घरपरिवार सङ्ख्या	जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या	शिक्षामा वार्षिक खर्च योगपफल	शिक्षामा औसतवार्षिक खर्च
१	१,२७१	७१०	१,२८२	१६,५९०,७४०	२३,३६७
२	१,०९८	४६६	७५८	२१,४२९,२४८	४५,९८६
३	१,१८८	७५०	१,३०६	४४,०८०,३५६	५८,७७४
४	६७४	४४१	८०७	३५,६२०,६६०	८०,७७२
५	१,४८९	८६८	१,५०२	२९,५९५,५३६	३४,०९६
६	१,३०२	८०८	१,४१७	७२,१७९,३७९	८९,३३१
७	९९१	४४०	७१६	९,०११,२५०	२०,४८०
८	९८५	३८६	५९८	८,९४८,९६०	२३,१८४
९	१,२४६	६१६	१,०४६	१७,५०५,६४८	२८,४१८
जम्मा	**१०,२४४**	**५,४८५**	**९,४३२**	**२५४,९६१,७७७**	**४६,४८३**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.२४ ५ वर्षदेखि ३५ वर्षसम्म उमेर समूहका जनसङ्ख्या हाल विद्यालय/कलेज नजानुका कारणका तथा लिङ्गको आधारमा वडागत विवरण

नगरपालिकामा ५ वर्षदेखि ३५ वर्षसम्मको कुल २०,४२८ जनसङ्ख्यामा हाल १०,४५६ जना विद्यालय/कलेज गैरहेका छैनन् । यसमध्ये४,९९४ जना पुरुष र ५,४६२ जना महिला रहेका छन् । विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी २,९०२ अर्थात् २७.७५ प्रतिशतले विवाह भएकाले, दोस्रोमा २,२०४ अर्थात् २१.०८ प्रतिशतले काम शुरु गरेकोले वा जागिर पाएर र तेस्रोमा २,०९८ अर्थात् २०.०७ प्रतिशतले चाहेजति पढी सकेकाले छोडेको देखिन्छ । त्यसैगरी १,३७० अर्थात् १३.१० प्रतिशतले घरमा काम सघाउनु परेकाले, ८०३ अर्थात् ७.६८ प्रतिशतले माथिल्लो तहको शिक्षण संस्थाको पहुँच नभएर भन्ने जवाफ दिएका छन् । जुन सुकै कारणले भएपनि उचित शिक्षाबाट बञ्चितहुनु राम्रो होइन तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र युवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यावसायिक शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

लैङ्गिक हिसाबले गर्दा विवाहका कारण शिक्षाबाट बञ्चित हुने पुरुषको तुलनामा महिलाको सङ्ख्या अत्यधिक अर्थात् ४७५ पुरुष, विवाहको कारण शिक्षाबाट बञ्चित हुँदा २,३७९ महिलाहरू विवाह पश्चात शिक्षामा बञ्चित रहेको देखिन्छ । विवाह पश्चात महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्नेजस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १३७: ५ वर्षदेखि ३५ वर्षसम्म उमेर समहूका जनसङ्ख्या हाल विद्यालय/कलेज नजानुका कारणहरूकको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	लिङ्ग	माथिल्लो तहको शिक्षण संस्थाको पहुँच नभएर	धेरै महङ्गो भएर	धेरै टाढा भएर	घरमा काम सघाउनु परेकोले	बा/आमा इच्छुक नभएर	चाहेजति पढी सकेकोले	विवाहका कारण	काम शुरु गरेको/ जागिर पाएर	विद्यालयले भर्ना लिन अस्वीकार गरेर	*अन्य	जम्मा
१	पुरुष	२९	१३	३३	२२१	३९	१६७	५३	४९	५	२	**६११**
	महिला	५३	८	३१	१७४	२६	१०६	२२६	१४	११	१	**६५०**
	जम्मा	८२	२१	६४	३९५	६५	२७३	२७९	६३	१६	३	**१,२६१**
२	पुरुष	१०२	१९	२२	११८	४	१४०	५१	१६		२	**४७४**
	महिला	१०७	१९	२७	९२	५	९३	१४०	१५	१	१	**५००**
	जम्मा	२०९	३८	४९	२१०	९	२३३	१९१	३१	१	३	**९७४**
३	पुरुष	६५	१०	२०	३६	६	७०	८६	२९२	१	९	**५९५**
	महिला	८१	६	३९	४०	२२	४६	३१७	९४	२	१०	**६५७**
	जम्मा	१४६	१६	५९	७६	२८	११६	४०३	३८६	३	१९	**१,२५२**
४	पुरुष	२	४	१	१४	२	१९६	३८	१७८		२	**४३७**
	महिला		२		१३	६	१७७	२१२	५८		३	**४७१**
	जम्मा	२	६	१	२७	८	३७३	२५०	२३६		५	**९०८**
५	पुरुष	१८	५	८	८२	९	१२०	१०४	५५८		२२	**९२६**
	महिला	२९	११	१०	११२	१७	४६	५२२	१६०	१	१६	**९२४**
	जम्मा	४७	१६	१८	१९४	२६	१६६	६२६	७१८	१	३८	**१,८५०**
६	पुरुष	५६	१८	१२	३७	८	२४७	३०	२०५	४	२	**६१९**
	महिला	८८	१७	१५	५६	२१	१९६	२५०	५१	३	१	**६९८**
	जम्मा	१४४	३५	२७	९३	२९	४४३	२८०	२५६	७	३	**१,३१७**

तालिका नं १३८: ५ वर्षदेखि ३५ वर्षसम्म उमेर समहूका जनसङ्ख्या हाल विद्यालय/कलेज नजानुका कारणहरूकको आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	लिङ्ग	माथिल्लो तहको शिक्षण संस्थाको पहुँच नभएर	धेरै महङ्गो भएर	धेरै टाढा भएर	घरमा काम सघाउनु परेकोले	बा/आमा इच्छुक नभएर	चाहेजति पढी सकेकोले	विवाहका कारण	काम शुरु गरेको/ जागिर पाएर	विद्यालयले भर्ना लिन अस्वीकार गरेर	*अन्य	जम्मा
७	पुरुष	१९	१०	१०	६३	१४	९७	३६	१२२		१३	**३८४**
	महिला	३१	१३	१०	९१	१७	७१	१८७	२२		१५	**४५७**
	जम्मा	५०	२३	२०	१५४	३१	१६८	२२३	१४४		२८	**८४१**
८	पुरुष	४१	३	५	३८	९	४७	६२	१३०	२	१	**३३८**
	महिला	४३	५	१४	५०	१०	२८	२३६	२८	८	१	**४२३**
	जम्मा	८४	८	१९	८८	१९	७५	२९८	१५८	१०	२	**७६१**
९	पुरुष	२१	१९	५	५२	२७	१४८	६३	१७८	८९	८	**६१०**
	महिला	१८	७	१०	८१	३३	१०३	२८९	३४	९६	११	**६८२**
	जम्मा	३९	२६	१५	१३३	६०	२५१	३५२	२१२	१८५	१९	**१,२९२**
पुरुष जम्मा		**३५३**	**१०१**	**११६**	**६६१**	**११८**	**१,२३२**	**५२३**	**१,७२८**	**१०१**	**६१**	**४,९९४**
महिला जम्मा		**४५०**	**८८**	**१५६**	**७०९**	**१५७**	**८६६**	**२,३७९**	**४७६**	**१२२**	**५९**	**५,४६२**
कुल जम्मा		**८०३**	**१८९**	**२७२**	**१,३७०**	**२७५**	**२,०९८**	**२,९०२**	**२,२०४**	**२२३**	**१२०**	**१०,४५६**
प्रतिशत		**७.६८**	**१.८१**	**२.६०**	**१३.१०**	**२.६३**	**२०.०७**	**२७.७५**	**२१.०८**	**२.१३**	**१.१५**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित कारणबाहेक अन्य कारणजस्तो अपांगता, अज्ञानता, रुची नभएर आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.१.२५ विशेष सीप वा दक्षता भएको जनसङ्ख्याको वडागत विवरण

१० वर्ष वा सोभन्दा माथिका उमेरसमूहको जनसङ्ख्यालाई तपाईँसँग कुनै विशेष सीप वा दक्षता के छ भनि सोधिएको प्रश्नमा नगरपालिकामा ५,६८२ जनाको विशेष सीप वा दक्षता भएको देखिन्छ। जुन नगरपालिकाको १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका उमेरसमूह को कुल जनसङ्ख्याको १६.८२ प्रतिशत हो । यीमध्ये सबैभन्दा बढी १,३७० जनामा सिकर्मी, डकर्मीसम्बन्धी सीप भएको देखिन्छ भने दोस्रोमा शिक्षण सिकाईसम्बन्धी सीप वा दक्षता हासिल गरेको जनसङ्ख्या १,२७० जना रहेका छन् । त्यसैगरी ५५० जना कृषि, पशुपालन, माछापालन र मौरीपालनसम्बन्धी सीप भएको देखिन्छ भने सवारी चालकसम्बन्धी सीप तथा दक्षता हाँसिल गरेका ५१५ जना रहेका छन् । यीबाहेक फर्निचर बनाउने रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक बस्तुको मर्मत, जुत्ता, चप्पल बनाउने, छपाइसम्बन्धी, प्लम्बिङसम्बन्धी, साहित्य सिर्जना तथा इन्जिनियरिङसम्बन्धी डिजाइन गर्नेको सङ्ख्या नगण्य रहेको छ । समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भएतापनि नगरपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स वा विषयगत विशेषज्ञहरूको सङ्ख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ । दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निर्माणमा सहयोग पुग्नुका साथै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ । यस प्रकारको जनशक्तिले नगरपालिकाको समग्र दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ । नगरपालिकामा करीब ८३.१८ प्रतिशत जनसङ्ख्या अदक्ष वा अर्धदक्ष हुनाले नगरपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १३९: वडागतरूपमा विशेष सीप वा दक्षता भएको जनसङ्ख्याको विवरण

सिपको विवरण	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
विशेष सीप वा क्षमता नभएको	३,३३६	२,६८५	२,७३८	२,३६७	५,२३३	३,६८६	२,२६३	२,३५३	३,४४२	**२८,१०३**	**८३.१८**
शिक्षण शिकाईसम्बन्धी	१५९	२०७	४३८	६४	११७	१०४	९३	४९	३९	**१,२७०**	**३.७६**
श्रव्यदृष्य तथा फोटोग्राफीसम्बन्धी	३	६	१९	१	११	८		४	३	**५५**	**०.१६**
हस्तकला / चित्रकलासम्बन्धी	८	६	६	२	४०	३		४	१	**७०**	**०.२१**
गीत, संगीत, नाटक तथा कलाकारिता	६	१	११९	१	१२	६	१			**१४६**	**०.४३**
मूर्तिकला, प्रस्तरकला, काष्ठकला	१६					२	२		२	**२२**	**०.०७**
सिकर्मी, डकर्मीसम्बन्धी	२९८	१९३	१३८	३६	३२	७८	१३७	१५६	३०२	**१,३७०**	**४.०६**
प्लम्बिङसम्बन्धी	७	३	४	७	१	१३	२०		४	**५९**	**०.१७**
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	९	१६	४६	१८	८	३८	७	३	६	**१५१**	**०.४५**

सिपको विवरण	वडा नं.									जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९		
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्यसम्बन्धी	२	२	२	१०	१	२	३	२	२	**२६**	**०.०८**
बिजुली जडानसम्बन्धी	१०	३	१९	१६	३	१	३	९	५	**६९**	**०.२०**
होटल तथा रेष्टुरेन्टसम्बन्धी	१९	१५	४२	१३	१२	१८	२२	८	११	**१६०**	**०.४७**
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालनसम्बन्धी	२८	८७	३७	४३	५	१९	३०९	७	१५	**५५०**	**१.६३**
छपाईसम्बन्धी	५		४	३			१		१	**१४**	**०.०४**
सवारी चालकसम्बन्धी	५६	३३	७५	५९	४०	६३	३८	५१	१००	**५१५**	**१.५२**
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	६	८	११	४	२	९	४	२	३	**४९**	**०.१५**
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी	७	४	९	२०		१७	३	१३	१५	**८८**	**०.२६**
जुत्ता चप्पल बनाउने	१		१	३		१				**६**	**०.०२**
पोशाक बनाउने / सिउने	३५	१६	६१	२४	३१	२५	३०	६	९	**२३७**	**०.७०**
गरगहना बनाउने / मर्मत गर्ने	२८		२५	१	३	२२				**७९**	**०.२३**
केश सजावट / श्रृंगारसम्बन्धी	२	५	१४	४	३	३				**३१**	**०.०९**
आत्मसुरक्षासम्बन्धी/ शारीरिक सुसंगठन	१८	६	१७	४६	१०	४८	११		१	**१५७**	**०.४६**
जमिनको सर्भेक्षणसम्बन्धी	१		८	२		२		१		**१४**	**०.०४**
कम्प्युटर विज्ञानसम्बन्धी	६	१०	५८	३१	६	५०	४	५	१	**१७१**	**०.५१**
इन्जिनियरिङ डिजाईनसम्बन्धी	३	८	१९	९	६	१८	१		१	**६५**	**०.१९**
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक बस्तुको मर्मत	३	८	७	७	५	६	२	२	१	**४१**	**०.१२**
साहित्य सिर्जनासम्बन्धी	२	२		१	१	१				**७**	**०.०२**
*अन्य	५	३	२५	४४	११	२६	९	७	९	**१३९**	**०.४१**
उल्लेख नगरिएको		२४	५						९२	**१२१**	**०.३६**
जम्मा	**४,०७९**	**३,३५१**	**३,९४७**	**२,८३६**	**५,५९३**	**४,२६९**	**२,९६३**	**२,६८२**	**४,०६५**	**३३,७८५**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित सीप र दक्षताबाहेक अन्य सीपजस्तो जादुगर, फेसन डिजाइनर, ज्योतिषी माली, आदि ।**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.२ स्वास्थ्य

नेपालको संविधानले प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई राज्यबाट प्राप्त हुने आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशूल्क प्राप्त गर्ने तथा स्वास्थ्य सेवामा सबैको समान पहुँच रहने कुरालाई मौलिक हकको रूपमै प्रत्याभूत गरेको छ । राजनितिक रूपमा ९ वडाहरूमा विभाजित यस नगरपालिकाका सवै जनताले आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन् । नगरपालिका केन्द्रका जनताहरूको पहुँच सहज देखिए तापनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकीसम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान सम्भव छैन ।

नगरपालिकामा विभिन्न वडाहरूमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार रहेका छन् । तथापि ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ । यस नगरपालिकामा रहेको स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण निम्नअनुसार छ :

तालिका नं १४०: स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण

स्वास्थ्य सेवा	सङ्ख्या	निजी
जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	१	
प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	१	
स्वास्थ्य चौकी	६	
आयुर्बेद स्वास्थ्य केन्द्र	१	
शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	७	
खोप केन्द्र	१८	
गाउँघर क्लिनिक	१३	
निजी अस्पताल	३	
फार्मेसी	१०	
चिकित्सक सङ्ख्या	१३	
चिकित्सक अनुपात		
क्लिनिक		
बर्थिङ सेन्टर	४	
महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविका सङ्ख्या	११६	
क्षयरोग उपचार केन्द्र	७	
परिवार नियोजनका ५ विधि उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था सङ्ख्या	३	
परिवार नियोजनका ३ विधि उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	४	
बि.ओ.सी. (आधारभूत), सि.ई.ओ.सी.(अपरेसन सेवा) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	१	

स्रोत : जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयको सर्वेक्षणअनुसार करिब आधाजति जनसङ्ख्याले गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट स्वास्थ्य सेवा लिएको देखिन्छ । आर्थिक स्थिति मजबुत भएका तथा पहूँचवाला व्यक्तिहरू मात्रले यस किसिमको सेवा उपभोग गर्न सफल भएको पाइन्छ ।

यस नगरपालिकामा आपतकालिन प्रसुति सेवा (Emergency obsteric care) सम्वन्धी सेवा प्रदान गर्न सुविधा सम्पन्न प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र (प्रस्तावित चरिकोट अस्पताल) रहेको छ तथापि स्वास्थ्य चेतनाको कमि जटिलता सम्वन्धि वुझाइमा कमी औषधी उपचार प्रणाली माथिको विश्वासमा कमी भौतिक विकटता

सेवाको लागत गरिवी सामाजिक, आर्थिक जस्ता विविध प्रकारको तत्वको कारणले कतिपय अवस्थामा समस्या आएको देखिन्छ ।

नगरपालिकाको विभिन्न वडाहरूमा स्वास्थ्य चौकी रहेको देखिन्छ । स्वास्थ्य संस्थाहरूमा औषधीको कमी मुख्य समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ । दुर्गम वडाहरूमा बस्ने परिवारहरूले स्वास्थ्य सेवाका लागि धेरै समय खर्चिनु पर्ने बाध्यता छ भने वर्षातको समयमा अझ कठिनाई झेल्नु पर्ने अवस्था छ ।

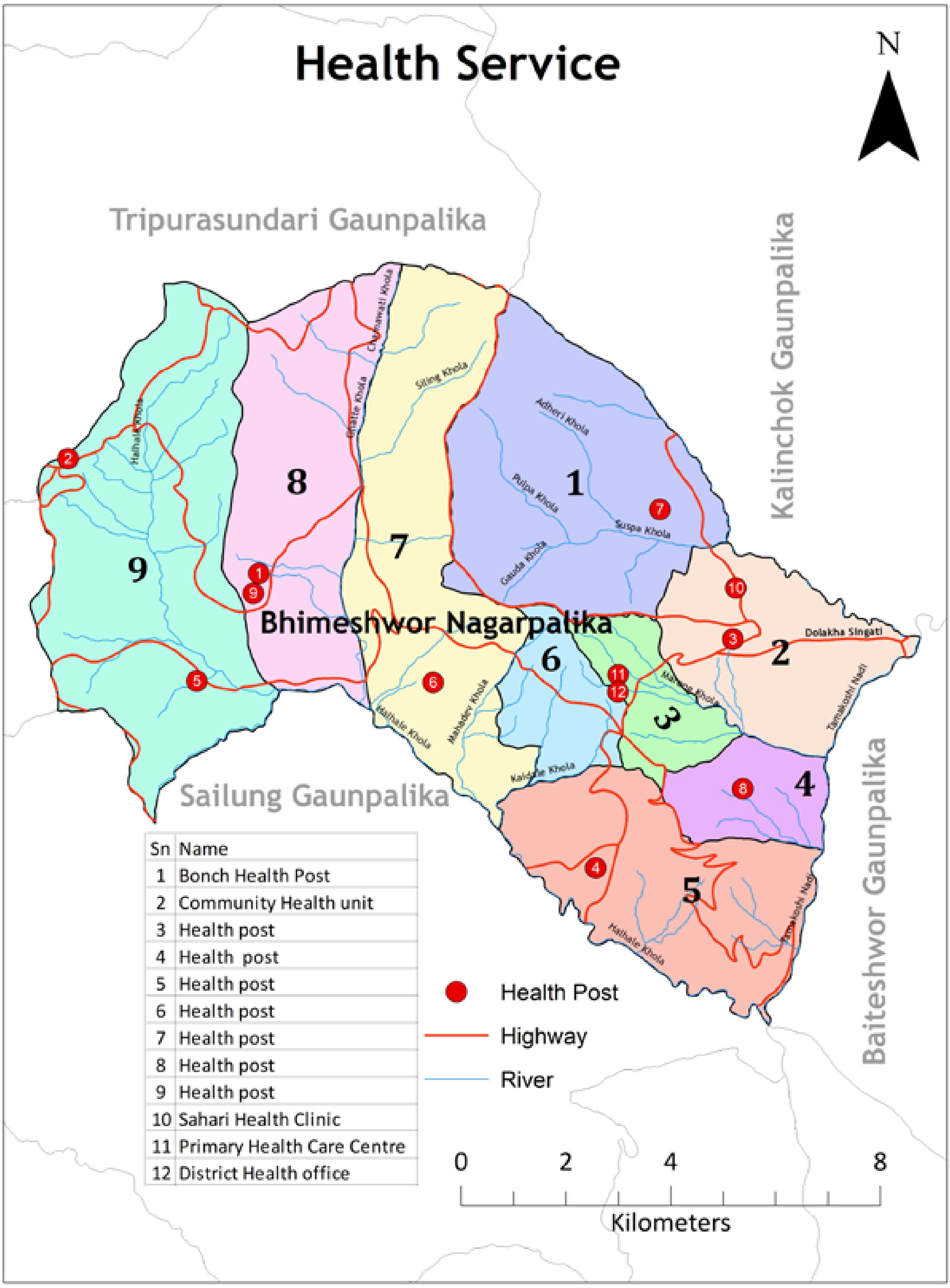

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : जि पि एस (GPS)तस्वीर सङ्कलन, २०७५

७.२.१ नगरपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण

यस नगरपालिकामा पछिल्लो समय देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं १४१: रोगहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू	रोगीको सङ्ख्या	प्रतिशत	ओ.पि.डि.मा आउने विरामी सङ्ख्या
	Date/ Period Total O.P.D Visit		३.८६	७९६२५
१	Upper respiratory tract infecation(URTI) Cases		६.१७	४९१४
२	Gastritis(APD)		६.१६	४९०६
३	Falls/ Injuries/ Fractures		३.३७	२६८४
४	Headache		३	२३८८
५	Dental Cares cases		३.९४	२३४२
६	ARI / Lower respiratory tracet infuction (LRTI) CASES		२.३	१८३०
७	Acute tonsilitis cases		२.१७	१७३१
८	Urinary Tract infuction (UTI) Case		१.७४	१३८७
९	Presumed non - infuction diarrhoea cause		१.५	११९६
१०	Worm infection			

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.२.२ परिवार नियोजनसम्बन्धी विवरण

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाहरूबाट गरिएको अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृति विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरू महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ । परिवार नियोजनसम्बन्धी अस्थायी विधिहरू प्रयोगकर्ताको सङ्ख्या तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १४२: परिवार नियोजनसम्बन्धी विवरण

विवरण		आ.व. २०७१/०७२	आ.व. २०७२/०७३	आ.व. २०७३/०७४
नयाँ प्रयोगकर्ता सङ्ख्या	पिल्स	१७९	१५४	
	डिपो	८२०	८००	
	आई.यु.सी.डी.	२४	११	
	ईम्प्लान्ट	१५३	२२०	
हाल प्रयोग गरिरहेका हरूको सङ्ख्या	पिल्स	१७१	१४६	
	डिपो	८२६	७५३	
	आई.यु.सी.डी.	२५४	२६१	
	ईम्प्लान्ट	६०२	८१३	
बन्ध्याकरण गराउनेको सङ्ख्या			१०	३०
कण्डम वितरण सङ्ख्या		४८१८७	६६७८०	७३७८०

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.२.३ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू

आर्थिक वर्ष २०४४/०४५ देखि महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कार्यक्रम सुरु भएको हो। महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाले आ–आफ्नो समुदायमा प्राथमिक उपचार, उपचारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक तथा प्रतिकारात्मक स्वास्थ्य सेवामा उल्लेखनीय काम गर्दै आएका छन् । यस नगरपालिकामा हाल ११६ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू रहेका छन् ।

७.२.४ गाउँघर क्लिनीक र नियमित खोप

खोप तथा क्लिनिकहरू सञ्चालन गर्नको लागि नगरपालिकाले विभिन्न स्थानहरूको पहिचान गरको छ । नगरपालिकाको विभिन्न स्थानमा गाउँघर क्लिनिक कार्यक्रम संचालन भएको पाइएको छ । यी स्थानहरूमा क्लिनिकहरूलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिएको देखिन्छ । शारीरिकवृद्धिको लेखाजोखा लगायत अन्य सेवाहरू गाउँघर र खोप क्लिनिकबाट उपलब्ध गराइन्छ । नगरपालिकामा नियमित खोप कार्यक्रम नियमित रूपमा नै चालु रहेको छ तथा यसले समेट्ने लक्षितवर्ग पनि बढ्दो क्रममा पाइएको छ । ११ किसिमका विभिन्न प्राणघातक रोगहरूबाट बचाउनका लागि बच्चा जन्मेको १५ महिनाभित्र ११ वटा खोप पुरा लगाई सक्नु पर्दछ ।

७.२.५ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदादेखि जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ । गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा असर गर्दछ । बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन तथा चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ । कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रूपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकिएको छ । तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण-२०१६) ।

सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नवजात शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ । यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुर्‍याएको छ । तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन । ग्रामीण भेगहरूमा समयमा नै गर्भवती महिला स्वास्थ्य चौकी नपुग्दा र स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुँदा कति शिशुहरूको मृत्यु हुने गरेको कुरा हामी सामु सर्वविदित नै छ । सुरक्षित मातृत्वसम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १४३: सुरक्षित मातृत्वको विवरण

विवरण	आ.व. २०७१/०७२	आ.व. २०७२/०७३	आ.व. २०७३/०७४
पहिलो पटक गर्भवति जाँच सेवा लिनेको सङ्ख्या	६९९	८४२	८९१
प्रोटोकलअनुसार पहिलो पटक गर्भवति जाँच सेवा लिनेको सङ्ख्या	५४०	६०२	७६५
प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भवति जाँच सेवा लिनेको सङ्ख्या	३६५	४९०	७३८
दक्ष प्रसुतिकर्मीबाट (डाक्टर, नर्स, तालिम प्राप्त अ.न. मि.) प्रसुति गराएको जम्मा सङ्ख्या	३०३	८०६	८५२

विवरण	आ.व. २०७१/०७२	आ.व. २०७२/०७३	आ.व. २०७३/०७४
स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति भएको सङ्ख्या	३११	८०७	८५२
स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति भएका जातजातिअनुसारको सङ्ख्या			
प्रोटोकलअनुसार ३ पटक सुत्केरी जाँच गरेको सङ्ख्या	३६	९२	७७
सुरक्षित गर्भपतन सेवा	१८१	१११	२२४

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.२.६ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । तसर्थ यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । शिशु र बाल्य अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि ११ वटा खोपहरू नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ । खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रूपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो । खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रूपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ । जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डी.जी.-४) हाँसिल गर्न सहयोग पुगेको छ ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ । बालक स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लगाउनुपर्ने खोपहरू सबै पुरा गर्नु पर्छ । खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा बाल अवस्थामा जोखिम हुने रोगहरूबाट बच्नुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ । यस भीमेश्वर नगरपालिकाका बालबालिकाहरुमा लगाईएको खोपको विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं १४४: खोपसम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खोपको नाम	आ.व. २०७१/०७२	आ.व. २०७२/०७३	आ.व. २०७३/०७४
१	वि.सि.जि.	५४०	६०१	५५७
२	डि.पि.टि./एच.वि.	५५७	६२१	६२४
३	एम.आर	६३५	६२८	६२७
४	पोलियो ३	५५५	६२१	६२४

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.२.७ पोषणसम्वन्धी विवरण

कुनैपनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ । पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रूपमा हेर्न सकिन्छ । सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रूपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ । बालअधिकारसम्बन्धी महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्र्यवहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । भीमेश्वर नगरपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित

भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसमेत कार्यरत रहेका छन् । कार्यक्रम सञ्चालनको सहयोगका लागि नगरमा स्वास्थ्य सञ्जाल विस्तार भएको छ ।

बालबालिकाको पोषणलाई ध्यानमा राख्दै सरकारले विभिन्न पोषण कार्यक्रहरू संञ्चालन गर्दै आएको छ । जसले बालबालिकामा देखिने कुपोषणजस्ता समस्यालाई कम गर्दै गएको पाईन्छ। वर्तमान समयमा भीमेश्वर नगरपालिकाको पोषणको अवस्था निम्नअनुसार रहेको छ :

तालिका नं १४५: विगत ३ वर्षमा पोषणको अवस्था

क्र.सं.	सुचकांकहरू	आ.व. २०७१/०७२	आ.व. २०७२/०७३	आ.व. २०७३/०७४
१	५ वर्षभन्दा मुनिको वृद्धि अनुगमन (पटक)	९३९८६१	१४९१४९६	१६४२६०५
२	गर्भवती महिलाहरूका लागि आइरन चक्की वितरण (जना)	६५०	६६३	७८७
३	१८० आईरन चक्की पाएका गर्भवति महिलाहरूको सङ्ख्या	३३७	४९९	७६२
४	गर्भवती महिलाहरूले प्राप्त गरेको जुकाको औषधी (जना)	६५१	६६६	७९०
५	भिटामिन ए पाएका सुत्केरी महिलाहरूको सङ्ख्या	३६५	८५१	८८७
६	६ महिनादेखि ५ वर्षसम्मका वच्चाहरूलाई खुवाएको भिटामिन ए(जना)	६– ११ : ६४०	६– ११ : ६१९	६– ११ : ९३८

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.२.८ १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जन्म दिएका सन्तानहरूको विवरण

तालिका नं १४६: १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जन्म दिएका सन्तानहरूको विवरण

विवरण	आमाको उमेर समूह							जम्मा	प्रतिशत
	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष		
हालसम्म शिशु जन्म नदीएका	९४	३४७	३६७	४६७	५०४	४४१	४३०	**२,६५०**	**३५.५३**
१ शिशु जन्म दिने	४९	४९६	५४८	२०६	९३	६७	६५	**१,५२४**	**२०.४३**
२ शिशु जन्म दिने	४	१६३	५२६	५०१	४०६	२३७	१६५	**२,००२**	**२६.८४**
३ शिशु जन्म दिने	५	१३	८६	१८५	२०८	१८४	१६६	**८४७**	**११.३६**
४ शिशु जन्म दिने		५	१२	४४	८५	९३	८०	**३१९**	**४.२८**
५ शिशु जन्म दिने			५	७	१९	२१	३४	**८६**	**१.१५**
६ शिशु जन्म दिने				३	३	६	६	**१८**	**०.२४**
७ शिशु जन्म दिने					१	१	२	**४**	**०.०५**

विवरण	आमाको उमेर समूह							जम्मा	प्रतिशत
	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष		
८ वा ८ भन्दा बढी शिशु जन्म दिने				१	१	१	६	९	०.१२
जम्मा	**१५२**	**१,०२४**	**१,५४४**	**१,४१४**	**१,३२०**	**१,०५१**	**९५४**	**७,४५९**	**१००.००**
प्रतिशत	**२.०४**	**१३.७३**	**२०.७०**	**१८.९६**	**१७.७०**	**१४.०९**	**१२.७९**	**१००.००**	

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका ७,४५९ जना १५ देखि ४९ वर्ष भित्रका विवाहित महिलाहरूको विभिन्न उमेरसमूह अनुसार लिइएको तथ्याङ्कअनुसार २ वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको सङ्ख्या सबैभन्दा धेरै २,००२ जनाअर्थात् २६.८४ प्रतिशत रहेका छन् भने दोस्रोमा १ वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको सङ्ख्या १,५२४ जना अर्थात् २०.४३ प्रतिशत रहेका छन् । उमेर समूह को आधारमा सबैभन्दा बढी २५ देखि २९ वर्षको उमेर समूहका महिलाहरूले शिशुलाई जन्म दिएको देखिन्छ । नगरमा १,५४४ अर्थात् २०.७० प्रतिशत महिलाहरूले २५ देखि २९ वर्षको उमेरमा शिशु जन्म दिएको देखिन्छ । अर्कोतर्फ २,६५० अर्थात् ३५.५३ प्रतिशत महिलाहरूको शिशु नभएको देखिन्छ। यो तथ्याङ्कबाट क्रमशः नगरपालिकाको परिवारको औसत आकारमा अर्थात् महिलाको खुद प्रजनन् दर घट्दै गैरहेको पाइन्छ । परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, प्रजनन् स्वास्थमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको पाइन्छ। यस तथ्याङ्कको अर्को पक्ष भनेको ४९ वर्ष पुगिसकेका महिलाहरूमा समेत सन्ताननै नभएका महिलाहरूको जनसङ्ख्या हो । मुख्यतया महिलाको प्रजनन् स्वास्थमा भएको जटिलता, प्रजनन् स्वास्थ्यबारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, चुरोट तथा नशालु पदार्थको प्रयोग र वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन् गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ। महिलामा बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १४७: १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जीवित जन्माएका सन्तानहरूको वडागत विवरण

वडा नं.	विवरण	आमाको उमेर समूह							जम्मा
		१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	
१	हालसम्म शिशु जन्म नदिएका	१६	३९	३३	३४	३०	२४	३०	**२०६**
	१ शिशु जन्म दिने	१४	९१	६४	१८	७	३	९	**२०६**
	२ शिशु जन्म दिने	१	३४	८२	६८	४४	३५	२४	**२८८**
	३ शिशु जन्म दिने	१	२	१७	३०	३९	३०	२१	**१४०**
	४ शिशु जन्म दिने		१	३	१०	१२	१७	१३	**५६**
	५ शिशु जन्म दिने					३	५	१०	**१८**
	६ शिशु जन्म दिने				१	२	२	२	**७**
	७ शिशु जन्म दिने						१	२	**३**

वडा नं.	विवरण	आमाको उमेर समूह							जम्मा
		१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	
	८ वा ८ भन्दा बढी शिशु जन्म दिने					१		१	**२**
	जम्मा	**३२**	**१६७**	**१९९**	**१६१**	**१३८**	**११७**	**११२**	**९२६**
	प्रतिशत	**३.४६**	**१८.०३**	**२१.४९**	**१७.३९**	**१४.९०**	**१२.६३**	**१२.१०**	**१००.००**
२	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	२२	४०	२९	२८	२६	२३	३७	**२०५**
	१ शिशु जन्म दिने	३	६०	४३	२१	१६	१२	३	**१५८**
	२ शिशु जन्म दिने	१	१६	४२	४३	४३	३३	१७	**१९५**
	३ शिशु जन्म दिने	१	१	९	१४	१९	२८	२७	**९९**
	४ शिशु जन्म दिने		१	१	४	९	२०	१७	**५२**
	५ शिशु जन्म दिने			१	२	३	२	५	**१३**
	६ शिशु जन्म दिने						१		**१**
	८ वा ८ भन्दा बढी शिशु जन्म दिने							२	**२**
	जम्मा	**२७**	**११८**	**१२५**	**११२**	**११६**	**११९**	**१०८**	**७२५**
	प्रतिशत	**३.७२**	**१६.२८**	**१७.२४**	**१५.४५**	**१६.००**	**१६.४१**	**१४.९०**	**१००.००**
३	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	५	३६	३१	४५	३८	३२	२३	**२१०**
	१ शिशु जन्म दिने	७	५२	७६	२९	१२	११	१०	**१९७**
	२ शिशु जन्म दिने		१९	९२	९६	६७	३१	२९	**३३४**
	३ शिशु जन्म दिने			१६	४१	३२	१९	१७	**१२५**
	४ शिशु जन्म दिने		१	४	४	१६	१३	१३	**५१**
	५ शिशु जन्म दिने			१	२	३	६	४	**१६**
	६ शिशु जन्म दिने				१		२		**३**
	८ वा ८ भन्दा बढी शिशु जन्म दिने				१			२	**३**
	जम्मा	**१२**	**१०८**	**२२०**	**२१९**	**१६८**	**११४**	**९८**	**९३९**
	प्रतिशत	**१.२८**	**११.५०**	**२३.४३**	**२३.३२**	**१७.८९**	**१२.१४**	**१०.४४**	**१००.००**
४	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	२	३१	१८	२१	१७	११	१६	**११६**
	१ शिशु जन्म दिने	१	३६	६४	२४	७	४	६	**१४२**
	२ शिशु जन्म दिने		६	३६	६३	५५	३७	२५	**२२२**
	३ शिशु जन्म दिने		३	४	१९	२६	२५	२७	**१०४**
	४ शिशु जन्म दिने				४	७	९	११	**३१**
	५ शिशु जन्म दिने					२	३	१	**६**
	६ शिशु जन्म दिने					१			**१**

वडा नं.	विवरण	आमाको उमेर समूह							जम्मा
		१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	
	जम्मा	**३**	**७६**	**१२२**	**१३१**	**११५**	**८९**	**८६**	**६२२**
	प्रतिशत	**०.४८**	**१२.२२**	**१९.६१**	**२१.०६**	**१८.४९**	**१४.३१**	**१३.८३**	**१००.००**
५	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	१२	६४	१०७	१३१	१३९	१२०	१२८	**७०१**
	१ शिशु जन्म दिने	४	४६	७१	२०	१०	४	७	**१६२**
	२ शिशु जन्म दिने		१८	६४	५३	५०	१८	१२	**२१५**
	३ शिशु जन्म दिने	१	१	६	२०	१४	११	६	**५९**
	४ शिशु जन्म दिने			१		९	४	३	**१७**
	५ शिशु जन्म दिने			१		१			**२**
	जम्मा	**१७**	**१२९**	**२५०**	**२२४**	**२२३**	**१५७**	**१५६**	**१,१५६**
	प्रतिशत	**१.४७**	**११.१६**	**२१.६३**	**१९.३८**	**१९.२९**	**१३.५८**	**१३.४९**	**१००.००**
६	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	४	४१	४७	६८	१००	९०	५०	**४००**
	१ शिशु जन्म दिने	७	५६	७३	३९	१८	८	८	**२०९**
	२ शिशु जन्म दिने		१६	७०	७३	६९	२९	१९	**२७६**
	३ शिशु जन्म दिने		२	११	१९	२४	१२	१२	**८०**
	४ शिशु जन्म दिने			१	७	१०	६	६	**३०**
	५ शिशु जन्म दिने			१	२	१	१	४	**९**
	६ शिशु जन्म दिने				१				**१**
	जम्मा	**११**	**११५**	**२०३**	**२०९**	**२२२**	**१४६**	**९९**	**१,००५**
	प्रतिशत	**१.०९**	**११.४४**	**२०.२०**	**२०.८०**	**२२.०९**	**१४.५३**	**९.८५**	**१००.००**
७	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	८	२५	२४	२९	२३	२६	२६	**१६१**
	१ शिशु जन्म दिने	५	३७	४८	१६	८	१०	७	**१३१**
	२ शिशु जन्म दिने	१	२०	५४	४२	३२	२५	१९	**१९३**
	३ शिशु जन्म दिने	१		४	१२	२७	२९	३१	**१०४**
	४ शिशु जन्म दिने		२		४	११	११	१०	**३८**
	५ शिशु जन्म दिने				१	२	२	२	**७**
	६ शिशु जन्म दिने							२	**२**
	८ वा ८ भन्दा बढी शिशु जन्म दिने						१		**१**
	जम्मा	**१५**	**८४**	**१३०**	**१०४**	**१०३**	**१०४**	**९७**	**६३७**
	प्रतिशत	**२.३५**	**१३.१९**	**२०.४१**	**१६.३३**	**१६.१७**	**१६.३३**	**१५.२३**	**१००.००**
८	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	१३	२७	२८	४१	४१	४१	४७	**२३८**
	१ शिशु जन्म दिने	२	६०	५७	१८	९	१२	८	**१६६**

वडा नं.	विवरण	आमाको उमेर समूह							जम्मा
		१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	
	२ शिशु जन्म दिने		१३	४२	३०	२०	१२	१४	**१३१**
	३ शिशु जन्म दिने		२	६	१०	१०	१२	१३	**५३**
	४ शिशु जन्म दिने				५	३	५	२	**१५**
	५ शिशु जन्म दिने					२		४	**६**
	६ शिशु जन्म दिने						१	१	**२**
	जम्मा	**१५**	**१०२**	**१३३**	**१०४**	**८५**	**८३**	**८९**	**६११**
	प्रतिशत	**२.४५**	**१६.६९**	**२१.७७**	**१७.०२**	**१३.९१**	**१३.५८**	**१४.५७**	**१००.००**
९	हालसम्म शिशु जन्म नदएिका	१२	४४	५०	७०	९०	७४	७३	**४१३**
	१ शिशु जन्म दिने	६	५८	५२	२१	६	३	७	**१५३**
	२ शिशु जन्म दिने	१	२१	४४	३३	२६	१७	६	**१४८**
	३ शिशु जन्म दिने	१	२	१३	२०	१७	१८	१२	**८३**
	४ शिशु जन्म दिने			२	६	८	८	५	**२९**
	५ शिशु जन्म दिने			१		२	२	४	**९**
	६ शिशु जन्म दिने							१	**१**
	७ शिशु जन्म दिने					१			**१**
	८ वा ८ भन्दा बढी शिशु जन्म दिने							१	**१**
	जम्मा	**२०**	**१२५**	**१६२**	**१५०**	**१५०**	**१२२**	**१०९**	**८३८**
	प्रतिशत	**२.३९**	**१४.९२**	**१९.३३**	**१७.९०**	**१७.९०**	**१४.५६**	**१३.०१**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.२.९ शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा शिशुहरूको विवरण

तालिका नं १४८: शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा शिशुहरूको विवरण

वडा नं.	२.५ के.जी भन्दा कम		२.५ के.जी भन्दा बढी		जम्मा
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	५	१०.२	४४	८९.८	**४९**
२	२	८.३	२२	९१.७	**२४**
३	३५	४३.२	४६	५६.८	**८१**
४	५	१४.७	२९	८५.३	**३४**
५	८	१६.०	४२	८४.०	**५०**
६	२८	३७.३	४७	६२.७	**७५**
७	५	३३.३	१०	६६.७	**१५**
८	५	२१.७	१८	७८.३	**२३**
९	१	२.४	४०	९७.६	**४१**
जम्मा	**९४**	**२४.०**	**२९८**	**७६.०**	**३९२**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा वितेको १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा हेर्दा जम्मा ३९२ शिशु जन्मिएकोमा २.५ के.जी.भन्दा कम तौल भएका शिशुहरूको सङ्ख्या ९४ अर्थात् २४ प्रतिशत र २.५ के.जी. भन्दा बढी तौल हुनेको सङ्ख्या २९८ अर्थात् ७६ प्रतिशत रहेको थियो। २.५ के. जी. भन्दा कम तौलको शिशु जन्मनुमा गर्भवती हुँदा आमाको उचित स्याहार र खानपान नपुग्नु तथा आवश्यक सम्पूर्ण पोषण सहितको आहार नहुनु, धुम्रपान र किशोरी अवस्थामै आमा बन्नुजस्ता कारणहरू जिम्मेवार हुन्छन्। यस्ता शिशुहरूको शिशु मृत्युदरसमेत उच्च रहन्छ । तसर्थ यसको समाधानका लागि उपयुक्त उमेरमा विवाह, उचित तथा सन्तुलित खानपान र स्याहारको प्रबन्ध गर्नुका साथै गर्भवती अवस्थामा परीवारका सदस्यहरूले गर्भवतीको उचित हेरचाह पुऱ्याउनु आवश्यक हुन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

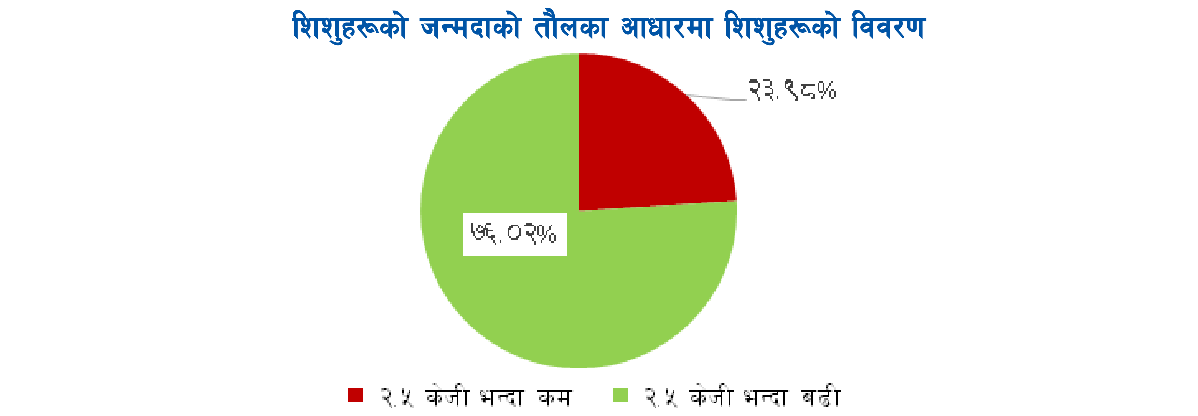

७.२.१० १५-४९ उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण

कानूनी र प्रजनन स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रूपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रूपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाईजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ ।

नेपालले सहश्राब्दि विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगती हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कुल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो सङ्ख्यामा सारभूत रूपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम पाप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६% पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

नगरपालिकाका कुल ४,८०९ महिलालाई पहिलो सन्तान जन्मिदाको उनीहरूको उमेरको बारेमा सोधिएको प्रश्नमा ५ जना अर्थात् ०.१० प्रतिशत महिला १४ वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बनेको तथ्यांक प्राप्त भएको छ भने १,३५९ अर्थात् २८.२६ प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी २,६७५ अर्थात् ५५.६२ प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, ६५७ अर्थात् १३.६६ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ८१ जना अर्थात् १.६८ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको सङ्ख्या जम्मा ३२ जना अर्थात् ०.६७ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं १४९: १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पहिलो शिशु जन्मिदा आमाको उमेर						जम्मा
	१४ वर्षभन्दा कम	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५ वर्षभन्दा बढी	
१		२९७	३५६	५९	७	१	**७२०**
२		१६३	२६३	७२	१७	५	**५२०**
३	१	२०८	४०८	१००	८	४	**७२९**
४	१	६२	३२८	१००	८	७	**५०६**
५	१	८०	२७६	९२	५	१	**४५५**
६	१	१५१	३४५	८९	१४	५	**६०५**
७	१	१८०	२३८	४८	७	२	**४७६**
८		८८	२२६	४६	७	६	**३७३**
९		१३०	२३५	५१	८	१	**४२५**
जम्मा	**५**	**१,३५९**	**२,६७५**	**६५७**	**८१**	**३२**	**४,८०९**
प्रतिशत	**०.१०**	**२८.२६**	**५५.६२**	**१३.६६**	**१.६८**	**०.६७**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.२.११ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसङ्ख्या विवरण

नगरपालिकामा रहेको कुल जनसङ्ख्यामध्ये दीर्घ रोगका कारण पिडितहरूको सङ्ख्या ११८२ रहेको छ । यीमध्ये सबैभन्दा बढी बाथ/हाडजोर्नीसम्बन्धी समस्या भएका ३१४ जना, दमको रोग हुनेहरू १९४, ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग हुनेहरू १७३ जना, उच्चरक्तचापसम्बन्धी रोग हुनेहरू १०० जना रहेका छन् त्यसैगरी नगरपालिकामा श्वासप्रश्वाससम्बन्धी, मधुमेह, मुटु रोगी, मृगौलासम्बन्धी रोगी, प्रसूतीसम्बन्धी र अन्य रोगीहरू रहेका छन् । विशेषगरी खानपान र जीवनशैली, धुम्रपान, मध्यपान, शारीरिक व्यायामको कमी, मानसिक चिन्ता तथा बंशाणुगत कारणले दीर्घ रोगहरू लाग्छन् । तसर्थ यस्ता रोगहरू कम गर्न व्यापक स्वास्थ्य चेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १५०: दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	मुटु रोग	श्वासप्रश्वास	दम	एपिलेप्सी	अर्बुद (क्यानसर)	मधुमेह	मृगौला सम्बन्धी रोग	कलेजो सम्बन्धी रोग	बाथ/हाडजोर्नी दुख्ने	गाइनो सम्बन्धी	पेशागत बिरामी	रक्तचाप	ग्याष्ट्रिक/अल्सर	माइग्रेन	*अन्य	जम्मा
१	१३		११		३	४	२	१	३०	८		९	१६	४	४	**१०५**
२	६	८	१७	१	१	२२	४	३	३२	५	१	२८	१९		८	**१५५**
३	१	७	१६		५	१०	५		४९	२	७	६	१३		७	**१२८**
४	५	५	६		१	२	१		६	१	१	३	१		२	**३४**
५	८	१७	९	४	२	३	१		३०	२		२०	४६	६	३	**१५१**
६	९	४	८	१	२	४	२	१	१०		१	२	१२		४	**६०**
७	१४	२४	९१	४		२०	७		१००	१४	३	२७	४२	८	१३	**३६७**
८	५	६	२२	२	२		१	१	४७	४	३	४	२२		२७	**१४६**
९	२	२	१४		१	१	१		१०	१		१	२		१	**३६**
जम्मा	**६३**	**७३**	**१९४**	**१२**	**१७**	**६६**	**२४**	**६**	**३१४**	**३७**	**१६**	**१००**	**१७३**	**१८**	**६९**	**१,१८२**
प्रतिशत	**५.३३**	**६.१८**	**१६.४१**	**१.०२**	**१.४४**	**५.५८**	**२.०३**	**०.५१**	**२६.५७**	**३.१३**	**१.३५**	**८.४६**	**१४.६४**	**१.५२**	**५.८४**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित रोगबाहेक अन्य दीर्घ रोगहरू जस्तै स्नायूसम्बन्धी, कुष्ठरोग, एलर्जी, छारे रोग आदि**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

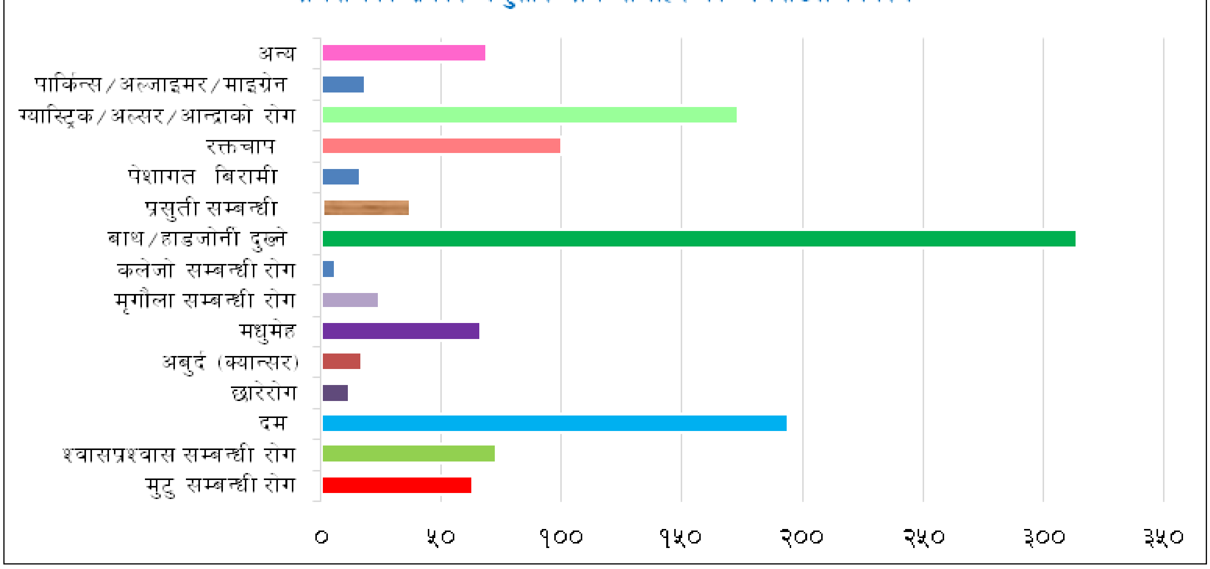

दीर्घरोगको प्रकार अनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसंख्या विवरण

७.३ महिला तथा बालबालिका

७.३.१ महिलासम्बन्धी विवरण

कुल जनसङ्ख्याको आधा हिस्साभन्दा बढी ओगटेका महिलाहरू अझै पनि देश विकासको मुल प्रवाहमा उल्लेखनीयरूपमा आउन सकेका छैनन् । महिला सहभागिता, सशक्तिकरण तथा विभिन्न कार्यक्रमहरू पछिल्लो समयमा हुँदै आए पनि समान सहभागिता र लैङ्गिक समता भने कायम हुन सकेको देखिँदैन । यसको कारण समाजमा व्याप्त असमान शक्ति सम्बन्घ, पितृसत्तात्मक सोच तथा सामाजिक संरचना आदि रहेका छन् जसको परिणामस्वरूप महिलाहरू आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, राजनैतिक र शैक्षिकरूपमा अझै पनि तुलनात्मक रूपमा पछाडि परेको देखिन्छ ।

विकासमा महिलाहरूको समानुपातिक र सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्न उनीहरूको आर्थिक र सामाजिक जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ अभियानका रूपमा आ.व.२०३८/०३९ देखि ५ जिल्लाबाट सुरु भएको महिला विकास कार्यक्रम हाल नेपालको ७७ जिल्लामा विस्तार भएको छ । महिला विकास कार्यक्रम महिला विकास र सशक्तिकरणको लागि एउटा महत्वपूर्ण प्रयास हो । ग्रामीण विपन्न महिलाहरूलाई समूह, समिति, संस्थामा संगठित गराई जनचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास गरी सामाजिक तथा आर्थिकरूपमा सशक्त बनाउन, सामाजिक विभेद र लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध जागरुकता बढाउन यस कार्यक्रमले प्रमुख भूमिका निर्वाह गर्दै आइरहेको छ ।

महिला हक, अधिकार र शसक्तिकरणका लागि विभिन्न गैर सरकारी संघ संस्था तथा सरकारी निकायहरूबाट कामहरू शसक्त रूपमा भईरहेको छ । अझ नेपालको संविधान २०७२ मा महिलासम्बन्धी हकसमेत सुनिश्चित गरिएको छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को धारा ३८ ले देहायबमोजिमको महिलाको हक सुनिश्चित गरेको छ ।

- ✔ प्रत्येक महिलालाई लैंगिक भेदभाव विना समान वंशीय हक हुनेछ ।
- ✔ प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी हक हुनेछ ।
- ✔ महिला विरुद्व धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परा, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक वा अन्य कुनै किसिमको हिंसाजन्य कार्य वा शोषण गरिने छैन । त्यस्तो कार्य कानूनबमोजिम दण्डनीय हुनेछ र पीडितलाई कानूनबमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

- ✔ राज्यका सबै निकायमा महिलालाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक हुनेछ ।
- ✔ महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।
- ✔ सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिलामा दम्पतीको समान हक हुनेछ ।

विशेषगरी गर्भवती महिलाहरूको निःशुल्क वा न्यूनतम् शुल्कमा स्वास्थ्य परिक्षण गर्न तथा महिलाहरूमा देखिने स्तन क्यान्सर र पाठेघर क्यान्सरको अग्रीम पहिचान र न्यूनिकरणका लागि विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय एवं अन्य सम्बद्ध स्वास्थ्य संस्थाहरूसँग समन्वय गरी मातृशिशु स्वास्थ्य तथा क्षयरोग नियन्त्रणका क्षेत्रमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि स्थायित्व, वृत्तिविकास तथा पुनर्ताजगिजस्ता कार्यक्रम ल्याई महिलाहरूका लागि लघु उद्यम व्यवसाय तालिम प्रदान गरी उद्यम व्यवसाय मार्फत आर्थिक रूपमा सबल बनाउनु पर्ने देखिन्छ । आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक तथा साँस्कृतिक सशक्तिकरण गर्दै नगर विकासमा महिलाहरूको समान सहभागिता गराउन अझैपनि उनीहरूलाई थप प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ । सामाजिक क्षेत्रमा उदाहरणीय कार्य गर्ने आमा समूह, टोल विकास संस्था तथा महिलासम्बन्धी संघसंस्थालाई संस्थागत विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रम संचालन गर्न प्रोत्साहन गर्नु पर्दछ । महिला तथा बालबालिकाका लागि सामुदायिक कार्यप्रक्रियालाई वडाहरूमा विस्तार गर्ने तथा सामाजिक परिचालन प्रवर्द्धन कार्यलाई निरन्तरता दिई लक्षित समूहतर्फ सबै समूह र वर्गको सहभागिता हुने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी समावेशी अवधारणा अनुरूप स्थानीय शासन र विकासमा महिलाको संलग्नता वृद्धि गर्न विभिन्न क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू ल्याउनुपर्ने देखिन्छ । देशका विभिन्न स्थानमा जस्तै यस नगरपालिमा पनि महिला हिंसा हुने गरेको छ । जसको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १५१: महिला हिंसासम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	सङ्ख्या
१	घरेलु हिंसाबाट पिडित	१६५
२	वहुविवाह	६९
३	वेचविखनमा परेको	–
४	श्रीमानबाट पिडित र पिटिएका	–
५	द्वन्दबाट पिडित	–
६	सामाजिक कुरिती लगाईएका	१७
जम्मा		**२५१**

स्रोत : महिला तथा बालबालिका कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.३.२ महिला सहकारी संस्था

तालिका नं १५२: महिला सहकारी संस्थासम्बन्धी विवरण

क्र.सं	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	सदस्य सङ्ख्या	शेयर पुंजी
१	स्वच्छ महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	भी.न.पा - १० हाल ३	४८५	३,१२,०००/-
२	माहाङ्काल महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	भी.न.पा - ८	२७३	१,२०,४००/-

क्र.सं	सहकारी संस्थाको नाम	ठेगाना	सदस्य सङ्ख्या	शेयर पुंजी
३	हात्तिछहरा महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	बोच ५ हाल भी.न.पा ८	२३१	२३,५००/-
४	बालकुमारी कृषक महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	भी.न.पा - २ हाल भी.न.पा ३	३९५	३९,५००/-
५	भैरबेश्वरी महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	भी.न.पा - १२ हाल भी.न.पा ७	११२	८९,०००/-
६	कालिदेबी महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	भी.न.पा - ९	१७	२३५००/-
७	क्षमावती महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	भी.न.पा - १	१३१	६८,५००/-

स्रोत : महिला तथा बालबालिका कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.३.३ बालबालिकासम्बन्धी विवरण

अन्तराष्ट्रिय स्तरमा १८ वर्षभन्दा मुनिका बालबालिकालाई बालक/बालिका भनिन्छ भने नेपालको बालबालिकासम्बन्धी ऐन २०४८ ले १६ वर्षभन्दा मुनिका सम्पूर्ण मानिसहरूलाई बालबालिका हुन् भनेर परिभाषित गरेको छ। बालबालिका भविष्यका कर्णधार हुन्। बालबालिका साझा भविष्य हुन र उनीहरूको स्वतन्त्रता, अधिकार संरक्षण, विकास र जीवनस्तर सुधारको लागि सामूहिक प्रतिवद्धता र साझा प्रयास आवश्यक छ भन्ने कुरा महसुस गरी संयुक्त राष्ट्र संघले सन् १९८९ नोभेम्बरमा बाल अधिकारसम्बन्धी महासन्धी पारित गरेपछि हरेक वर्ष नोभेम्बर २० का दिन अन्तराष्ट्रिय बाल दिवस मनाइन्छ। बालबालिकाहरूलाई अधिकाररूपी औजारले एक कर्मठ र सबल नागरिकमा परिणत गर्न सकिन्छ। नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को धारा ३९ मा देहायबमोजिमको बालबालिकाको हकको व्यवस्था गरिएको छ।

- ✔ प्रत्येक बालबालिकालाई आफ्नो पहिचान सहित नामकरण र जन्मदर्ताको हक हुनेछ।
- ✔ प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, पालन पोषण, उचित स्याहार, खेलकूद, मनोरञ्जन तथा सर्वाङ्गीण व्यक्तित्व विकासको हक हुनेछ।
- ✔ प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बाल विकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ।
- ✔ कुनै पनि बालबालिकालाई कलकारखाना, खानी वा यस्तै अन्य जोखिमपूर्ण काममा लगाउन पाइने छैन।
- ✔ कुनै पनि बालबालिकालाई बाल विवाह, गैरकानूनी ओसारपसार र अपहरण गर्न वा बन्धक राख्न पाइने छैन।
- ✔ कुनै पनि बालबालिकालाई सेना, प्रहरी वा सशस्त्र समूहमा भर्ना वा प्रयोग गर्न वा सांस्कृतिक वा धार्मिक प्रचलनका नाममा कुनै पनि माध्यम वा प्रकारले दुर्व्यवहार, उपेक्षा वा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य वा अन्य कुनै प्रकारको शोषण गर्न वा अनुचित प्रयोग गर्न पाइने छैन।
- ✔ कुनै पनि बालबालिकालाई घर, विद्यालय वा अन्य जुनसुकै स्थान र अवस्थामा शारीरिक, मानसिक वा अन्य कुनै किसिमको यातना दिन पाइने छैन।
- ✔ प्रत्येक बालबालिकालाई बाल अनुकुल न्यायको हक हुनेछ।
- ✔ असहाय, अनाथ, अपांगता भएका, द्वन्द्वपीडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ।
- ✔ उपधारा (४), (५), (६) र (७) विपरीतका कार्य कानूनबमोजिम दण्डनीय हुनेछन् र त्यस्तो कार्यबाट पीडित बालबालिकालाई पीडकबाट कानूनबमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ।

यो सँगै बालबालिकाहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धीमा ५० औं देशहरूमध्ये नेपालपनि एक हस्ताक्षर राष्ट्र हो। संविधानमा बालबालिकासम्बन्धी हकको सुनिश्चितता र विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाको प्रयासको बावजुत घरेलु कामदारको रूपमा खटिएका बालबालिकाहरू, उद्योग तथा कलकारखानामा कडा श्रममा खटिएका बालबालिकाहरू, शिक्षाबाट बञ्चित रहेका बालबालिकाहरू, बाँच्न पाउने नैसर्गिक अधिकार संविधानमा बाल अधिकारको उपयोगबाट टाढा रहेका बालबालिकाहरूको उदाहरणहरू समाजमा हामी सामु छर्लङ्ग नै छन्। यसरी समाजमा हुने गरेका बाल श्रम तथा बाल अधिकारबाट बंञ्चित बालबालिकाहरूको लागि अझै सरकार, नागरिक समाज सचेत रहन जरुरी छ। यस नगरपालिकामा रहेका परिवार बिहिन बालबालिकाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १५३: परिवारबिहिन बालबालिकाहरूको विवरण

विवरण	बालिका	बालक	जम्मा
पारिवारिक संरक्षणविहिन बालबालिकाको कुल सङ्ख्या		९	**९**
परिवारमा वयस्यक व्यक्ति नभइ बालबालिका मात्र भएको अवस्थामा रहेका बालबालिका	१५		**१५**
आफन्तको संरक्षणमा रहेका बालबालिका		५	**५**
संस्थागत संरक्षणमा रहेका बालबालिका	११	१७	**२८**
सडक बालबालिका			**०**
जेलमा रहेका बालबालिका		१	**१**
हिंसा/यातनाबाट पिडित बालबाललिका	५	३	**८**
अलपत्र वा वेवारिसे अवस्थामा फेला परेका बालबालिका	१०	१०	**२०**
बेचविखनमा परेका बालबालिका			**०**
जम्मा	**४१**	**४५**	**८६**

स्रोत : महिला तथा बालबालिका कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.३.४ बालश्रमको अवस्था

बालबालिकालाई सामाजिक वा आर्थिक लाभका लागि श्रममा संलग्न गराउनु बालश्रम हो। नेपालमा कानूनले बालबालिकाको उमेरका आधारमा स्वीकार्य र अस्वीकार्य कामहरू तोकेको छ। १३ वर्ष उमेर नपुगेका बालबालिकाहरूलाई श्रमिकका रूपमा काममा लगाउन हुदैन भने १४ वर्षदेखि १५ वर्षसम्मकालाई खासखास क्षेत्रको हलुका र विशेष सुविधाका काममा लगाउन पाइन्छ। कुनै पनि बालबालिकालाई जोखिमपूर्ण काममा लगाउन पाइदैन। तथापि सुरक्षित वातावरणमा नयाँ-नयाँ कुरा सिक्ने, जान्ने, पढ्ने, बुझ्ने उमेरमा नेपालका धेरै बालबालिकाहरू बालश्रमिकका रूपमा काम गर्न बाध्य छन्। आफ्ना बालापनलाई कडा श्रमसँग साटिरहेका छन्। काम गर्नु पर्नाले शिक्षाबाट बञ्चित हुनुदेखि शोषण र दुर्व्यवहारबाट धेरै बालबालिका पिडित भएका छन्। नेपालमा बालश्रमका बारेमा विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूमा साना-ठूला अध्ययन भए तापनि आवधिक, एकिकृत, आधिकारिक तथ्याङ्क तथा जानकारीको भने अभाव छ। बालश्रम नेपाली बालबालिकाको एक दुःखद यथार्थ हो।

बालबालिकालाई श्रममा लगाइनु बालअधिकार विपरित कार्य हो। यसैगरी नेपालले राज्य पक्षका रूपमा अनुमोदन गरिसकेको संयुक्त राष्ट्रसंघका बाल अधिकारसम्बन्धी महासन्धी, १९८९, अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनको रोजगारीको न्यूनतम उमेरसम्बन्धी महासन्धी नं १३८ तथा निकृष्ट प्रकारको बालश्रमसम्बन्धी महासन्धी नं. १८२ तथा सिफारिश नं १९० ले पनि राज्यलाई बालश्रमविरुद्ध थप उत्तरदायित्व बहन गर्न प्रेरित गरेको छ।

७.३.५ बालक्लब

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बालक्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रूपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नीतिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकाहरूलाई समूहमा आवद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्तका गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ।

नगरपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्यूनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) निशुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रम र (१०) बालविवाह उन्मुलनसम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्। नगरमा भएका बालक्लबहरू विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १५४: बालक्लबको विवरण

बालक्लबको कुल सङ्ख्या	समुदायमा आधारित वालक्लवहरू			समुदायमा आधारित वालक्लवहरू			
	बालिका	बालक	जम्मा	बालक्लबको कुल सङ्ख्या	बालिका	बालक	जम्मा
१२०	४२३	६५७	१०८०	६८	३०१	३११	६१२

स्रोत : महिला तथा बालबालिका कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

७.४ खानेपानी

नगरपालिका स्वच्छ र सफा हुनुपर्छ। खानेपानी स्वच्छ जीवनको प्रमुख आधार हो। खानेपानी सुरक्षित नहुँदा विभिन्न दुषित तथा असुरक्षित पानीबाट रोग लाग्ने जोखिम हुन्छ। खानेपानी सुरक्षित राख्न त्यस ठाउँको वातावरण पनि सफा र स्वच्छ रहनु पर्दछ। खानेपानीको लागि प्रयोग गरिएको स्रोतको आधारमा नगर तथा नगरपालिकाको स्वास्थ्य स्थिति निर्धारण गर्न सकिन्छ। सुरक्षित खानेपानीको प्रयोगबाट विभिन्न रोगको जोखिम न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ। भीमेश्वर नगरपालिकाको खानेपानीको स्थिति बुझ्न तल नगरबासीहरूले खानेपानीमा प्रयोग गरेको स्रोतको विवरण देखाइएको छ :

७.४.१ खानेपानीको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं १५५: खानेपानीको स्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	धारा/ पाइप	ढाकिएको इनार/ कुवा	नढाकिएको इनार/कुवा	धुङ्गे धारा	नदी/ खोला	जार	ट्याङ्करको पानी	*अन्य	उ.न.	जम्मा
१	१,२५५			१६				१		**१,२७२**
२	१,०२९			६९	१					**१,०९९**
३	१,१५३	१	१	३४						**१,१८९**
४	५९३	८	१६	५५		१		१		**६७४**
५	१,४८२	३		४			१			**१,४९०**
६	१,१८२		३	८५	१६	२	१५		१	**१,३०४**
७	९७५		१	१५						**९९१**
८	९४२		१	२७	१५			१		**९८६**
९	१,१८३	१	४	६२						**१,२५०**
जम्मा	**९,७९४**	**१३**	**२६**	**३६७**	**३२**	**३**	**१६**	**३**	**१**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**९५.५१**	**०.१३**	**०.२५**	**३.५८**	**०.३१**	**०.०३**	**०.१६**	**०.०३**	**०.०१**	**१००.००**

***माथि उल्लेखित स्रोतबाहेक मूल, झरना, कुलो, आकासे पानी, हिउँ, असिना आदि ।**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

यस नगरपालिकामा रहेका १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये धारा तथा पाइपको पानी पिउने घरधुरिको सङ्ख्या ९,७९४ अर्थात् ९५.५१ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा तथा पाइपको पानी पिउने गर्दछन् । दोस्रोमा ढुङ्गे धारा मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउने परिवारको सङ्ख्या ३६७ अर्थात् ३.५८ प्रतिशत रहेका छन् भने अन्य स्रोत प्रयोग गर्नेको सङ्ख्या नगन्य रहेको छ। (वडागत रूपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ -२०३० का अनुसार (SDG–6) आधार वर्ष २०१५ मा नेपालमा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसङ्ख्या १५% मात्र देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसङ्ख्या क्रमशः वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कुल जनसङ्ख्याको ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ। उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आमरूपमा जनस्वास्थमा सुधार गर्न कुनैपनि स्रोतको पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनजागरण फैलाउनु पर्ने देखिन्छ ।

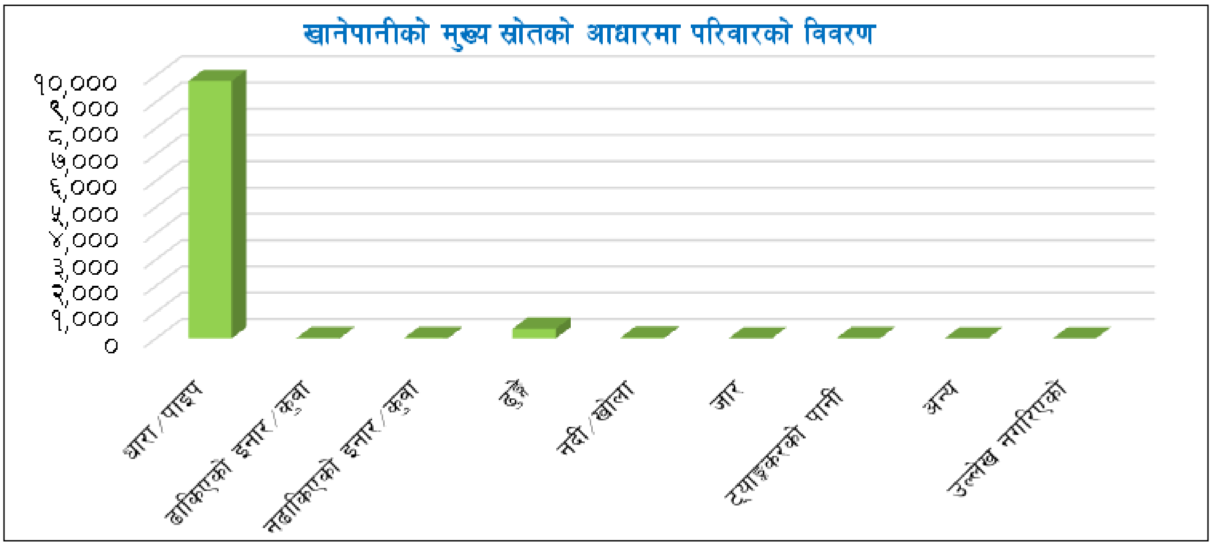

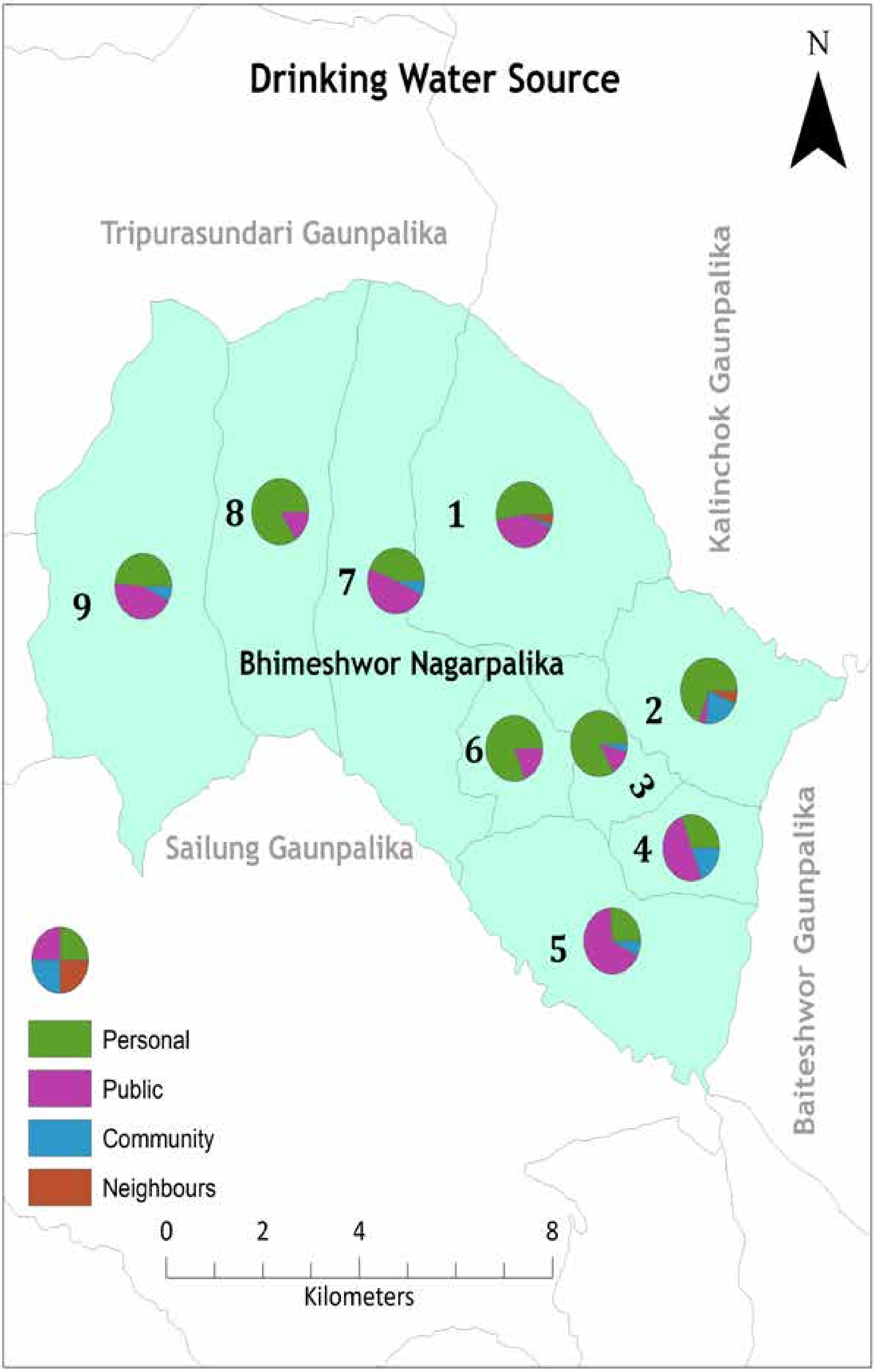

नक्सा स्रोत : भूमि सूचना र अभिलेख विभाग, तथ्याङ्क स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.४.२ परिवारले प्रयोग गरेको पानीको स्रोतको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकामा धारा र पाइपको पानी उपयोग गर्ने ९,७९४ घरपरिवारहरूमध्ये ५,६२६ अर्थात् ५७.४४ प्रतिशत घरपरिवारहरूको पानीको स्रोत निजी रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ भने सार्वजनिक स्रोत प्रयोग गर्ने ३,३३९ अर्थात् ३३.०९ प्रतिशत, सामुदायिक धारा प्रयोग गर्ने ६७७ अर्थात् ६.९१ प्रतिशत, अरुको घरको धारा १५२ अर्थात् १.५५ प्रतिशत रहेका छन् । परिवारलाई आवस्यक पर्ने पानीजस्तो आधारभूत आवस्यकताको स्रोत निजी स्वामित्वमा हुनु राम्रो भएतापनि पानीको उपलब्धताको स्थिति र गुणस्तरले परिवारको स्वास्थ्य र गुणस्तरीय जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । स्वास्थ्यसम्बन्धी योजना निर्माणमा यस तथ्याङ्कले अहम् भूमिका खेल्दछ । वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १५६: परिवारले प्रयोग गरेको पानीको स्रोतको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	निजी	सरकारी/सार्वजनिक	सामुदायिक	अरुको घरको धारा	जम्मा
१	६६२	५०८	२४	६१	**१,२५५**
२	७११	४२	२१२	६४	**१,०२९**
३	९५९	१४४	४७	३	**१,१५३**
४	१७९	३००	११३	१	**५९३**
५	३८४	९८३	११४	१	**१,४८२**
६	९५०	२१९	६	७	**१,१८२**
७	४२६	४८०	६८	१	**९७५**
८	७८५	१४५	६	६	**९४२**
९	५७०	५१८	८७	८	**१,१८३**
जम्मा	**५,६२६**	**३,३३९**	**६७७**	**१५२**	**९,७९४**
प्रतिशत	**५७.४४**	**३४.०९**	**६.९१**	**१.५५**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

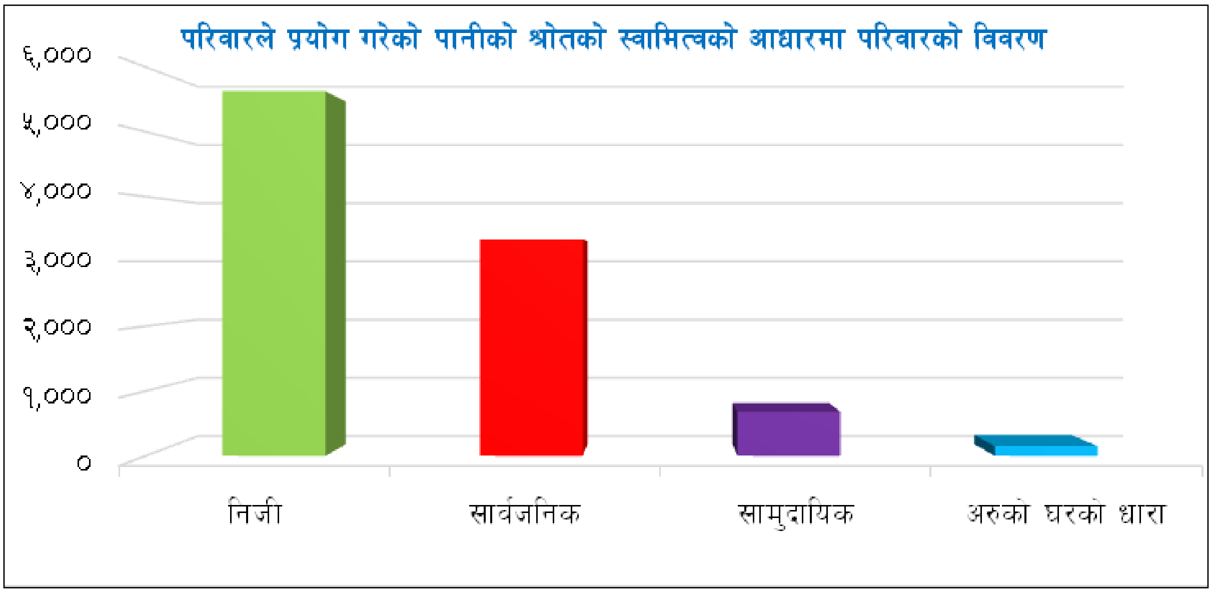

७.४.३ खानेपानीको मुख्य स्रोत भएको ठाउँसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं १५७: खानेपानीको मुख्य स्रोत भएको ठाउँसम्म पुग्न लाग्ने समयको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	घरको कम्पाउण्ड भित्र भएको	१५ मिनेट सम्म	१६-३० मिनेट	३१-४५ मिनेट	४६ मिनट -१ घण्टा	१ घण्टा-१.५ घण्टा	१.५ घण्टा-२ घण्टा	दुई घण्टाभन्दा बढी	उल्लेख नगरिएको	जम्मा घरपरिवार सङ्ख्या	औसतसमय (मिनेटमा)
१	९५	७७	९३	६१	२०४	३८४	३३०	२८		**१,२७२**	**७२.७७**
२	३०९	२९०	४		६	११५	३९	३३६		**१,०९९**	**५७.३४**
३	६६०	१७९	१३	११८	३९	१३८	१४	२८		**१,१८९**	**२०.६९**
४	१२५	४३६	९		९०	१३		१		**६७४**	**१४.१४**
५	२६	४७६	१४१	२	१४७	१२१	२५	५५२		**१,४९०**	**९७.३८**
६	९५३	१५६	२२	१५	५	१	५	१४६	१	**१,३०४**	**३१.३२**
७	१७२	१५१	३८०	४६	२०९	३०	२	१		**९९१**	**२९.६७**
८	६१७	१२८	६०	३५	५	११८	११	१२		**९८६**	**१६.९२**
९	१०२	३१७	१२०	९	२७	३३३	१३	३२९		**१,२५०**	**६०.४७**
जम्मा	**३,०५९**	**२,२१०**	**८४२**	**२८६**	**७३२**	**१,२५३**	**४३९**	**१,४३३**	**१**	**१०,२५५**	**४८.५०**
प्रतिशत	**२९.८३**	**२१.५५**	**८.२१**	**२.७९**	**७.१४**	**१२.२२**	**४.२८**	**१३.९७**	**०.०१**	**१००.००**	

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमध्ये ३,०५९ अर्थात् २९.८३ प्रतिशत घर परिवारहरूको पानीको स्रोत आफ्नै घर परिसर भित्र रहेको, २,२१० अर्थात् २१.५५ प्रतिशत घरपरिवारहरू १ देखि १५ मिनेट टाढाको स्रोतहरूबाट पिउने पानी ल्याउने गरेको पाइयो । त्यसैगरी ८४२ अर्थात् ८.२१ प्रतिशत घरपरिवारमा १६ देखि ३० मिनेट टाढाको स्रोतहरूबाट पिउने पानी ल्याउने गरेको पाइयो । नगरपालिकामा खानेपानीको मुख्य स्रोतसम्म पुग्न लाग्ने औसतसमय ४८ मिनेट ३० सेकेन्ड लाग्ने देखिएता पनि १४३३ घरपरिवार २ घण्टाभन्दा बढी समय लाग्ने देखिन्छ । तसर्थ नगरमा पिउने पानीको स्रोत र त्यसको सुगमता त्यति सहज भने देखिँदैन । तथापि पानीको निर्मलीकरण गरेर पिउनुपर्ने र धाराबाट पानी प्राप्त गर्ने घरधुरी सङ्ख्या बढाउनुपर्ने देखिन्छ । अर्थात् पिउने पानीको पहुँच सबै जनामा पुर्‍याउन ठोस कार्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

७.५ सामाजिक सुरक्षा भत्ता

संविधानको मूल भावना लोककल्याणकारिता र सामाजिक न्यायमा लक्षित रहेको छ । जसअनुरूप जोखिममा रहेका, अत्यन्त विपन्न, वृद्ध असहाय, अपाङ्ग, एकल महिला, लोपोन्मुख आदिवासी, जनजाति तथा विपन्न नागरिकलाई जीविकोपार्जनमा आइपर्ने जोखिमको सामना गर्न सघाउ पुर्‍याउने दृष्टिकोणले सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । साथै सबै प्रकारको आम्दानीमा एक प्रतिशत सामाजिक सुरक्षा शुल्क असुल गरी बृहत् रूपमा सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने अवधारणा पनि अघि सारिएको छ । नेपालमा खाद्यान्नमा अनुदान (छानिएका दुर्गम जिल्ला) सम्बन्धित कार्यक्रम, सामाजिक सहायता बीमा (वृद्ध भत्ता, एकल महिला भत्ता, अशक्त भत्ता, लोपोन्मुख आदिवासी भत्ता आदि) रोजगार सुरक्षा योजना, सार्वजनिक निर्माण कार्य (कामका लागि खाद्यान्न), कर्णाली विशेष कार्यक्रम, कर्मचारी सुरक्षा कार्यक्रम, सीप विकास

कार्यक्रम, लक्षित कार्यक्रम, सामाजिक विकास कार्यक्रम, सामाजिक समावेशिता (आरक्षण र सकारात्मक विभेद) मार्फत सामाजिक सुरक्षाको सीमित प्रयोग भइरहेको छ । चालू चौधौं योजना सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रमलाई समावेशी गुणस्तरीय एवम प्रभावकारी वनाई लोककल्याणकारी राज्यको स्थापना गर्न सहयोग पुर्‍याउने लक्ष्य राखेको छ ।

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०७५ बमोजिम समाजका जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, विधवा, दलित वर्ग, लोपोन्मुख आदिवासी जनजाति, अशक्त, अपाङ्गता भएका नागरिकहरू एवंम दलित बालबालिकाहरूले सामाजिक सुरक्षा भत्ता वृत्ति अनुदान प्राप्त गर्नेछन् । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ मौलिक हक र कर्तव्य अन्तरर्गत धारा ४३ मा सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ । उक्त धारामा आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपांगता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानूनबमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ ।

७.५.१ सामाजिक सुरक्षा प्राप्त व्यक्तिको विवरण

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको व्यवस्थाबमोजिम भीमेश्वर नगरपालिकामा विभिन्न श्रेणीका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्रदान गरिएको छ ।जसको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं १५८: विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसङ्ख्याको विवरण

वडा नं.	जेष्ठ नागरिक	एकल महिला	अपाङ्गता भएका	अल्प-संख्यक	बाल सुरक्षा	वृद्ध भत्ता	अन्य	सामाजिक सुरक्षा नपाएका	उ.न.	जम्मा
१	१५०	५७	१४	५	१	३	१	१		**२३२**
२	१३१	५२	१६		४	१४		१३	२४	**२५४**
३	८३	६७	६			२७		४	५	**१९२**
४	१११	५१	१२		३४	१४		१		**२२३**
५	२५२	१६	२३	१	३	१	१			**२९७**
६	११२	१२०	१३		१०	७				**२६२**
७	१५२	७३	८			५०	३	५		**२९१**
८	१२१	१६	११	१		४		११		**१६४**
९	१४९	७३	२१			२४	२	४	९४	**३६७**
जम्मा	**१,२६१**	**५२५**	**१२४**	**७**	**५२**	**१४४**	**७**	**३९**	**१२३**	**२,२८२**
प्रतिशत	**५५.२६**	**२३.०१**	**५.४३**	**०.३१**	**२.२८**	**६.३१**	**०.३१**	**१.७१**	**५.३९**	**१००**

उ.न. = उल्लेख नभएको

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७५

७.६ अपाङ्गताको विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चारसमेतबाट सिर्जना भएको अवरोधसमेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न Trachoma रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन् । जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू

गरिनुपर्दछ । नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्वर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ । सरकारले अपाङ्गता परिचयपत्र विवरण निर्देशिकासमेत जारी गरी विवरण गरिरहेको छ । अपाङ्गता परिचयपत्र विवरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारीरिक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्युन दृष्टियुक्त, स्वरबोलाईसम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग पहेलो रङको परिचयपत्र र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र विवरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ । हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोत साधान र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

घरपरिवार तथ्याङ्क संकलनको विवरणअनुसार भीमेश्वर नगरपालिकामा रहेको कुल ३६,११५ जनसङ्ख्यामध्ये १.५४ प्रतिशत अर्थात् ५५६ जनामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको छ । जसमध्ये शारीरिक अपाङ्गता भएका २२८३, दृष्टिविहिन अपाङ्गता भएका ३२, श्रवण दृष्टिविहिनसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ५, सुनाईसम्बन्धी अपाङ्गता भएका २७, स्वर बोलाईसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ४०, मानसिक अपाङ्गता भएका ३२, बौद्धिक अपाङ्गता ५ र बहुअपाङ्गता भएका १३२ जना रहेका छन् । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १५९: अपाङ्गताको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

वडा नं.	अपाङ्गता नभएको	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टिविहिन	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	जम्मा
१	४,३३६	५६	९		५	४	८		१	**४,४१९**
२	३,५२०	१६	४		३	१५	६		२७	**३,५९१**
३	४,२२६	२७	२	१		६	२		५	**४,२६९**
४	२,९८७	२८	१	१	२	३	३			**३,०२५**
५	५,८१५	३७	५		६	३	२	५		**५,८७३**
६	४,५६६	२१	१		४	३	१		४	**४,६००**
७	३,१११	३१		१	४	२	३			**३,१५२**
८	२,८०९	४३	८	२	१	२	५			**२,८७०**
९	४,१८९	२४	२		२	२	२		९५	**४,३१६**
जम्मा	**३५,५५९**	**२८३**	**३२**	**५**	**२७**	**४०**	**३२**	**५**	**१३२**	**३६,११५**
प्रतिशत	**९८.४६**	**०.७८**	**०.०९**	**०.०१**	**०.०७**	**०.११**	**०.०९**	**०.०१**	**०.३७**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

७.७ व्यक्तिगत घटना दर्ताको वार्षिक विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्ने हुन्छ । जस पश्चात सरकारले प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाई, सराई विवाह र सम्बन्ध विच्छेदजस्ता व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकारको प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ कति जन्मे, कतिको मृत्यु भयो कतिले बसाईसराई गरे, कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो भन्ने कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटना दर्ताको लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

नगरमा २०७४ साल बैशाखदेखि चैतसम्ममा ७३८ जनाले जन्म दर्ता गराएका छन् भने २११ जनाको मृत्यु दर्ता भएको देखिन्छ । त्यसैगरी विवाह दर्ताको स्थिति हेर्दा नगरपालिकामा ३२२ जनाको विवाह दर्ता भएको देखिन्छ । सो अवधिमा नगरपालिकामा सम्बन्ध विच्छेदको घटना दर्ता ३ वटा भएको छ । त्यसैगरी नगरपालिकामा बसाँईसराई गएको ३६ र आएको १४२ गरी कुल १७८ बसाँईसराई भएकोमा नगरमा ६८ परिवारको बसाई सराई दर्ता भएको देखिन्छ ।

तालिका नं १६०: व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण

क्र.सं.	व्यक्तिगत घटना	विवरण	बैशाख	जेठ	आषाढ	श्रावण	भाद्र	असोज	कार्तिक	मार्ग	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	जम्मा
१	जन्म दर्ता	महिला	७	१७	४०	३५	३५	११	१७	२५	३४	३५	२९	५६	**३४१**
		पुरुष	९०	२२	४३	४९	२२	२३	३२	२०	३६	४३	३९	५९	**३९७**
		जम्मा	१६	३९	८३	८४	५७	३४	४९	४५	७०	७८	६८	११५	**७३८**
२	मृत्यु दर्ता	महिला	५	२०	९	१०	५	५	६	५	४	५	१२	१०	**९६**
		पुरुष	२	१८	९	१०	७	७	११	१२	१२	१०	८	९	**११५**
		जम्मा	७	३८	१८	२०	१२	१२	१७	१७	१६	१४	२०	१९	**२११**
३	विवाह दर्ता	सङ्ख्या	११	१२	३३	९१	३७	१७	१०	१०	३३	२४	१५	२९	**३२२**
४	वसाइँसराइ दर्ता	दर्ता सङ्ख्या	०	४	१७	१४	७	२	२	७	२	४	२	७	**६८**
		गएको सङ्ख्या	०	८	१४	१	३	१	४	२	२	०	०	१	**३६**
		आएको सङ्ख्या	०	४	४६	४२	३१	२	०	५	०	४	२	६	**१४२**
५	वसाइँसराइको सङ्ख्या		०	१२	६०	४३	३४	३	४	७	२	४	२	७	**१७८**
६	सम्वन्धविच्छेदको सङ्ख्या		०	१	०	१	०	०	०	०	१	०	०	०	**३**

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७५

७.८ फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाई

नगरपालिकालाई सधैँ सफा राखि वातावरण मैत्री घर, टोल, बस्ती, समाज बनाउने हेतुले राष्ट्रिय सरसफाई अभियानलाई निरन्तरता प्रदान गर्दै आएको क्रममा नागरिक सचेतना केन्द्र, टोल विकास संस्था, टोल सुधार तथा सरसफाई समिति र विपत व्यवस्थापन समितिको अगुवाई र सहकार्यमा टोल तथा वडास्तरमा अभियानको रूपमा संचालन भएको पाइन्छ। शहरीकरणको धेरै प्रभाव नभएको भीमेश्वर नगरपालिकामा स्वच्छ हावापानीको र प्राकृतिक वातावरणको अनुभव गर्न सकिन्छ। तर पनि दैनिक रूपमा घरबाट निस्किएको फोहोरलाई उचित व्यवस्थापन गर्न सकिएको खण्डमा फोहोर मैलाको व्यवस्थापन हुन्छ । जसले नगरका बासिन्दालाई स्वस्थकर जीवन जिउन मद्दत गर्दछ। यस विषयमा नगरपालिकाले विशेष प्राथमिकताका साथ कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.८.१ घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं १६१: घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	घरमै लिन आउने	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/क्यानमा	घर कम्पाउन्ड भित्र बाल्ने	कम्पाउन्ड भित्र गाड्ने/थुपार्ने	नदी वा खोल्सामा	सडक/सार्वजनिक स्थलमा	कम्पोष्ट मल बनाउने	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	३१	१३६	४६९	३३०	५४	९	२४३		**१,२७२**
२	१४	१११	२५४	२७०	७६	८५	२८८	१	**१,०९९**
३	३९४	३०८	४२२	२३	३०	११	१		**१,१८९**
४	३७	९५	२९४	२३५	५		८		**६७४**
५	३२	१३९	९८३	३२४	१२				**१,४९०**
६	६८९	१६५	१५९	१५४	८१	१९	३६	१	**१,३०४**
७	१६	५०	२६१	६१६	३०	१५	३		**९९१**
८	६९	२६	२७३	४५०	७७	१५	७६		**९८६**
९	४४	२३१	२६०	६२३	३४	१२	४६		**१,२५०**
जम्मा	**१,३२६**	**१,२६१**	**३,३७५**	**३,०२५**	**३९९**	**१६६**	**७०१**	**२**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**१२.९३**	**१२.३०**	**३२.९१**	**२९.५०**	**३.८९**	**१.६२**	**६.८४**	**०.०२**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

नगरपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये ३,३७५ अर्थात् ३२.९१ प्रतिशत घरपरिवारहरूले आफ्नै घरको कम्पाउन्ड भित्र बाल्ने गरेका छन्। त्यसैगरी ३,०२५ अर्थात् २९.५० प्रतिशतले घरको कम्पाउन्डभित्र गाड्ने/थुपार्ने, १३२६ अर्थात् १२.९३ प्रतिशतको घरमै लिन आउने, १,२६१ अर्थात् १२.३० प्रतिशतले फोहर थुपार्ने ठाउँमा/क्यानमा,७०१ अर्थात् ६.८४ प्रतिशतको कम्पोष्ट मल बनाउने गरेको, ३९९ अर्थात् ३.८९ प्रतिशतले नदी वा खोल्सामा फाल्ने, १६६ अर्थात् १.६२ प्रतिशतले सडक/सार्वजनिक स्थलमा फ्याल्ने गरेकोर बाँकिको स्पष्ट नभएको पाइयो । फोहरको प्रकृतिअनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण वृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ। अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धि गराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ। तसर्थ फोहरको उचित व्यवस्थापनमा समुदायलाई सचेत बनाउनुपर्ने देखिन्छ।

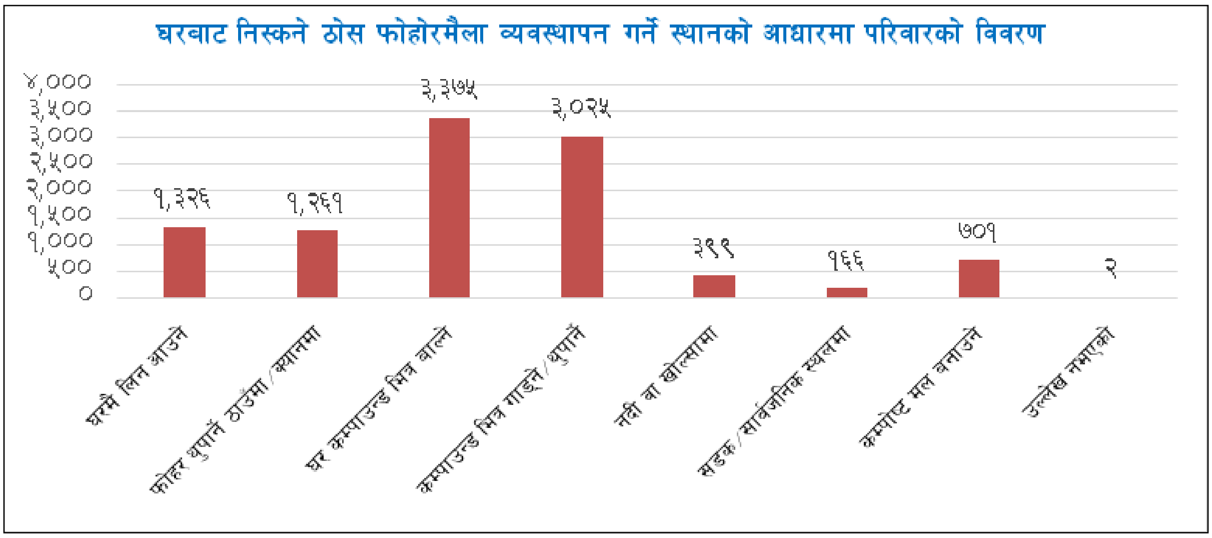

७.८.२ ढल निकासको आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकामा रहेका कुल १०,२५५ घरपरिवारहरूमा ढल निकासको व्यवस्था भएको देखिदैन। नगरपालिकामा आवस्यक आधारभूत सार्वजनिक भौतिक पूर्वाधारको विद्यमान अवस्थालाई हेर्दा ढलजस्तो सामुदायिक सरसफाई, स्वास्थ्य तथा व्यक्तिगत र पारिवारिक स्वास्थ्यसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषय व्यवस्थापनको स्थिति कमजोर देखिन्छ। सडक, पिउने पानी, ढलजस्ता भौतिक पूर्वाधारको समुचित विकास नगरपालिकाका विकासका अपरिहार्य आयामहरू भएकाले सम्बन्धित निकायहरूको ध्यान यसतर्फ जानु जरुरी छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं १६२: ढल निकास भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	ढल निकास नभएको	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	१,२७२		**१,२७२**
२	१,०९८	१	**१,०९९**
३	१,१८९		**१,१८९**
४	६७४		**६७४**
५	१,४९०		**१,४९०**
६	१,३०३	१	**१,३०४**
७	९९१		**९९१**
८	९८६		**९८६**
९	१,२५०		**१,२५०**
जम्मा	**१०,२५३**	**२**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**९९.९८**	**०.०२**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

खण्ड ८ : वन तथा वातावरण

८.१ प्राकृतिक वन तथा वनस्पति

दोलखा जिल्लाको कुल क्षेत्रफलमध्ये १,०१,५०० हेक्टर भूमि वनले ढाकेको पाइन्छ। भीमेश्वर नगरपालिकाले ढाकेको कुल क्षेत्रफल १३२.४ वर्ग कि.मि रहेकोमा वनले ओगटेको क्षेत्रफल ७७.८ वर्ग कि.मि (७७८० हेक्टर) रहेको छ । यस नगरपालिकामा वनक्षेत्रले कुल भु-भागको ५८ प्रतिशत ओगटेको तथ्याङ्कबाट देखिन्छ । यस नगरपालिका क्षेत्रमा होचो नदि तटीय भू-भागदेखि उच्च हिमाली भू-भागसम्म पाइने हुँदा यहाँ पाइने वनस्पतिहरूमा ठूलो विषमता पाईन्छ। भीमेश्वर नगरपालिका वन सम्पदाको दृष्टिकोणले सम्पन्न नगरपालिकाको श्रेणीमा पर्दछ। विभिन्न निकायबाट प्रकाशित दस्तावेज अध्ययन एवं प्राप्त जानकारीअनुसार यस नगरपालिकाको तामाकोसी नदिको किनार तथा चर्नावति खोला र तामाकोसीको दोभानसमुन्द्री सतहबाट ७०० मिटरदेखि गणेश थुम्की ३५०० मिटर सम्ममा विभिन्न किसिमका हावापानी, वन वनस्पति पाईन्छ।

भीमेश्वर नगरपालिकाको माथिल्लो उच्च हिमाली क्षेत्रको वनमा पाइने प्रमुख वनस्पतिका प्रजातिहरूमा भोजपत्र, तासिपत्र, ठिगुरेसल्ला, धुपि, खर्सु, फलाँठ, बंशेट, लालिगुराँस, लौठसल्ला, बाँझ, लेकचाँप, अगेरी, तथा निगालो, जटामसि, बिषफेज, चिराईतो, बिषजरा, लोक्ता, अर्गेली, अल्लो, वनलसुन, भ्याउ, सुनाखरी, पाखनवेद, ठूलो अेखती, सुगन्धवाल, टिमुर, बोझो, धसिग्रे लगाएतका गैरकाष्ठ वन पैदावार (NTFP) पाईन्छ। नगरपालिका क्षेत्रको मध्यक्षेत्रको वनमा उत्तिस, चिलाउने, सउर, पाटेसल्लो, गोब्रेसल्लो, अर्खौलो, चाँप, मुसुरे, कटुस लगायतका मुख्य रुख प्रजाति तथा पाखन वेद, ठूलोओखती, मझिठो, धसिग्रे, कुरिलो, निगालो, सुनाखरी लगाएतका गैरकाष्ठवन पैदावार (NTFP) पाईन्छ। यसै गरी नगरपालिकाको तल्लो क्षेत्रको तामाकोसी नदी र चरङ्गेखोलाको दोभान विचको वनमा पहाडिसाल, साज, कदम, बोटधगेरो, चिलाउने, मौवा, सिमल, खिर्रो लगाएतको रुख प्रजाति र अमला, कुरिलो, बज्रदन्तिजस्ता गैरकाष्ठवन पैदावार (NTFP) पाईन्छ। साथै यी क्षेत्रभन्दा अलि माथिका वन क्षेत्रमा खोटेसल्लो, चिलाउने, पाटेसल्लो, मौवा, उत्तिस, सानो फलाँठ, ढालेकटुस, पैयुँ लगाएतका रुख प्रजाति र मझिठो, सुनाखरी, कुरीलो अमला लगाएतका गैरकाष्ठ वन पैदावार (NTFP) पाईन्छ। यस क्षेत्रको वनमा घिस्रने जन्तुहरूमा सर्प, पानी सर्प छन्। जंगली जनावरहरूमा पाटेबाघ, सालक, ध्वाँसे चितुवा, चितुवा, भालु, खरायो, मृग, घोरल, झारल, रातोपण्डा, बदेल, हुँडार, ब्वाँसो, स्याल, लोर्खके, बाँदर, लगायतका जनावरहरू पाईन्छन । त्यस्तै चराचुरुङ्गीहरूमा कालो तित्रा,सुगा, कण्ठे सुगा, कालो गिद्ध, लाटोकोसेरो, पानीहाँस, चिल, ढुकुर, कोईली, हुट्टी ट्याउँ, मलेवा, बकुला, कालो भूँडीफोर, चिभे, तोप चरा, कोकले, जुरेली/बुलबुल, गाजले चरी, धोबी चरा, श्यामा, रानी चरी, छिरबिरे माटो कोरे, कालिज, निलकण्ठ, बट्टाई, कुथ्रुके, ठूलो चमेरो, भँगेरी, हापसिलो, बाज, लाटोकोसेरो, बकुला, मलेवा आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्।

८.२ जैविक विविधता सम्वन्धी विवरण

नगरपालिकामा जैविक विविधताको अवस्था तथा स्थिति पत्ता लगाउन नगरपालिकाको जैविक विविधता बारे लेखिएका लेख, रचनाहरूको अध्ययन गर्नुको साथै सम्बन्धित कार्यालयबाट प्राप्त तथ्याङ्कको आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो भीमेश्वर नगरपालिकाको पर्यावरणीय सन्तुलनका लागि पारिस्थितिक जैविक प्रणालीलाई सन्तुलितरूपबाट कायम राख्न वन, वनस्पति तथा प्राणीहरू बिचको स्थापित सम्बन्धलाई दिगोरूपमा कायम राख्न सजगता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ। दिगो विकासका निम्ती पूर्वाधार विकासको क्रममा हुने वनजंगल र पारिस्थितिक विनासलाई न्यूनीकरण गर्न नितान्त आवश्यक छ। वातावरणीय असन्तुलनले वनस्पति वा प्राणीहरूको क्रमिक ह्रास र विनास हुँदै अन्ततः लोप हुने अवस्था हुन सक्छ। विषम हावापानीमा

विभिन्न जात जातिका प्राणी र वनस्पति रहेकोले वन क्षेत्र तथा जैविक बिविधताको संरक्षणमा स्थानीय बासिन्दाहरूको भूमिका अपरिहार्य रहन्छ । मानव जीवनको लागि जैविक विविधताको संरक्षण अपरिहार्य छ । दैनिक जीवनको लागि आवश्यक काठ, दाउरा, घाँसको लागि मात्र नभई पारिस्थितिक तथा जैविक प्रणालीको सन्तुलनको लागि समेत जैविक विविधताको महत्वलाई दृष्टिगत गरी समुदायमा आधारित वन ब्यवस्थापन पद्धतीलाई संस्थागत वनाउँदै यस नगरपालिका क्षेत्रमा पर्यावरण मैत्री व्यवहारिक कार्यमुलक बिकासका कार्यक्रम लागू गर्नु आजको टडकारो आवश्यकता देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा वन क्षेत्रवरिपरि बढिरहेको वन अतिक्रमण र वन विनासका क्रमले आगामी दिनहरूमा उक्त वन क्षेत्रले मागेको आधारमा आपूर्ति गर्न नसक्ने वन पैदावारको हैसियतलाई विचार गर्दा यस क्षेत्रको जैविक विविधता व्यवस्थापन कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ ।

यस क्षेत्रमा पाइने गैरकाष्ठ वन पैदावारले यहाँका स्थानीय वासिन्दाका कतिपय महत्वपूर्ण आवश्यकता परिपूर्ति गर्नुका साथै नगरपालिका भित्रका ग्रामीण बस्तीहरूको जीवनस्तर उकास्न र खाद्य सुरक्षामा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । यस्ता पैदावारहरूले जैविक विविधताको संरक्षण गर्नुका साथै रोजगारी र आयआर्जनको आधार तथा साना उद्योगहरूलाई अवसर प्रदान गर्छन् यसको लागि सरकार तथा सम्बन्धित निकायले नीति बनाउनु पर्छ । जैविक विविधता अन्तर्गत पर्ने स्थानीय कला संस्कृतिहरूको विविधतालाई जगेर्ना गर्दै धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पर्यटकिय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण ठानिएका विभिन्न स्थानहरूको समेत संरक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

८.३ सामुदायिक वनसम्बन्धी विवरण

स्वीस सरकारको सहयोगमा संचालित सघन पहाडी क्षेत्र विकास आयोजना (IHDP) २०३१ सालमा सुरु भई यसलाई प्रथम, द्वितिय र तृतिय चरणमा विभाजन गरी संचालन भयो । आयोजनाको प्रथम चरणमा आ.व.२०३२/०३३ देखि आ.व.२०३६/०३७ सम्म) वनसम्बन्धी खासै कुनै कार्यक्रम संचालन गरीएको थियन । दोश्रो आ.व. २०३७/०३८ देखि २०४१/०४२) र तेश्रो (आ.व. २०४२/०४३ देखि २०४६/०४७) चरणको अवधिमा नर्सरी निर्माण, वन सिमाङ्कन, ठूलो परिमाणमा वृक्षारोपण लगायत तालिम तथा प्रचार प्रसारजस्ता थुप्रै कार्यहरू भएका थिए । २०३३ सालमा राष्ट्रिय वन योजना लागू भएपछि २०३४ सालमा दोलखा र रामेछाप दुई जिल्ला समावेश गरी जिरीमा तामाकोशी वन डिभिजन कार्यालय स्थापना गरिएको थियो। सरकारबाट वन डिभिजन कार्यालय स्थापना गर्नाले स्थानीय समुदायले वनको संरक्षण, सम्बर्धन र सदुपयोगको लागि एउटा ठोस उपलब्धीकै रूपमा लिईएको तथ्य त्यस वेलाको दस्तावेजवाट पाउन सकिन्छ । चरिकोटको खोरथली पाखामा वृक्षारोपण गरी २०३४ सालवाट सुरु भएको वन बिकास कार्यक्रम २०३६/०३७ देखि वृक्षारोपण आयोजनालागू भई आ.व. २०४६/०४७ सम्म सञ्चालन गरीएको थियो ।

सघन पहाडी क्षेत्र विकास आयोजनाको कार्यावधि पूरा भएपछि स्वीस सरकारकै सहयोगमा नेपाल स्वीस सामुदायिक वन परियोजनाको पहिलो र दोश्रो चरण आ.व. २०४७/०४८ देखि २०५२/०५३ सम्मको लागि दोलखा रामेछाप सामुदायिक वन विकास आयोजनाको नामबाट संचालन भयो । जिल्लामा सामुदायिक वन विकास कार्यको थालनी आ.व. २०३७/०३८ देखि भएतापनि साँचो अर्थमा यसको राम्रो संचालन दोलखा-रामेछाप सामुदायिक वन विकास आयोजना लागू भएपछि मात्र मान्न सकिन्छ । यसैगरी नेपाल स्वीस सामुदायिक वन परियोजनाको तेश्रो चरण आ.व.२०५३/०५४ देखि आ.व. २०५६/०५७ सम्म, चौथो चरण आ.व.२०५७/०५८ देखि आ.व. २०६१/०६२ सम्म र पांचौं चरण आ.व.२०६२/०६३ देखि आ.व. २०६४/०६५ सम्म तथा यस परियोजनाको छैठौ चरण आ.व. २०६४/०६५ देखि तीन वर्षका लागि संचालनमा रहेको थियो ।

यस परियोजनाले थालनिदेखि हाँशिल गर्दै आएको सामुदायिक वनको क्षेत्रमा प्राप्त अनुभवहरूको आधारमा कार्यक्रमहरू संचालन गरेको थियो । राष्ट्रभर सामुदायिक वनको वढ्दो प्रभाव र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूमा देखिएका केही सवालहरूलाई यसले लक्षित कार्यक्रमको रूपमा अघि वढाएको थियो । सरकारको संरक्षणमा रहेका वन क्षेत्रहरू लगातार विनाश हुँदै गईरहेको सन्दर्भमा सामुदायिक वन कार्यक्रमको अवधारणाअनुसार स्थानीय वासिन्दाहरू स्वयंलाई वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन र सदुपयोगको जिम्मा दिने कार्यमा यसका प्रयासहरूले भूमिका खेलेको थियो । नेपाल स्विस परियोजनाले सा.व.उ.स.को संस्थागत बिकास तथा शासकिय प्रणाली सुधार, विपन्नमुखी जीविकोपार्जन, दिगो वन व्यवस्थापन, वन पैदावारमा आधारित उद्यम विकास र प्रचार प्रसारका क्षेत्रमा कार्य गरेको थियो। दोलखा जिल्लामा सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम लागू भएदेखि वन संरक्षण, संवर्द्धन र व्यवस्थापनमा सुदृढिकरण भई वनको हैसियतमा राम्रो सुधार भएको थियो । वन कार्यालयको सक्रियतामा सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमले एउटा आकर्षक स्वरूप ग्रहण गर्नुका साथै यसले प्राकृतिक स्रोतको समुचित व्यावस्थापनमा जन सहभागिताको माध्यमबाट दिगो संरक्षण,संवर्द्धन र सदुपयोग गराउन स्थानीय तहसम्म पुर्‍याउनका लागि हालसम्मको एक मात्र सफल राष्ट्रिय कार्यक्रमको रूपमा स्थापित गर्न सफल भएको पाईन्छ। जसबाट उपभोक्तहरूमा सामुदायिक भावनाको विकास हुनुको साथै वरपरको प्राकिृतिक सम्पदा संरक्षण गर्नु आफ्नो दायित्ववोध तथा अनुभूती गराएको छ। यस कार्यक्रमले छोटो समयमा नै जिल्लाको समग्र वन विकासमा अग्रणी स्थान ओगटन सफल भएको थियो ।

यस नगरपालिकाको वडा नं ४ जिलुमा २०४८ सालमा जिलु सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह बाट सुरु भएको सामुदायिक वन अभियान हाल ६८ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू गठन भई ५८२८.८६ हेक्टर वनक्षेत्रको व्यवस्थापनमा ९ हजारभन्दा बढी घरधुरीहरू आवद्ध छन् । हस्तान्तरित सामुदायिक वनसामुदायमा सफल तथा अनुकरणीय अभ्यासको रूपमा सावित भएको छ । सामुदायिक वन प्रकृयाले यस नगरपालिका क्षेत्रमा वन क्षेत्रको संरक्षण र बिकास मात्र गरेन स्थानीय समुदायको सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रको रूपान्तरणमा समेत योगदान पुर्‍याएको छ । सामाजिक समावेशिकरण, लैङ्गिक समानता, विधिको शासन, निर्णय प्रकृयामा आमसहभागिता, सामाजिक न्याय तथा बिपन्नलाई पहिलो प्रथामिकता जस्ता नितिगत आधार स्तम्भमा स्वशासित स्वायत्त संस्थाको रूपमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह को सृजना भएको हो । सामुदायिक वन अभियान सुरु भएको झण्डै तिन दशकको हाराहारिमा आईपुग्दा सामुदायिक वन पद्धतीले नेपालको दिगो वन ब्यावस्थापनमा मात्र योगदान दिएन, स्थानीय स्तरमा नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धी, गरिवी न्यूनिकरण, समतामुलक समाजको सृजना, उद्यमशीलता विकास तथा रोजगारी प्रर्वधन, जनसहभागितामुलक सामाजिक विकासमा मद्दत पुर्‍याएकोछ । जसवाट राष्ट्रको शैक्षिक, आर्थिक तथा सामाजिक हैशियतमा समेत सुधार ल्यायो । सामुदायिक वन पद्धतिले सामाजिक रूपान्तरणमा पुर्‍याएको योगदानलाई तपशिलबमोजिम वर्णन गर्न सकिन्छ ।

- **वनको हैसियतमा सुधार :** सामुदायिक वन कार्यक्रमले उपभोक्ताहरूलाई सजग तथा सकृय सहभाताको अभिबृद्धी गराउनाले वनको हैसियतमा राम्रो सुधार भई खाली नाङ्गा ठाउँहरूमा वृक्षारोपण तथा वन क्षेत्रभित्र प्राकृतिक पुनरुत्पादन भई वनको घनत्वमा वृद्धि भएको छ । क्षयीकरण भएका खोरथली, थाङस, देउराली, सिम्पानी, ऐक्लेपाखा, भष्मेपाखा लगाएतका वनक्षेत्र पुनरस्थापित भएका छन् । खुलाचरिचरण अनियमित कटानी तथा वन डढेलोलाई समुदायले गरेको प्रभावकारी अनुगमन र नियन्त्रणको प्रयासले वन व्यावस्थापनमा महत्वपूर्ण योगदान दिएको देखिन्छ । वनको मौज्दात, छत्रढकान तथा जैविक विविधताको क्षेत्रमा उल्लेख्य मात्रामा वृद्धि भएको देखिन्छ। क्रियाशील जैविकमार्ग तथा संवेदनशिल भु-परिधीहरू पुनरस्थापित भएका छन् । लोपन्मुख तथा संकटमा रहेका वन्यजन्तुको बासस्थान संरक्षण भई वन्यजन्तु संरक्षणमा समेत योगदान पुगेको देखिन्छ । विगतको

वनको व्यवस्थापन पद्धतिसँग तुलना गरेर हेर्दा हालमा सामुदायिक वनमा वन व्यवस्थापनका कार्यहरू जस्तै वृक्षारोपण, गोडमेल, हाँगा काटछाँट, संरक्षण, सम्वर्धन आदि हुने गरेकोले वनको उत्पादकत्वमा वृद्धि हुनुको साथै वन्यजन्तुको सङ्ख्या तथा विविधतामा पनि वृद्धि भएको पाईएको छ । उपभोक्ताहरू आफ्नो सामुदायिक वनको विधान तथा कार्ययोजनामा तोकिएको दायित्वप्रति सजग, सचेत तथा सकृय भएकाले सामुदायिक वनहरूको वन पैदावार चोरी निकासी रोकथाम, चरिचरणको उचित बन्दोवस्त, वन अतिक्रमणको रोकावटका साथै स्थानीय स्तरमा हुने वन अपराधहरू नियन्त्रण भई वन संरक्षणमा सकारात्मक प्रभाव देखिएको छ ।

❖ **सामुदायिक पूर्वाधार विकास** : सामुदायिक वन अभियान सुरु भए सगै स्थानीय स्तरमा बिद्यालय,सडक लगाएतका बाटोघाटो, स्वास्थ्य संस्था तथा ग्रामीण बिद्युतीकरण लगायतका बिकास पूर्वाधार हरूस्थानीय तहमा निर्माण गरेको सन् २०११ को वन तथा भु-संरक्षण मन्त्रालयको तथ्याङ्कमा उल्लेख गरेको पाईन्छ ।सामुदायिक वनले स्थानीय तहमा बिकास पूर्वाधारको क्षेत्रमा गरेको लगानीका कारण राज्यले सञ्चालन गर्ने विकास कार्यक्रममा योगदान पुऱ्याएको देखिन्छ ।

❖ **नेतृत्व विकास तथा सामाजीक समावेशिकरण :** सामुदायिक वनले स्थानीय स्तरमा नेतृत्व विकासको लागि अवशर प्रदान गरको देखिन्छ । सामुदायिक वन प्रक्रियाको सुन्दरता भनेको नै समुदायमा रहेका बिपन्न, गरिब, पिच्छडिएको वर्ग, दलित, आदिवासी जनजाति, महिला सवै वर्गको सहभागिता र प्रतिनिधित्व गराउनु हो । निर्णय प्रकृयामा आमसहभागिता,लाभको बाँडफाडमा बिपन्न,गरिब, पिछडिएको वर्गलाई पहिलो प्राथमिकता प्रदान गर्नु तथा निति निर्माणमा सवै बर्ग,लिङ्ग र जातजातिको सहभागिता गराउनुले सामाजिक समावेशिकरणको क्षेत्रमा सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमले रचनात्मक एवं अनुकरणिय अभ्यासको रूपमा छाप छोडेको छ। समितिमा ५० प्रतिशत महिला,अध्यक्ष र सचिवमध्ये अनिवार्य एक महिला हुनुपर्ने तथा बिपन्न, गरिब, पिच्छडिएको वर्ग, दलित, आदिवासी जनजाति सवै क्षेत्र समेटिने गरी कार्य समिति हुनुपर्ने प्रावधान हुनुले स्थानीय तहमा समावेसी नेतृत्व बिकास भएको देखिन्छ । कार्यगत सहभागिताका दृष्टिले सामुदायिक वनको व्यवस्थापनमा महिलाहरूको सहभागिता भएबाट बिपन्न, गरिब, पिछडिएको वर्ग, दलित, आदिवासी, जनजाति सशक्तिकरणमा उल्लेखनीय योगदान पुगेको छ । यसका साथै यस कार्यक्रमहरूले नेतृत्व विकास तथा सामुदायिक वनमा रहेका वन पैदावारहरूको न्यायोचित वितरणमा महिलाहरूलाई सशक्त गराउने कार्यमा पनि सहयोगी भूमिका निर्वाह गरेको छ ।

❖ **वन पैदावारको सहज उपलब्धता :**विद्यमान नीतिनियम र कार्य प्रकृयाका कारण सरकारद्वारा व्यवस्थित वन क्षेत्रको वन पैदावारमा सर्वसाधारणको पहुँच केही कठिन हुने भएको अवस्थामा स्थानीय सामुदायिक वनबाट उपलब्ध हुने वन पैदावारमा स्थानीय उपभोक्ताको पहुँच सरल तथा सुलभ भएको देखिएको छ । स्थानीय स्तरमा सामुदायिक वनमा उपभोक्ता आफैले वन पैदावारको मुल्य निर्धारण गरी बिक्री वितरण गर्न पाउने भएकोले उपभोक्ताहरूको क्रयशक्ति, आवश्यकता तथा उत्पादन वृद्धि वा वार्षिक निकाल्न सकिने परिमाण आदिमा सामन्जस्यता हुनेगरी आफैंद्वारा निर्धारित मुल्य वा अनुदान आदिको रूपमा काठ दाउराजस्ता वन पैदावार प्राप्त गर्ने अवसर सिर्जना हुन्छ । यसले गर्दा आर्थिक हैसियत कमजोर भएका विपन्न, दलित तथा पिछडिएका वर्गका उपभोक्ताहरूले सस्तो मुल्यमा सुलभ तरिकाले प्राप्त गर्ने गरेका छन् । वन पैदावारहरूको वितरण प्रणाली समुदायको निर्णयको आधारमा हुने भएकोले आर्थिक हैसियत कमजोर भएका उपभोक्ताहरू पनि न्यायोचित वितरण प्रणालीबाट लाभान्वित भएका छन् र यसबाट सामुदायिक वनको स्रोतमा न्यायिक वितरण प्रणाली स्थापना हुने गरेको छ ।

- **जनचेतनाको अभिवृद्धि र सामुदायिक भावनाको विकास :** सरकारी निकाय, गैह्रसरकारी संस्था तथा परियोजनाहरूबाट समय-समयमा सा.व.उ.स.हरूलाई प्रदान गरिने विभिन्न किसिमका तालिम गोष्ठिहरूले गर्दा वनको संरक्षण, सम्वर्धन तथा सदुपयोगका साथै दिगो वन व्यवस्थापन एवं विविध ज्ञानका बारेमा सकारात्मक जनचेतनाको विकास भएको छ। सामुदायिक वन अभियानबाट स्थानीय उपभोक्ताहरूलाई गरिको सशक्तिकरण तथा कानुनी सचेतनाका कार्यबाट खुला चरिचरण, अवैध चोरी शिकारी,खोरिया फडानी लगाएतका समस्या नियन्त्रण भएका छन । उपभोक्ताहरूलाई वनप्रति अपनत्वको भावना सृजना भई सामुहिक रूपमा विकास गर्ने पद्धति अगालेको हुँदा जनमानसमा सामुदायिक भावनाको विकास भएको पाइएको छ ।
- **गरिवी न्यूनीकरण तथा जीविकोपार्जनमा सहयोग :** आर्थिक हैसियत कमजोर भएका समुदायका विपन्न, दलित तथा पिछडिएका वर्गका उपभोक्ताहरूको जीविकोपार्जनको लागि सामुदायिक वनले उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएको छ। स्थानीय समुदायले आफ्नो दैनिक जीविकोपार्जनको लागि आवस्यक पर्ने काठ, दाउरा, घाँस, स्याउला, सोत्तर लगाएतका वन सस्तो र सुलभ तरिकाले प्राप्त गर्ने गरेका छन् । समुदायका आर्थिक हैसियत कमजोर भएका उपभोक्ताहरूलाई विभिन्न आय-आर्जनमूलक कार्यक्रममा सहभागिता गराई उनिहरूको जीविकोपार्जनमा सामुदायिक वनले टेवा पुऱ्याई रहेको छ। समूहले बिपन्नमुखी योजना तर्जुमा गरी घुम्तिकोष परिचालन, वनको स्रोतमा आधारित उद्योग सञ्चालन गरी रोजगारिको अवशर सृजना तथा वन क्षेत्रको जग्गा उपलब्ध गराएर विभिन्न आय-आर्जनको अवसर प्रदान गरी गरिवी न्यूनिकरण तथा जीविकोपार्जनमा सहयोग गरेको छ ।
- **संस्थागत विकास तथा सुशासन :** सामुदायिक वनले स्थानीय स्तरमा प्रजातान्त्रीक सुशासनको अभ्यासलाई बलियो वनाई समुदायमा आधारित संगठनहरूको बिकास र प्रवर्द्धनमा योगदान पुऱ्याएको पाईन्छ । सहभागिता, समावेशिकरण, समता, उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता जस्ता सुशासनको आधारभूत मान्यताबाट क्रमिक रूपमा सुधार गर्दै संस्थागत विकासको अनुकरणीय उदारण वन्न सामुदायिक वन सफल भएको छ। सामुदायिक वनले आफ्नो सञ्जालीकरण गरी विभिन्न सरकारि गैरसरकारि निकाय सँगको आवद्धता लगायतका कार्यबाट सामाजिक पुँजी विकासमा सहयोग गरेको छ। सार्वजानीक सुनुवाई, सार्वजनिक लेखापरिक्षण, निर्णय प्रकृयामा आमसहभागिता जस्ता पद्धतिको अवलम्वनबाट सामाजिक बिकृतीहरू न्यूनीकरण हुँदै गएको पाईन्छ । यस नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं १६३: सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण

क्र.सं	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	लाभान्वित घरधुरी सङ्ख्या
१	सुस्पा	१	६३५.३६	२८६
२	बोसिम्पा देउराली	१	२७.४३	३१
३	गुम्फा माहाभीर	१	१५७.२९	१०४
४	दमार थामी देउराली	१	१४७.२५	१९१
५	झरेनी देउराली	१	२०८.८०	१७३
६	थलचा	१	७.५०	४३
७	रमीते मसान डाँडा	१	६.६०	१२८
८	जिलु	४	२८.९०	१२६
९	कुप्री सल्लेरी	७	४५.४५	१५३

क्र.सं	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	लाभान्वित घरधुरी सङ्ख्या
१०	भष्मे पाखा	७	७.१६	८५
११	माहांकाल सहेले	५	३५.००	९२
१२	सिता कुण्ड	६	१५४.९०	१३५
१३	माजखर्क लिसेपानी	७	१४७.९०	२०६
१४	सिमपानी	६	५८.००	८८
१५	चर्णावती	६	२४७.००	३१५
१६	खोर्थली	६	१७८.४०	५४९
१७	बूढाभिमसेन	५	६८.२७	१४५
१८	सिम्पानी खहरे	५	१२८.३९	१५५
१९	कमलामाई	५	५७.४०	८२
२०	थाङ्सा देउराली	७	२१७.१०	२८७
२१	सिमसुँगुरे विरेको खोरिया	५	३१.००	६१
२२	च्याकथलि	३	२.७३	११४
२३	मथानि	५	३९.०६	६७
२४	तिखातल	२	३७.९८	१२६
२५	वर्षे डाँडापारि	५	३२.४८	१०१
२६	च्याँसे भगवती	५	२९.९७	७३
२७	चुचे ढुङ्गा	६	८.८०	३९
२८	ढाँडे	७	१९.९७	७५
२९	सुन्दरीमाई	५	१०.८०	१२३
३०	देवीथान	७	४६.४३	७३
३१	बिचौर	५	५६.००	१५१
३२	भुमेथान शिवगञ्ज	६	२९.५०	६६
३३	वन देवि	३	१०.२५	४५
३४	नागढुङ्गा निचिपुल	२	१९६.००	२५१
३५	लामाचौर	३	८.४०	११५
३६	अचले	४	३१.००	६०
३७	सिम्ले	४	५८.८७	५८
३८	गोडे प्राकृतिक	४	१३.००	५४
३९	भिरमुनि देविथान	७	६.४२	५७
४०	अमलेखर्क	७	७.३१	२८
४१	शहर्पा	२	१८.३७	३२
४२	टहलेश्वरी	४	४८.५०	६९
४३	बनारसी काडल	२	७.००	८७
४४	करण्डी	२	५.४०	१३३
४५	छ्यारछ्यारे	४	९.५२	८१

क्र.सं	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	लाभान्वित घरधुरी सङ्ख्या
४६	चाथली बाधखोर	२	११.००	४०
४७	गहते बाधखोर	५	४.९०	४४
४८	दर्फु	२	३७.३५	४८४
४९	सियौडाँडा	२	२५.२८	१०८
५०	खहरे	४	८.५०	६२
५१	तिलिञ्चोक रानि वन	२	१८.१६	१०५
५२	सेति देवि	२	६५.००	६३
५३	सिंह धार्मिक	२	३.५०	१५७
५४	गाई थुनेडाडा	५	०.६६	२३
५५	भित्तेरिडाँडा	८	३६२.३१	२३६
५६	बोल्दे सेति देवि	८	१७१.००	२२५
५७	ढाँडे सिंहदेवि	८	३४६.२०	२५८
५८	छिताकुण्ड	८	३०.७५	९७
५९	चित्रेश्वर माहादेव	८	२.२८	४८
६०	पालेको वन	९	१.३६	७९
६१	एक्लेपाखा	९	३२०.४१	२८६
६२	नाप्केयानमारा	९	१६०.८८	१३५
६३	थुम्काडाँडा	९	४४.३१	१४५
६४	टिम्वुरे तिन सल्ले	९	१३३.२५	१५३
६५	दिमाल	९	७९.५०	१५३
६६	शंखदेवी	९	३०१.१०	२११
६७	सेती देविदादर	९	३६८.५६	२४८
६८	मुलपानी	७	३.७४	५२
जम्मा			**५८२५.१२**	**८९२५**

स्रोतः जिल्ला वन कार्यालय, दोलखा २०७५

भीमेश्वर नगरपालिकामा आ.व.२०७४/०७५ सम्ममा जम्मा ६८ वटा सामुदायिक वनहरू रहेका छन् । सामुदायिक वनले यस नगरपालिकामा ५८२८.८६. हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ। जसबाट यस नगरपालिकाका ८९२५ घरधुरी एवं सो घरधुरीहरूमा बसोवास गर्ने जनसङ्ख्या लाभान्वित भएका छन् ।

८.४ कबुलियती वन

ग्रामीण स्तरमा बसोवास गर्ने गरिवीमा रहेका समुदायहरूलाई समूहमा संगठित गरी हैसियत बिग्रीएका स-साना वन क्षेत्रलाई कवुलियती वनको रूपमा हस्तान्तरण गरी वनको हैसियत तथा वातावरणमा सुधार गर्दैकृषि तथा पशु उपजको उत्पादनमा बृद्धि गरी समूहको संस्थागत विकास र आयआर्जन कार्यक्रमबाट समूह सदस्यहरूको आयस्रोतमा बृद्धि गरी जीवनयापनमा सुधार ल्याउने उद्देश्यका साथ जिल्ला वन कार्यालय दोलखाले यस नगरपालिकाको वडा नं २ मा आ.व २०६२/ ०६३ देखि कवुलियति वन तथा पशुविकास कार्यक्रम संचालन गर्दै आएको थियो । यस कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन भएका वन तथा पशुपालन सम्वन्धी विभिन्न तालिम, गोष्ठी, भ्रमण तथा आयमूलक कार्यक्रमहरूले समूह सदस्यको सिप तथा ज्ञानमा थपबृद्धि भई जीवनयापनमा सुधार आएको महशुस गरिएकोछ ।

सोही अनुरूप यस भीमेश्वर नगरपालिकामा ४० वटा कबुलियती वन रहेका छन् । कबुलियति वन क्षेत्रले भि.न.पा नगरपालिको २१७.५ हे. क्षेत्रफल ओगटेको छ । जसले यस नगरपालिकामा आर्थिक आयआर्जन तथा पर्यटकीय महत्वलाई टेवा पुऱ्याएको छ । हाल यस कार्यक्रम सरकार तथा वन मन्त्रालयको प्राथमिकतामा रहेको छ ।

तालिका नं १६४: नगरपालिकामा रहेका कबुलियति वनको विवरण

क.सं.	कबुलियति वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हे.) मा	घरधुरी/सदस्य सङ्ख्या		
				महिला	पुरुष	जम्मा
१	लाकुरीपाखा	भी.न.पा–२	४.३	३६	३२	**६८**
२	बरपाखा	भी.न.पा–२	४	२६	२८	**५४**
३	जुकेपानी	भी.न.पा–२	२.३	२५	२४	**४९**
४	घट्टाको पाखा	भी.न.पा–२	२.६	२६	१९	**४५**
५	दुर्फुपाखा	भी.न.पा–२	२.३	२१	१४	**३५**
६	खोडाको पाखा	भी.न.पा–२	३	३१	३४	**६४**
७	ठुलढुङ्गा.पा.खा	भी.न.पा–२	२.५	३१	२३	**५४**
८	भुमेथान	भी.न.पा–२	२.८	२६	२५	**५१**
९	तिव्रथलि	भी.न.पा–२	७.३	२५	२७	**५२**
१०	पाल्ले	भी.न.पा–२	८.८	३०	२९	**५९**
११	कालिदेवि	भी.न.पा–२	६.२	१३	१५	**२८**
१२	मैदाने	भी.न.पा–२	५	१६	१४	**३०**
१३	चिसापानी	भी.न.पा–२	३.७	१०	१८	**२८**
१४	महाङ्काल	भी.न.पा–२	७.६	१८	१७	**३५**
१५	सेतिदेवि	भी.न.पा–२	८.६	२०	१६	**३६**
१६	डाँडागाउँ	भी.न.पा–२	६.६	२१	२२	**४३**
१७	सन्सारीमाई	भी.न.पा–२	१०	२३	२०	**४३**
१८	कमलावति	भी.न.पा–२	४.३	२०	१४	**३४**
१९	जलदेवि	भी.न.पा–२	९.४	१६	१६	**३२**
२०	बानरसी	भी.न.पा–२	५.१	४५	३९	**८४**
२१	रमिते	भी.न.पा–२	४.५	१८	२१	**३९**
२२	आइतवारे	भी.न.पा–२	५.३	३३	३८	**७१**
२३	पल्लो पाखा	भी.न.पा–२	५.२	२५	३६	**६१**
२४	थाला पाखा	भी.न.पा–२	७	३२	२५	**५७**
२५	सिमपाखा	भी.न.पा–२	५.७	२५	१६	**४१**
२६	ठूलोपाखा	भी.न.पा–२	५.४	२१	१९	**४०**
२७	भाँगे	भी.न.पा–२	७	२८	२२	**५०**
२८	तितेगुड	भी.न.पा–२	६.८	१४	११	**२५**
२९	साउनेपानी	भी.न.पा–२	६.२	४१	२७	**६८**
३०	चुलिडाँडा	भी.न.पा–२	४.६	२२	२८	**५०**

क्र.सं.	कबुलियति वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हे.) मा	घरधुरी/सदस्य सङ्ख्या		
				महिला	पुरुष	जम्मा
३१	भस्मे पाखो	भी.न.पा–२	४.८	२८	३५	**६३**
३२	पेर्चा	भी.न.पा–२	७.८	२२	१२	**३४**
३३	सिरीञ्चा	भी.न.पा–२	६.५	४१	३५	**७६**
३४	सेङकुचा	भी.न.पा–२	५.१	३४	२४	**५८**
३५	गग्ररस	भी.न.पा–२	४.५	२४	२६	**५०**
३६	दिलढुङ्गा	भी.न.पा–२	४.२	५०	४७	**९७**
३७	चोखोपानी	भी.न.पा–२	५.२	२२	२२	**४४**
३८	चक्पा गुम्डाँडा	भी.न.पा–२	४.५	२४	२२	**४६**
३९	धैरेनि	भी.न.पा–२	५.६	४०	४१	**८१**
४०	लाक्पोखरी	भी.न.पा–२	४.६	४१	५१	**९२**
जम्मा			**२१७.५**	**१०६४**	**१००४**	**२०६७**

स्रोतः जिल्ला वन कार्यालय, दोलखा २०७५

८.५ धार्मिक वन

धार्मिक संघ/संस्थाको वरिपरि रहेको वन जंगल क्षेत्रहरू धार्मिक क्षेत्रको महत्व र सौन्दर्य बढाउने उद्देश्यले त्यस्ता धार्मिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गरिएको छ। यस नगरपालिका अन्ातरगर्त वन ऐन २०४९ तथा वन नियमावलि २०५१ बमोजिम हस्तान्तरित धार्मिक वनको विवरण यस प्रकार छ।

तालिका नं १६५: धार्मिक वनको विवरण

क्र.सं.	हस्तान्तरित धार्मिक वनको नाम	संरक्षक समुदाय/संस्था	जम्मा क्षेत्रफल हेक्टर
१	तिलक पोखरी धार्मिक वन	श्री यापती सोनारी संरक्षण तथा सम्वर्धन समाज नेपाल, भीमेश्वर नगरपालिका वडा नं-१, सुस्पा, दोलखा	४.२४
२	कोटिहोम धार्मिकवन	कालिञ्चोक शान्त नन्द धर्म सेवा संघ भी.न.पा. ३	२.०१

स्रोतः जिल्ला वन कार्यालय, दोलखा २०७५

८.६ सरकारद्वारा व्यवस्थित वन

नगरपालिकाको कुल वन क्षेत्रमध्ये नगरपालिकामा सामुदायिक वन, कबुलियती वन र धार्मिक वनको रूपमा हस्तान्तरित बाहेक बाँकी रहेको वन क्षेत्र सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको रूपमा रहेको छ।

८.७ वन पैदावारको माग र आपूर्ति

दोलखा जिल्लामा रहेको भीमेश्वर नगरपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको निजी आवादी जग्गाबाट उत्पादीत काठ यस नगरपालिकाको आपूर्तिलाई पुर्‍याई जिल्ला भित्रकै अन्य नगरपालिका तथा ग्रामीण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ। यस नगरपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ। यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसङ्ख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ। वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्। भीमेश्वर नगरपालिकाभित्र रहेका सा.व.उ.समूहका उपभोक्ताहरूलाई आवश्यक पर्ने काठ, दाउरा सम्बन्धित सा.व.उ.समूहको स्वीकृत वन कार्ययोजनाअनुसार समूहबाट नै आपूर्ति हुने गरेको अवस्था रहेको।

८.८ वन पैदावारमा आधारित उद्योगको विवरण

घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति, दोलखामा दर्ता भै संचालनमा रहेका वन पैदावारमा आधारीत यस नगरपालिका भित्र सञ्चालित वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूको विवरण यस प्रकार छ :

तालिका नं १६६: उद्योगहरूको विवरण

सि.नं.	उद्योगको नाम र ठेगाना	उद्योगीको नाम	दर्ता मिति
१	प्राईभेट फर्निचर कारखाना, बोच ३	भीम ब.भुजेल	२०४०/०६/१९
२	कालिञ्चोक फर्निचर उद्योग,	बाबुराम बस्नेत,बोच १	२०४८/१२/११
३	हस्तकला फर्निचर उद्योग, बोच २	हस्त ब.भुजेल	२०५२/०७/०६
४	श्री अर्पण फर्निचर उद्योग, चरिकोट २	चन्द्र ब. तामाङ्ग, चरिकोट २	२०५२/११/२९
५	किरातेश्वर फर्निचर उद्योग, भि.न.पा., ६	वम बहादुर थापा, भि.न.पा., ६	२०५५/१२/०७
६	श्री दुर्गा फर्निचर उद्योग,	भीम ब.श्रेष्ठ	२०५५/५६
७	सेतीदेवी फर्निचर उद्योग, भी.न.पा. १०,	भीम बहादुर श्रेष्ठ, मागापौवा २	२०५६/०२/२६
८	श्री आर. एस. फर्निचर उद्योग, भी.न.पा.१३	रामजी श्रेष्ठ, भी.न.पा.१३	२०५६/११/१७
९	उप्रेती एण्ड न्यौपाने फर्निचर उद्योग, भी.न.पा. १	लोकनाथ उप्रेती, भी.न.पा. १	२०५८/०५/१८
१०	कालिञ्चोक फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१०	इन्द्र प्रसाद ओली सन्द्रावती ५	२०४८/१२/११
११	थापा एण्ड शिवाकोटी फर्निचर उद्योग चरिकोट ४	भैरव थापा +शिव व.शिवाकोटी चरिकोट -४ -क्षमावती -२	२०५२/०५/०९
१२	आर .एस फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१०	रामजी श्रेष्ठ भि.न.पा.१३	२०५६/११/१७
१३	थडमी फर्निचर उद्योग भि.न.पा.११	चिम्सी थामी पारो थामी सानी थामी आलम्पु ७ र ४, लापिलाङ	२०६२/१०/३
१४	साना किसान भूमे फर्निचर उद्यौग भि.न.पा. १	देवी थामी क्षेमावती ८	२०४२/०९/०३
१५	कालिञ्चोक फर्निचर उद्योग ,भि.न.पा.१	नर ब.पाखिन कालिञ्चोक ५	२०६१/०२/२२
१६	प्रेम फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१०	प्रेम ब.तामाङ घयाङसुकाठोकर ५	२०६१/०५/१२
१७	चरिकोट फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१०	अम्मर ब.श्रेष्ठ मागापौवा २	२०६२/०७/०७
१८	खरिढुङगा फर्निचर उद्योग लाकुरीडाँडा ८	जित ब.श्रेष्ठ लाकुरीडाँडा ८	२०६२/१०/३०
१९	ईश्वर फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१०	शिव ब.श्रेष्ठ खारे ८	२०६३/०२/२८
२०	ओर्गेलिङग गुम्बा बुद्द फर्निचर भि.न.पा.८	राम ब.तमाङ मागापौवा ५	२०६३/०३/३०
२१	सिर्जना फर्निचर उद्योग भि.न्.पा. ६	धन ब.तमाङ मागापौवा ५	२०६४/०२/२४
२२	स्नेहा फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१	उत्तम कुमार श्रेष्ठ भि.न.पा. १	२०६४/०८/१४
२३	भूमेथान फर्निचर उद्योग बोच ३	कल्पना बस्नेत बोच ३	२०६४/०८/०९
२४	तिखातल फर्निचर उद्योग भि.न.पा.२	केकु ठाकुर सर्लाही गम्हारेटा ७	२०६५/०२/२८
२५	हंस नेपाल काष्ठ उद्योग भि.न.पा.१	रामप्रसाद पक्वाल सुन्द्रावती ८	२०६५/११/१५
२६	न्यू कालिञ्चोक फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१	चित्र ब.थामी सुष्पाक्षमावती ५	२०६६/०२/०४
२७	फर्निचर तथा सोफी उद्योग भि.न.पा.१	प्रशुराम चौलागाई भि.न.पा.५	२०६६/१०/०३
२८	ॐ फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१	राजीव थामी आलम्पु १	२०६६/११/२९
२९	स्ट्याण्डर फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१	लाल ब.खड्का भि.न.पा.१	२०६७/०५/२०
३०	महाङकालदेवी फर्निचर उद्योग भि.न.पा. १०	शिव ब.श्रेष्ठ	२०६७/०९/१४

सि.नं.	उद्योगको नाम र ठेगाना	उद्योगीको नाम	दर्ता मिति
३१	रामजानकी फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१०	हरिशरण भुजेल भि.न.पा. १०	२०६७/०९/२३
३२	चुरियामाई फर्निचर उद्योग भि.न.पा. १०	राजकुमार राजथल हेटाँडा १	२०६८/०५/१५
३३	घिमिरे फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१०	तिर्थ ब.घिमिरे नाम्दू ४	२०६८/०४/१०
३४	न्यू कालिन्चोक फर्निचर उद्योग भि.न.पा.१३	खिम ब.श्रेष्ठ भि.न.पा. १३	२०७१/०३/२६
३५	विशाल फर्निचर उद्योग भि.न.पा. १०	पुष्कर भुजेल बोच ५	२०६९/०४/३०
३६	मिर्गे फर्निचर उद्योग भि.न.पा. १	नर ब.जोगी मिर्गे ३	२०६९/०८/२४
३७	भीमेश्वर कागज उद्योग, भि.न.पा.१	सरिता श्रेष्ठ, भि.न.पा.१०	२०५७/५५
३८	सेतीदेवी नेपाली कागज उद्योग, लाकुरी ९	कर्मा शेर्पासमेत ४ लाकुरीडाँडा ९	२०५८/०१/१०
३९	हाम्रो नेपाली कागज उद्योग भि.न.पा.१०	नोरसाङ शेर्पासमेत ३ क्षमावती ९	२०६८/११/१५
४०	श्री भीमेश्वर अर्गेली नेपाली कागज उद्योग, भि.न.पा.१३	कर्मा शेर्पा, विगु १, ध्रुव वस्नेत भि.न.पा. १३	२०५७/०२/१७
४१	कालिञ्चोक नेपाली कागज उद्योग भि.न.पा. १३	कमल ब.श्रेष्ठ भि.न.पा. १३	२०६९/०४/०१
४२	कालिञ्चोक भगवती नेपाली कागज उद्योग	मकरध्वज पाखिन कालिञ्चोक ५	२०७०/०४/०७
४३	थाङमी नेपाली कागज उद्योग भि.न.पा. १	जङग ब.थामी लापिलाङग ५	२०६५/०४/१७
४४	हाम्रो नेपाली कागज उद्योग भि.न.पा. १०	तारेसिंह शेर्पा	२०६८/११/१५
४५	किरातीश्वर बाँस निगालो उद्योग भि.न.पा. ६	नुराज भण्डारी भि.न.पा.६	२०६२/०३/०२
४६	गोविन्द हयाण्ड मेड पेपर भि.न.पा.१	गोविन्द ब.खड्का मेलुङ ५ दोलखा	२०६६/०२/१२
४७	हिमाल अल्लो उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग	भुवन थापा बोच २	२०६१/०९/०१
४८	हिमालय अर्गेली लोक्ता प्रशोधन बोच ३	हस्त ब.भुजेल बोच २	२०७०/०५/२४
४९	गौरिशंकर अल्लो एण्ड नेचुरल फाइवर उद्योग	सुर्दशन कार्कीसमेत ७ झुले ८	२०६९/१२/१६
५०	शक्तिश्वर मच्छिनो उद्योग, भि.न.पा. १०	ढालबहादुर भुजेल, सुरी	
५१	गौरीशंकर उड प्रोडक्सन एण्ड स:मिल, भि.न.पा. १	शिवप्रसाद न्यौपाने, भि.न.पा. १०	२०६४/११/०१
५२	दोलखा स:मिल तथा भेनियर उद्योग, भि.न.पा. ६	राजनप्रसाद हुमागाई, काब्रे, बन्थली	२०६७/०४/०७
५३	गौरीशंकर स:मिल तथा फर्निचर उद्योग, भि.न.पा. ७	कर्णबहादुर थामीसमेत २, आलाम्पु ७	२०६७/०४/१२
५४	ॐ मनकामना काष्ठ उद्योग एण्ड स:मिल	इन्द्रप्रसाद वली सुन्द्रावती ७	२०६५/०९/१४
५५	गौरीशंकर काष्ठ उद्योग चिरान मिल	राजेन्द्र शिवाकोटी	२०६६/०९/२०
५६	माउन्टेन स:मिल एण्ड भेनियर प्लाइउड उद्योग	टेक ब.खतानी भि.न.पा. १०	२०६७/०९/०५
५७	सगरमाथा स:मिल तथा फर्निचर भि.न.पा.१०	ललित ब.मगर सुष्माक्षमावती ८	२०६८/०५/११
५८	चर्णावती स:मिल भि.न.पा. १०	भिम ब.भुजेल बोच २	२०६८/०५/२६
५९	त्रिशक्ति स:मिल एण्ड फर्निचर उद्योग बोच ३	विष्णु कुमार भुजेल बोच २	२०७०/०५/२५
६०	कालिन्चोक स:मिल उद्योग भि.न.पा. १०	सिताराम शिवाकोटी सुनखानी ७	२०७०/१०/२३
६१	कालिञ्चोक स: मिल भि.न.पा.१०	अम्मर ब.श्रेष्ठसमेत मागापौवा २	२०६९/०४/३०
६२	चर्नावती स: मिल भि.न.पा.१०	भिम ब.भुजेल, श्याम ब.बस्नेत बोच १,२	२०६६/०४/१६
६३	सुष्पा सामुदायिक फर्निचर तथा स:मिल	भक्त ब.थामी, सुष्पाक्षमावती ६	२०६७/०१/०८
६४	निकु भूमे स:मिल भि.न.पा.२	इन्द्र ब.थामी सुष्पाक्षमावती ५	२०६८/११/२३

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

८.९ वन संरक्षणका लागि चाल्नु पर्ने कदमहरू

जसरि नेपालमा सामुदायिक वनले रूपान्तरणमुखी पहिचान सर्वब्यापि रूपमा छाडेको छ, यसलाई जीवनत राख्न आजको महत्वपुर्ण सवाल भएको छ । सामुदायिक वन पद्धतीलाई समय सापेक्ष गतिशिल तथा रूपान्तरणकारी तुल्याउनको निमित्त रणनीति क योजना सहितको प्रभावकारी कार्यान्वनले मात्र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह तथा वनक्षेत्रको दिगो सुनिश्चित हुन सक्दछ । सामुदायिक वन विकासको मार्गदर्शन २०७१ तथा वन निति २०७१ को अक्षरस पालना एवं कार्यन्वयनका लागि स्थानीय समुदायमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह हरूले आ-आफनो समूह को आगामी गन्तव्य पहिचान गर्नु जरुरी देखिन्छ । त्यसका लागि स्थानीय उपभोक्ताको आर्थिक तथा सामजिक हैशियत, समूहको संस्थागत अवस्थालाई बिश्लेषण गरी सवालगत सुचकहरू पहिचान गर्दै आगामी कार्यदिशा तर्जुमा गर्न सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले रणनीतिक योजना तयार पार्नु पर्दछ। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले तयार पारेको रणनीतिक योजनालाई अगाडि बढाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सकेमा मात्र सामुदायिक वनले अग्रगति लिन सक्दछ। वन नीति २०७१ का अनुसार वन संरक्षणमा चाल्नुपर्ने कदमहरू निम्न बुँदाहरूमा उल्लेख गरिएको छ ।

- ✔ घरायसी तथा अन्य इन्धनको रूपमा प्रयोग हुने काठ वा वन पैदावारको विकल्पमा अन्य वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- ✔ बहुपक्षिय सहभागितात्मक संयन्त्रको विकास गरी चोरी शिकारी, अवैध कटान, वन पैदावारको अवैध संकलन, अत्यधिक चरिचरन, मिचाहा प्रजाती र डढेलो नियन्त्रण गर्ने ।
- ✔ दिगो वन व्यवस्थापनको नीति अवलम्वन गर्ने ।
- ✔ जैविक विविधता, सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र जलवायू परिवर्तनको विषयमा एकिकृत कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

८.१० मुख्य वातावरणीय समस्याका प्रकारका कारण पीडित परिवारको विवरण

नगरपालिकामा तपाईंको परिवार बसोबास गरेको स्थान वरिपरिको मुख्य वातावरणीय समस्या के हो भनी सोधिएको प्रश्नमा सबैभन्दा बढी ५,०२६ अर्थात् ५४.१५ प्रतिशत परिवारले वातावरणीय समस्याको कारण पीडित नभएको जवाफ दिएका थिए। वातावरणीय समस्याबाट पीडितहरूमध्ये सबैभन्दा बढी २,५३८ अर्थात् २७.३४ प्रतिशत परिवारहरू पानीको समस्या भएको बताएका छन्। त्यसै गरी २,०४९ ले फोहोर व्यवस्थापन नभएको कारण पिडित भएको बताएका छन् । १,२२६ ले ढल व्यवस्थित नभएको, १,००८ ले वायु प्रदुषण र ४५२ ले ध्वनी प्रदुषण तथा बाँकी अन्य वातावरणीय समस्याका कारण पीडित भएको बताएका छन् । माथिका सबै समस्याहरू अव्यवस्थित शहरीकरणका कारण उत्पन्न समस्याहरू हुन् । शहरी विकासका लागि अत्यन्त आवश्यक भौतिक पूर्वाधारमध्ये स्वच्छ पिउने पानी वितरण प्रणालीको निर्माण, ठोस फोहर व्यवस्थापन योजना, ढल निकास, कालोपत्रे सडक ध्वनी नियन्त्रणजस्ता विषय अनिवार्य सर्तहरू हुन्। तसर्थ, नगरपालिकामा व्यवस्थित शहरी विकास योजना निर्माण र त्यसको पूर्ण कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १६७: मुख्य वातावरणीय समस्याको प्रकारको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं	प्रदुषित पानी	फोहर व्यवस्थापन नभएको	अव्यवस्थित ढल	वायू प्रदूषण	ध्वनी प्रदूषण	अन्य समस्या	वातावरणीय समस्या नभएको	उ.न.	जम्मा
१	८९	४३	४२	३२	८७		९२०	१	**१,०७४**
२	२०६	१६८	३६	९०	२७		६९९	६	**१,०९९**
३	२७३	३५१	३५९	४६६	१३२		३२५	१	**१,१७५**
४	२५४	१९१	३५	२९	२५		३६०		**६७४**
५	२५१	३४८	१५२	२१९	५६	५	४६८		**१,१४४**
६	६४७	५१७	३५६	१५१	१०१		३७१	२	**१,२९७**
७	४८५	३०१	२३७	१३	२०		४१५		**९९१**
८	१७२	८९	४	७	२		५११	१	**६९३**
९	१६१	४१	५	१	२		९५७	९	**१,१३५**
जम्मा	**२,५३८**	**२,०४९**	**१,२२६**	**१,००८**	**४५२**	**५**	**५,०२६**	**२०**	**९,२८२**
प्रतिशत	**२७.३४**	**२२.०७**	**१३.२१**	**१०.८६**	**४.८७**	**०.०५**	**५४.१५**	**०.२२**	**१००.००**

उ.न. = उल्लेख नभएको

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

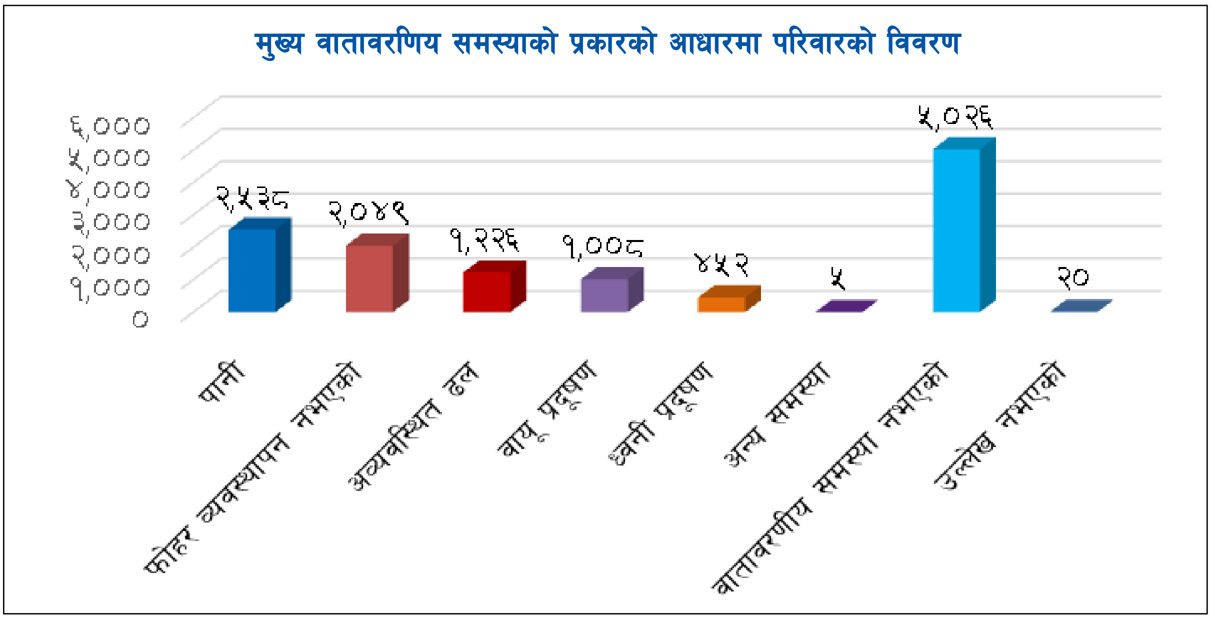

८.११ विपत् व्यवस्थापन

भीमेश्वर नगरपालिकामा धरातलीय उचाइको विविधताले गर्दा विभिन्न किसिमका पहाडी भू-भागसमेत रहेका छन् । माटो पाँगो एवंम दोमट भएको हुँदा उत्पादन राम्रो हुन्छ । उच्च पहाडी क्षेत्रमा कडा खालको बलौटे र चुनढुङ्गा मिसिएको माटो भएकाले यस क्षेत्रमा भु-क्षय पहिरो जाने संभावना बढी हुन्छ भने मध्य भागसमेत पत्रे चट्टानमा रातो माटो मिसिएको माटो बढी भएको हुँदा भु-क्षय र पहिरोको दृष्टिले बढी संवेदनशील मानिन्छ ।

भौगोलिक हिसाबले कमजोर भूभाग र मध्यम खालको जलाधारीय अवस्थाले गर्दा यस भीमेश्वर नगरपालिकामा पनि वर्षेनी भुक्षय, बाढी, पहिरो, नदी कटान हुने गरेको छ । यसरी वातावरणीय असन्तुलनका कारण हुने

प्राकृतिक प्रकोपका कारण ठूलो जनधनको क्षतीसमेत हुने गरेको छ । यस तितो यथार्थलाई मनन् गरी भुक्षय र पहिरोको समस्याहरू र यसको कारण पहिल्याएर समाधानको लागि एक निकायलाई मात्र जिम्मेवार नठानी सम्बद्ध सबै निकायहरूले समन्वय र साझेदारी गरेर भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको साथ अगाडि बढाउनु आजको टड्कारो आवश्यकता देखिएको छ ।

तालिका नं १६८ः नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क्र.स.	संभावित प्रकोप	विधमान अवस्था	समय
१	भूकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र नगरपालिकामा भूकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
२	पहिरो	वृक्षारोपण नभएका नाङ्गा डाँडापाखा तथा नदीले कटान गर्ने क्षेत्रहरू	समयअनुसार असार-श्रावण-भदौ
२	बाढी	नगरमा विशेषतः साना ठूला नदी/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भू-भागहरू बर्षेनी कटान गरी क्षति पुऱ्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
३	आगलागी	नगरको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, वाढी विस्थापित) लगायतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटरजस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको।	चैत्र–जेष्ठ
४	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतना कमी, अनुकुल क्षमताको अभाव।	विपतपछि, अन्य समयमा
५	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा
६	जंगली जनावर आतंक	नगरको वनजंगल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरू	जुनसुकै समयमा
८	मौसमी सुख्खा	पानी नपरेमा नहरको सिँचाइ नपुगेका भागहरू	असार –भदौ
८	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
९	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोतः जिल्ला समन्वय समिति, दोलखा २०७४

८.१२ प्राकृतिक विपत वा प्रकोपको खतराको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकाका सम्पूर्ण परिवारहरूलाई तपाईको परिवार बसोबास गरेको स्थानमा कस्तो-कस्तो किसिमको प्राकृतिक विपतवा प्रकोपको खतराहरू छन् भनी सोधिएको बहुउत्तर आउने प्रश्नमा ९७६ परिवारले प्रकोपसम्बन्धी उत्तर दिएका थिए जसमध्ये सबैभन्दा बढी पहिरोबाट पिडित भएको परिवार सङ्ख्या ५३१ रहेका छन् भने दोस्रोमा आँधीबाट पिडित ३९४ रहेको छन् । त्यसैगरी भूक्षयीकरणबाट पिडित ३२८ र चट्याङ/हुरी कारण पिडित हुनेहरू २७७ रहेका छन् । यसबाहेक नगरपालिकामा बाढी, असीना, आगलागी, खडेरी आदिबाट पिडित हुने गरेको देखिन्छ । माथि उल्लेखित प्राकृतिक विपत्हरू विशेषगरी जलवायू परिवर्तन, भूमण्डलिय तापक्रम वृद्धि, वातावरण प्रदुषण, बनजंगल फँडानी, अत्यधिक कार्बन उत्सर्जन र

प्राकृतिक सन्तुलन विरुद्ध हुने मानविय गतिविधिका कारण उत्पन्न छन् । यस प्रकारका प्राकृतिक विपत्बाट जोगिन एकीकृत विपत् व्यवस्थापन प्रतिकार्य तथा पूर्व तयारी योजना निर्माण गरी विपत्सँग सामना गर्ने र कमभन्दा कम धनजनको क्षति हुने गरी तयार रहनु विवेकपूर्ण हुन्छ । दीर्घकालीन रणनीतिमा वातावरण संरक्षण र दिगो विकासका कार्यक्रमहरूलाई पूर्ण रूपमा पालना गर्नुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ स्वाभाविक भौगर्भिक प्रक्रियाको कारण जाने भूकम्पको जोखिमका हिसाबले नेपाल अत्यन्त जोखिमयूक्त क्षेत्रमा पर्ने हुँदा भूकम्प लागि न्यूनिकरण गर्ने उपाय नै नहुने हुँदा पूर्व तयारी र प्रतिकार्यका प्रभावकारी योजना निर्माण गर्ने र विशेष गरी भूकम्पीय जोखिमका हिसाबले जोखिम रहित घर र भौतिक संरचना निर्माण गर्दा राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितालाई कडाईका साथ पालना गर्नुपर्दछ । वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १६९: प्राकृतिक विपत वा प्रकोपको खतराको किसिमको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	खडेरी	बस्तीमा आगलागी	जंगलमा आगलागी	बाढी	डुबान	आँधी	चट्याङ/हुरी	असीना	भारी वर्षा	आंशिक वर्षा	भूक्षइकरण	पहिरो	लु	शितलहर	अन्य	जम्मा
१				९		४	४	२			१०	५५				**६२**
२												१				**१**
३		१					१	१				१				**३**
४	२			१												**३**
५	२	१	२	१		२					५	८			२	**१९**
६	१००	२३	५२	१५	३	९६	८६	२४	२			३				**२०५**
७	३८	३१	६०	२०१	७१	२९१	१७२	२४२	१४९	१६१	२२९	२६३	५	६		**४४७**
८				३		१		१			५४	६७				**७२**
९	११	४		२७			१४	५		१	३०	१३३				**१६४**
जम्मा	**१५३**	**६०**	**११४**	**२५७**	**७४**	**३९४**	**२७७**	**२७५**	**१५१**	**१६२**	**३२८**	**५३१**	**५**	**६**	**२**	**९७६**
प्रतिशत	**१५.६८**	**६.१५**	**११.६८**	**२६.३३**	**७.५८**	**४०.३७**	**२८.३८**	**२८.१८**	**१५.४७**	**१६.६०**	**३३.६१**	**५४.४१**	**०.५१**	**०.६१**	**०.२०**	**१००.००**

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

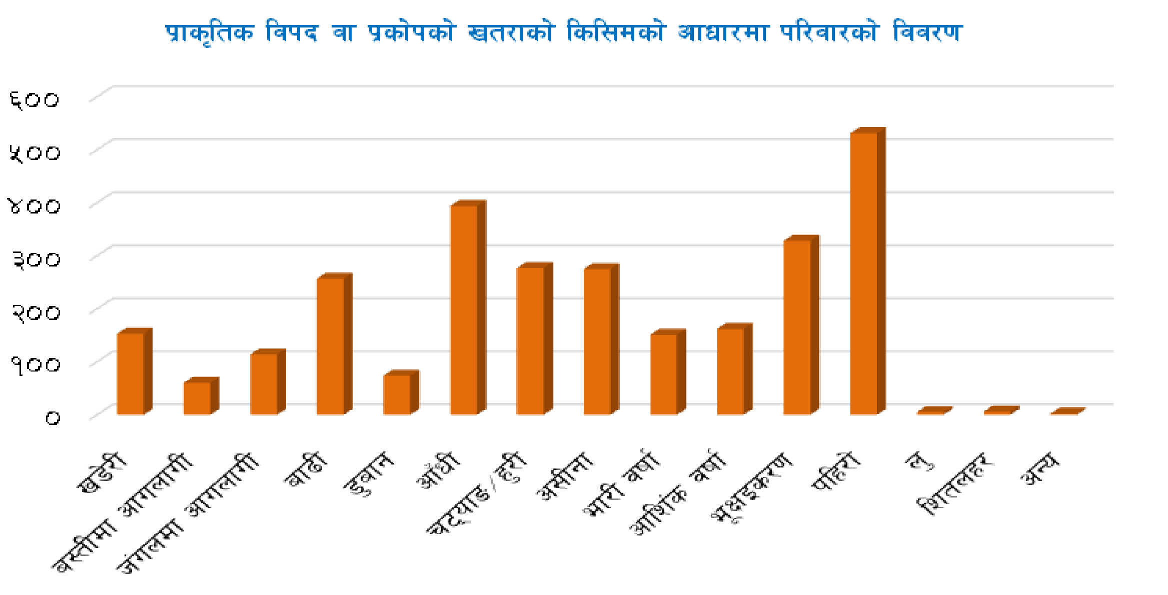

खण्ड ९ : विकास सूचकाङ्क र गरिवीको स्थिति

९.१ प्रतिपरिवार वार्षिक आय तथा औसत प्रतिव्यक्ति आय

नगरपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये वार्षिक १२,००० भन्दा कम रकममा जीवन गुजारा गर्ने परिवारहरूको सङ्ख्या १,३५७ अर्थात् १३.२३ प्रतिशत, रु १२,००० देखि ३६,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको सङ्ख्या १,१०२ अर्थात् १०.७५ प्रतिशत, रु. ३६,००० देखि ६०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको सङ्ख्या १,९४४ अर्थात् १८.९६ प्रतिशत रहेको, रु. ६०,००० देखि १,२०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको सङ्ख्या ३,४२० अर्थात् ३३.३५ प्रतिशत रहेको, रु. १,२०,००० देखि १,८०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको सङ्ख्या १,२२७ अर्थात् ११.९६ प्रतिशत रहेको र रु. १,८०,००० भन्दामाथि रकममा गुजारा गर्नेको सङ्ख्या भने १,१९४ अर्थात् ११.६४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कको समग्र पक्षलाई हेर्दा नगरपालिकामा प्रतिपरिवार वार्षिक आय उच्च र न्युन हुनेहरूको सङ्ख्या बराबरजस्तो अर्थात् सन्तुलनमा रहेको देखाउँछ। जीवन निर्वाहका लागि अति आवश्यक गाँस, बास र कपासको परिपूर्ति कै लागि संघर्ष गर्नुपर्ने अवस्थाका परिवारहरूबाट राज्यले अपेक्षा गर्नुको साटो उनीहरूप्रति थप दायित्व हुने भएकोले गरिबी निवारणलाई प्राथमिकतामा राखी लोक कल्याणकारी राज्यको अवधारणालाई मूर्त बनाउनुपर्ने देखिन्छ। नगरपालिकाको जम्मा औसत प्रतिव्यक्ति वार्षिक आयलाई हेर्दा १०९,९१५ अर्थात् मासिक झण्डै १० हजार रूपैँयामा सबै गुजारा चलाउनुपर्ने देखिन्छ। यद्यपि औसत प्रतिव्यक्ति आयले समग्र आर्थिक सूचकको काम भने गर्दैन। थप वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १७०: वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औसत प्रतिव्यक्ति आय

वडा नं.	रु. १२००० भन्दा कम आय हुने परिवार सङ्ख्या	रु.१२०००- रु.३६००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	रु.३६,०००- रु.६०,००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	रु.६०,०००- रु.१,२०,००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	रु.१,२०,०००- रु.१,८०,००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	रु.१,८०,००० भन्दा बढी आय हुने परिवार सङ्ख्या	छुटेको	जम्मा	औसत प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय
१	१६६	१९४	३१८	४२६	९९	६८	१	**१,२७२**	७५,१०९
२	१८७	१५५	२२३	२९१	१११	१३१	१	**१,०९९**	१०२,१२८
३	१०२	६७	१४०	३९३	१९७	२८९	१	**१,१८९**	१७८,९१८
४	३२	३४	१२१	२८४	१२०	८३		**६७४**	११०,३१३
५	१७९	१८०	३६८	५६२	११५	८५	१	**१,४९०**	८२,९५१
६	१६५	१६०	२८८	४६०	११४	११५	२	**१,३०४**	१०३,१७७
७	९५	११२	१८०	३१५	१५५	१३४		**९९१**	१२७,२९०
८	२७१	८२	१३३	२९८	१०८	९३	१	**९८६**	८७,१२६
९	१६०	११८	१७३	३९१	२०८	१९६	४	**१,२५०**	१२९,७३२
जम्मा	**१,३५७**	**१,१०२**	**१,९४४**	**३,४२०**	**१,२२७**	**१,१९४**	**११**	**१०,२५५**	१०९,९१५
प्रतिशत	**१३.२३**	**१०.७५**	**१८.९६**	**३३.३५**	**११.९६**	**११.६४**	**०.११**	**१००.००**	

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

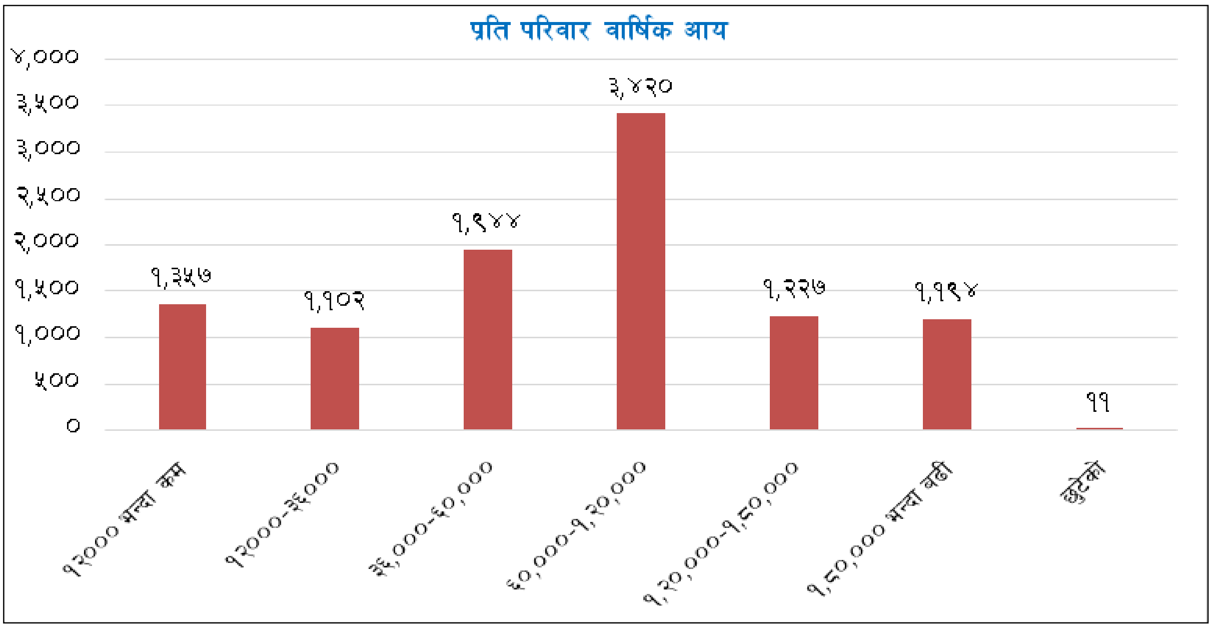

९.२ परिवारमूलीको लिङ्गको आधारमा प्रति परिवार वार्षिक आयसम्बन्धी विवरण

प्रति परिवार वार्षिक आम्दानी र प्रतिव्यक्ति आयमा योगदान गर्ने महिला र पुरुषको तथ्याङ्कलाई हेर्दा समग्रतामा महिलाको भन्दा धेरै घरपरिवारमा पुरुषकै योगदान बढी देखिन्छ। कुल घरपरिवारहरूमध्ये ७४.६ प्रतिशत पुरुषको योगदान र २५.४ प्रतिशत महिलाको घरमूली भई आम्दानीमा योगदान भएको देखिन्छ। तुलनात्मक रूपमा पुरुषको योगदान नेपाली पितृसत्तात्मक सामाजिक संरचना भएको समाजमा बढी हुनु स्वभाविक देखिएतापनि महिलाको योगदानसमेत उल्लेख्य छ। विगतका वर्षहरूमा भन्दा हालका वर्षहरूमा महिलाहरूको आर्थिक क्रियाकलापहरूमा सकृयता अवश्य पनि बढेको छ। यसले आय आर्जनमा राम्रो टेवा पुर्‍याएको देखिन्छ। यस तथ्याङ्कको अर्कोपक्ष परिवारको मुख्य आम्दानीमा संलग्न व्यक्ति लामो समयदेखि विदेशमा वा बाहिर रहेका कारण महिला घरमूली भनी उत्तर दिने उत्तरदाताको कारणसमेत तथ्याङ्कमा महिलाको सहभागिता बढेको हुन सक्छ तथापि महिला उद्यमशीलता भने विगतभन्दा बढेको तथ्याङ्कले स्पष्ट गर्दछ। परिवारमूली भन्नाले परिवारमा परिआएका दैनिक कामकाज, खर्च र व्यवहार चलाउन व्यवस्था मिलाउने मुख्य व्यक्ति भन्ने बुझिन्छ। थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं १७१: परिवारमूलीको लिङ्गको आधारमा प्रति परिवार वार्षिक आयसम्बन्धी विवरण

प्रतिव्यक्ति आयको वर्गान्तर	पुरुष		महिला		उल्लेख नगरिएको		जम्मा	औसत प्रति(व्यक्ति आय (वार्षिक)
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
रु. १२००० भन्दा कम आय हुने परिवार सङ्ख्या	९२०	१२.०	४३७	१६.८			**१,३५७**	**२,४१०**
रु.१२०००- रु.३६००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	७६२	१०.०	३४०	१३.१			**१,१०२**	**२६,३०८**
रु.३६,०००- रु.६०,००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	१,५२७	२०.०	४१७	१६.०			**१,९४४**	**५१,५४५**
रु.६०,०००- रु.१,२०,००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	२,६९६	३५.२	७२३	२७.८	१	१००.०	**३,४२०**	**९०,३९६**
रु.१,२०,०००- रु.१,८०,००० सम्म आय हुने परिवार सङ्ख्या	९२४	१२.१	३०३	११.६			**१,२२७**	**१५०,८८२**

प्रतिव्यक्ति आयको वर्गान्तर	पुरुष		महिला		उल्लेख नगरिएको		जम्मा	औसत प्रतिव्यक्ति आय (वार्षिक)
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत		
रु.१,८०,००० भन्दा बढी आय हुने परिवार सङ्ख्या	८०९	१०.६	३८५	१४.८			१,१९४	४१८,१०२
छुटेको	११	०.१					११	
जम्मा	**७,६४९**	**१००.०**	**२,६०५**	**१००.०**	**१**	**१००.०**	**१०,२५५**	**१०९,९१५**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

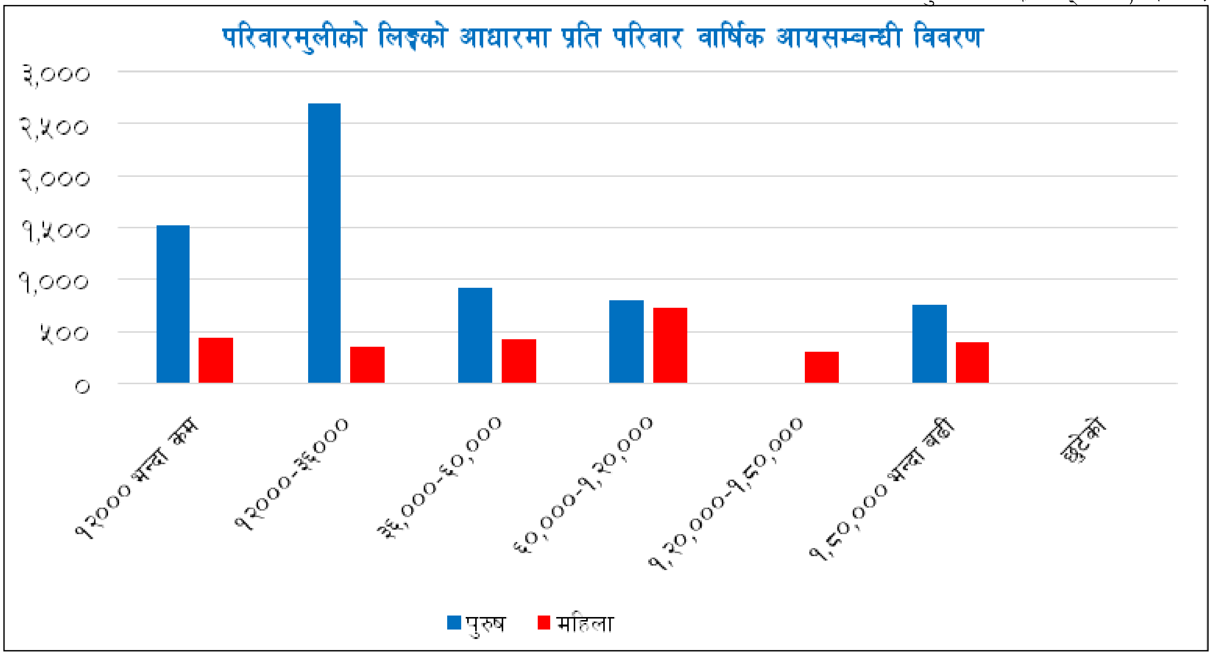

९.३ विपन्नता सुचकाङ्क

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको सहकार्यमा स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानले सामाजिक परिचालकहरूको लागि तयार पारेको हाते पुस्तिकाअनुसार विपन्नता सुचक भन्नाले :

१. ठूला पशुपाल्ने क्षमता र रोजगारका अवसर नभई दैनिक ज्यालादारीमा आधारित जीविकोपार्जन (आर्थिक विपन्नताका कारण दैनिक ज्यालादारीको काम गर्न वाध्य घर परिवार) ।

२. खाद्य अपर्याप्तता (आफ्नो खेती/मुख्य आम्दानीबाट ३ महिनाभन्दा कम समयसम्म मात्र खान पुग्ने वा ३ देखि ६ महिनासम्म मात्र खान पुग्ने विपन्न घर परिवार । यस अन्तर्गत त्यस्ता घर परिवारहरू पर्दछन् जसले बाँकी अवधिको लागि ज्याला मजदुरी गरेर गुजारा गर्नुपर्ने हुन्छ) ।

३. सार्वजनिक तथा व्यक्तिगत रूपमा छेउ लगाइएका वा सिमान्तकृत गरिएका (Marginalised वा भेदभाव गरिएका परिवार जस्तैः दलित, जनजाति आदि । यसमा विशेष गरेर समाजमा पिछडिएको वर्गका घर परिवारहरू पर्दछन्। (तर स्पष्ट हुनुपर्ने कुरा केछ भने दलित तथा जनजाति भन्दैमा स्वतः विपन्न हुनेर अन्य जातजाति हुँदैमा स्वतः विपन्न नहुने भने होइन । यो त उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक अवस्था र स्थितिको आधारमा बिचार गरी (condition and position) निर्धारण गरिनु पर्ने कुरा हो) ।

४. ऋणबाट ग्रस्त परिवार (ऋणको भुमरीमा फसेको परिवार जस्तैः दैनिक गुजारा गर्न गाह्रोपरी बेसाएर खाँदा ऋणमा डुवेका, सामान्य औषधोपचार गर्नलिएकोऋण चुक्ता गर्न नसकेका, बाबुबाजेको पालामा लिएको ऋण चुक्ता गर्न असक्षम भई मारमा परेका, विपन्न र पीडित परिवार आदि पर्दछन् ।

५. गरिब एकल महिला (विधवा, वृद्धा, बेसहारा, श्रीमान् बेपत्ता भएका, व्यक्तिगत तथा सामुहिक रूपमा सताइएका ।

६. घरवार विहीन र सुकुम्वासी वा द्वन्द्वबाट विस्थापित भई आएको परिवार (जग्गा जमिन नभएका, अरूको जग्गा कमाउने ।

७. आफ्ना हक अधिकारका लागि आवाज उठाउन नसक्ने परिवार (सूचनामा पहुँच भएर वा नभएर आवाज उठाउन सकेका छैनन्, थिचोमिचो र अन्याय विरूद्ध आवाज उठाउन सक्दैनन्) जुटाउन असक्षम परिवार ।

९.३.१ सम्पन्नता सुचकाङ्कको आधारमा वडाअनुसार परिवारको विवरण

सम्पन्न सूचकाङ्कका आधारमा नगरपालिकामा रहेका घरपरिवारमध्ये धेरै राम्रो अवस्थामा रहेका परिवारको सङ्ख्या जम्मा १ अर्थात् ०.०१ प्रतिशत र राम्रो अवस्थामा रहेका ९२ अर्थात् ०.९० प्रतिशत मात्र रहेको छ। समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषणमा यो न्यून हो। यसको अर्थ मध्यम अवस्थामा रहेका २,५९५ अर्थात् २५.३० परिवारहरूबाहेक अन्य सबै परिवारको अवस्था कमजोर र अति कमजोर देखिन्छ। यसर्थ यस नगरपालिकालाई आर्थिक रूपले सम्पन्न नगरपालिका भन्न सकिदैन । त्यसमाथि पनि ५४४ अर्थात् ५.३० प्रतिशत परिवार अत्यन्त कमजोर अवस्थामा अर्थात् गरिवीमा रहेका छन्। यसरी नगरपालिकाका हालका आर्थिक गतिविधिहरू यी परिवारहरूको अवस्थालाई हेर्दा सम्पन्नता तर्फभन्दा पनि निर्वाहतर्फ केन्द्रित हुनुपर्ने बाध्यतामा देखिन्छ। आर्थिक, सामाजिक, भौतिक र साँस्कृतिक सम्पन्नताको यात्रा भने जीवन निर्वाहका नागरिकहरूका सवालहरू पूर्णरूपमा सम्बोधन भए पश्चात मात्र अगाडि बढ्न सक्दछन् । यसतर्फ राज्यको ध्यान जानु जरुरी छ । वडागत थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १७२: सम्पन्नता सुचकाङ्कको आधारमा वडाअनुसार परिवारको विवरण

वडा नं.	एकदम कमजोर अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	कमजोर अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	मध्यम अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	राम्रो अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	धेरै राम्रो अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	जम्मा परिवार सङ्ख्या
१	१६८	९८८	११४	२		**१,२७२**
२	७३	७५३	२६२	११		**१,०९९**
३	१८	५९४	५३५	४१	१	**१,१८९**
४	३	३०९	३५५	७		**६७४**
५	६३	१,१४६	२७८	३		**१,४९०**
६	४९	७४५	४८३	२७		**१,३०४**
७	३५	६४७	३०८	१		**९९१**
८	६३	८२३	१००			**९८६**
९	७२	१,०१८	१६०			**१,२५०**
जम्मा	**५४४**	**७,०२३**	**२,५९५**	**९२**	**१**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**५.३०**	**६८.४८**	**२५.३०**	**०.९०**	**०.०१**	**१००.००**

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

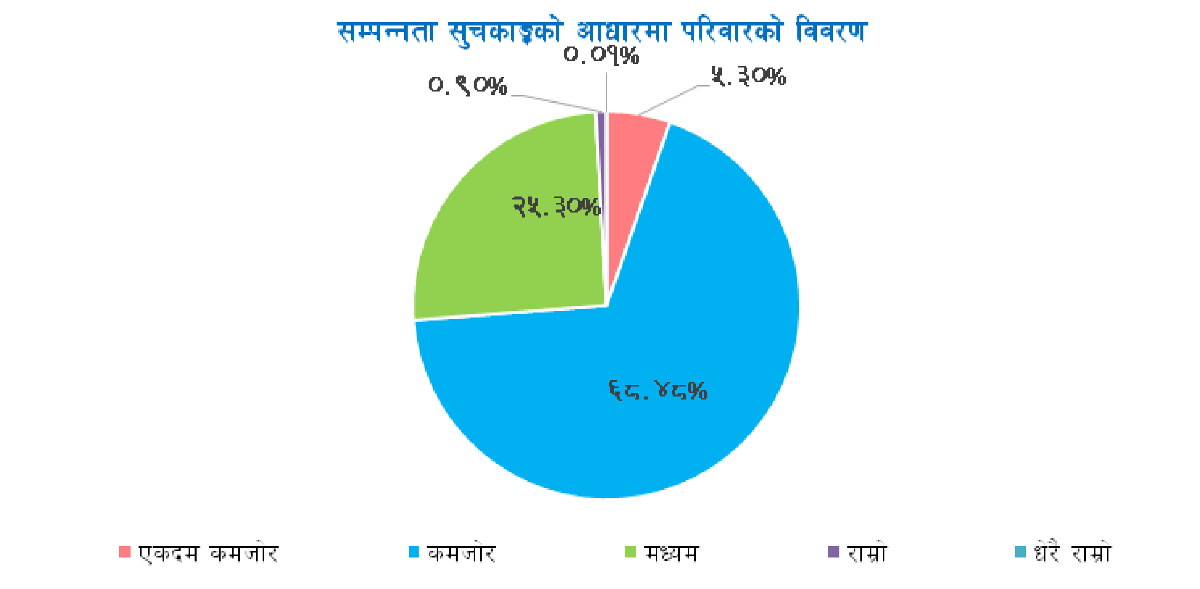

९.३.२ सम्पन्नता सूचकको आधारमा परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार परिवारको विवरण

नगरपालिकामा सम्पन्नता सूचकाङ्को आधारमा लैङ्गिक हिसाबले गरिएको तुलनात्मक अध्ययनअनुसार स्वाभाविक रूपमा विद्यमान पुरुष प्रधान नेपाली सामाजिक संरचनाका कारण पुरुषको सङ्ख्या सबैतर्फ बढी देखिन्छ । अधिकांश घरहरूमा पुरुष नै घरमूली भएर रहने हुँदा महिला र पुरुष बीचको अन्तर निकै फराकिलो देखिन्छ । यसको अर्थ परिवारको आर्थिक हैसियत निर्माणमा महिलाको निर्णायक भूमिका पुरुषको भन्दा कमजोर नै छ । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १७३: सम्पन्नता सूचकांकको आधारमा परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार परिवारको विवरण

लिङ्ग	एकदम कमजोर अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	कमजोर अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	मध्यम अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	राम्रो अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	धेरै राम्रो अवस्था भएको परिवार सङ्ख्या	जम्मा परिवार सङ्ख्या
पुरुष	३०६	५,२४६	२,०३१	६६		**७,६४९**
महिला	२३८	१,७७६	५६४	२६	१	**२,६०५**
उ.न.		१				**१**
जम्मा	**५४४**	**७,०२३**	**२,५९५**	**९२**	**१**	**१०,२५५**
प्रतिशत	**५.३०**	**६८.४८**	**२५.३०**	**०.९०**	**०.०१**	**१००.००**

उ.न. = उल्लेख नगरिएको स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७५

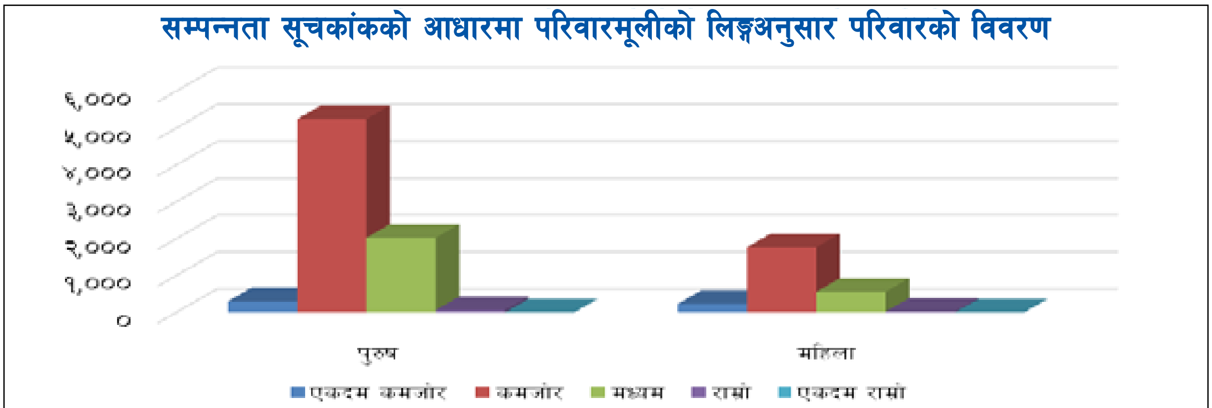

खण्ड १०: विविध

१०.१नगरपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा

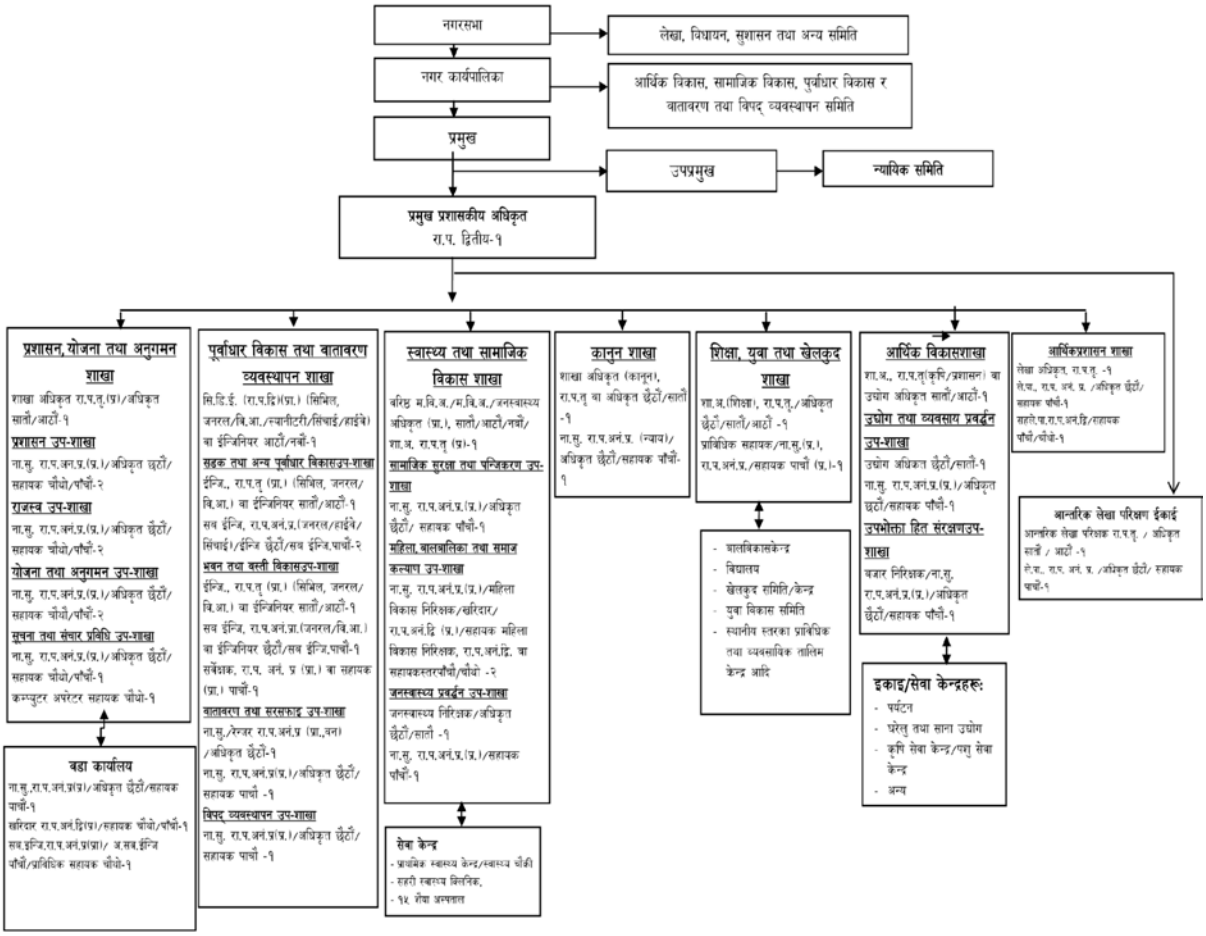

१०.२ नगरपालिकामा दर्ता भएका संघ संस्थाहरू

यस नगरपालिकामा विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरूले समुदायमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा आफ्ना कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेका छन् । यहाँ रहेका सरकारी संस्थाहरू क्रमश नगरपालिका कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, हुलाक, इलाका प्रहरी, नेपाल टेलिकम, नेपाल विद्युत प्राधिकरण, कृषि सेवा केन्द्र, पशु सेवा केन्द्र आदि रहेका छन् । यसका अतिरिक्त नगरपालिकामा विभिन्न समूहहरू युवा क्लबहरू, नागरिक समाज, राजनीतिक दलहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकमा रहेका संस्थाहरूको विवरण निम्न प्रकारका छन् :

तालिका नं १७४: नगरपालिकामा दर्ता भएका संघ संस्थाहरूको विवरण

क्र. सं.	संस्थाको नाम	विषयगत क्षेत्र	जनशक्ति सङ्ख्या	समपर्क नं.
१	शहिद वुद्धिमान स्मृति प्रतिष्ठान	विभिन्न रचनात्मक गतिविधि		९८५१३२८६७५
२	जफे अपांग उत्थान संरक्षण संघ	अपांगताको विषयमा		
३	अपांग तथा दृष्टिविहिन समुदाय सेवा संघ	अपांग र दृष्टिविहिन लक्षित विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन		९८५१०९९७२९
४	भूकम्प प्रविधि राष्ट्रिय समाज नेपाल, ललितपुर	भूकम्प प्रतिरोधी घर तथा संरचना निर्माण सम्वन्धि		०१५५९१०००
५	भवानीशंकर कुमारी संरक्षण कोष, दोलखा			९८४१०७८४४१

क्र.सं.	संस्थाको नाम	विषयगत क्षेत्र	जनशक्ति सङ्ख्या	समपर्क नं.
६	ग्रामीण महिला सशक्तिकरण संघ भी.न.पा. १, दोलखा	महिला सशत्तिकरणको विषयमा		९८६०३३९२७५
७	मेहरमान फाउन्डेसन, दोलखा			९८४४४६६७७५
८	जवाफदेहिताका लागि गौरीशंकर युवा समूह	विभिन्न सामाजिक गतिविधि		
९	फासुेलङ सामाजिक सेवा नेपाल	शिक्षा तथा स्वास्थ्य सम्वन्धि		९८५४२०१११८
१०	फुयाल कुल सुधार समिति भिनापा, ८	कुलसम्वन्धि कार्यक्रम		९८४१७५१४१
११	तामाङ सेवा समाज भिनापा ८	तामाङसमुदायको विकास		९८४११७७०९६
१२	प्राकृतिक वातावरणीय तथा शैक्षिक विकास समाज चरिकोट	वातारण तथा शिक्षा सम्वन्धि		९८४४४६५२००
१३	नेपाल छारेरोग संघ , दोलखा	छारेरोगको रोकथाम		९८४९३०१२३३
१४	विकासका लागि सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यक्रम	स्वास्थ्य सम्वन्धी		
१५	सुस्पा शैक्षिक विकास समिति	शिक्षा सम्वन्धि		९८६०३७८४८०
१६	उत्पिडित महिला मुक्ति समाज नेपाल	उत्पिडित महिलाको विषयमा		९८४४२३९५२०
१७	सामुदायिक विकास केन्द्र	समुदाय सशक्तिकरण		
१८	शान्तिका लागि संगठन	शान्तिका लागि कार्यक्रम		९८४१५११९५३
१९	श्री दोलखा बहिरा संघ	वहिराहरूको क्षमता तथा विकास		९८६००३२३०८
२०	परिवर्तन नेपाल भी.न.पा. ६	सामाजिक विकास		
२१	श्री वुढाभिमसेन श्रृजनशिल क्लव	रचनात्मक गतिविधि		९८०७८५४५२८
२२	ग्रामीण विकास टुकी संघ	शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सिँचाइ तथा अन्य विकासका गतिविभि		
२३	तिखातल परोपकार समिति	परोपकारका कार्यहरू		९८४४००२४०४
२४	कालिञ्चोक युवा क्लव	रचनात्मक गतिविधि		
२५	दोलखा एम्वुलेन्स सेवा	एम्वुलेन्स सेवा		
२६	मानव अधिकार सचेतना तथा विकास केन्द्र	शिक्षा, स्वास्थ्य, मानव अधिकार लगायतका विषयमा		
२७	दोलखा एम्वुलेन्स सेवा सहभागीमुलक ग्रामीण विकास कार्यक्रम	एम्वुलेन्स सेवा		९८४१०७०१८२
२६	सामुदायिक विकास मञ्च नेपाल	शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सरसफाई सम्वन्धि		
२७	विकासका लागि सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यक्रम	स्वास्थ्य सम्वन्धि		
२८	नेपाल जागरुक युवा समूह	युवासँग सम्वन्धित रचनात्मक गतिविधि		
२९	ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेशनल नेपाल			
३०	सामुदायिक विकास केन्द्र मञ्च, दोलखा			
३१	रामकोट समाज सेवा			९८४४०१३२०९
३२	सनातन स्वधर्म प्रवर्द्धन समिति			
३३	ग्रामीण वातावरण सुधार समाज	वातावरण सम्वन्धि		
३४	सरस्वती एकल नारी समूह नेपाल	एकल नारीको विषयमा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम		
३५	ग्रामीण उद्धम विकास केन्द्र भी.न.पा. ६, दोलखा			

क्र. सं.	संस्थाको नाम	विषयगत क्षेत्र	जनशक्ति सङ्ख्या	समपर्क नं.
३६	कालिञ्चोक सनातन धर्मकर्म सेवा संघ	धर्मसम्वन्धि		
३७	सामाजिक जनचेतना विकास संस्था	जनचेतनामुलक कार्यक्रम		
३८	युवा शान्ति अभियान नेपाल			
३९	सामुदायिक वातावरण शिक्षा तथा जनचेतना ग्रामीण विकास संस्था	शिक्षा र स्वास्थ्य सम्वन्धि		
४०	मानवताका लागि हामी			
४१	दोलखा सामुदायिक सुचना केन्द्र	सुचना सम्वन्धि		
४२	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक संघ	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान तथा अन्य कार्यक्रम		
४३	भीमेश्वरसामुदायिक सेवा केन्द्र दोलखा	सामुदायि सेवा सम्वन्धी		
४४	घिमिरे थापा कुल कल्याण समिति भी.न.पा. ६	कुलसंग सम्वन्धित		
४५	सामुदायिक एकीकृत विकास केन्द्र दोलखा			
४६	सामाजिक वातावरण कानुन तथा मानव अधिकार मञ्च	वातावरण, शिक्षा, स्वास्थ्य सम्वन्धि		
४७	गौरीशंकर सामुदायिक पुस्तकालय	शिक्षा सम्वन्धि		
४८	ग्रामीण सामुदायिक विकास परिषद			
४९	शहीद परिवार समाज	शहिद परिवारका लागि कार्यक्रम		
५०	चरिकोट गुठी	सांस्कृतिक विकास		
५१	टाँसी छोयलिङ गुम्वा संरक्षण समिति	गुम्वाको संरक्षण		
५२	जिल्ला लामा संघ	लामाहरूको एकता		
५३	सामुदायिक सशक्तिकरण भी.न.पा. २	समाज सशत्तिकरण		
५४	आवाज नेपाल	वेशाहारा वालवालिका तथा मानिसहरूको संरक्षण		
५५	नेपाल अग्रगामी कृषक संघ	कृषिसम्वन्धि		
५६	नेपालका लागि साथीहरू			
५७	बहुउदेश्यीय उत्पिडित उत्थान विकास मञ्च	उत्पिडितहरूको विषयमा		
५८	असल शासन समन्वय समिति	संस्था सञ्चालनको विषयमा पारदर्शिताको लागि		
५९	यापटी सोनारी संरक्षण तथा सम्वर्द्धन समिति			
६०	दलित महिला संघ भी.न.पा. ६	दलितसम्वन्धि कार्यक्रम		९८४४०६७३७५
६१	न्यु क्षितिज युवा क्वल	रचनात्मक गतिविधि		
६२	कवुलियती वन उपभोक्ता समूह जिल्ला महाघ	वनसम्वन्धि		९८५१००६७२०
६३	माइती मञ्च	नारीहरूको हकहित		९८४४५००३९५
६३	न्यु जेनेरेसन युवा क्लब	रचनात्मक गतिविधि		९८४०२३६७४०
६४	श्री भीमेश्वर सामुदायिक विकास संस्था			९८५१०९२२१६
६५	जगतकल्याणी महाँकाली संरक्षण समाज			९८४०५५५७८३
६६	सुर्योदय प्रतिष्ठान , दोलखा			

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

१०.३ नगरपालिकासँग साझेदारी गरेका संघ संस्थाहरू

तालिका नं १७५: नगरपालिका सँग साझेदारी गरेका संघ संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	संघसंस्थाको नाम	कार्यक्रम	स्वीकृत बजेट	कैफियत
१	ग्रामीण विकास टुकी संघ			समन्वय गरेको
२	एनसेट नेपाल			समन्वय गरेको
३	ग्रामीण उद्यम विकास केन्द्र			समन्वय गरेको
४	कमिटेड			साझेदारी
५	स्वीस नियोग			समन्वय गरेको
६	नेपाल अपाङ्ग महिला संघ			समन्वय गरेको
७	साना सहरी खानेपानी आयोजना			समन्वय गरेको
८	न्याय हेल्थ नेपाल			समन्वय गरेको
९	आर आर एन			समन्वय गरेको
१०	सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ			समन्वय गरेको
११	हुराडेक			समन्वय गरेको
१२	सिपार्ड			समन्वय गरेको

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

१०.४ नगरपालिका आफैंले बनाएका नियम/विनियमहरूको विवरण

तालिका नं १७६: नगरपालिका आफैले बनाएका नियम/विनियमहरूको विवरण

क्र.सं	नियम /विनियमको नाम	निर्णय भएको मिति
१	सडक तथा सार्वजनिक मापदण्ड निर्धारण ऐन, २०७४	८/२९/२०७४
२	आधरभूत तथा माध्यामिक शिक्षा ऐन, २०७४	८/२९/२०७४
३	आधरभूत सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन, २०७४	१/७/२०७५
४	कृषि तथा पशुपालन व्यवस्था गर्ने सम्बन्धमा बनेको ऐन, २०७४	१/८/२०७५
५	प्रशासकिय कार्याविधि नियमित गर्ने बनेको ऐन, २०७४	१/८/२०७५
६	न्यायिक समिति कार्याविधि ऐन, २०७४	१/८/२०७४
७	आर्थिक कार्याविधि नियमित तथा व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन, २०७४	८/२९/२०७४
८	सहकारी ऐन, २०७४	१/८/२०७४
९	करारमा जनशक्ति राख्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	१/८/२०७५
१०	घ वर्गको निर्माण व्यवसायी दर्ता नियमावली, २०७५	१/८/२०७५
११	आथिक ऐन २०७५	३/२४/२०७४
११	विनियोज ऐन २०७५	३/२४/२०७४
१२	राजपत्र प्रकाशन सम्वन्धी कार्यविधि, २०७५	१/८/२०७५
१३	नगरर्कापालिका कार्यविभाजन नियमावलि	३/२४/२०७४
१४	आर्थिक ऐन २०७४	३/२४/२०७४
१५	विनियोजन ऐन २०७५	३/२४/२०७४

क्र.सं	नियम /विनियमको नाम	निर्णय भएको मिति
१६	आर्थिक कार्यविधि ऐन २०७५	१/८/२०७५
१७	नगरकार्यपालिका बैठक संचालन सम्बन्धी नियमावली २०७४	३/२४/२०७४
१८	निर्णय वा आदेश र अधिकार पत्रको प्रमाणिकरण नियमावली	३/२४/२०७४
१९	सामुदायिक विद्यालयको आर्थिक कार्यान्वयन सम्वन्धि नियमावली	९/४/२०७५

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

१०.५ नगरपालिका क्षेत्रका सरकारी कार्यालयहरूको नाम, टेलिफोन विवरण

तालिका नं १७७: नगरपालिकामा रहेका सरकारी कार्यालयहरूको नाम र टेलिफोन

क्र.सं	कार्यालयको नाम	फोन नं.
१	जिल्ला प्रशासन कार्यलय	०४९–४२११०४/४२११३३
२	भीमेश्वरनगर कार्यपालिकाको कार्यालय	०४९–४२१४९१/४२११००
३	पशु ज्ञान केन्द्र,चरिकोट दोलखा	०४९–४२१११५
४	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई	०४९–४२११०५
५	डिभिजन वन कार्यालय	०४९–४२११३५/४२१९६४
६	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यलय	०४९–४२११८८
७	खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय	०४९–४२१११०/४२१७८०
८	जिल्ला अदालत	०४९–४२११०२/४२१८२४
९	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	०४९–४२११९९/४२१३३३
१०	कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय	०४९–४२११४०
११	जिल्ला मालपोत कार्यालय	०४९–४२१११९
१२	जिल्ला हुलाक कार्यालय	०४९–४२११८०
१३	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय	०४९–४२१४४३
१४	डिभिजन सडक कार्यालय चरिकोट	–
१५	सशस्त्र प्रहरी वल	–
१६	जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालय	०४९–४२११७५
१७	राष्ट्रिय पुर्ननिर्माण प्रधिकरण अनुदान व्यवस्थापन तथा स्थानीय पूर्वाधार चरिकोट दोलखा	–
१८	रणभिम गण	०४९–४२१००२
१९	नेपाल टेलिकम	०४९–४२११२२/४२१३०१
२०	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय,दोलखा	०४९–४२१०५५/४२१४९३/४२११४४
२१	नेपाल विद्युत प्राधिकरण	०४९–४२११०९
२२	जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय	०४९–४२११०३
२३	समशितोष्ण फलफुल तथा रुट स्टक वागवानी केन्द्र, बोच	९८४११९२६५६

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७४

१०.६ व्यावसायिक खेलाडीको विवरण

तालिका नं १७८: व्यावसायिक खेलाडी सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	खेलाडीको नाम	लिङ्ग	उमेर	खेलको नाम	खेलाडीको स्तर	पाएको सम्मान वा पुरस्कार
३	कृष्ण ब बस्नेत	पु	५०	एथलेटिक्स	अन्तराष्ट्रिय	-
७	पुस्कर शाह	पु	५५	विश्व साईकल यात्री	अन्तराष्ट्रिय	-
२	अनुपा नेपाली	म		क्योकुसिन	अन्तराष्ट्रिय	-
८	सुरज बस्नेत	पु		कराँते	राष्ट्रिय	-
३	गोविन्द श्रेष्ठ	पु		फुटवल	राष्ट्रिय	-
१०	कोपिला श्रेष्ठ	म		भलिवल	राष्ट्रिय	-

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७४

१०.७ शवदाहको विवरण

तालिका नं १७९: शवदाह तथा पशु वधशालाको विवरण

क्र.सं	विवरण	स्थान	अवस्था	कैफियत
१	घाट, चिहान	चरंगे, नागदह, तामाकोशी, देउराली, मकैवारी	चालु	

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७४

१०.८ नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका निर्वाचित प्रमुखहरूको विवरण

तालिका नं १८०: नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका निर्वाचित प्रमुखहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	कार्य अवधि		निर्वाचित र मनोनित	कैफियत
		देखि	सम्म		
१	श्री चोकबहादुर दाहाल	२०५४	२०५९	निर्वाचित	
२	श्री भरतवहादुर के.सी	२०७४		निर्वाचित	निरन्तर

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७४

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	कार्य अवधि		शाहिकालमा मनोनित	कैफियत
		देखि	सम्म		
१	श्री वासुदेव थापा				
२	श्री श्यामवहादुर श्रेष्ठ				

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७४

१०.९ नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका कार्यालय प्रमुखहरूको विवरण

तालिका नं १८१: नगरपालिकाको स्थापनाकालदेखि हालसम्मका कार्यालय प्रमुखहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	कार्य अवधि	
		देखि	सम्म
१	श्री भवानीप्रसाद पराजुली	४/२९/२०५४	१०/३०/२०५४
२	श्री राममणि भट्टराई	११/२०/२०५४	११/२०/२०५५
३	श्री हरिप्रसाद किरण (ओभा)	९/२६/२०५५	९/१५/२०५६

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	कार्य अवधि	
		देखि	सम्म
४	श्री ईश्वरराज दाहाल	९/१५/२०५६	१२/२४/२०५८
५	श्री माधवप्रसाद सुवेदी	१२/२५/२०५८	८/१६/२०५९
६	श्री कमलबहादुर विष्ट	८/१७/२०५९	६/३०/२०६२
७	श्री जगदीश्वर सेढाई	७/१/२०६२	५/१/२०६४
८	श्री तुलसीबहादुर श्रेष्ठ	६/९/२०६४	८/१/२०६६
९	श्री शिवप्रसाद रिजाल	८/३/२०६६	४/१५/२०६८
१०	श्री पुरुषोतम सुवेदी	४/१६/२०६८	८/२८/२०६८
११	श्री शिवप्रसाद रिजाल	८/२९/२०६८	१/२५/२०६९
१२	श्री पुरुषोत्तम सुवेदी	१/२६/२०७०	२/१०/२०७०
१३	श्री दिनेशप्रसाद थानि	२/२३/२०७०	५/१६/२०७१
१४	श्री संजयबहादुर राजलवट	६/२/२०७१	६/१७/२०७३
१५	श्री नरबहादुर वि क	७/७/२०७३	१२/१२/२०७३
१६	श्री भोजराज खतिवडा	१२/२०/२०७३	७/२८/२०७४
१७	श्री शकर नेपाल	६/२९/२०७४	४/१४/२०७५
१८	श्री रामकृष्ण उप्रेती	४/१४/२०७५	

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, भीमेश्वर २०७५

१०.१० कार्यपालिकाको विवरण

तालिका नं १८२: नगर कार्यपालिका सदस्यहरूको विवरण

क्र.सं.	कार्यपालिका सदस्यको नाम	पद	सम्पर्क नंम्बर
१	भरतबहादुर के.सी	नगर प्रमुख	९८५११४३७७९
२	कमला बस्नेत	नगर उपप्रमुख	९८४४०६०२७१
३	वीरबहादुर थामी	वडा अध्यक्ष १	९७४१०९४१२९
४	बिराजमान श्रेष्ठ	वडा अध्यक्ष २	९८४१२३३०८३
५	हरिशरण सिवाकोटी	वडा अध्यक्ष ३	९८४४३०४५४५
६	हरिबंश चौलागाईं	वडा अध्यक्ष ४	९८५११९४३६०/९७४४०२३१५६
७	रामचन्द्र बस्नेत	वडा अध्यक्ष ५	९८४४०१३६२२
८	नविनकुमार लामा	वडा अध्यक्ष ६	९८५११५३७७४
९	कैलाशकुमार श्रेष्ठ	वडा अध्यक्ष ७	९८४४०६५९४०
१०	नकुल के.सी.	वडा अध्यक्ष ८	९८१६८७९२३४
११	चित्रबहादुर भुजेल	वडा अध्यक्ष ९	९८४४२३७९२८
१२	किरण वली	कार्यपालिका सदस्य	९८४७८०१४४५
१३	गौरी थामी	कार्यपालिका सदस्य	९८०७६२८३१४
१४	जमुना श्रेष्ठ	कार्यपालिका सदस्य	९८४१६९०४५७
१५	मन्जु बिश्वकर्मा	कार्यपालिका सदस्य	९८४४०६०२४३

क्र.सं.	कार्यपालिका सदस्यको नाम	पद	सम्पर्क नंम्बर
१६	रूपा भुजेल	कार्यपालिका सदस्य	९८४४३२८९१७
१७	लालकृष्ण थामी	कार्यपालिका सदस्य	९८६४२२४०४३
१८	सुमन सुनाम	कार्यपालिका सदस्य	९८४४०६०८४५
१९	दिपक धनुके	कार्यपालिका सदस्य	९८४४१९६२२०

स्रोत : भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यालय, २०७४

१०.११ जननिर्वाचित प्रतिनिधिको विवरण

तालिका नं १८३: जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरूको विवरण

क्र.सं.	कार्यपालिका सदस्यको नाम	पद	सम्पर्क नं.
१	नगर प्रमुख	भरतबहादुर के.सी	९८५११४३७७९
२	नगर उप-प्रमुख	कमला बस्नेत	९८४४०६०२७१
३	वडा अध्यक्ष १	वीरबहादुर थामी	९७४१०९४१२९
४	नगर सभा सदस्य	कल्पना खाती	९६१४९७२६२१
५	नगर सभा सदस्य	गौरी थामी	९८०७६२८३१४
६	नगर सभा सदस्य	तिलकबहादुर थामी	९८६४११०२६९
७	वडा अध्यक्ष २	बिराजमान श्रेष्ठ	९८४१२३३०८३
८	नगर सभा सदस्य	राजकुमारी श्रेष्ठ	९८४४१५४४७०
९	नगर सभा सदस्य	जुनकिरी बिश्वकर्मा	
१०	नगर सभा सदस्य	चरित्रकृष्ण जोशी	९८१२०६२४१९
११	नगर सभा सदस्य	निरबहादुर तामाङ	
१२	वडा अध्यक्ष ३	हरिशरण सिवाकोटी	९७४४०००८८७
१३	नगर सभा सदस्य	सन्तोषी श्रेष्ठ	९८६४२२४०४३
१४	नगर सभा सदस्य	बिन्दा रिजाल	९८४४३०४५४५
१५	नगर सभा सदस्य	निरबहादुर तामाङ	९८०२५०७६१६
१६	नगर सभा सदस्य	रामबहादुर बस्नेत	
१७	वडा अध्यक्ष ४	हरिबंश चौलागाईं	९८४४४६६९३३
१८	नगर सभा सदस्य	जमुना श्रेष्ठ	
१९	नगर सभा सदस्य	स्वस्थानी बयलकोटी	९८५१००६७२०
२०	नगर सभा दस्य	बिर्खबहादुर बूढाथोकी	९८४०५८८१६०
२१	नगर सभा सदस्य	दिलबहादुर श्रेष्ठ	९८५११९४३६०/९७४४०२३१५६
२२	वडा अध्यक्ष ५	रामचन्द्र बस्नेत	९८४१६९०४५७
२३	नगर सभा सदस्य	रूपा भुजेल	९८४४४६५०११
२४	नगर सभा सदस्य	तारा नेपाली	९७४४०२१८११
२५	नगर सभा सदस्य	नारायण श्रेष्ठ	९७४११३२००३
२६	नगर सभा सदस्य	श्रीकृष्ण बस्नेत	९८४४०१३६२२
२७	वडा अध्यक्ष ६	नविनकुमार लामा	९८४४३२८९१७

क्र.सं.	कार्यपालिका सदस्यको नाम	पद	सम्पर्क नं.
२८	नगर सभा सदस्य	शुसिला खड्का, थापा	९८१२०७२२१४
२९	नगर सभा सदस्य	शारदा घतानी	९७४१२२४४३६
३०	नगर सभा सदस्य	तेजबहादुर खाती	९८५१०७७३७८
३१	नगर सभा सदस्य	गोकुलप्रसाद न्यौपाने	९८५११५३७७४
३२	वडा अध्यक्ष ७	कैलाशकुमार श्रेष्ठ	९७४४०३९६६०
३३	नगर सभा सदस्य	नरमकुमारी शाह	९८६१५३३९०४
३४	नगर सभा सदस्य	तारा मुग्राती	९८५१००३१५५
३५	नगर सभा सदस्य	अर्जुन लामा	९८४४०६१०७०
३६	नगर सभा सदस्य	हरिकृष्ण बस्नेत	९८४४०६५९४०
३७	वडा अध्यक्ष ८	नकुल के.सी.	९८४१८३९८१०
३८	नगर सभा सदस्य	मसली तामांग	९८४४०६७८४४
३९	नगर सभा सदस्य	मंजु वि.क.	९७४१०५०६५३
४०	नगर सभा सदस्य	बाबुराम कायस्थ	९८४४३०७२८४
४१	नगर सभा सदस्य	चन्द्रबहादुर तामाङ	९८१६८७९२३४
४२	वडा अध्यक्ष ९	चित्रबहादुर भुजेल	९८४४१९६०४३
४३	नगर सभा सदस्य	किरण ओली	९८४४०६०२४३
४४	नगर सभा सदस्य	फुर्वा तामाङ	९८४४३०२९६५
४५	मनोनित सदस्य	दिपक धनुके	९८४४१९६२२०
४६	मनोनित सदस्य	सुमन सुनाम	९८४४०६०८४५
४७	मनोनित सदस्य	लालकृष्ण थामी	

स्रोत : निर्वाचन आयोग, २०७४

१०.१२ नगरपालिकाको कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

तालिका नं १८४: नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	कार्यरत शाखा	कैफियत
१	रामकृष्ण उप्रेती	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	प्रशासन	
२	गोविन्दराज सेढाईं	उपसचिव (शिक्षा)	शिक्षा	
३	अर्जुनबहादुर कार्की	शाखा अधिकृति/वि.नि.	शिक्षा प्रशासन	
४	जगदिश अर्याल	वरिष्ठ आलेप अधिकृत	लेखा	
५	नारायणप्रसाद सेढाईं	वरिष्ठ सामाजिक विकास अधिकृत	प्रशासन	
६	सुरेस राउत	ईन्जिनियर	प्राविधिक	
७	माधवप्रसाद सुवेदी	प्रशासकीय अधिकृत	प्रशासन	
८	सुजन सुवेदी	लेखा अधिकृत	लेखा	
९	कृष्णबहादुर कार्की	कार्यक्रम अधिकृत	प्रशासन	
१०	ज्ञानुकुमार खड्का	आलेप अधिकृत	प्रशासन	
११	रामजी थापा	ईन्जिनियर	प्राविधिक	

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	कार्यरत शाखा	कैफियत
१२	श्यामबहादुर खड्का	सि.अ.हे.ब अधिकृत	स्वास्थ्य	
१३	हरिहर न्यौपाने	सि.अ.हे.ब अधिकृत	स्वास्थ्य	
१४	किरण दाहाल	सुचना तथा प्राविधिक अधिकृत	प्राविधिक	
१५	धनप्रसाद चौलागाईं	ना.सु	प्रशासन	
१६	सुर्जा दाहाल	म.वि.नि.	विविध	
१७	मंगला मानन्धर	म.वि.नि.	विविध	
१८	केदारप्रसाद घिमिरे	लेखापाल	आर्थिक प्रशासन	
१९	बलराम बस्नेत	स.ई.	प्राविधिक	
२०	भविन्द्र थापा	स.ई.	प्राविधिक	
२१	गोकर्ण बस्नेत	स.ई.	प्राविधिक	
२२	भविन्द्र ब. थापा	ना.सु	आर्थिक प्रशासन	
२३	भिमबहादुर बस्नेत	ना.सु.	प्रशासन	
२४	दिपेन्द्रकुमार यादव	सर्भेक्षक	प्राविधिक	
२५	नहकुल श्रेष्ठ			
२६	सरोजकुमार श्रेष्ठ	ना.सु	प्रशासन	
२७	ऋषि दाहाल	ना.सु	प्रशासन	
२८	सरिता भण्डारी	ना.सु.	प्रशासन	
२९	विना श्रेष्ठ	ना.सु.	प्रशासन	
३०	लक्ष्मी कार्की	ना.सु.	प्रशासन	
३१	राधिका बुढाथोकी	प्रा. स.	कृषि	
३२	अर्जुनवहादुर लामा	सामाजिक परिचालक	प्रशासन	
३३	लीलाबहादुर तामांग	सामाजिक परिचालक	प्रशासन	
३४	पार्वती श्रेष्ठ	सामाजिक परिचालक	प्रशासन	
३५	प्रकाश सुवेदी	सामाजिक परिचालक	प्रशासन	
३६	राजुनारायण श्रेष्ठ	स. ईं	प्राविधिक	
३७	शिवशंकर श्रेष्ठ	स. ईं	प्राविधिक	
३८	अमित श्रेष्ठ	स. ईं	प्राविधिक	
३९	सुदर्शन रिमाल	स. ईं	प्राविधिक	
४०	रेखा कार्की	खरिदार	प्रशासन	
४१	भक्तबहादुर थापा	खरिदार	प्रशासन	
४२	गणेशबहादुर खड्का	खरिदार	प्रशासन	
४३	शान्ति नेपाल	स.म.वि.नि.	विविध	
४४	रविना खड्का	स. कम्प्युटर अपरेटर	प्रशासन	
४५	सुजन न्यौपाने	स. कम्प्युटर अपरेटर	प्रशासन	
४६	सुनिता ढुंगेल	ना.प्र.स.	कृषि	
४७	नवराज दाहाल	प्रा.स.	एक गाउँ एक उत्पादन	

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	कार्यरत शाखा	कैफियत
४८	शान्तिबहादुर केसी	कार्याल सहायक	प्रशासन	
४९	सुवास श्रेष्ठ	कार्यालय सहायक	प्रशासन	
५०	विकास गौतम	अ.स.ई	प्राविधिक	
५१	हरिशरण दाहाल	अ.स.ई	प्राविधिक	
५२	रविचन्द्र चौलागाईं	अ.स.ई	प्राविधिक	
५३	चित्रबहादुर श्रेष्ठ	अ.स.ई	प्राविधिक	
५४	कविता बराइली	अ.स.ई	प्राविधिक	
५५	महेन्द्र श्रेष्ठ	नगर प्रहरी	प्रहरी	
५६	रेखा लामा	नगर प्रहरी	प्रहरी	
५७	ओमप्रकाश राउत	नगर प्रहरी	प्रहरी	
५८	राजिव वि.क.	नगर प्रहरी	प्रहरी	
५९	राजु कार्की	सवारी चालक	प्रशासन	
६०	दुर्गाप्रसाद चौलागाईं	नगर प्रहरी	प्रहरी	
६१	काजी ओली	भारी सवारी चालक	प्रशासन	
६२	विष्णुबहादुर बस्नेत	भारी सवारी चालक	प्रशासन	
६३	शंकर खत्री	हलुका सवारी चालक	प्रशासन	
६४	श्यामकुमार खड्का	हलुका सवारी चालक	प्रशासन	
६५	छत्र बहादुर श्रेष्ठ	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन	
६६	शम्भुबहादुर थामी	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन	
६७	गोविन्द श्रेष्ठ	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन	
६८	ठुली तामांग	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन	
६९	इन्द्रबहादुर तामांग	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन	
७०	पंचकुमारी कुसुले	कुचिकार	प्रशासन	
७१	गोपाल कुसुले	कुचिकार	प्रशासन	
७२	कुमारी सार्की	कुचिकार	प्रशासन	
७३	गणेशबहादुर वयलकोटी	कुचिकार	प्रशासन	
७४	दिवाकर लामिछाने	कुचिकार	प्रशासन	
७५	रूपा मुन्ग्राती	कुचिकार	प्रशासन	
७६	मिना बयलकोटी	कुचिकार	प्रशासन	
७७	सुके थामी	कुचिकार	प्रशासन	
७८	हरि विश्वकर्मा	कुचिकार	प्रशासन	

स्रोतः भीमेश्वर नगरपालिकाको कार्यलय, २०७५